

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury

Referenční exemplář dílny

ERLANGEN

X. 1989

Josef Jelfinek

Úvahy, studie, komentáře, rozhovory, dopisy

Staronová zářaž na cestě současnej obrody /1. Unita 3.9.89/	A. Dubček	1 ÷ 5
Otvorený list ÚV KSČ a predsednictvu	A. Dubček	6 ÷ 13
Ještě jednou po roce o magnetické anomálii nad Prahou /Rozhovor pro deník ÚV KS Slovenska/	M. Hübl	14 ÷ 16
Nová čs. ústava a vedoucí úloha KSČ	Z. Jičínský	17 ÷ 23
Dvě poznámky k návrhu zásad nové čs. ústavy	Z. Jičínský	24 ÷ 27
Dopis gen. prokurátorovi ČSSR	Z. Jičínský	28 ÷ 29
Stav a vývoj ekonomiky v 1. pololetí 1989	V. Kadlec	30 ÷ 35
Ekonomická reforma naslepo?	V. Kadlec	36 ÷ 40
Bylo - nebylo	A. Kohút	41 ÷ 43
Stávky a socialismus	D. Slejška	44 ÷ 45
O přístupu k novému modelu politických sil	D. Slejška	46 ÷ 48
Dopis xxx Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva	D. Slejška	49 ÷ 50
Konservativci a radikálové	F. Šamalik	51 ÷ 63
Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu	J. Šiklová	64 ÷ 75
Polská šance	Z. Šulc	76 ÷ 78
Pakt a KSČ	V. Vrabec	79 ÷ 86

Ve znamení 21. srpna 1968

Poučení z "Poučení"	A. Benčík	87 ÷ 95
Rozhovor časový i nečasový	Č. Čisáň, J. Urban	96 ÷ 114
Na tabuisované téma	L. Feldek	115 ÷ 120
Nahradit lež pravdou	M. Filip	121 ÷ 124
K zahraniční politice ČSSR v r. 1968 /Dopis redakci Izvěstij publikovaný 16.9.89/	J. Hájek	125 ÷ 127
O skutečných příčinách vojenské intervence v ČSSR 1968 /Dopis Tribuně lidu/	L. Kohout	128 ÷ 135
O právu na hodnocení událostí roku 1968 /Dopis predsednictvu SL a SN Fed. shromáždění/	L. Kohout	136 ÷ 137
Dva sovětské spisovatelé nám řekli o pražské zimě 1989	-	138 ÷ 140
Reaktivní odezva /Moskevské novosti k výročí 21. srpna 1968		141 ÷ 147

Ze sovětské perestrojky

O situaci sovětských manažerů /Rozhovor Zeitu s poradcem R.Bergerem/
 Epitaf "Brežněvově doktríně" /Moskevskije novosti/ A.Migranjan 148÷152

Fejetony

Meruňky O.Šulcová 153÷157

Vězeňský koutek

Zápas o zdraví V.Liberda 158÷163
 Dopisy z vězení J.Šiklová 164÷173

Recenze

Kati a oběti /nad sovětským vydáním Londonova Doznání/ J.Ambarcumov 174÷180

Dokumenty

Závažné dokumenty o pozadí německo-jugoslávské
 války v dubnu 1941 L.Kohout 181÷185
 Stanovisko Celostátní konference delegátů PSDS
 k odstraňování důsledků stalinismu v Polsku - 186÷191
 Náčrt programu mladých členů strany z humanitní oblasti - 192÷194

Copied from a type-written carbon copy
 (unbound sheets, A4), bound, continuously
 numbered and made available by
 DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
 HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.
 for research and information purposes.
 Copyright continues to be held by each
 individual author and must be strictly
 observed. If clarification is required, please
 consult the Centre before publication of any
 item.
 DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
 D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Úvahy, studie, komentáře, rozhovory, dopisy

- Staronová zátaž na cestě současnej obrody
/1 Unita 3.9.89/ A. Dubček
A. Dubček
- Otvorený list ÚV KSČ a predsednictvu M. Hübl
- Ještě jednou po roce o magnetické anomálii nad
Prahou /Rozhovor pro deník ÚV KS Slovenska/ Z. Jičínský
- Nová čs. ústava a vedoucí úloha KSČ Z. Jičínský
- Dvě poznámky k návrhu zásad nové čs. ústavy Z. Jičínský
- Dopis gen. prokurátorovi ČSSR V. Kadlec
- Stav a vývoj ekonomiky v 1. pololetí 1989 V. Kadlec
- Ekonomická reforma naslepo? A. Kohút
- Bylo - nebylo D. Slejška
- Stávky a socialismus D. Slejška
- O přístupu k novému modelu politických sil D. Slejška
- Dopis ~~xxx~~ Výboru čs. veřejnosti pro lidská práva D. Slejška
- Konservativci a radikálové F. Šamalík
- Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu J. Šiklová
- Polská šance Z. Šulc
- Pakt a KSČ V. Vrabc
- Ve znamení 21. srpna 1968
- Poučení z "Poučení" A. Benčík
- Rozhovor časový i nečasový Č. Císař, J. Urban
- Na tabuisované téma L. Feldek
- Nahradiť lež pravdou M. Filip
- K zahraniční politice ČSSR v r. 1968
/Dopis redakci Izvěstij publikovaný 16.9.89/ J. Hájek
- O skutečných příčinách vojenské intervence
v ČSSR 1968 /Dopis Tribuně lidu/ L. Kohout
- O právu na hodnocení událostí roku 1968
/Dopis predsednictvu SL a SN Fed. shromáždění/ L. Kohout
- Dva sovětští spisovatelé nám řekli o pražské
zimě 1989
- Reaktivní odezva /Moskevskij novosti k výročí 21. srpna 1968

Ze sovětské perestrojky

O situaci sovětských manažerů /Rozhovor Zeitu s poradcem R.Bergerem/
Epitaf "Brežněvově doktríně" /Moskevskije novosti/ A.Migranjan

Fejetony

Meruňky

O.Šulcová

Vězeňský koutek

Zápas o zdraví
Dopisy z vězení

V.Liberda

J.Šiklová

Recenze

Kati a oběti /nad sovětským vydáním Londonova Doznání/ J.Ambarcumov

Dokumenty

Závažné dokumenty o pozadí německo-jugoslávské
války v dubnu 1941

L.Kohout

Stanovisko Celostátní konference delegátů PSDS
k odstranění důsledků stalinismu v Polsku

-

Náčrt programu mladých členů strany z humanitní oblasti

-

Je krátko po 21. výročí vojenského zásahu 5- tich armád - časti Varšavskej zmluvy do obrodného procesu v KSČ a československej spoločnosti. Zása ne a obširne som sa i k tomu vyjádriľ v interview pre list Unitu 10. 1. 1988. Vzhľadom k tomu, že tak v súčasnom vedení KSČ, ako aj niektorých intervenujúcich krajinách naďalej nie je tento krok prehodnotený ako škodlivý, nesprávny, chybný a protiprávny, s ďalekosiahajúcimi vnútornými i medzinárodnými následkami, zostáva to trvalým zdrojom napätia v našej krajine. Zákonite sa to prejevilo opäť i pri tochtoročnom 21. výročí vojenskej intervencie. Cítiť to po celú túto 20. ročnú dobu a nie iba pri výročiach, ale i v dôsledku súčasného tlaku na glasnosť a právo na pravdu sa intenzita toho zvyšuje. Napomáha, ba možno povedať, živí to i neústupnosť súčasného vedenia strany a štátu z pozície línie "Poučenia" z r. 1970. Dosvedčuje to oficiálna publicita a terajšia vnútrostranická informácia, kde sa okrem iného na moju i Černíkovu adresu uvádza: "Prekrucovanie historických skutočností, súvislostí a okolností vstupu vojsk 21. 8. 1968 do ČSSR sleduje cieľ: vytvoriť odrazový mostik pre akceptovanie požiadaviek na označenie vstupu vojsk ako politicky chybného, protiprávneho a protiústavného kroku, ktorý mal za následok prarušenie procesu spoločenských premien a vytvorenie stagnácie vo vývoji našej spoločnosti." To je vizitka, ktorá by sa nemusela ani komentovať. Stačí iba poznámka, že práve na tomto postojí vidno, čo sa v súčasnej prestavbe u nás oficiálne obhajuje.

Musím sa však vrátiť k porade zástupcov 6- tich komunistických strán a vlád v Bratislave 3. 8. 1968. Záver tejto porady som hodnotil vtedy i dnes ako pozitívny, úspešný, lebo sme prekonalí Varšavský list prijatím záveru, kde okrem iného sa zapísalo, že sa tuďe prehlbovať naša vzájomná spolupráca... na základe princípov rovnoprávnosti, zachovania suverenity a národnej nezávislosti, územnej nedotknuteľnosti, bratskej spolupráce a solidarity." Je treba ešte dnes dokazovať, že všetko základné, čo terajšie vedenie strany a štátu obhajuje je v rozpore s týmto textom? Dokumenty čs. ústavných orgánov tej doby, prax ušlej doby i dnešné postoje občianstva dávajú na to jednoznačnú odpoveď. došlo k porušeniu medzinárodného práva i bratislavského dokumentu. Preto za tieto svoje postoje nemôžu byť občania trestaní.

Súčasní apologetici vojenskej intervencie sa v straníckej informácii chcú skryť za vetu bratislavskej porady kde sa vraví, že: "Podpora, ochrana a upevnenie týchto/rozumej socialistických/ vymožeností... sú spoločnou internacionálnou povinnosťou všetkých socialistických krajín". Každý student vie, že to nemôžno interpretovať ako oprávnenie skupiny štátov zasiahnuť vojensky do inej signatárskej krajiny bez

vedomia a súhlasu jej ústavných orgánov. Tým viac to neoprávňuje ignorovať tú časť pokračovania textu, kde sa priznala zásada nezasahovania a nedotknuteľnosti hraníc i suverenity v postavení každej krajiny zúčastnenej na porade.

V tejto súvislosti sa musím odvolať na maďarskú tlač, ktorá v súvislosti s rozhovorom s Jánosom Kádárom informovala, že pozývací dopis tajne odovzdal V. Bilak v mene 18. signatárov Brežněvovi 3. 8. 68 pri príležitosti porady v Bratislave. Aj toto pre nás nové poznanie dokumentuje nelegitímnosť i protiprávnosť rozhodnutia vterajších vedúcich predstaviteľov komunistických strán i vlád 5- tich krajín vyslať ich vojská k zasiahnutiu do čs. obrodného hnutia a zmeniť tak oficiálnu, ľudom prijatú, vládou i parlamentom schválenú novú politiku obrody socializmu, ako sa to v dôsledku ich zásahu stalo.

Nech čitateľ v tejto súvislosti posúdi terajšiu oficiálnu informáciu pre členov KSČ v ktorej o mojom a Černíkovom dopise 5- tím intervenujúcim krajinám píšú: "Aktéri dopisú nepadajú a osočujú umožnenie vstupu armád dp ČSSR". Ešte po 21 ročných skúsenostiach ÚV KSČ beria pod ochranu anonyrných a nekompetentných pozývatelov "umožňujúcich vstup armád do ČSSR!" Osočovať sa podľa nich môžu iba vterajší ústavní činitelia štátu a terajšej iniciatívy. Existencia pozývacieho dopisu frakčnej skupiny, o ktorom písala maďarská tlač tiež nedávala právne a vecné oprávnenie 5- tím krajinám vojensky intervenovať. Som v nemilosti, a spolu so mnou i rovnako mysliaci, pretože 20 rokov poukazujeme na zhúbný výsledok tohoto tragického zásahu. Učinil som tek v listoch pre prípravu medzinárodnej porady komunistických strán r. 1975. Tiež v liste Federálnomu zhromaždeniu o SNR r. 1974. V známom interview pre L'Unitu a v júni tohto roku opäť i s O. Černíkom, predsedom vlády z r. 1968, keď sme sa obrátili na ÚV a vlády 5- tich krajín o revíziu ich vterajšieho rozhodnutia. Nezverejnili sme ešte tento list, lebo vychádzame z toho, že sa ÚV i vlády týchto krajín s tým zatiaľ vnútorne zapodievajú.

Aj tak za pozitívnu odpoveď môžem považovať najmä stanovisko oficiálnych stranických a štátnych predstaviteľov a demokratických iniciatív Maďarska. Potom tiež Polaka, kde sa od vojenskej intervencie po vystúpení Michnika dištancoval sejm. Pozitívne hodnotím celý rad podujatí sovietskej tlače, kde sa jednotlivci dištancujú od tohto protiprávného a tak zhúbného vojenského zásahu.

Žiaľ, súčasné čs. oficiálne stanovisko drží kurz na hodnotenie r. 1968 a 21 ročných následkov vojenského zásahu na báze vykonštruovaného účelového "Poučenia" z r. 1970 a "normalizačnej" politiky.

Tu je aj zdroj toho, že postoje bývalých stúpcov skčného programu

a odporcov vojenskej intervencie, ktorí zotrvali na svojich názoroch, vrátanie súčasných občianskych iniciatív, sú naďalej mocou a propagandou kvalifikovaní ako odporcovia socializmu a súčasnej prestavby. Práve tu je zdroj napätia v spoločnosti, ktorá poznala zažila na vlastných skúsenostiach pravdu a nemieni sa prispôbiť mocenskému tlaku.

Proti komu a čomu sa zasiahlo čitateľ vie a netreba túto konštrukciu dnes dokladať. Preto, práve preto, je trápne dnes čítať v oficiálnych stanoviskách výčitku voči maďarským a poľským stanoviskám, že zasahujú do čs. vnútorných záležitostí. Musím sa nad tým pozastaviť a odmietnuť taký postoj. Čs. verejnosť víta nové postoje našich susedov. Vidím v tom budúcu cestu upevňovania vzájomných dobrosúsedských vzťahov. Čs. protest je neopodstatnený. Maďarsko i Poľsko sa dištancuje od ich vojenského zásahu do Československa a kvalifikujú to ako nesúrávne rozhodnutie predstaviteľov ich krajín z augusta 1968. Z tohoto pohľadu je zasahovanie do vnútorných záležitostí Maďarska a Poľska to, že čs. strana im bráni v prehodnocovaní vlastného úseku dejín, keď odmietli ich účasť na vojenskom potlačení reformnej obrody socializmu v našej vlasti.

Súčasný postoj čs. moci i pri 21. výročí vojenského násillia vyvoláva dojem, že určité, oficiálne kruhy tento krízový stav pestujú, sledujúc svoje osobné záujmy a napätie slúži ako zdroj konzervácie prežitých stereotypov a postojov. Ako v tejto súvislosti chápať slová gen. taj. ÚV KSČ M. Jakeša, keď z tribúny 45. výročia SNP prehlásil: "Program prestavby a demokracie ráta s každým, kto chce statočne prispieť...k tomuto veľkému dielu. V účasti na tomto diele neexistuje žiadne obmedzenie". Čo k tomu povedať, keď 21 rokov a 5 posledných rokov sovietskej prítavby nenašla sé cesta k polmišionom reformných socialistov predstavujúcich "stranu vylúčených". Kde je cesta i k socialistom klubu "Obroda", k ostatným občianskym iniciatívam, Chartou 77 počnúc a náboženskými končiac, ktoré vznikli práve ako dôsledok 20 ročnej "normalizačnej politiky".

Odpoveď nájdeme z tej istej tribúny výročia SNP u prvého tajomníka KSS Ignáca Janáka, keď varuje, že "...prehlbovanie socialistickej demokracie vzrastá aj aktivita síl, ktorých politická orientácia leží mimo socializmu...". Je iba logické, že nie všetci a každý je pre socializmus a ešte po toľkých deformáciách. Spor však ide o to, aký má byť socializmus v pôvodných jeho humánných predstavách o skutočnej vláde ľudu.

Kto a čo "leží mimo socializmus"? Pre koho "neexistuje žiadne obmedzenie na programe prestavby"? Do kategórie obmedzenia a mimo so-

cializmus dnes patrí všetko a každý, bývalým prvým tajomníkom ÚV KSČ i predsedom vlády počnúc cez socialistický klub "Obroda", či Chartu 77 a ostatné občianske iniciatívy, t. všetci, ktorí odmietli vojenský zásah, likvidáciu akčného programu, 20-ročnú normalizačnú politiku a deformované "Poučenie".

Ako by sa inak mohlo stať, že obrovská mozgová kapacita našich vyspelých národov je mimo svojej profesie? A zasiahol ich československý apartheid. Ako by sa inak mohlo stať, že M. Hübl, bývalý rektor vysokej politickej školy a člen ÚV KSČ z r. 1968 odsedal 5 rokov väzenia i ďalší straníckí pracovníci i predstavitelia občianskych iniciatív. Že dnes je vo vyšetrovacej väzbe prof. Miroslav Kušý, v dobe prvého tajomníka ÚV KSSS G. Husáka vedúci oddelenia a člen ÚV KSS a ďalší kritici nedávneho i súčasného diania. Ako by sa inak mohlo stať, že nie je možný dialóg s Milošom Hájkom, za fašistickej okupácie odsúdeným na smrť, v r. 1968 riaditeľ Ústavu dejín socializmu a dnes predseda socialistického klubu "Obroda". Ako by sa inak mohlo stať, že sa zavrhla ekonomická reforma a takí vedci, ako profesori Ota Šik, Vladimír Kadlec Kočtúch, Pavlenda, Šilhán a rad ďalších a nemohli svoje vedomosti v zdravom dialógu vložiť do ďalších prác na ekonomickej reforme a jej realizácie. Z mnohých bývalých exponentov reformného socializmu sa doma doslova vyrobili nepriatelia socializmu a vyrábajú odporcovia súčasnej preštavby. Iní za rôznych okolností opustili svoju vlasť. To všetko sú príliš veľké straty s ktorými by sa v našich malých národoch nemalo plývať.

Z celého hore povedaného pohľadu na súčasnosť i nedávnu minulosť vítam niektoré nové postoje, ktoré vyjadril teraz Ladislav Adamec - predseda vlády ČSSR v sovietskich Izvestijach.

Záverom by som chcel vyjadríť svoj staronový názor na dlho pretrvávajúcu krízu socialistických idejí i praxe v krajinách, ktoré vstúpili na cestu socializmu. Tu chceme poukázať i na príčinu vonkajšieho vojenského zásahu pred 21. rokmi.

Predovšetkým treba vidieť, že tu pôsobili a pôsobia dve tendencie. Obrodné hnutie charakterizované nástupom Chruščova proti stalinizmu a antireformné, konzervatívne, charakterizujúce neostalinizmus a stereotypnosť Brežněva a ideológa Suslova. Tento proces má korene v novom poznaní Lenina, vyjadrované politikou NEPU. S ňou patrí i poznanie P. Togliattiho, ku ktorému sa dopracoval v Krymskom liste. Kľúčovým v týchto dvoch tendenciách bol najmä XX. sjazd KSSZ.

Z toho pohľadu treba vidieť skú tendenciu, aké politické sily podporil a ktoré potlačil vojenský zásah do Československa. Odpoveď

je jednoznačná: Podporu dostalo zpisťovníctvo, dogmatizmus, stereotypnosť, ktoré v tú dobu panovali v intervenujúcich krajinách. Preto sa zrušil akčný program, celá ekonomická reforma, zastavil proces demokratizácie KSČ a celej spoločnosti. Kríza socializmu v celom socialistickom spoločenstve sa 20 ročnou stagnáciou a zaostávaním prehlbila a priniesla socializmu a ľudu v ňom nesmierne morálne i hmotné straty.

Odtiaľ pramenia i súčasné zložitosti, ťažkosti súčasnej prestavby v Sovietskom zväze, Mačarsku, Poľsku a inde. Oni nie sú dôsledkom prestavby, ale dôsledkom mnohých zvráteností, deformácií i zvoľ minulého obdobia i odtrhnutia od meniaceho sa života Európy a sveta.

Ako vtedajší predstaviteľ a stúpenec reformného socializmu chcem tu ešte povedať, že napriek všetkému hore povedanému i nedopovedanému, nepovažujem za rozumné také extrémne postoje, ktoré apriori z antikomunizmu a antisocializmu budujú svoj program, i, norujúc tie reformné socialistické tendencie, ktorých sme dnes svedkami i účastníkmi. Aj celý západný kapitalistický svet prešiel veľkým reformným vývojom až do dnešnej podoby. V pohľade na súčasné socialistické reformné hnutie by sa nemala v inej podobe opakovať chyby našich klasikov, ktorí nevideli možnosť reformného vývoja kapitalizmu. Program antisocializmu z krajných pozícií je program konfrontačný a preto všeludskému záujmu neprospešný.

Koexistencia rozdielnych systémov v reformnom hnutí môže, mala by viesť k zblíženiu národov, štátov, ak chcete i systémov. Bude tomu tak, ak sa na oboch póloch bude vychádzať z toho, čo národy a štáty, ľud tejto ~~Kráľov~~ planety zblízuje a nie to, čo ešte dnes rozdeľuje. K nejme ku prospechu ľudstva našej spoločnej, zatím ojedinelej planéty, zvanej Zem.

Unite 3. IX. 1989

Odhliadnúc od toho, že som ÚV KSČ napísal už rad dopisov, ktoré zrejme ad. sát- ÚV KSČ nepozná, rozhodol som sa predsa ešte napísať tento list a vyjádriť názor na niektoré problémy, ktoré sú tu, či si to prajeme, alebo nie.

Strana s s ňou ľud našej vlasti zaznamenali na svojej vývojovej ceste rad úspechov. Z nedávnej minulosti sem patrá najmä úsilie za obnovenie ČSR, súžitie Čechov a Slovákov v jednotnom štáte ako dvoch rovnoprávných národov, ktoré sú si tak blízke rečou, a zrejme aj pom krvné ako aj spriaznenosťou záujmov ako máktoré národy. Preto patri tria k sebe. Výrazom toho bol náš národnosloboditeľský zápas, výsledok ktorého sa prejavil už v Košickom vládnom programe.

Sem patrá aj pbdotie politiky, ktorou si KSČ zabezpečila vo voľbách dôveru širokých ľudových mas a tak dosiahla demokratickou cestou väčšinu v parlamente, čím rozhodla i politický zápas dvoch tendencií vo februári 1948. Sem patrá i počistočný ďalší nástup vyjadrený stranou, že pôjdeme v ďalšom sociálnom vývoji svojou československou cestou. Okrem iného to predpokládalo uplatnenie politicky širokého Národného frontu, ktorá sa tak výrazne prejavila i v boji za našu národnú svojbytnosť i v budovaní ľudovodemokratickej ČSR.

Žiaľ, neboli to len úspechy, ale aj značné morálne, politické a napokon i hospodárske straty, ktoré sa postupne prejavovali v opúšťaní špecifickej cesty Československa k socializmu. Opustenie politiky Národného frontu, umrtenie iných jej zložiek, vrátenie politických strán, kde pracujúci ľud nachádzal tiež svoje uplatnenie v spoločnom sociálnom programe, bolo počiatkom postupného zcestia, ktoré nás dovedlo až k dnešnému všestrannému zaostávaniu za zrovnateľnými krajinami Európy, ku ktorej Československo svojou priemyselnou úrovňou, kultúrou a vzdelanosťou nesporne gravitovalo. Toto zaostávanie vo svojom dôsledku oslabovalo prestíž socializmu, jeho možný účinnejší vzostap. Medzi straty rozvoja socializmu radím aj porušovanie zákonnosti a zvoľu politických procesov 50-tich rokov v rozsahu, ktorý nezaznamenal, žiadne z krajín, ktoré po vojne vstúpili na cestu socializmu. Pritom nejde len o vrcholné procesy, ale desiatky tisíc iných, ktoré sa udiali v krajoch a okresoch. Hĺbka a závažnosť tejto deformácie sa ukázali najmä pri rehabilitačných prácach roku 1968, keď ústredná komisia z rozhodnutia predsedníctva a ÚV KSČ vypracovala o tom správu a keď sa mali prijať zákonné politické normy, aby sa zvoľu jednotlivci, či skupiny nemohla v porušovaní zákona opakovať. Žiaľ, známe okolnosti vojenského zásahu a zmena

politiky otriedy zabránili dopracovaniu záverov k vterajšiemu nášmu kolektívnemu poznaniu.

K povzneseniu prestíže socializmu sa v dobe vedenia Novotného črtala možnosť, ktorú vytváralo obdobie N. S. Chruščova. Po niektorých náznakoch nových prístupov k politike i hospodárstvu však vždy zostalo iba pri slovách a po páde Chruščova namiesto nového politického programu sme ustrnuli v starom stereotype, ktorý prehlbil naše zostávanie za vyspelými krajinami. Nespožojenosť sa "riešila" pritvrdzovaním mocenskej politiky známym postojom prvého tajemníka ÚV KSČ Novotného - "demokracie máme až až..."

ÚV KSČ túto predkrízovú situáciu riešil cez vzniknutý rozpor na októbrovom a potom decembrovom pléne r. 1967 a zmenou vedenia strany a čiastočne i predsedníctva na januárovom pléne 1968. Táto etapa prác ÚV KSČ bola síce dôležitá, ale nebola rozhodujúca a hlavná. Nebola z rozpornej diskúzie troch plén vypracovaná ucelená politická platforma novej - programovej politiky strany, túto úlohu vzalo na seba obnovené predsedníctvo strany, ktoré za účasti širokého, kompetentného aktívu sa dopracovalo k novému politickému programu - Akčnému programu. Schválilo ho plénum už v prvých dňoch apríla. Bola to nová revolučná politická platforma povznesenia socializmu v nových historických podmienkach - prudko sa rozvíjajúcej vedeckotechnickej revolúcie.

Po demokratickom až všeludovom posúdení stal sa tento program za neúnavnej podpory celej strany a najmä ľudu našej vlasti východiskom a nádejou na všestranný rozvoj našej vlasti. To bolo rozhodujúce pre ďalší úspech novej politiky. Na tomto nič nemôžu zmeniť nedostatky, ba i javy otrose a socializmu nepreajné a cudzie. Ak tomu tak bolo, potom i to je zákonité.

Faktá dotvrdzujú, že pri autorite a dôvere, ktorú vedenie strany, štátu, vlády republiky v ľuďoch malo, nemohlo dojsť k oslabeniu pozície strany a socializmu, ba naopak. Viďme to na postoji ľudu k týmto hodnotám vtedy i dnes po 20-tich rokoch.

Táto snaha po obnove, otriede, renezancii, demokratizácii, humanizácii socializmu bola proti Ústavným orgánom štátu, ÚV KSČ a hlavne proti vóli ľudu tejto krajiny vojenským zásahom 5-tich krajín Varšavskej zmluvy zmařená. Tak skončil ďalší pokus o nástup strany, Národného frontu k novej, špecifickej ceste k socializmu.

Tak našu spoločnosť, socializmus, KSČ postihla doma i vo svete deformácia s neodoziernymi stratami. Dôsledky nesúhlasu zasehujúcich vedení strán a štátov dopadli na státisíce reformných komunistov - štúpcov Akčného programu, ako aj odborových, mládežníckych, žen-

ských, umeleckokultúrnych pracovníkov, vrátane ďalších štyroch politických strán zo všetkými dôsledkami dopadajúcimi na ich sociálne postavenie, vrátane detí. Postihnutý a hlboko urazený bol a je náš ľud, ktorému neznáma "skupina pozývačov" a päť vedení komunistických strán odňali možnosť rozhodovať o vlastných cestách socialistického vývoja.

Tretia záťaž minulosti a teda i cesty k novej ogorde strany a spoločnosti spóčíva v absencii objektívneho pohľadu na stagnačné obdobie rokov 1970-1985, keď sa anulovali všetky nosné princípy Akčného programu, až po rozpracované ekonomické reformy a samosprávne podnikové orgány. Dôsledok toho sa prejavil v prehlbení krízy v strane a celej spoločnosti. Akčný program bol nahradený novou, účelu prispôbenou politikou "Poučenia". Dvadsaťročná práx potvrdila, že táto zmena politiky nebola ku prospechu ľudu a nebola v súlade s požiadavkami doby a našich národov. Spoločnosť sa zmieta v zajatí bezvýchodnosti, i keď napovrchu to nie je v plnej miere viditeľné...

Od r. 1985 sa pre KSČ a náš ľud zmenili vonkajšie podmienky ovplyvňujúce vývoj i našej spoločnosti. Je to nový politický kurz sovietskych komunistov, ktorý odhliadnuc od špecifičnosti má tak blízko k československej obrode r. 1968 až k zhodnosti mnohých základných princípov. Popieranie tohoto nemá žiadne opodstatnenie, sta ak snahu, z účelového hľadiska stavať ich proti sebe v cieľoch apologetiky "normalizačnej politiky".! Čítal som a počul veľa vyhlásení o aplikácii sovietskej prestavby - demokratizácii celého spoločenského života. Zostáva to všetko iba na povrchu, lebo v praxi sa ignorujú tie prvky a princípy, s ktorými sovietski komunisti idú do všestrannej prestavby spoločnosti, stranou počnúc. Preto zauzlenie čs. novej obrody nie je v ekonomike, ale opäť /iba v zložitej úrovni/ ako v r. 1967 v politike. A to brzdi súčasný postup vpred.

Hore, vyššie som spomenul niektoré záťaže našej minulosti. Mám zato, že bez ich prekonania - kritickým rozchodom s nimi, nie preto, aby sme sa vracali späť, ale aby sme ich odstránením na cestu očisty strany mohli ostúpiť vpred tak znovuzískaním dôvery v hodnotu novej obrodnej politiky, pozdvihnúť morálnu, humánnu, demokratickú prestíž socializmu v myslí i konaní nášho ľudu.

V rozpore s týmto sa z najvyšších miest vyhlašuje, že se nič základného netuče meniť v našej nedávnej minulosti. Vyjadruje to i správa predsedníctva ÚV KSČ predložená júnovému plénu, kde sa prehlásilo, že "pokiaľ ide o zhodnotenie našej minulosti obdobia socialistickej výstavby, základné stanovisko sme k tomu zaujali na 8. zasedaní ÚV KSČ".

Príklad KSSZ svedčí o tom, že strana prehodnocuje všetko, čo jej zanechalo neblahé dedičstvo deformácií, chýb i zvole, aby sa strana

zbavila zátaže na ceste obnovy, ktorú sleduje všestranná prestavba. Na rozdiel od Sovetského zväzu sa u nás obchádza obroča - obnova strany ako najdôležitejší faktor, podmienajúci obroču spoločnosti cestou znovunastudnutia dôvery v KSČ. Rozdielnosť je i v tom, že v "zvieracej kazajke" je stále princíp informovanosti /glasnosti/, ktorá sa už r.. 1968 dosávala do popredia a dnes sa opäť vytvára tak pre stranu ako aj ľudové masy mnoho tabuizovaných problémov minulosti i súčasnosti. Ani celková cesta demokracie v strane a spoločnosti nemá ani zďaleka tie nástupné východiska, ktoré boli v Akčnom programe pred 20. rokmi a ktoré sa dnes tak výrazne prejavili v Soviet - skom zväze.

Poukazom na minulé i súčasné nedostatky chcem opätovne ÚV KSČ upovedomiť, že zauzlenie pretrvávajúcej krízy v našej spoločnosti a strane, rovnako ako východisko z nej je predovšetkým v politike. Ak sa má uplotniť avantgardná pozícia strany, mala by sa nová politika odvíjať predovšetkým od obrody strany. Nemala by naďalej odmietať pohľad do minulosti, ani dialog pri tvorbe východísk spoločenskej obrody. Ak to strane neurobí, môže za určitých okolností navodiť ďalšiu újmu praporu socializmu. Prapor pravdy o minulosti, prapor sociálnej demokracie, ľudských a občianskych práv a iné, nátlakové tenencie o môžu do nenapraviteľného stavu zatlačiť stranu - k strate jej i tak skromného vplyvu na masy a tým i na ďalšie aktívne pôsobenie vo smere obrody socializmu, jeho reformovania. Práx toto dostatočne potvrdzuje i v súčasnej dobe. Ak sa dnes v PÚVKSČ kriticky poukazuje na stratu pozícií komunistických strán v Poľsku a Maďarsku/viď správu PÚV KSČ a vystúpenie V. Bilska v Prešove/, potom by sa i ÚV KSČ mal zamyslieť čo je práčinou straty dôvery ľudu v politiku strany. Mám vážnu obavu, že týmto smerom ide i "normalizačná" politika KSČ, ktorá nerešpektuje objektívne fakty, pravdy a snaží sa proti logike vývoja udržať deformovane, vývojom prekonané východiská. Pritom si nahovárste, že pôjdete vpred s tou záťažou. Sú to neprijemné fakty a netreba si pred skutočnosťou zástierať zrak a zatemňovať myseľ.

Čím dlhšie tuše pretrvávajú súčasné brzdenie skutočnej obrody strany a spoločnosti, tým ťažšie budú plody tejto už príliš dlho trvajúcej stahsčnej politiky.

V jednom zo svojich listov ÚV KSČ som apeloval na mravnosť, morálny prístup vládncích, aby sa urobil záhadný krok k zjednoteniu strany a spoločnosti, ktorý by prispieval k vytvoreniu podmienok k novej obrode, žiaľ viac sa stavia do popredia osobná prestíž na úkor záujmom strany, socializmu a ľudu tejto vyspelej a neraz kruzoskúšanej ~~střany~~ krajiny.

Nelutujem týchto listov, lebo som bol a som vedený snahou uprie-

miť pozornosť smerom k pravici, ktorá predsa skôr, alebo neskôr príde. Koľko morálnych škôd a újmy už priniesol a ešte oriniese tento premárnený čas, ťažko dnes vyjadriť.

Treba sa vycjodiť na novú obrodu vziať skutočnosť, ktorá je taká, aká je. Vývoj 20 rokov i súčasnosť v politike, hospodárstve, sociálnej, ekonomickej, mravnej je ďaleko zložitejšia, ako pred 2 rokmi.

Strana, jej "normalizačné" vedenie príliš mnoho stratili na dôveryhodnosti v mysli nášho ľudu a v dôsledku hore uvedeného naďalej stráca i súčasné vedenie strany a štátu. Nemal by sa skutočný stav ignorovať pri hľadaní nových východísk.

Viem, že moje listy sú mnohým nepríjemné i keď sa nedomnievam, že členovia ÚV KSČ ich majú k informácii. Keď v svojich stanoviskách apelujem na ÚV KSČ som vedený záujmami ľudu, skutočného socializmu v ktorom človek, demokracia, humánizmus, sociálna spravodlivosť má svoje domovské právo. Som stúpenec reformného socializmu i keď som mimo príslušnosť k strane "Poučenia". Vedomím patríam k "strane vylúčených".

Chcem Vám ešte povedať, že pre vylúčených, sociálne i občiansky postihnutých je ponižujúce stanovisko predsedníctva ÚV KSČ, že "pozornosť treba venovať tývalým členom strany, vrátane možnosti opätovného /podčiarknuť AD/ prijatia tých, ktorí poctivo pracujú pre socializmus/aký socializmus/, aktívne podporujú politiku strany /akú politiku/ - Poučenia a normalizácie / a majú o členstvo v strane záujem". Možno sa niektorí takí nájdu, ako sa našli už predtým. Veď by to možno pomohlo na ich pracovisku, pre umiestnení detí, pri cestovaní i iných doteraz platných obmedzeniach. Možno takých, ako Jaroslav Kozel/Ruďé právo 19. 4. 1989/, ktorý v dobe normalizácie získal docentúru a kandidátske vied a pritom sa vydáva za rovnako postihnutého, ba viac, ale korektné to nie je. Toto je opäť pokus týchto ľudí morálne zlomiť tým, že by de facto priznali to, čo odmietli priznať pred 20 rokmi i po celú túto dobu. Vravíte "vrátane opätovného prijatia". Majú sa za dobu kandidátskeho prípadu a preveriť vo vernosti "Poučeniu", účelnosti vojenského zákroku do politiky strany a štátu, úspešnosti "normalizačnej politiky" a po 20 rokoch priznať neodvojenosť a škodlivosť Akčného programu? Nie, to nie je podchod ku komunistom /strany vylúčených/, ktorí preukázali svoj mravný, občiansky a socialistický postoj tak v očiach strany, ako vo vedomí svojho ľudu. Po tolkom ich ponižovaní a pucovaní nemali by ste touto nekorektnosťou činiť nový pokus - zlomiť ich socialistické vedomie, ku ktorému dospeli v svojom poznaní. Uprímný a čestný prístup k polmiliónu vylúčených komunistov by bol, keby sa našlo dosť morálnych síl a jednotne by sa zrušila plat-

nosť vylúčenia za nesúhlas s vojenským zásahom a za zotrvanie na pozíciách AP a vtedajších oficiálnych uzneseniach ÚV KSČ.

Socializmus má byť nerezakčne spojený so sústavným pokrokom, sociálnou spravodlivosťou. Socializmus a humanizmus sú rovnako neodlučiteľné ako demokracia a socializmus. Má to byť vyjadrené právnym poriadkom a zabezpečené spriatnymi väzbami na vládu ľudu, rešpektované ľudských - občianskych práv, úcty k osobnosti človeka i rovnosť všetkých pred zákonom. Socializmus a rozvoj všestranných potrieb človeka by mali byť v neoddeliteľnej jednote so starostlivosťou o životné prostredie, spojenie človeka a prírody. Socializmus sa musí rozísť a zbaviť všetkého čo brzdí jeho rozvoj, upiera právo na jeho existenciu a historickú opodstatnenosť. Zbaviť sa všetkého, čo socializmus odsudzuje na zostávanie a stagnáciu. Socializmus má predstavovať tvorivosť pracujúcich mas, ktorá tkvie v skutočnej moci ľudu, jeho vplyvu na cesty vývoja a správu verejných záležitostí. Socializmus má byť reprezentovaný neustálym vzostupom v Európe zrovnateľnej produktivity práce a výrobných síl. Socializmus by mal reprezentovať pokrok. Povedzme si otvorene, bolo tomu tak vždy a je tomu tak dnes? Nie. Aby došlo k reformnej obnove a povzneseniu pôvodných idejí socializmu je historická zodpovednosť i súčasného vedenia strany a štátu. Fojtík, odvolávajúc sa na obavy o osud socializmu vraví: "...je to dôsledok súčasného rozporuplného vývoja ku ktorému dochádza v niektorých krajinách Varšavskej zmluvy. V tých, ktoré na západe tak výrazne oceňujú.. " /RP 17. 6. 89/ Užívaj sa staré známe: ak sa neprišiel chváli... Ešte raz chcem povedať, že ak sa v týchto krajinách dejú veci, ktoré v dobe "stabilizácie reálneho socializmu" éry Brežněva, neboli na povrchu, tak potom dôsledok obáv o osud socializmu treba vidieť práve v deformáciách a netlakom dedičstva tej doby a nie v súčasných javoch, ťažkostiach spomínaných krajín Varšavskej zmluvy, keď vtedajšie vedenie stran svojou sektárskou, stagnačnou, totalitnou politikou odpudili od strany ľudové masy a stratili ich dôveru. Dnes v ťažkých a zložitých podmienkach sa zachraňuje, čo sa ešte pri ústupe zachrániť dá. Podívajt' sa triezvo 20 rokov späť a uvidíte, kde sú korene našich ťažkostí i v "niektorých krajinách Varšavskej zmluvy" o ktoré Fojtík i Bílek prejavujú obavy dnes a neprejevíli ich keď sa zavierali v Polsku vysoké školy, rozháňal profesorský zbor, strieľalo do robotníkov, keď na rozdiel od obrodného hnutia v ČSSR r. 1968 sa v Polsku potlačovalo všetko, čo volalo po obrode socializmu. To Bílkovi a jeho stúpencom vyhovovalo a dnes Bílek vraví: "Patrím medzi tých, čo sa uprímne boja, že situácia v Polsku a Maďarsku sa dostala na hranicu dramatických udalostí"/RP 20. 4. 89/ "Uprímne

sa bojím". Kde by narsz vzal uprímnosť, keď ju ani pred 20. rokmi nemal? Sektárske- dogmatická stereotypná politika vtedajších vedení strán navodila tento stav. Prax potvrdzuje, že tvrdá päsť, ktorá dopadla na neposlušnú robotnícku triedu v Polsku nepomohla. Starostlivo by sa malo dbať, aby náš vývoj neďalej nešiel touto cestou. Ak Fojtik vraví, že ide o niektoré krajiny Varšavskej zmluvy, "ktoré na Západe tak výrazne oceňujú", tak potom nemôžem nekonštatovať, že právom sa najviac oceňuje reformné, demokratické hnutie obnovy, ktoré sa uskutočňuje v Sovietskom zväze. Tam, práve tam v nesmierne zložitých podmienkach ťažkých dôsledkov dedičstva minulosti dochádza k novým hodnotám nie iba socializmu, ale všeludských. Cesta M. Gorbačova do NSR to opäť zvýraznila. Odtiaľ pramení i podpora tých demokratických i nesocialistických síl. Vedie to k spolupráci, ak chcete k zblížovaniu krajín, národov na nových hodnotách všeobecne ľudstvu prospešných.

Záverom sa chcem odvolať na postrach publicistu Anetolije Druzenko, ktorý komentuje "porážku vládnucej strany" v parlamentných voľbách v Polsku. "Prečo sa tak stalo" zdôrazňuje autor v 25 čísle Moskovských novostí: "Odpoveď na hlavnú otázku treba hľadať nie v taktike, ale v stratégii", ktorá mala rozhodujúci vplyv na pozíciu voličov. Iba dodám, že ak taktika nie je v súlade so stratégiou nemá úspech. Aj toto korenie v dobe spred 20 rokov, keď bola reálne šanca chopiť sa "stratégie otrocy" namiesto pšste k "ochrane záujmov socializmu". Známy politický publicista E. Ambarcumov sa zamýšľa nad tendenciami a smermi v socialistickom tábore. /Moskovskije novosti č. 22 z 28. 5. 1989/. Poukazuje, že rad socialistických krajín su v stave veľkých zmien v politickom usporiadaní krajiny. "Šampiónmi" reform sa teraz stáve Maďarsko a Polsko, na prahu vážnych pozdvíhnutí stojí Jugoslávijs. I keď vidí rôznosti, zreteľne poukazuje na spoločné tendencie.

Prvá je demokratizácia, podnietenie občianskej iniciatívy. Vznikajú zdôrazňuje neformálne skupiny, ktoré pôsobia nezávisle na štátnych štruktúrach, odmietsjúcich premeniť sa v prevodné páky byrokratickej mašinerie štátu. Aktívne silý spoločnosti sa snažia stať z o objektov riadenia v jeho subjekt. Všetko toto je spojené s celosvetovou tendenciou rozchodu s despotizmom.

Druhá všeobecná črta je spojitost ekonomickéj reformy s politikou. Aj tieto postrehy sovietskych priateľov súčasnej prestavby sú i pre nás v mnohom poučné. Riešenie vidím v dôslednejšej aplikácii prestavby v Sovietskom zväze v našich podmienkach s otvorenou prihlášením sa k otrode vyjádrenej Akčným programom r. 1968 s rešpektovaním tých nových skutočností, ktoré priniesla súčasnosť. To predpokladá otvorenie, pred tvárou ľudu rozísť sa s deformáciami a ne-

pravdou o roku 1968 a ľudu v ňom. Ak to neurobí ÚV KSČ, bude to voda na mlyn tým tendenciam, ktoré pre vývoj socializmu a súčasnej obrody sú nežádúce.../Niekdedy sa ľloveku vidí, že konfrontačné nátlaky vyhovujú konzervatívnym tendenciam, aby bol dôvod k zaplútiu trzd prestavbe. Treba starostlivo uvážiť, čo terajšej obrode stojí v ceste..” Neponechávajúce odstraňovanie deformácií minulosti, buď i oprávneným nátlakom, či náhodou. Óno to príde, ak sa ÚV KSČ, vládá a parlament tomu budú neďalej vyhýbať. Strana by mala stáť na čele politickej obrody, ktoré povedie k obrode celej spoločnosti.

Píšem tento list i keď je hádzaná na mňa a rovnako myslícich komunistov "strany vylúčených" špina s cieľom pokračujúcej diskriminácie. Aj je prejavujem obavu ~~prax~~ nad možným vývojom a z toho premení i moj list a tak sa naň treba pozeráť. Verte dialóg je nutný i s komunistami mimo členstvo v KSČ, rovnako ako s inými demokratmi nezávislých skupín, ktorým nie je a nemôže byť ľahostajný osud ľudu a našej vlasti.

Bliži sa 18. zjazd KSČ. Od r. 1969 sa konali už 4 zjazdy KSČ. Aký výsledok priniesli v oblasti povznesenia efektívnosti hospodárstva, vedeckotechnického rozvoja, povznesenia kultúry a vzdelania, ochrany zdravia ľudi, v oblasti ekológie, humanizácií spoločenského života i demokratizácie pre tento ľud? To sa už všeobecne vie. Prejavilo sa to v prehľbení zostávania za vyspelými krajinami Západu i niektorými rozvojovými krajinami.

Konajte tedy tak, aby v poradí pisty Váš zjazd prijal také opatrenia, ktoré podmienia skutočnú obrodu strany, socializmu, obrodu celej tak vrstvenej spoločnosti, v ktorej každý milujú túto vládu nájdú svoje miesto v účasti na jej všestrannom rozvoji pre blaho a ozajstné šťastie budúcich generácií. Majte na mysli hodnoty, ktoré sú ľudu tejto krajiny prospešné. Potlačte osobné pocity, ambície-prestíž a dajte príchod pravde, nech je i pre mnohých z Vás akokoľvek tvrdá. Ľud staršej i strednej generácie ju pozná. Čaká však na Vaše korektné jej doznanie. Verte, že vo veci dotýkajúcej sa celých našich národov je možná "spoveď" iba pred tvárou všetkého ľudu. To ľud prijme skôr, ako účelové taktizovanie a zamľžovanie pravdy, ktorú sam prežil.

Politika vojenského zásahu "normalizácie" neobstála pred zkuškou času a dejín. Potvrdila to neúprosna práx, ktorá je najlepšiou previerkou teórie. Preto spolu s Gramscim sa hlásim k filozofii praxe. Aj posledných 2⁰ rokov vydalo o tom svedectvo. Nech sa to stane hlavným kritériom pohľadu na minulosť a východiskom vpred k novej obrode našej spoločnosti.

23.6. 1989

Ještě jednou po roce o magnetické anomálii nad Prahou
/Rozhovor pro deník ŮV KS Slovinska Delo, Otázky kladla
Nives Vidrih, odpovídal Milan Hůbl/.

NV : Přibližně před rokem jsme hovořili o tom, jak se nad Prahou
Klene megnetická anomálie. Jak vypadá situace dnes, trvá
ještě anomálie? Nastaly přece jen nějaké pozitivní změny?

MH : V zásadě situace trvá, neboť to základní zjištění, že
"dokud budou o osudech této země rozhodovat ti, kdo ji
do tohoto stavu přiveli, těžko může nastat výrazná změna"
se během uplynulého roku plně potvrdilo. A to bez ohledu
na to, že během té doby nastal jistý posun personální po-
vahy. Tak odešel nejvýraznější představitel ztrhulé linie
Vasil Bilák, ale stejně tak i pragmatický reformátor Štrou-
gal. Teprve nyní se plně projevují dlouhodobé důsledky
čistky z roku 1970, kdy byli ze strany nemilosrdně vymýce-
ni stoupenci reforem a tak reformní kurs Gorbačova má
uvnitř současné strany jen minimální oporu a to ještě ne-
smělou a váhavou, bojíci se riskovat, když vnitropoliticky
je Gorbačovův kurs v SSSR stále dosti labilní a nejistý
/Narůstající sociální napětí, nacionální konflikty, hrozí-
cí přerůst v občanskou válku/. Proto se dosud ani v poli-
tickém vedení výrazněji reformátorská tendence neprofilo-
vala a nepersonifikovala. Pokud byl náznak něčeho takového
koncem minulého roku, tak to po lednových událostech na
Václavském náměstí ustalo. Strach z mítingové demokracie
ve vedení ještě zesílil po pekinských událostech. Tyto dvě
věci oddálily proces diferenciacie ve vedení a je pravděpo-
dobné, že tato soudržnost přetrvá až do jara příštího roku,
těsně do doby před příštím sjezdem KSČ, svolaným na počátek
května 1990. Tam lze počítat s dalšími personálními změnami.
Končí funkční období presidenta Husáka i předsedy parlamentu
Indry a těžko předpokládat jejich volbu pro další funkční

období. Při sjezdu dojde k personálnímu omlazení vedoucích orgánů strany i státu. Jací budou ti mladší čtyřicátníci a padesátníci, kteří přijdou na jejich místa? Zatím těžko předvídat! Ale jejich dosavadní postoje příliš mnoho slibného do budoucna nezaznačují!

NV : Ale za ten rok vyrostly jak houby po dešti různé neformální iniciativy, které by se mohly postupně zformovat v opoziční politické strany.

MH : Mnoho takových skupin skutečně od podzimu vydalo své programové manifesty, jako : Hnutí za občanské svobody /HOS/, Manifest "Demokracie pro všechny", České děti dokonce monarchistický program, Obroda, Společnost pro studium demokratického socialismu, Demokratická iniciativa, Nezávislé mírové hnutí a další, Příklad "mnoho psů, zajícova smrt" platí snad v myslivectví, ale ztěžší může platit v politice. Opojení některých disidentů touto mnohostí prozrazuje jen jejich politickou nezkušenost. Čím větší roztráštěnost neformálních iniciativ, tím snáze jim moc může čelit a dosti hravě zvládat situaci. Ostatně příklad současného Maďarska začíná vyjevovat, jak je ošidné hnát se za bezbřehou pluralitou skupin a organizací. V politice platí, že méně by bylo více! Navíc, žádný z těchto manifestů není příliš šit na míru současné situaci, nedávám návod, jak postupovat dnes ve velmi komplikované situaci. Chybí sebemenší náznak opory shora, přičemž reálnou šanci mají jen reformy, prosazované za aspoň určité součinnosti shora i zdo-
la.

Mladí pochopitelně ztrácejí trpělivost, vidí nechuť moci k dialogu a tak podrobují kritice všechny, kdo hlásají nutnost dialogu a kompromisu. Žádné kompromisy s mocí - je jejich heslo - musí se to rozhodnout na ulici. Ano, jsou v dějinách situace, kdy je nutno i tak jednat. Domnívám se, že v současném Československu taková situace není a volat po konfrontaci na ulici s mocí, která vládne mocnými a dosud netřesenými aparáty, znamená podstoupit konfrontaci, která je předem rozhodnuta ve prospěch - moci. Nahraje to těm konzervativním silám v jádru moci, které naopak po takové konfrontaci prahnou, protože v ní vidí šanci vypořádat se se všemi, kdo jí oponují. Potud je situace před 21. srpnem /výročím intervence v roce 1968/ velmi vážná a těžhotná mnoha nebezpečími. Schopnost odhadnout správně poměr sil, střízlivě ocenit své síly a určit

tím i své možnosti v dané chvíli, není dosud příliš silnou stránkou neformálů v Československu. Pokud byla výzva "Několik slov" zamýšlena jako svého druhu národní referendum a kdy její strůjci předpokládali ne-li milion, tak aspoň půl milionu podpisů, tak se zřejmě dožijí zklamání. K takovému kroku ještě krize ve společnosti nedospěla, a výzva byla předčasná nebo nevčasná.

NV : Jaké vidíte změny k lepšímu za ten rok, co uplynul od našeho posledního rozhovoru?

MH : Je jich celá řada a některé z nich jsou i dosti významné. Z hlediska řadového občana je asi nejvýznamnější dosti rozsáhlá liberalizace cestování na Západ. Dnes obdrží výjezdní doložku prakticky každý, kdo dostane pozvání nejen od blízkých příbuzných, jak tomu bylo dosud, ale i od známých. Dále může vycestovat i ten, komu někdo ze zahraničí složí v některé čs. bance dar v zahraniční měně - 10 \$ na den, čili za 100 dolarů na 10 dnů atd. Navíc nyní si může založit valutové konto kterýkoliv československý občan, aniž by musel prokazovat, jak k těm DM či \$ přišel. Tím se ovšem velmi zkomplikovala situace na černém trhu, poptávka vysoce převyšuje nabídku a DM, která ještě před rokem byla za 18 Kčs nyní vyskočila až na 28 Kčs - je to drahý špás. Ale navzdory tomu se odhaduje, že v tomto roce vycestuje na Západ dvakrát tolik občanů než vloni. Také v kulturní oblasti jsou jisté pokroky v liberalizaci. Jestli jsem vloni mohl zaznamenat jisté náznaky liberalizace ve výtvarnictví, tak tam je situace již téměř normální, mohou vystavovat téměř všichni a také hudebníci "Nové vlny" jsou na tom lépe, než před rokem. V literatuře je ediční situace poněkud lepší. Nejen Hrabalovi vyšla v plném textu Příliš hlučná samota a ještě letos vyjde kniha Jak jsem obsluhoval anglického krále, ale uvolňuje se prostor i pro některé další autory, kteří dosud nemohli publikovat. V posledním čísle Knene byla otištěna povídka Ivana Klímy a celá sbírka povídek má vyjít v nakladatelství Mladá fronta. Vinohradské divadlo uvedlo v červnu novou hru českého dramatika Josefa Topola "Hlasy ptáků". Jde ovšem vesměs o autory, kteří nejsou signatáři Charty 77, ani výzvy "Několik vět".

Naopak u signatářů výzvy "Několik vět" se situace zkomplikovala podle výroku nového ředitele TV Betrly "nesmějí na obrazovku". Jsou z programu stahovány filmy, ^{ve} kterých hrají signatáři této výzvy, pozastaveno natáčení filmů, ve kterých někteří z nich mají hrát v hlavních rolích /jako Jan Hartl/. Čili situace je nadále rozporná a je to u nás jak s vodami Atlantiku, střídají se a prolínají teplé a studené proudy.

NV : Mluví se o přípravě nové ústavy v Československu, co nového by mohla přinést pro postup demokratizace?

MH : Ano, skutečně byla vytvořena komise pro přípravu nové ústavy. Dosavadní ústava z roku 1960 - doplněná ústavním zákonem o čs. federaci z roku 1968 je v mnohém nedokonalá a potřebuje podstatné změny. Jenže dosavadní práce komise probíhají značně kabinetním způsobem atěžko zatím soudit, jakou budou mít podobu Zásady této nové ústavy, které mají být zveřejněny počátkem roku 1990 k všelidové diskusi, aby byly projednány na 18. sjezdu KSČ v květnu 1990. Více se o nich diskutuje na Slovensku, zejména Kultúrny týždeník /to je nový týdeník Zvāzu slovenských spisovateľov/ otiskl několik příspěvků. Klade se v nich požadavek, aby vedle ústavy federace měly i obě národní republiky, česká a slovenská, své vlastní ústavy. Autor poukazuje na to, že každá státnost musí mít určité právní atributy a z nich na prvním místě je vlastní ústava. Dále se žádá vyjádření této státnosti ve vlastní symblice. Žádají obnovení slovenské vlajky. Trikolóra bílo-modrá-červená, která se v současnosti nepoužívá. Bíločervená vlajka s modrým klínem vznikla po roce 1918 jako vlajka československá. Také česká vlajka - trikolóra bílo-červeno-modrá se nepoužívá. Velmi se brojí proti "novotvaru", který byl do státního znaku zaveden v roce 1960. Na prsou českého lva je menší slovenský znak, na němž je vyobrazen Kriváň s vatrou. Tímto novotvarem byl nahrazen starý slovenský znak tři vrchy s dvojitým křížem v barvách modré, bílé, červené, čímž se liší od uherského znaku Horní země /Felvidék/. Žádá se, aby obnovený historický znak Slovenska byl v novém znaku umístěn symetricky a rovnocenně vedle sebe. Diskuse přitom zdůrazňuje, že jestli se Slováci rozhodli pro budování vlastní státnosti ve spolupráci s českým národem, není na tomto rozhodnutí co měnit ani dnes.

Nyní jde jen o to ji plně dobudovat tak, aby se Slováci ve federaci dokonstituovali jako plnoprávný moderní a kulturní národ evropského společenství národů.

Projevuje se pozitivní stránka rozhodnutí z Pražského jara 1968 o přebudování republiky na federativním základě. Nad Českoslovenkem neobchází strašidlo národní secese Slováků a nehrožuje ho žádný separatismus. I to je cenné na současné situaci.

Vyšlo 12.8.1989

Praha, 24.7.1989.

Nová čs. ústava a vedoucí úloha KSČ

Ústava je základní zákon státu, který stanoví organizaci, řád, či proces politického života ve státě; je to tedy také politický dokument prvořadě důležitosti. Ústava jako zákon může však z tohoto komplexního procesu regulovat jen určité vztahy, resp. určité stránky určitých vztahů, které právní regulaci vyžadují, ale zároveň i svou povahou umožňují. Je to především vymezení vztahů státu a občana, tj. jinak řečeno, sféra práv a svobod občanů, a dále organizace státu, struktura státní moci, vzájemné vztahy státních orgánů a jejich kompetence a pravomoc.

Mnohé politické procesy probíhají sice v celkovém ústavním rámci, nejsou však přímo právními normami upravovány, protože se vymykají jisté formalizaci, jež je nezbytným předpokladem právní regulace a jejich povaha to ani nevyžaduje. Tak je tomu zejména s postavením a působením politických stran, které je upravováno jen v určitých aspektech, tam, kde se týká procesu tvorby politické a státní vůle, tj. především voleb a jejich organizace.

Možnosti ústavně právního regulování politických vztahů jsou limitované. I tu platí stará zásada : raději méně, ale lépe. Není účelné snažit se o co nejširší a ani ne o co nejpodrobnější ústavní úpravu politické organizace společnosti a jejich institucí a vztahů mezi nimi, protože takováto regulace spíše ústavní normy degraduje a devaluje, než aby je ve společenském vědomí a chování zhodnotila.

Při širokém ústavním fixování politické organizace společnosti nutně dochází ke směšování politických a právních pojmů, které je nežádoucí, protože má velmi nepříznivé praktické důsledky. Ústavně právní kategorie mají politický význam, avšak jsou to pojmy sui generis, které se liší od běžných pojmů politických. Jejich specifiku nutno respektovat a docenit, zejména uvážuje-li se o vytváření právního státu.

Politický život je jako sféra mocenských vztahů ve státě a společnosti nutně vnitřně rozporný. Působí v něm a střetávají se, lhostejno zda otevřeně či skrytě, v té či oné formě síly vyjadřující různé sociálně-politické zájmy, různé hodnotové a jiné orientace. Už pro tento svůj charakter nemůže být politický život komplexně právně regulován. Právo a ústava jako jeho základ -

musí být /aspoň v jisté míře/ vnitřně harmonizovaným, jednotným celkem, oprostěným od logických rozporů. Principy, z nichž ústava vychází, a instituce, které upravuje, musí být vnitřně souladné, jedny nesmí popírat či vylučovat druhé. Jinak by nebylo možné požadovat, tím méně pak zajišťovat důsledné dodržování ústavních a právních norem vůbec.

Připomenutí těchto obecných a v této obecnosti snad až triviálních poznatků je důležité v souvislosti a přípravnými pracemi na návrhu nové ústavy ČSSR, o nichž se občas referuje v tisku.

Centrálním problémem z hlediska role ústavy jako základního zákona státu je otázka, zda v nové ústavě má či nemá být zakotvena vedoucí úloha KSČ. Pro současnou vládnoucí garnituru to ovšem žádný problém není. Pro ni je zcela jasné a jednoznačné, že nová ústava vyjádří toto postavení a úlohu KSČ v čs. právním státě a společnosti. Proti dosavadní úpravě má snad být v ústavě formulováno, jak KSČ tuto svou roli uplatňuje, tj. jakými metodami působí.

Z právně technického hlediska je ovšem tento problém řešitelný pouze opačným způsobem. Vedoucí úloha politické strany je fenomén politický, nikoli ústavně právní, proto také nemá a nemůže být stanovena v ústavě, nemají-li se popírat základní principy, z nichž ústava vychází. Z KSČ nelze učinit právní instituci se všemi důsledky s tím spojenými, protože takováto snaha, pokud by ji někdo měl, by vedla k neřešitelným rozporům a absurdním konsekvencím.

Podle dosud platné čs. ústavy veškerá moc v ČSSR patří pracujícímu lidu. Ten tuto moc vykonává zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny. Zastupitelské sbory a všechny ostatní orgány státu se opírají o přímou účast pracujících a jejich organizací na své činnosti. Volební právo do všech zastupitelských sborů je obecné, rovné a přímé s tajným hlasováním. Členové zastupitelských sborů - poslanci - jsou povinni být ve stálém styku se svými voliči apod. a být svými voliči kdykoli odvoláni.

Všichni občané mají rovná práva a rovné povinnosti. Tento princip je ústavně - právním základem postavení čs. občanů, z něhož vycházejí nejen další ustanovení čs. ústavy, ale celého čs. právního řádu.

Vedoucí úloha KSČ, formulovaná dosud v čl. 4 a 6 platné ústavy je v logickém rozporu s těmito principy a tento rozpor nelze žádnou "dialektickou" interpretací zrušit či odstranit. Neobstojí také námitka, že to je netřídní, formální nebo formalistický přístup a uvažování. Právní hledisko je nutně hledisko formální; zruší-li se toto hledisko, zruší se právo jako svébytný společenský jev. Připomeňme tu Marxova slova o právu jako rovném měřítku.

Jak bylo již výše uvedeno je nutno se vystríhat směšování politických a právních pojmů. I v ústavě jako základním zákonu státu se musí dbát na to, aby ústavní normy byly maximálně, v míře, v níž je to možné, jasné a přesné. Takováto formulace je nezbytná aby mohly být východiskem pro celý právní řád, aby takto koncizně vymezovaly základní práva a svobody občanů.

Ústavní zakotvení vedoucí úlohy KSČ bez ohledu na to, jak je formulováno, je v rozporu s principem svrchovanosti lidu i se zásadou právní rovnosti občanů. I kdyby se chápalo jako konstatování jisté politické skutečnosti, z níž se nemají přímo vyvozovat žádné právní důsledky, nemá v ústavě místo, protože neguje výše uvedené a ústavně nadřazené principy. Je-li lid ústavně suverénem, musí mít také svrchované právo rozhodovat, kdo jej bude reprezentovat - a to nejen v zastupitelských sborech, ale v celém politickém životě, komu dá či nedá svou důvěru, svůj mandát, aby jej /v organizačně diverzifikovaných formách/ zastupoval apod.

Lid, národ, společnost jsou více než strana /strany/. Každá strana, bez ohledu na to, jaký má program apod., je jen částí společnosti. Její hledisko se může stát obecným, pokud je společnost jako taková dobrovolně přijme a jen na tu dobu, na kterou je za takové uzná. Stranická politika se může změnit ve vládní /státní/ politiku za předpokladu, že ji podporuje většina společnosti. Tato politika se však musí v rámci demokratické organizace státu podrobovat pravidelné prověrce ve volbách. Pokud v ní neuspěje, tvoří jiné politické síly novou vládní /státní/ politiku v souladu se změněnou vůlí většiny. Bez této transformace se nemůže stranická politika uplatňovat právně s důsledky, jež jsou s tím spjaty. Pokud se tak děje, popírá se jak suverenita lidu, tak i rovnoprávnost občanů, což jsou vlastně jen dvě stránky jednoho a téhož jevu.

Vedoucí úloha určité strany, ovšem nezávisí na ústavě, ale na reálně-politických komponentech a vztazích. Obráceně pak její ústavní fixování ještě neznámá, že strana tuto roli skutečně má, resp. že jí má stále zajištěnu /konec konců tzv. stalinská ústava SSSR z r. 1936 neformulovala vedoucí úlohu KSSS ve státu a společnosti a ani Ústava 9. května v Československu takové ustanovení neobsahovala a přitom monopol politické moci KS byl nesporný/.

Soudobé zkušenosti z vývoje SSSR i dalších socialistických států tento poznatek potvrzují.

Pokud v současné době oficiální čs. ideologie a právní nauka /jako její složka/ tento rozpor nevidí jako problém, prokazuje tím jen, že stále ulpívá na starých stalinských koncepcích a že prohlášení o demokratizaci čs. společnosti nemají reálný obsah. Ti ústavně právní experti, kteří na návrhu nové ústavy pracují, jsou si přirozeně tohoto rozporu vědomi, ale řídí se direktivami současné moci, které se dosud neodvažují brát vážně v pochybnost a svá stanoviska veřejně formulovat a obhajovat. Sotva však i z nich někdo opravdu věří tomu, že tyto principy jsou slučitelné a že ústavní zakotvení vedoucí role KSČ je výrazem a garantem demokratizace čs. společnosti.

V době tzv. normalizace v Československu nemělo valný smysl kritizovat tento rozpor, protože ústava včetně ústavního zákona o čs. federaci byla v reálném životě prakticky znehodnocena. Ústavní demokratické instituce a formy byly zbaveny reálného obsahu. V současnosti, kdy se vládnoucí garnitura verbálně hlásí k přestavbě a glasnosti, je třeba o těchto problémech otevřeně jednat. Historická a teoretická kritika dosavadních koncepcí a praxe je, či stává se, nezbytným předpokladem příštích změn i v této oblasti. Má-li v budoucím vývoji čs. státu a společnosti ústava mít skutečně svou úlohu jako základní zákon čs. státu, jako právní základ života čs. občanů, jejich svobody, musí být i přehodnoceny dosavadní východiska a přístupy k ústavní úpravě. Z tohoto hlediska je otázka ústavní fixace vedoucí úlohy KSČ klíčovou v celém pojetí návrhu nové ústavy. Bude-li zachována, lze za stávající situace s jistou nadsázkou říci, že tím jsou vlastně ostatní články ústavy zbytečné.

Proti této argumentaci lze namítnout, že vypouštění tohoto ústavního ustanovení jen zvětší rozpor mezi ústavou psanou s ústavnou faktickou, že psaná ústava nebude vyjadřovat skutečnou ča. politickou realitu.

Jde o to, má-li nová ústava konzervovat existující mocensko-politický systém, který se vytvořil v době tzv. normalizace po potlačení pokusu o demokratický socialismus v Československu v r. 1968. Nebo se má stát ústavou čs. společnosti, začínající se postupně měnit v demokratickém smyslu a směru?

V tomto ohledu je podstatný rozdíl mezi vývojem v SSSR a v ČSSR. V Sovětském svazu přes všechny obrovské obtíže a překážky, které se mohou ukázat nepřekonatelnými, začíná opravdová hluboká reforma politického a právního systému: Měl by se vytvořit právní stát, v němž moc má skutečně patřit zastupitelským státním orgánům jako představitelům svrchovanosti lidu a práva a svobody sovětských občanů se mají uvést v soulad s jejich mezinárodními standarty.^{x/}

Jde tu o pozitivní překonání stranického státu, který až dosud v SSSR existuje. Podle projektů politické a právní reformy, které přijala XIX. konference KSSS a které se v současnosti začínají realizovat zvolením /v dějinách SSSR nejdemokratičtějším/ Sjezdu lidových zástupců a z jeho středu Nejvyššího sovětu SSSR, mají lid, společnost, národy žijící v Sovětském svazu opravdu reprezentovat stát a jeho orgány.^{xx/}

x/ V. Kotin v článku "Jednotný vzor lidských práv" píše o potřebě "jednotného společně upraveného vzoru lidských práv, a to jak pro vnější, tak i vnitřní potřebu... V každém případě je přitažlivá a perspektivní dlouhodobá idea Evropy jako jednotného právního prostoru." /Týdeník aktualit č. 24/1989/.

xx/ V. Kostikov v článku "Obrysy nové společnosti" hodnotá význam Sjezdu lidových poslanců, který dal zemi první demokratický volený parlament a prvního demokraticky voleného prezidenta v osobě M. Gorbačova: "Poprvé v dějinách sovětského státu je nejvyšší moc v zemi ztělesňována prezidentem a nikoli generálním tajemníkem ÚV KSSS". V souvislosti a dosud platným článkem sovětské ústavy o straně jako vedoucí a usměrňující síle sovětské společnosti píše: "Zatím ale evoluce politického systému zahájena v r. 1985 a vyjádřená heslem "Všechna moc sovětům" postupně posunuje těžiště na zastupitelské orgány. Sjezd znamenal významnou etapu v tomto procesu... Strana sama chápe nevyhnutelnost a potřebnost evoluce v tomto směru. Lze říci, že už "odchází" z ekonomiky. Prioritními sférami vlivu strany zůstanou ideologie a kádry... Diskuse o tom, co je

"jádnem politického systému" je součástí globálního prosedu zrodu nové sovětské společnosti. - Týdeník aktualit č. 24/1989

Základem celé státní struktury se mají stát zastupitelské sbory /sověty/, které vzjádou z demokratických voleb.

Bez tohoto radiálního přesunu politické moci od strany na stát a jeho orgány nelze vůbec mluvit o právním státě, pokud tento pojem má mít opravdový smysl. Vláda zákona, platného a závazného pro všechny, pro státní orgány, politické a jiné organizace i pro občany, není možná, je-li moc soustředěna v ruku strany. Ve stranickém státě stojí strana fakticky nad zákonem. Proto stranický stát nemůže být právním státem; činnost strany nelze účinně regulovat právem, i když se takové představy např. v SSSR v souvislosti s úvahami o budoucím vztahu strany a státu objejují. V právním státě není možné, aby jménem lidu, společnosti, vystupovaly a rozhodovaly stranické orgány a vedoucí představitelé, protože ti nezastupují celé společenství. Nejsou jim voleni a nejsou mu právně-politicky odpovědní, lid nemá možnost je odvolat z jejich funkcí, vyslovit jim nedůvěru. Jen pokud demokratickým způsobem získají tuto důvěru, mohou jako volení představitelé lidu v těch či oněch státních orgánech vyjadřovat jeho vůli a přijímat státně-politická rozhodnutí, zákony závazné pro celou společnost, pro všechny občany. To je, politicky vzato, předpoklad i důsledek základního principu právního státu, kterým je rovnoprávnost občanů.

Spojení strany a státu, vytvoření stranického státu je typickým projevem a důsledkem stalinismu, přetrvávajícím až do současnosti ve většině socialistických států.

V Československu v době pražského jara byl ve smyslu požadavků Akčního programu učiněn pokus o nové pojetí vedoucí úlohy KS v rámci demokratické politické reformy odpovídající koncepci utváření právního státu. Pokus byl v zárodku potlačen vojenskou agresí SSSR a čtyř jeho spojenců z Varšavské smlouvy, až dosud z jejich strany neodvolanou a neodsouzenou.

V současnosti čs. vedení žádné opravdové reformy k překonání stranického státu nezamýšlí. Proponované změny se pohybují ve starém osvědčeném rámci existujících forem /rozvoj demokratizace v rámci Národní fronty/ a vedoucí úloha strany, která se neoddělila a nehodlá oddělit od faktické státně-politické moci se má

upevňovat. Proto má být zakotvena i v nové ústavě - jako jedna z hlavních jejích zásad. Oficiální ideologie sice i nadále tvrdí, že to je demokratické, že tato "socialistická demokracie" se v Československu osvědčila a není nutno ji podstatně korigovat a modifikovat, je třeba ji jen pozitivně rozvíjet.

Tento způsob argumentace je však anachronický a stále méně - a la longue - udržitelný i vzhledem k mezinárodním závazkům, které ČSSR přijala a k sílícímu úsilí o upevňování celoevropské bezpečnosti s důsledky, jež z toho plynou pro budování společného "evropského domu". V helsinské deklaraci, Mezinárodních paktech o občanských a lidských právech a z poslední doby v Závěrečném dokumentu vídeňské následné schůzky KBSE je právně uznán univerzální význam a platnost občanských práv a svobod. "Ve vnitřní i mezinárodní politice musí mít přednost mezinárodní právo" /Společné prohlášení SSSR a NSR, RP 14.6.89 - V jiné souvislosti M.S. Gorbačov prohlásil : "Sovětský svaz se stal účastníkem vídeňských dohod a u nás platné právní normy musí odpovídat mezinárodním dohodám."/

Dříve ideologie tzv. reálného socialismu takového pojetí odmítala jako formálně, tj. buržoázně demokratické, které je překonáno v průběhu socialistického vývoje. Vzhledem k základním koncepcím sovětské přestavby a její vnitřní a zahraniční politice, které vycházejí z priority všelidských zájmů a hodnot a uznávají proto i platnost mezinárodních standartů občanských práv a svobod včetně relevance Všeobecné deklarace lidských práv, je tento přístup k občanským právům a svobodám integrální součástí nezbytné příští demokratizace v Československu. Z tohoto hlediska je stanovení vedoucí úlohy KSČ v nové ústavě teoreticky i prakticky nevhodné a vadné.

Červen 1989.

Zdeněk Jičínský : Dvě poznámky k návrhu zásad nové čs. ústavy

Úvodem třeba připomenout některá obecná východiska a principy, jež jsou sice samozřejmé, ale přesto musí být vždy znovu zdůrazněny při jakékoliv obecné úvaze o problematice návrhu nové čs. ústavy.

Ústava jako základní zákon státu má právní význam jen tehdy, jde-li o právní stát, v právním státě je moc regulována právem. Politické procesy, utváření a výkon moci se uskutečňují v rámci stanoveném ústavou a zákony z ní vycházejícími. V právním státě jsou ústavě stanovena práva a svobody občanů, které státní orgány ve své praxi musí důsledně respektovat. Ochranu těchto práv garantují především nezávislé soudy v rámci dělby moci existující mezi státními orgány. V právním státě platí princip ústavnosti. Právní řád tvoří hierarchickou soustavu norem, na jejímž vrcholu je ústava. Na základě ústavy a v souladu s ní jsou vydávány zákony. Prováděcí předpisy k zákonům mohou být vydávány jen tehdy, stanoví-li to zákon, a musí existovat účinná kontrola ústavnosti a zákonnosti vydávaných zákonů a prováděcích předpisů.

Stranický stát nemůže být pojmově právním státem, protože strana je v něm nadřazena právu. Neexistují v něm - a nemohou existovat - právní záruky, které by umožňovaly účinnou kontrolu strany a rozhodování jejích orgánů. Při vytváření právního státu v existujících soc. státech střední a východní Evropy je mj. nezbytné oddělování strany od státu, Strana nesmí vykonávat mocenské funkce, ty musí být výlučnou doménou státních orgánů. Směr k tomuto vývoji naznačily v SSSR rezoluce XIX. konference KSSS o politické a právní reformě. Současný vývoj sovětské přestavby je pak již v mnohém překonán, zejména pokud jde o rozvíjení jistého institucionálního pluralismu nezbytného k účinnému zajišťování uvedeného procesu "očistňování" strany a soustřeďování moci v rukou státních /volených zastupitelských/ orgánů, od nichž tak či onak odvozují svou moc ostatní státní orgány. Politický vývoj v PLR a KLR je v tomto ohledu již dále, protože v nich právně i fakticky se vytváří politický pluralismus jako předpoklad a záruka překonávání dosud existujícího stranického státu.

Za předpokladu, že i v ČSSR bude časem zahájen proces obnovování právního státu, je účelné analyzovat některé existující instituce a posoudit, zda jejich existence je v souladu s výše uvedenými obecnými ústavními a právními principy, které jsou specificky vyjádřeny i v platné čs. ústavě.

Takovou dosud existující ústavní institucí, která vybočuje ze základní struktury nejvyšších státních orgánů ČSSR stanovených úst. zákonem o čs. federaci je každá obrama státu. Tato instituce je produktem

tem stranického státu, což se projevuje v tom, že generální tajemník ÚV KSČ je jejím předsedou, i když se tato skutečnost výslovně v tomto ústavním zákonu o tomto orgánu nestanoví. V demokratickém právním státě, který nutno v úvahách o nové čs. ústavě postulovat, není existence takového orgánu opodstatněna. To, co je ústavním zákonem o jejím zřízení stanoveno jako její kompetence a pravomoc, patří do působnosti a pravomoci FS a jeho předsednictva a presidenta republiky a vlády, orgánů, které jsou nejvyššími ústavně odpovědnými orgány čs. federace. Existence Rady obrany státu zasahuje neorganicky do této struktury a omezuje ústavní postavení a funkce uvedených nejvyšších orgánů čs. federace.

Všechny úkoly svěřené ústavním zákonem Radě obrany státu patří do působnosti nejvyšších orgánů čs. federace, především vlády, která je nejvyšším výkonným orgánem státní moci ČSSR /čl. 66 úst. z. č. 143 / 68 Sb./ a zajišťuje plnění úkolů federace v oblasti národní obrany a upevňování bezpečnosti země /čl. 76/. Proč mají být tyto úkoly, které patří k důležitým úkolům vlády, je ústavně odpovědna FS, svěřeny zvláštnímu orgánu, jehož vytvoření a odpovědnost jsou složitým způsobem konstruovány vzhledem k existenci tří nejvyšších státních orgánů a dělbě moci mezi nimi. Jak může vláda plnit své ústavní funkce, jestliže Rada obrany státu je oprávněna stanovit závazné úkoly federálním ministerstvům i ostatním federálním ústředním orgánům státní správy?

V případě Rady obrany státu jde o zřízení orgánu, který je v rozporu s tradiční čs. ústavní strukturou nejvyšších orgánů státu upravenou i v úst. zákoně o čs. federaci. Stejně tak je v rozporu s ústavními principy o tvorbě a funkci nejvyšších orgánů republik a národních výborů konstrukce rad obrany republiky rad obrany národních výborů. Celý tento centralisticky uspořádaný systém rad obrany státu znamená i přímé personální propojení stranického a státního zřízení které je neslučitelné s principy právního státu. Úkoly, které mají rady obrany plnit, mohou plnit normální státní orgány ve shodě s úst. zák. č. 143/1968 Sb. o čs. federaci a dalšími zákony zákonů ČNR a SNR o NV/, z něj vycházejícími.

Vedle těchto argumentů ústavně právní povahy lze proti existenci tohoto zvláštního systému orgánů, cizího ústavním tradicím čs. státu uvést argument politického rázu. V současné situaci v Evropě, v níž se výrazně prosazuje tendence k rozvíjení procesu spolupráce v rámci KBSE, ztrácí opodstatnění funkce tohoto orgánu podle § 4 úst. z. č. 10/69 Sb. Úkoly spojené se zajišťováním obrany republiky mohou - jako v jiných demokratických státech - zajišťovat výše uvedené nejvyšší

státní orgány čs. federace a republik i NV.

Systém reá obrany státu je aspoň upraven ústavním zákonem. Co však říci z hlediska požadavků právního státu, principu ústavnosti existenci Lidových milicí, zvláštních ozbrojených orgánů KSČ, jež vůbec není stanovena právem? LM jsou, užijeme-li terminologie G. Orwella, součástí vnitřní strany uvnitř KSČ, přičemž KSČ je "vnitřním státem" v rámci čs. státu.

Čs. právní řád nemá žádný zákon nebo právní předpis, který by vymezoval poslání/úkoly/ Lidových milicí, způsob jejich vytváření, organizační strukturu a jejich vztahy ke státním orgánům včetně úpravy odpovědnosti. Takový zákon být ani nemůže, protože Lidové milice jsou součástí KSČ, jsou "skutečným akčním, spolehlivým jádrem stranických organizací." x/

M. Štěpán v projevu na celoměstském shromáždění funkcionářského aktivu KSČ Prahy, příslušníků LM a SNB, Rudé právo 2. 8. 1989.

M. Štěpán v tomto tvrdém projevu určeném k zstrašování české veřejnosti, zvláště mládeže před 21. 8. 1989, znovu potvrdil, že KSČ se v současné době spoáhá především na ozbrojené síly při zajišťování své moci. Zdůrazněním úlohy LM a SNB v této souvislosti jen demonstroval rozhodnost dosavadního vedení KSČ i nadále mocensky ovládat čs. společnost. V tomto kontextu se proklamace o Československu jako právním státě opravdu jeví jako bezobsažná fráze.

Právní řád upravuje jen určité odvozené stránky spojené s existencí a působením LM. Tak např. vyhl. č. 90/72 St v § 18 obsahuje ustanovení o financování některých výdajů ze činnosti vlastních jednotek LM a u osobních výdajů výslovně uvádí, že organizace /státní či hospodářské, kde jsou zařízeny LM/ nepožadují náhradu na stranických orgánech. I to je konkrétní doklad o tom, jak strana je srostlá se státem, že skutečně tvoří jeho vnitřní strukturu. Státní organizace financují činnost ozbrojené složky vládnoucí politické strany.

Vyhl. PMV č. 67/1977 St. upravuje způsob a podmínky povolávání příslušníků LM k plnění úkolů SNB. Ministr vnitra tak může učinit po předchozím souhlasu hlavního velitele LM. Dále pak existuje zákon č. 162/69 St. o vyznamenání Za zásluhy o Lidové milice,

Existence LM je právně neslučitelná se základními ústavními principy o svrchovanosti lidu, který je zdrojem veškeré moci ve státě, o rovnoprávnosti občanů a s ní spojeném právu spolčovacím. Lidové milice jsou zvláštní elitní ozbrojenou organizací, jejímž členem se nemůže stát ani každý člen KSČ /o problém vnitrostranické demokracie v této poznámce nejde/, tím méně pak každý občan ČSSR. U LM není tedy problém či nedostatek v tom, že nejsou upraveny právem, ale v tom, že jejich existence v dosavadní podobě se právem regulovat nedá, protože případná právní úprava by byla v nprostém rozporu s výše uvedenými základními principy ústavy.

Lidové milice mohou existovat v právním státě, ovšem jako forma organizace všech občanů státu, kteří za zákonem stanovených podmínek a předpokladů se účastní na zajišťování obrany země či udržování veřejného pořádku apod.

Nemohou být ovšem organizací té či oné strany, ale lidu jako celku. Jednotliví občané, kteří dosáhli určitého věku, jsou občansky bezúhonní apod. se mohou či musí jejich výcviku a činnosti účastnit. To je ovšem organizace zcela jiného druhu a povahy.

V současném Československu se oficiální ideologie i právní nauka těmito problémy nezabývá. Argumentuje jen utilitárně politicky, když dokazuje, že LM jsou ochráncem socialismu a veřejného pořádku, aby lidé mohli v klidu pracovat a žít a že příslušníci LM jsou v současné době v předních řadách těch, kdo prosazují ve straně a ve společnosti přestavbu apod. To jsou ovšem z právního hlediska zcela irelevantní tvrzení. Skutečnost, že nikdo se základními právními problémy, které jejich existence klade, nezabývá, že se to vůbec nepovažuje za problém, jen negativně prokazuje hodnotu oficiálního prohlášení Československa za právní stát. z/

z/ Příznačná byla i celková atmosféra spokojenosti a čs. právním řádem a zajištěním práva a svobod čs. občanů, jež se projevovala v besedě právníků v Trituně "O lidských právech" č. 30/89. Mire kritičnosti názorů Zb. Vokrouhlického, místopředsedy oficiálního výboru pro lidská práva a humanitární otázky, odpovídala pouze čs. glasnost v pojetí Trituny.

Nakonec jedné poznámka nikoli k návrhu ústavy, ale k ústavně politické praxi. V demokratickém právním státě vzhledem k významu a úloze ozbrojených sil a nebezpečí hypertrofie jejich vlivu a moci i event. v jejich zneužití se zajišťuje jejich ústavní řízení a kontrola také tím, že v čele příslušných resortů jsou civilisté, ústavně odpovědní politikové. Je to výraz i určitá záruka toho, že tyto mocenské složky působí v zájmu a podle potřeb státně organizované společnosti. "nemohou se tak, aby nevnucovaly své zvláštní partikulární zájmy lidu, aby je nemohly vydávat za zájmy obecné. "samozřejmě, že jen toto civilní vedení těchto resortů nezajišťuje, aby tento složitý komplex vztahů spojený s existencí a působením ozbrojených sil opravdu fungoval v souladu se zájmy lidu, ale je to jistý výraz toho, že tyto ozbrojené mocenské složky státního aparátu jsou podřízeny politické společnosti.

Obsazení funkce ministra národní obrany vojákem z pov. lání nepatří tedy k domácím čs. tradicím. Ani současné obsazení funkce ministra vnitra ČSSR profesionální "policajtem" není ve shodě s demokratickými tradicemi a počátečky právního státu. A samozřejmě z jejich hlediska není ani lhostejné, zda oba tyto resorty jsou řízeny vládou nebo PUV KSČ prostřednictvím příslušného oddělení.

3. 5. 1989

Zdeněk Jičínský: Dopis generálnímu prokurátorovi ČSSR Dr. Jénu Pješčakovi

Pane generální prokurátore,
dne 5. 8. 1989 byla v Rudém právu pod názvem "Pozvánky jsou již rozdány?", uveřejněná stať J. Kojzara a M. Boudové, kteří v ní citují část rozhovoru V. Havla s představiteli polské Solidarity v jeho domě. Dne 5. 8. 1989 v Tribuně č. 14 byl otištěn seznam osob z okruhu Charty 77, kterým byly prostřednictvím Tuzexu zasílány ze zahraničí peněžní poukázky /TK/ v částkách tam uvedených. Dne 8. 8. 1989 publikovalo Rudé právo rozhovor- spolu s ČTK- s náčelníkem odboru vyšetřování SNB v Praze pod výmluvným titulem "Proti vyvolávání neklidu a nátlakových akcí". V něm byla citována část dopisu P. Uhla V. Havlovi.

V dalším pro zjednodušení problematiky vycházím z toho, že citovaný seznam z rozhovoru V. Havla je autentický a uveřejněný seznam osob v Tribuně je pravdivý. Tu vznikají vážné a znepokojivé otázky, které se týkají i citace dopisu P. Uhla V. Havlovi. V prvních dvou případech jde o to, jak byly tyto věci vůbec získány a jak se dostaly do rukou Rudému právu a Tribuně a jak bylo možné, že je tyto noviny zveřejnily?

Lze se důvodně domnívat, že tyto informace poskytly orgány FMV, které zřejmě odposlouchávaly dům V. Havla. Z tohoto zdroje pocházel zřejmě i přehled osob uveřejněný v Tribuně. Jakou roli tu sehráli pracovníci pošty je otázka, kterou nemohu posoudit. A tu se dostávám k oněm zneklidňujícím otázkám.

Podle čl. 32 platné čs. ústavy jsou zaručeny nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv. Trestní zákon výslovně upravuje skutkovou podstatu trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv. Zákon o SNB stanoví povinnost mlčenlivosti o skutečnostech, kterých se příslušníci SNB dozvěděli při výkonu služby atd.

Pokud by zpráva z rozhovoru V. Havla s představiteli Solidarity získána odposlechem, na základě jakého zákona se tak stalo? Který zákon k tomu orgány FMV opravňuje?

Dopis P. Uhla V. Havlovi byl V. Havlovi odňat při domovní prohlídce konané v jeho bytě. /V této souvislosti se nezabývám oprávněností této domovní prohlídky. /sobně považují trestní řízení ve věci petice "Jen několik vět" za neodůvodněné, protože její rozšiřování nemůže být trestným činem/ Dopis je však součástí vyšetřovacího spisu a musí se s ním zacházet jako s důkazním prostředkem podle příslušných ustanovení trestního řádu. Má-li dopis v trestním řízení nějakou důkazní hodnotu, potom rozhoduje na základě výsledků vyšetřování po podání obže-

loty prokurátoreg v poslední fázi trestního řízení soud. Žádný z prgánů trestního řízení není oprávněn v průběhu vyšetřování takový dopus zveřejňovat. V žádném případě jej nelze dávat k dispozici sdělo-
vacím prostředkům, ani jim jej citovat, nemají-li být porušeny zá-
kladní principy trestního řízení. Zejména je právně zcela nepřípust-
né, aby byl tento důkazní prostředek v trestním řízení zneužíván k po-
liticgno ideologickým cílům, které s vlastním řízením vůbec nesouvisí,
jak se stalo v tomto případě.

Ve všech třech případech orgány FMV hrubě porušily své služební
povinnosti a měly by z toho být vyvozeny příslušné trestně právní
důsledky .

Pane generální prokurátore, nezabývám se záměrně tzv. politickou
stránkou těchto případů, protože z právního hlediska je irelevantní.
Buď čs. ústava a zákony platí nebo ne. V současné praxi tak oblíbená
a tak často uplatňovaná zásada "účel světí prostředky" nemá v čs.
právním řádu oporu, Kromě toho dlouholeté zkušenosti z období tzv. nor-
malizace a před tím zejména z první poloviny padesátých let prokazu-
jí přesvědčivě, že tyto tzv. politické účely, prosazující se mimo
platné právo nebo znamenající jeho zneužívání a tím vlastně porušová-
ní, znesvěcují nejen užité prostředky, ale i ty, kdo jich užívají,
resp. rozhodují o jejich užívání, jakož i ideály a hodnoty, v jejichž
jménu se tak děje.

Podle čl. 17 čs. ústavy všechny státní orgány či společenské orga-
nizace jsou povinny řídit se ve veškerém počínání čs. právním řádem a
dbát o plné uplatnění socialistické zákonnosti. To se nepochybně
vztahuje i na orgány FMV i na Rudé právo a Tribunu. Ústavním poslá-
ním prokuratury je strážít dodržování soc. zákonnosti a činit opatře-
ní k nápravě vždy, když dojde k jejímu porušení. V těchto třech pří-
padech , které jsem uvedl na základě dostupných informací, došlo nepo-
chybně k hrubému porušení ústavních a zákonných práv čs. občanů.

Přijměte, pane generální prokurátore, tento dopis jako podnět k
řízení, které by orgány prokuratury měly zahájit, aby byla obnovena
porušená práva a vyvozeny příslušné právní důsledky vůči těm, kdo za
ně v těchto případech odpovídají. Zároveň si Vám dovoluji navrhnout
aby orgány prokuratury o přijatých opatřeních informovaly čs. veřej-
nost. Takový postp by mohl přispět k obnovení právní jistoty v čs.
společnosti, pocitu, že zákony v ní platí opravdu pro každého. Bylo
by to velmi potřebné, neboť různé akce orgánů bezpečnosti i hromadnýc
ných sdělovacích prostředků, které padbakí zákonných práv čs. obče-
nů, tyto hodnoty těžce poškozují a ohrožují.

prof Zdeněk Jičínský DrSc
Pařížská 12, Praha 1

V Praze dbe 15. 8. 1989

Stav a vývoj ekonomiky v prvním pololetí 1989

/Zpráva Federálního statistického úřadu, RP 22.7.1989/

Ačkoli vytvořený hrubý národní důchod se zvýšil jen o necelá 2 % /1/, peněžní příjmy obyvatelstva vzrostly o 2,4 %, osobní spotřeba o 3 %, maloobchodní obrat o 3,9 %. Vytvořené zdroje byly tedy opět nižší než naše spotřeba. Žili jsme i nadále z podstaty a na úkor budoucnosti.

Zůráva FSÚ tvrdí, že "dále se upevnila /?/ životní úroveň obyvatelstva", ačkoli v témže odstavci přiznává, že "se nedařilo uspokojit plně poptávku zejména po průmyslových výrobních dlouhodobého užití; vyskytovaly se rovněž nedostatky v kvalitě výrobků a byla neuspokojivá nabídka zboží v nižších cenových polohách; přetrvávaly problémy v dostupnosti, pohotovosti a kvalitě služeb". Atd.

"V některých oblastech ekonomiky přetrvávaly nerovnovážné stavy... Nedaří se urychlovat vědecko technický rozvoj a dále se snižuje využití výrobních fondů. Trvají nedostatky v dodavatelsko odběratelských vztazích... pokračoval nepříznivý vývoj zásob, který je příčinou platební neschopnosti některých podniků... Za stanovenými záměry zaostávalo snižování materiálové a energetické náročnosti".

"Výrobní spotřeba klesá, ale tak pomalu, že k vyrovnání se srovnatelnými kapitalistickými státy bychom potřebovali desítky /1/ roků... Ztráty v nevyužívání pracovní doby se pohybují mezi 10 až 30 %, zatímco ve vyspělých kapitalistických státech jen asi 5 %" /úvodník RP 21.7.1989/.

Podíl nových výrobků na celkové produkci průmyslových výrobků dosáhl jen 4,6 % a proti stejnému období minulého roku se ne zvýšil. Celkový podíl výrobků vysoké technicko ekonomické úrovně se snížil. Do nejvyššího stupně jakosti "Q" bylo zařazeno jen 2,5 % z celkové výroby. Inovační aktivita v podnicích je na nízké úrovni; projevují se tendence zavádět do výroby jen málo změněné výrobky

s vyššími cenami. Celková demoralizace se projevuje i v tom, že "lidé se těžko vzdávají představ z předchozích čtyř desetiletí... snaží se dosažení určitého výsledku si ulehčit třeba tím, že vyrábějí jen dražší zboží a produkci levného omezují... že se snaží udělat i víc než dosud, ale na úkor kvality.../úvodník RP 21.7.1989/.

"Řada záměrů státního plánu zatím plněna není" /HN 28.7.1989/:

Průmyslová výroba vzrostla v prvním pololetí 1989 jen o 1,1 %/!/, což je méně, než předpokládal roční státní plán.

Odpovídajícími tempy se nezvyšovala výroba zejména ve strojírenství a v elektrotechnickém průmyslu, což neodpovídá potřebám vnitřního a zahraničního trhu ani plánu... Úkoly v hrubé výrobě nesplnilo 26,1 % z celkového počtu podniků, výpadek dosáhl 4 miliardy Kčs... Nепlnění plánovaných úkolů se projevilo výrazně /!/, v nižší tvorbě zisku... Ztrátových podniků bylo 152; objem jejich ztrát se proti loňskému roku zvýšil a činil 5 miliard Kčs... Značná část zdrojů byla vázána /"umrtvena"/ v zásobách, jejichž stav se v průmyslových rezortech dále zvýšil o 15,2 miliardy Kčs... Nebyla dodržena plánovaná relace mezi růstem průměrných mezd a produktivitou práce... V řadě podniků nebyl dosažen plánovaný vztah mzdových nákladů k upraveným vlastním výkonům.

"Dodavatelsko odběratelské vztahy jsou ve psí" charakterizoval situaci úvodník RP 21.7.1989.

Ve stavebnictví nesplnilo hospodářské plány stavebních prací 31,5 % stavebních podniků. Více než třetina podniků byla ztrátová.

Avšak již plány podniků plně nezabezpečují stavební práce v požadované struktuře, nevytvářejí předpoklady k dodržování časového postupu dokončení stavby, ke snížení rozestavenosti a celkového zvýšení efektivnosti reprodukce základních prostředků. Snížení celkových a materiálových nákladů na výkonech nedosahuje plánované úrovně. Přetrvávaly nedostatky v organizaci a řízení, které se projevily zejména neuspokojivým využíváním pracovní doby, nízkým využitím strojů a zařízení, přílišným rozptýlením stavebních kapacit, vážnými problémy v dodavatelsko odběratelských vztazích. Účinnost základních prostředků se dlouhodobě /?/

snižuje. Kvalita stavební produkce je stále nízká.

V bytové výstavbě bylo v prvním pololetí 1989 dokončeno jen 34 % z celoročního plánu a z dokončených bytů bylo zkolaudováno jen 24 % z celoročního plánu výstavby. Plán modernizace bytů byl splněn jen na 10,3% ročního plánu.

Ostudná situace v bytové výstavbě je jen obrazem léta trvajících úpadku celého našeho stavebnictví. Zpráva federální vlády /RP 20.7.1989/ "charakterizuje neuspokojivý vývoj stavebnictví v letech 1987, 1988 a v prvním pololetí 1989, což se mimo jiné projevuje hlubokým /!/ neplněním upravených vlastních výkonů a zisku... Nadále přetrvává zejména vysoká rozestavěnost, která představuje zásobu práce pro stavební podniky na více než dva roky a u komplexní bytové výstavby dokonce na více než čtyři roky. Nebyly odstraněny nedostatky v materiálně technickém zásobování, ve využití pracovní doby i mechanismů. Nedaří se koncentrovat kapacity, stabilizovat dělníky, zlepšovat kvalitu práce, zkracovat lhůty, zvyšovat efektivnost..."

Investiční výstavba je typickým příkladem, jak bezmocná a neschopné jsou naše centrální instituce a jak jejich plány jsou jen zbožným přáním.

U investic byl ve srovnání s předchozím rokem plánován pokles o 3,6 %, ale ve skutečnosti nastal nárůst o 3,4 %. Především se však investiční výstavba od plánu odchýlila jak v odvětvovém zaměření tak v dosahovaných efektech.

Rychlejší tempem než objem strojů rostl objem stavebních prací. Podíl investic na modernizaci a rekonstrukci včetně obnovy zůstal zhruba na úrovni minulého roku, což je zcela nedostačující. Nedodržovaly se plánované lhůty výstavby, vysoká byla rozestavěnost, nebyly plněny termíny dokončení investic. Ze 110 kapacit, stanovených jako závazné úkoly státního plánu, plánovaných v letošním roce, bylo v prvním pololetí 1989 předáno jen 27, tj. necelá čtvrtina.

"Průměrná lhůta výstavby se překračuje o 50 i více procent, proti světovému standardu o celých sto procent. Tím se pochopitelně každá stavba jediné dál prodražuje a na druhé straně unikají kapacity, s nimiž se už počítalo" /HN 28.7.1989/.

Dokončené nové investice "zůstávají svými přínosy daleko za očekáváním. V roce 1987 činily výpadky výroby na závažných centralizovaných investicích 12 miliard Kčs a v roce 1988 se výpadky ještě dále zvýšily na 16 miliard Kčs... U čtvrtiny z prověřovaných nových investic se místo zisku realizovala ztráta... Základní příčiny jsou v nezabezpečení odbytu a pracovních sil, dále v nezajištění surovin a materiálu pro vybudovaný provoz, v závadách technického řešení, v jeho nekomplexnosti apod." /RP 8.8.1989/.

V zahraničním obchodě v polovině roku 1989 se prohlubují problémy v potřebném krytí a efektivnosti vývozních fondů, dochází k poklesu exportních cen a nevytváří se dostatečný prostor pro naše dovozy.

Obrat se státy RVHP klesl o 0,2 %; nepodařilo se odčerpávat aktiva vytvořená v dřívějších letech. Obchodní bilance s vyspělými kapitalistickými státy byla sice mírně aktivní, avšak za cenu, že podstatně vzrostl náš nestrojírenský vývoz /např. vývoz surovin, kovů a paliv apod. o 29 %/. Zvýšené vývozní aktívum s rozvojovými státy vyvolává vážné pbavy, neboť se tu zvýšil strojírenský vývoz /o 15,8 %/ na dlouhodobé úvěry; znamenalo to prodlužující se dobu devizové návratnosti a růst objemu pohledávek po lhůtě splatnosti. Prohloubily se negativní tendence ve vývoji splatných pohledávek, neboť obchodní a výrobní podniky nenesly dostatečnou odpovědnost za důsledky svého rozhodování o platebních a úvěrových podmínkách vývozu; to i zesílilo inflační tlaky na našem vnitřním trhu.

Životní úroveň v prvním pololetí 1989 : "V uspokojování konkrétních potřeb obyvatelstva nebylo dosaženo žádoucího zlepšení... Dále přetrvávaly nedostatky v zásobování u řady druhů výrobnků denní potřeby".

"Rychleji než příjmy se zvyšovaly peněžní výdaje obyvatelstva, které vzrostly o 3,9 %; v porovnání s plánem byl jejich přírůstek více než dvojnásobný". U řady výrobků poptávka převyšovala nabídku.

Na rozdíl od většího růstu peněžních příjmů obyvatelstva jako celku /o 2,4 %/ průměrné měsíční nominální mzdy v soc. sektoru vzrostly jen o 1,4 %. Při současném růstu maloobchodních cen o 1,3 % a při růstu životních nákladů o 1,3 % se reálné průměrné mzdy prakticky nezvýšily a zůstaly tedy na úrovni minulého roku. Avšak skrytý růst maloobchodních cen je odhadován podle dlouholetého průměru na ročních 2 až 2,5 % /HN z 14.7.89/. Celkový růst maloobchodních cen byl by pak 3,3 až 3,8 %.
Ve skutečnosti by tedy reálná průměrná měsíční mzda poklesla /!/.

O zhoršené životní úrovni svědčí i vysoká úmrtnost ve srovnání s evropskými státy. Jsme už na 26. místě v Evropě.

Výsledky druhého pololetí, a tím i celého roku 1989, budou asi ještě nepříznivější než výsledky prvního pololetí. "Nelze přehlédnout, že podniková sféra si pro první pololetí z celoročních úkolů naplánovala menší díl. O to pracnější bude pololetí druhé" /úvodník RP 24.7.1989/.

Citovaná zpráva FSÚ přesvědčivě ukazuje, že - s výjimkou některých ukazatelů v zemědělství - všechny základní oblasti národního hospodářství jsou zachváceny prohlubujícími se disproporcemi a deformacemi a v mnoha případech krizovými jevy. Zpráva je ve skutečnosti obžalobou dvacetileté normalizační politiky, resp. jejích neblahých ekonomických důsledků. Překvapit může Zpráva asi jen ty, kdo před vývojem naší ekonomické situace léta zavírali oči /své anebo ostatních občanů^{x)}/.

x) Např. úvodník RP z 24.7.1989 informuje čtenáře o uvedené Zprávě FSÚ mj. takto : "Z přemíry čísel a dalších údajů vyplývá, že v šesti měsících 1989 došlo v naší ekonomice k mírnému zlepšení /?/... Pokud jde o životní úroveň, pokračoval její vzestup /!/...".

Zpráva též nepřímo ukazuje, jak obtížné a bolestné bude napravovat v budoucnosti neblahé dědictví dvacetileté Husákovy znormalizované minulosti. Potvrzuje to i výrok předsedy vlády L. Adamce :

"O tom, že je nutno za stagnaci, dříve nebo později, těžce platit, svědčí zkušenosti přestavby v SSSR a dalších zemích" /RP 19.7.1989/.

Jenže u nás jde, bohužel, ještě o další vady než jen o ekonomickou stagnaci.

Ekonomická reforma naslepo?

Po čtyřech letech pokusů o ekonomickou reformu Gorbačev prohládl : "Všechno bylo mnohem složitější, než jsme si mysleli, než se zdálo v první etapě" /na ŮV KSSS, RP 27.4.1989/.

Podobně Ryžkov na Sjezdu lidových poslanců : "Musíme si zcela upřímně přiznat, že břemeno, které naši zemi táhlo na dno krize, bylo daleko těžší, než si vláda dříve myslela" /RP 8.6.1989/.

Stejný smysl může mít i prohlášení předsedy vlády Adamce : "Úkol, který jsme na sebe vzali, se po osmi měsících ukazuje těžší než si vláda dříve myslela" /RP 21.6.1989 v parlamentě/.

"Mnohé z toho, co tvoří osu přestavby, zejména v ekonomické reformě, je komplikovanější, než jsme předpokládali" /M. Štěpán, RP 2.8.1989/.

Známý Gorbačevův ekonomický poradce, Abel Agenbegjan, jako jednu ze tří příčin, proč v Sovětském svazu i po třech letech probíhá ekonomická reforma neuspokojivě, uvedl :

"Je to mnohem hlubší a propastnější hrob stagnace, z něhož se dostat je těžší, než se zdálo zpočátku" /RP 7.2.1989/.

Podobně další známý sovětský ekonom J. Kazakov :

"Před třemi lety jsme si nemohli představit hloubku propasti, do které nás přivedla stagnace" /RP 23.3.1989/.

A právě tu "hloubku propasti", "propastnost hrobu stagnace" a "dno krize" našeho dnešního ekonomického úpadku jako dědictví dvacetileté normalizace, dosud dostatečně neznáme. Proto bez komplexní kvantifikace a podrobné specifikace nerovnováh, disproporací a deformací, škod a ztrát - hrozí nebezpečí, že by řeči /ale i rozumná organizační a právní přípravná ekonomická opatření/ o prostředcích a nástrojích k nápravě mohly zůstat jen více méně zajímavými řečnickými a slohovými cvičeními.

Bez komplexní kvantifikace hmotných a hodnotových nerovnováh, včetně zaostalosti našeho léta zanedbávaného strojního parku a inflačních tlaků z neuspokojené poptávky, není možno pro ekonomickou reformu ani dost spolehlivě odhadnout potřebné rovnovážné ceny

jako nezbytný předpoklad tržních vztahů, a především stanovit délku a povahu předhodného období k dosažení potřebného efektivního, dynamického a finančně rovnovážného ekonomického vývoje. Bez toho nelze vypracovat konkrétní operativní kvantifikované varianty časově rozvrženého přechodného období a zvolit pak optimálně možnou variantu účinného ekonomického, ale současně i sociálně politicky přijatelného přechodu k plně fungující ekonomické reformě.

Zatím děláme ekonomickou reformu jen naslepo.

- . -

V posledních letech růst peněz v oběhu předstihoval tempo zvyšování národního důchodu. V takové politice nelze pokračovat" /Adamec/. Jenže nestačí jen nepokračovat. Je nutno se vypořádat i s již vytvořenými inflačními tlaky, které vznikly proto, že léta jsme žili z podstaty a na účet budoucnosti. Nebudou-li odstraněny, nelze ozdravit dnešní finanční vztahy, tj. vrátit penězům jejich normální funkce, zajistit, aby ceny opět odpovídaly rovnováze nabídky a poptávky, a vytvořit na trhu konkurenci jako nástroj tlaku na hospodárnost výroby a efektivnost investic, na inovace atd. "Bez ozdravení finančních vztahů nelze zabezpečit úspěch ekonomické reformy" /Adamec/. Jde ovšem o chybějící desítky miliard korun především spotřebního zboží.

Obdobně to platí pro vypracování variant, jak rychle by mohla být odstraněna zastaralost našeho strojního parku, tj. na dlouhé období by měly být rozvrženy potřebné obrovské investice nejen na léta zanedbávanou modernizaci a rekonstrukci, ale i na již velmi naléhavou změnu výrobní průmyslové struktury. Dále na jaké časové období by měly být rozloženy zanedbané opravy bytového fondu a občanské výstavby /jen v ČSR představují odložené opravy domovního fondu 50 miliard Kčs/. K tomu je nutno připočítat zanedbané dopravní a komunikační, rozvodné elektrické a kanalizační sítě apod. To vše představuje obrovské faktické vnitřní zadlužení naší ekonomiky, přičemž někde "splácení" již nelze dále odkládat. Celkem jde o stovky miliard korun investic včetně dovozu nové techniky za tvrdé devizy.

Teprve pak bude možno racionálně posoudit varianty řešení, tj. na jak dlouhé období je nutno rozložit nápravu škod, způsobených dvacetiletou normalizací, a tím i bolestivé zásahy do životní úrovně. Protože nikdo za nás tyto dluhy nezaplatí, je nutno rozhodnout, v jakém časovém období je možno žádat na pracujících, aby přijali určité osobní oběti : buď po relativně dlouhou dobu zvyšovat výkony při nepřiměřeně nižším růstu jejich životní úrovně, nebo na jakou /kratší" dobu zvyšovat výkony při prakticky téměř nezvyšované životní úrovni. Není možno předem ani vyloučit variantu rázového snížení životní úrovně jen s nadějí jejího pozdějšího zvýšení. Ekonomická reforma nutně znamená zhoršení životní úrovně s nadějí na pozdější zlepšení. Jen demagog nebo podvodník slibuje něco jiného.

Tak smutné konce bude mít konec Husákovy normalizace.

- . -

"Máme-li něčím začít, mělo by to být to, že začneme říkat společnosti o naší dnešní ekonomické situaci i o nedobrych prognózách do budoucnosti celou pravdu" /A. Miodowicz, RP 29.7.1989/.

Je třeba "v co nejkratší době dosáhnout zlepšení ekonomické rovnováhy. Jen tehdy může začít /!/ hospodářský mechanismus účinně fungovat a přinášet pozitivní výsledky" /Adamec/.

To nutně předpokládá vypracovat komplexní obraz o kvantifikovaných a specifikovaných dnešních nerovnováhách, disproporcích, deformacích, škodách a ztrátách. Tomu se budou asi bránit ti, kdo jsou za jejich vznik v době normalizace odpovědni. Avšak dnešní bídná situace naší ekonomiky, ta "hloubka propasti" a "propastný hrob stagnace" se nedají zakrýt věčně. Neustále se prohlubující důsledky normalizace se stále naléhavěji připomínají a volají po účinném řešení. Je nutno co nejdříve uhnout z ekonomické cesty, po níž příliš dlouho - až k ekonomické katastrofě - šly Jugoslávie, Rumunsko a Polsko; v poslední době se ukazuje nebezpečnou pro Sovětský svaz a částečně i pro Maďarsko.

Za prvních šest měsíců 1989 v Maďarsku se výroba postupně snižovala. V průmyslu poklesla o 1,5 %. Deficit státního rozpočtu byl 39 miliard forintů. Vývoj do soc. zemí se zvýšil o 1 %, ačkoli bylo plánováno jeho snížení. Dovoz se snížil o 6 %, což bylo mnohem více, než předpokládal plán. Nebyly totiž splněny dodávky zboží ze Sovětského svazu, Polska, Bulharska, což vyvolalo potřebu dovážet zboží ze západních zemí. Přitom /nererealizovatelné/ aktivum v rublové oblasti za první pololetí 1989 činilo 800 miliard rublů /RP 3.8.1989/.

V prvním pololetí 1989 v Sovětském svazu vzrostly mzdy o 10 %, zatímco produktivita se zvýšila jen o 2,7 %, čímž se hospodářství dostává do inflační spirály. Národní důchod vzrostl o pouhých 2,5 %, zatímco plán určovat růst o 6 % /RP 1.8.1989/.

Akademik L. Abalkin, známý u nás již léta z článku v našich Hospodářských novinách, byl od počátku bojovným přívržencem radikální Gorbačevovy reformy. Letos byl jako lidový poslanec schválen do funkce ekonomického náměstka předsedy vlády a zvolen za předsedu Komise pro ekonomickou reformu. Tu je jeho /změněný?/ názor na sovětskou ekonomickou reformu, resp. na výsledky, které od ní lze očekávat, uveřejněný v sovětské Pravdě : "K žádnému výraznému zlepšení nemůže dojít... ba ani v nejbližším roce. Nyní není nic důležitějšího než zastavit další zhoršování situace... Přibližně po půldruhém roce je možné očekávat pomalé, ale narůstající zlepšení ekonomické situace. Vše ostatní jsou iluze, které mohou skončit rozčarováním" /RP 14.6.1989/.

Československo - na rozdíl od ostatních soc. zemí, především díky vyšší životní úrovni zděděné po předchozích generacích - má ještě určitou šanci na poměrně méně bolestné řešení. Zatím! Ale jak ještě dlouho při dnešních neustále se zhoršujících ekonomických trendech /viz dále/.

- . =

Dnes ovšem prvořadým úkolem u nás je otázka politických reforem, demokratizace společnosti, občanských práv, gласnosti, kontroly veřejností apod. To je i nezbytným předpokladem pro úspěšnou ekonomickou reformu.

Avšak sama politická přestavba neuspokojí většinu obyvatelstva, nepodaří-li se zavést včas ekonomickou reformu, tj. odstranit dnešní krizové jevy a především hrozící hospodářský úpadek.

V tom je základ radiálních názorů sovětských ekonomů, např. G. Popova, P. Buniče, D. Valového, G. Lisičkina, M. Šmeljeva šd., ale i Jelcina. I Ligačev tvrdí, že "větším nebezpečím než protisovětské živly je pro nás špatná práce, byrokratismus a odtrženost vedoucích činitelů od lidí" /RP 28.7.1989/.

U nás nejdůležitějším předpokladem je odstranit dnešní neblahé dědictví normalizace, které by náš budoucí vývoj ztěžovalo, dusilo, škrtilo. Nepodaří-li se odstranit ty nejškodlivější deficitnosti dvacetileté normalizace a zastavit stále se prohlubující technicko ekonomické zaostávání za srovnatelnými kapitalistickými státy Západu, není asi naděje na ekonomický rozvoj. A tato naděje se postupem času - jak se nepříznivé trendy neustále dále prohlubují - stále zmenšuje. I tradičním socialistickým ideálům hrozí u nás hlubší a hlubší diskreditace na příliš dlouhou dobu.

Po roce 1969 normalizace odstranila příliš mnoho zdravých a účinných ekonomických opatření a institucí. K mnohým se dnes - i když většinou jen slovy a formálně - i mnozí naši normalizátoři vrací. O praktických operativních prostředcích a opatřeních, jež stimulují ekonomický rozvoj, je třeba se poučovat nejen tam, kde s ekonomickou reformou zatím jen experimentují, ale i tam, kde technicko ekonomický rozvoj a vědecko technická revoluce již fungují a vykazují - zvláště v posledních letech - nesporné úspěchy. Jinak tradiční ideály socialismu - jako sociálně spravedlivějšího, ale i efektivního společenského zřízení - zůstanou u nás nadále jen zbožným přáním, moderní utopií.

Naše normalizace je výstražným příkladem, a nejen pro generaci, která se stala její obětí. Význam normalizace, její smutné dědictví a trpké poučení z ní, její historická "zásluha" je především v tom, že v praxi ověřila, jak se socialismus uskutečnit nedá, a to jak pokud jde o ekonomický rozvoj, tak pokud jde o občanské svobody. Bez efektivní ekonomiky nelze zajistit trvalé sociální vymoženosti. Bez ekonomické efektivnosti nemůže existovat socialismus /řekl již Lenin, i když jinými slovy/.

Lidmi nelze trvale manipulovat. Nelze jim nakonec zabránit, aby srovnávali ekonomický rozvoj a míru občanských svobod v různých státech.

O tom lze citovat G. Husáka z jeho krátkého světlého období, než se stal normalizátorem a kdy byl ještě reformátorem :

"Lidský rozum má už takovou povahu, že funguje i proti úředním povolením" /Kulturný život z 2.2.1968/.

Arnošt K o h ú t : Bylo- nebylo

Je pondělí večer, - Ležím ve vaně s horkou vodou se snažím rozehrat mrazení v zádech z víkendových čínských jatek. Poslouchám Svobodnou Evropu a srovnávám s informacemi nebytými z Rudého práva. Zároveň pročítám dnešní poštu. Mezi různými předvoláními od VB, která předvolávají, vyzývají a vyhrožují se objevuje pozvánka na předvolební schůzi, konající se zítra. V Prostějově totiž budou doplňující v olby do České národní rady. Potěšen zájmem vládnoucí strany jsem rozhodnut městskou předváděčku navštívit.

• tak mám možnost vidět o den později 6. června 1989 oba dva kandidáty, pět členů doprovodu z Národní fronty a asi čtyřicet případných voličů. Nejsem přesvědčen, že by to znamenalo velký zájem čtyřicetitisícového města, ale budiž.

Úderem osmnácté hodiny je schůze zahájena. Podle schváleného programu se čtou životopisy obou kandidátů. Každý z nich se osobně představuje - jedničkou byl určen předseda JZD, dvojkou ředitel státního podniku. Nemá smysl uvádět jména, mohl by to být kterýkoliv jiný ředitel nebo předseda. Po těchto nezbytnostech je zahájen hlavní bod programu - diskuse.

Hned v úvodu upozorňuje předseda, že má naprosto shodné názory s ředitelem a proto se dohodli, že na této schůzi /mimochoodem již třinácté/, bude tentokrát na dotazy odpovídat ředitel. Toto rozhodnutí sice vedlo k různým všetečným otázkám, ale soudruzi měli na každé "proč" své tabuizované "proto". Zpočátku může být starosta města spokojen - padají očekávané otázky, které se budou v okresním stranickém tisku pěkně vyjímat: "Proč nefunguje městská doprava?", "Proč nefunguje zdravotnictví?", "Proč se nedá dýchat prostějovský vzduch?", "Proč ředitel nechce zaměstnat čerstvé absolventy středních škol?"

Ředitel, coby dobrý řečník, se však nenedal zaskočit. Zeširoka své dělá nedostatky na bedra různých vyšších i nižších instancí, byrokracií, a tam, kde byl nachytán na hruškách, sliboval.

Náhle nastal v diskusi zvrát.

Asi třicetiletý muž v modré větrovce vstal a prohlásil:

"Česká národní rada je zákonodárny orgán a její poslanci nečistí ulice, neopravují spádlé městské lázně a nestanovují jízdni řády městské hromadné dopravy. Možná vám to všem není známo, ale tito poslanci schvalují zákony. Proto oběma kandidátům kladu čtyři otázky:

- Jaká je podle nich právní jistota budoucích živnostníků?
- Jaký mají názor na zákonné opatření předsednictva ČNR o přestupku proti "opatření k upevnění veřejného pořádku", vyhlášené v únoru letošního roku?

- Co říkají na porušování lidských práv u nás vůbec?

- Jaký je jejich názor na zakotvení vedoucí úlohy strany v budoucí ústavě?

Tak tohle tedy ještě nebylo. Co s tím? Ticho..

Slovo si bere ředitel s napětí opadá:

"Myslím si, že drobní podnikatelé tedy právní jistoty mají. Ale daně jsou tak vysoké, že se jim nevyplatí soukromé provozovny zřizovat. Ke druhé otázce bych chtěl říci, a že mi problematika ČNR není známa, ale že ji budu muset nastudovat, budu-li zvolen. Pokud se jedná o lidská práva, pořádek musí být. A to v každé zemi. V každé zemi jsou zákony, které musí všichni dodržovat, aby nebyl chaos.

Já osobně jsem však proti jakémukoliv krajnímu postoji. Ať levému, či pravému. O otázce vedoucí úlohy strany jsem zatím nepřemýšlel. Až budu před takovou věc postaven, zaujmu stanovisko. Stačí Vám to?"

Na to, aby mladý muž ředitele nezvolil to jistě stačí. V kterémkoli demokratickém systému by byl ředitel vypískán a na kandidátku by se nikdy nedostal.

"Od Vás ano. Ale ještě bych chtěl slyšet názor Vašeho protikandidáta."

Předsedasi tedy bere slovo, ale dvakrát příjemné mu to není... Tak jak se s tím vyrovnáš Ty, "jedničko" ?

"Znovu tedy upozorňuji, že my dva nejsme protikandidáti, že je úplně jedno, koho zvolíte. Názory tedy soudruha jsou stejné, .Já jsem však proti jakémukoliv násilí..."

Bravo! A teď si modrá tunčo vyber! **PŘEDSEDU** nebo **ŘEDITELE**. Netuče to lehká volba...

Ke slovu se opět hlásí ředitel s stářím hovor k ekologii. , čisto tě města, popisuje, jak na Západě, když se pes vykáká, to jeho majitel rychle uklidí...

Zdá se, že je dobojováno...

Z opačného konce sálu, než gečí modrý aktivista se hlásí vousáč přibližně stejného věku.

"Přesto si myslím, že bychom se měli vrátit od psích hoven k podstatě věci: V čem vidíte demokratičnost těchto voleb, když, jak sami tvrdíte, je jedno, koho zvolíme? Za druhé tedy pan **PŘEDSEDA** ještě neodpověděl na dvě otázky toho pána v modré tundě..."

Nedají pokoj! Copak jim nestačilo, jak jim to soudruzi vysvětlili? Slovo si bere čerstvý starosta města. Vysvětluje, že demokratičnost těchto voleb je v tom, že voliči mohou zvolit buďto jednoho nebo druhého a nebo dokonce nezvolit nikoho. Stačilo se jen pořádně učit matematiku na základní škole. Tolik možností! "Vždyť i v Americe jde

strana do voleb s jedním kandidátem..." Pravděpodobně chce oba opovázlivce umlátit argumenty, ale nějak se mu zasekl náboj v hlavni.

Relativně málo opotřebovaný předseda vousáče ujistí, že se právě s ředitelem vrátili ze služebních cest a byli postaveni před hotovou věc. Proto jim není problematika ČNR známa. Sám ale vidí, že je to mizerná obhajoba a spíš nahrává rebelům.

Situace se vyhricuje. Soudruzi jsou v koutě. Kdo je zachrání? Přestavbový flašinet? To je nápad!

"Demokracie! Demokracie!" vykřikne editel. "Dejte lidu víc demokracie a zvrhne se to jako v Polsku nebo v Sovětském svazu v chaos.. Podívejte se v Číně. Co tam ti studenti vyprovokovali. Položme si otázku, proč zrovna v tuto dobu? Ne proto, že je zkouškové období! Já to znám! Já jsem také studoval..."

Tedy mi vypadla tužka z ruky. To snad není možné... Jak nazvat tuto trůdnost. Dívám se po modré bundě a vidím, že rudne, oči se mu podlévají krví. Teď. Jeho ruka letí nahoru... Ředitel ho však nepustí ke slovu: "My se musíme, lidi, demokracii teprve učit! Vždyť oni ani neumí volit! Oni jdou a hodí ten lístek do urny a ani si ho neprohlídnou, natož aby škrtili."

Skončil? Ano.

Muž v modrém syčí jako papuňák. Vstává a v krátkých intervalech vypouští svůj přetlak: "Pane řediteli... Demokracie buďto je anebo není! To je vláda lidu a ne nějaké vaše koření, které budete pomalu přidávat... To, co se děje v Sovětském svazu, to je škola demokracie... tam se to učí národ, který ji nikdy nepoznal... Vy jste členem strany, jak sám uvádíte, od třiapadesátého. V tu dobu vaše strana popravovala s kriminálem lidi demokratickému myšlení odněučovala! Vy je nyní chcete demokracii učit? Vy?!...."

Nepříčetný pohled "výtržníka" sklouzl do skoprnělého sálu. "Celou dobu si tady všichni stěžujete, co nefunguje a co je ve špatném stavu. Raději vyjmenujte rezorty, kde to funguje! Za čtyřicet let vaší vlády ani jeden... Vy nemůžete mít protikandidáta, protože by vás nikdo ne zvolil. Dopadli byste jako v Polsku! A pokud nevíte, jak tam komunisti dopadli, tak já už ano."

Poté se modrý papuňák hrncem zvedl a šel. Zřejmě podobné pocity měl i vousáč a šest dalších, podstatně starších mužů. A já. Odešli jsme.

Bylo nebo nebylo?,...

Jisté je, že v okresním stranickém tisku nebyla o této přeavolební schůzi ani čárka.

červen 1989

V přítomnosti dochází k výraznému hodnotovému posunu ve vztahu ke stávkám i k právu na stávku v řadě socialistických zemí. Dříve to byla v oficiálním hodnotovém žebříčku typická - a patrně nejvýrazněji- černobílá hodnota. Pozitivní za podmínek kapitalismu, negativní nebo nepatřičná za podmínek socialismu. Když se v letech 1980- 81 rozšířilo mohutné stávkové hnutí v Polsku, stalo se pro hromadné sdělovací prostředky v socialistických zemích - poté, co se vzpamatovaly z počátečního šoku- předmětem nevybíravé kritiky.

Jak u nás tento postoj přežívá, svědčí tato epizoda: Na konferenci o participaci, konané koncem r. 1988, vystoupila s oficiálním projevem přední odborová funkcionářka. Poté se jí sovětský účastník zeptal, jak by si naše odbory počínaly v případě stávky. Reagovala s rozhořčením: jak jí vůbec mohl takovou otázku položit, vždyť tak se ptali pouze návštěvníci z kapitalistických zemí! Stávku chápala jako něco s stojícího mimo dělnické zájmy a proto ji odbory nemohou podporovat. Spíše bránit tomu, aby se rozšiřovala.

Takovými přístupy hrozí odborům ztráta společenské funkce. Již za půl roku po zmíněné konferenci se to ukázalo ve světle velké hornické stávky v SSSR, kde odbory zklamaly na celé čáře. Nejen tím, že se nepostavily do čela stávky, ale už i předtím, že nesledovaly podmínky práce a života horníků a tak byly stávkovým výtuchem překvapeny. To pochopitelně vedlo ke ztrátě jejich autority, na druhé straně však i ztížilo jednání a komplikovalo vyřešení sporu.

Hornická stávka posunula přestavbu v SSSR na nový vyšší vývojový stupeň. Dokumentovala, že teprve nyní vstupuje do přestavby dělnická třída jako samostatná společenská síla. V jejím středu vykryštoval vlastní hodnotový model demokratického socialismu. Dramaticky jej předložila překvapené veřejnosti ještě předtím než se o jeho existenci dozvěděli politici a ideologové a než mohl být formulován teoreticky. Ukázněnou silou své působivosti ovlivnil tento model přestavbu více než přecházející čtyřleté intenzivní politické úsilí v oficiálních strukturách.

Aktuálně přinesla stávka značné ekonomické ztráty. Lze však popřít, že budou více než kompenzovány perspektivními důsledky? Administrativa bude nucena více hledět na ergonomické a sociální podmínky práce, na stav bydlení dělníků, decizní sféra lépe zajišťovat spotřební a potravinářskou výrobu na úkor samoučelných zájmů jiných resortů. Urychlí se konverze, všichni odpovědní činitelé budou muset brát ekonomickou reformu opravdověji než dosud. Přitom společenské důsledky budou ještě závažnější, než důsledky ekonomické.

Stávky a právo na ně naráz přestaly být černobílou hodnotou. Staly se jednou z forem- i když krajních- prosazování dělnické demokracie. Třeba už jen v tom, že neprokádrované stávkové výbory se chopily řízení podnikové samosprávy. I nejvyšší funkcionáři uznávali, že pro ně měla stávka inspirativní význam a že dokumentuje, jak nelehavě je třeba urychlit dosevaďní nedostatečné tempo přestavby. Ustavila se početná mezi- regionální poslanceká frakce s programem cílevědomějšiho utváření podmínek pro přestavbu. Současně bylo zjištěno, že vlastně sovětské zákonodárství postrádá ustanovení, o které by bylo možné se opírat při řešení pracovních konfliktů.

Neměl by stát, který se proklamativně nechává inspirovat sovětskou přestavbou, začít tím, že - pro všechny případy - přijme v duchu přestavby už preventivně takové zákonné ustanovení?

O přístup k novému modelu politických sil

Pokusy o nahrazení jediného kandidáta na jedno místo větším počtem kandidátů, schválených ovšem touže organizací, neznamenají žádnou novou kvalitu v tom, co se nazývá socialistickou demokracií. Takovou kvalitu může přinést pouze uspořádání, při kterém své kandidáty vystavují různé, na sobě navzájem nezávislé organizace a další skupiny občanů.

Nynější vládnoucí organizace zdůvodňuje svou netoleranci k takové možnosti obavou z toho, že návrat dřívějších stran do legálního politického života by ohrozil socialismus. Avšak nezávisle na tom lze postavit otázku, zda i při vytvoření prostoru pro různá politická hnutí by vzhledem k dané historické situaci právě tradiční strany našly smysl své existence a staly se životaschopnými. Pokusy o jejich obnovování by se jistě daly, ale cožpak ve zcela jiných společensky historických podmínkách by jim nehrozilo formalistické zplanění?

Každého, kdo se seznamuje s chartistickým hnutím, upoutá spojení široké názorové diferenciace signatářů s jejich společným vyznáním, že to, co je spojuje, je v dané situaci důležitější než to, co je rozděluje. Ale to nic nemění na tom, že se signatáři politiky dělí do skupin v zásadě podle tradičního členění. Jsou mezi nimi sociální demokraté, trockisté, liberálové, bývalí komunisté, představitelé nábožensky podložených politických směrů/katolíci, evangelíci/ atd.

Nebylo by správné upírat všem těmto skupinám právo na to či jiné tradičně dané politické přesvědčení nebo i právo na stížnosti, že ta či jiná skupina občas projevuje tendence k hegemonizaci v rámci chartistického hnutí na úkor jiných skupin. Lze však položit otázku: má toto členění v dnešní době historickou perspektivu? Obráží se snad nějak strukturu společenských vrstev a jejich zájmů? Jak se k tomu stavět z hlediska tíživých problémů dnešní doby: problémů ekologických, životní úrovně, samosprávně demokratických, uplatnění kvalifikace atd.? Jaké politické zájmové síly se mohou zákonitě na základě těchto vyhrcoujících se společenských problémů formovat a programově zasahovat k jejich řešení?

Uveďme jednu z možných, zatím ryze modelových sestav těchto novodobých politických sil, uplatňujících se na socialistickém základě:

- 1/ Hnutí, které postavilo do středu pozornosti tragické znehodnocení životního prostředí v zemi a kladě do čela svého programu udělat vše pro jeho záchranu - nazveme je "zelenými".
- 2/ Hnutí za rychlejší ekonomický rozvoj, podmiňující udržení a možná

i zvyšování životní úrovně - nazveme je "žlutými".

3. Hnutí za demokratickou samosprávu - nazveme je "modrými".

4/ Hnutí za prosazení odborných pravomocí /snad je to eufemističtější název pro to, co je běžně známo jako technokratismus/- nazveme je "bílymi".

5/ Nakonec je tu hnutí za uchování dosavadního establishmentu, který se pokoušel alespoň v programech substituovat současně všechna uvedená hnutí, v tom však - i ze předpokladu sebelépe míněných záměrů- už vzhledem k povaze věci nemohl uspět, protože nelze honit čtyři zajíce současně - jsou samozřejmě "červení".

Jestliže opomineme "červené", jsou zde v podstatě dvě polární dvojice, z nichž každá představuje uzrálý protikladný vztah naší reality. Za prvé rozpor ekonomických a ekologických potřeb/efektivita jejich současného zajišťování se objektivně silně vylučuje/, vyjádřený vztahem mezi "zelenými" a "žlutými". Za druhé rozpor demokratických práv a odborných kompetencí, vyjádřený vztahem mezi "modrými" a "bílymi". Určité sbližování těchto dvojic může navodit jejich propojení a následné koalice, které by mohly být přirozené mezi "bílymi" a "žlutými" /ekonomický rozvoj díky kompetentnímu odbornému řízení/ a právě tak mezi "zelenými" a "modrými" /zájmy samosprávných jednotek na zpětném zhodnocení životního prostředí, v němž jeho členové žijí/. "Červení" by museli podstatně upravit svůj program, aby se vůbec začali pokoušet o tvorbu koalice v tomto seskupení.

Lze pochopitelně uvažovat i o možnosti seskupení všech demokratických sil národa kolem ekologického programu, který je v přítomnosti nejakutnější a který ze všech uvedených programů má nejméně, ne-li vůbec žádné tradiční zásemy.

Tyto organizace budou mít přirozeně určité počty stálých stoupců z přesvědčení preferujících to, co tvoří rozhodující směr jejich programů. Pro získávání hlasů ve volbách nebude však rozhodující tato skupina stoupců a ani to, jak dokáží rozvinout své vlastní programy /tj. "zelení" program ekologický, "modří" program samosprávný atd./. Rozhodující bude to, jak přesvědčivě dokáží, že tento jejich vlastní program nejen neohrožuje jiné společenské potřeby, ale je s nimi nejpříznivěji optimalizován.

Tedy to, jak "zelení" prokáží, že jejich program ochrany životního prostředí/rozšiřování přírodních rezervací a chráněných oblastí, likvidace škodlivých provozů atd./ neohrozí ekonomické základy životní úrovně a co neopak hodlají dělat pro udržení potřebného trendu ekonomického rozvoje. Nebo jak "žlutí" prokáží, že jejich program eko-

nomického rozvoje/rekonstrukce zastaralých a výstavba nových provozů, definitivní překonání "železné koncepce", elektronizace, zajištění vysokých výnosů v zemědělství, užitečnosti hospodářských zvířat, další motorizace atd./ nadále nehrozí zhoršováním životního prostředí a co neopak hodlají dělat pro překonání následků těch devastací, které zavinilo dosevaďní zaměření ekonomického vývoje.

Právě tak "modří" si zajistí volební úspěch nejen dobře propracovaným programem dalšího prohlubování demokratické samosprávy/to se přece předpokládalo předem/, ale i tím, jak to sladí se zajištěním potřeby prosazení odborných pravomocí /tedy technokratických prvků v demokratické struktuře/ a jak prokáží, že bez prohlubování samosprávy nelze ani rozvíjet ekonomiku na vyšším základě ani účinně chránit životní prostředí. Stejně tak naopak úspěchy "bílých" by byly zápisné na tom, jak prokáží, že jejich program není zaměřen na minimalizaci samosprávní demokracie, ale je předpokladem povznesení této demokracie na vyšší kvalitu,

Leckomu se toto modelování bude jevit jako příliš schematické. Je schematické v tom smyslu, že eliminuje problémy politických vášní a nesnášlivosti kolen sanguinisticky a cholericky zabarvených lidských zájmů. Existují však i flegmatici, ba melancholici, kteří by měli k tomu mít co říci.

Prostě jde o to, aby naši přítomnost ani budoucnost nepředurčovaly monolitní administrativně pložené plány, které pod rouškou objektivnosti fakticky preferují tradičně přetíranou "železnou koncepci", se kterou přivedly zemi na okraj nejen ekologické, ale - což je na první pohled paradoxní, ve skutečnosti však zákonité - i ekonomické katastrofy. Vývoj stále naléhavěji žádá prosazení systému přírodné tvorby programů, ve kterém by se na základě celospolečenských i skupinových zájmů střídalo zdůraznění jednotlivých cílů s jejich vzájemnou optimalizací.

Dragoslav S i e j ě k a :

Dopis výboru československé veřejnosti pro lidská práva

Záměrem Vaší organizace je sledovat a řešit otázky lidských práv různých skupin obyvatelstva. Jednu z takových skupin lze vymezit jen tím, co spojuje její členy z minulosti. Jsou to bývalá členové KSČ, v počtu několika set tisíc vyloučení nebo škrtnutí v prověrce let 1969- 1970 ze strany. Semo toto vyloučení nebo vyškrtnutí je vnitřní záležitostí strany. Avšak to, čím jsme v důsledku toho z pracovního i občanského hlediska prošli v dalších letech až doposud - to už je záležitost lidských práv v celospolečenském rámci.

Směrnice, jimiž se řídila kádrová politika vůči bývalým členům strany, nebyly veřejně publikovány. Ale to, jak jejich důsledky na nás dopadaly, umožňuje podět, byť přibližný a neúplný vzhled do obsahu těchto směrnic. Obsahovaly zřejmě takto opatření:

- 1/ Zákaz jakékoliv pedagogické činnosti
- 2/ Zákaz vědecko výzkumné práce, zvláště přísně ve společenských vědách.
- 3/ Zákaz přednáškové a publikační činnosti.
- 4/ Zákaz vykonávání společenských politických funkcí
- 5/ Vyloučení z vědeckých a uměleckých organizací/někdy také "zmrázení" členství
- 6/ Zákaz zaměstnání v účelových zařízeních společenských organizací /např. SSM, ČSVTS atd./
- 7/ Zákaz zaměstnání v orgánech státní správy, armády atd.
- 8/ Zákaz práce v rámci kádrově personálních útvarů /např. ve funkci podnikového sociologa/
- 9/ Zákaz působení v řídicích funkcích na pracovištích /s výjimkou některých funkcí na prvním stupni řízení pro škrtnuté/
- 10/ Seznamy dalších pracovních funkcí, zakázaných v podnicích/sám jsem byl vyhozen z funkce řadového racionalizátora/.

Nechci popírat, že se v praxi uplatňovala určitá odstupňovanost s větší přísností k vyloučeným než ke škrtnutým. A též k mimořádným výjimkám /z důvodů kvalifikační potřeby, někdy i sociálních/. Ty však musely být schvalovány jmenovitě na velmi vysoké úrovni.

Tato omezení tak či onak postihla statisíce občanů, donutila je přejít na místa, kde nemohli uplatnit svou kvalifikaci a přirozeně dostávali podstatně sníženou mzdu. Míval jsem dojem, že zde existuje i něco na způsob mzdového stropu. Důsledky toho všeho se projevují dodnes. Ve své podstatě popírají lidská a občanská práva velké skupiny obyvatelstva.

Navrhuji Vašemu výboru, aby se touto záležitostí vážně zabýval.. Podle mého názoru je třeba

- rozetřít tuto situaci a otevřeně uznat, že tato kádrová politika byla nesprávná, přinesla škodu nejen postiženým lidem, ale i naší

- ekonomice, vědecko-technickému rozvoji, kultuře a společnosti vůbec až samotným oslabením kvalifikačního potenciálu;
- kooptovat uznávaného zástupce této skupiny do Vašeho výboru /prostudování publikovaného seznamu členů a jejich povolání ve mně vzbudilo dojem, že někdo takový tam chytí/;
 - jasně vyhlásit, že uvedená omezení odporují ústavním zákonům a tedy od začátku postrádala právní platnost;
 - navrhnout opatření k nápravě a normalizaci této situace.

Této otázky jsem se dotkl v dopise, jež jsem před 3 měsíci zaslal "Rudému právu" jako ohlas na známý článek M. Válka. Z redakce mi odpověděli, že se můj dopis "dotýká věcí velmi významných, které stále naléhavěji klepou na dveře naší politiky. Najde-li se vhodná příležitost, použijeme pasáže z Vašeho dopisu v tisku".

Jelikož se po dosti dlouhé době taková příležitost stále nenachází, obracím se na Vás a kopii dopisu do "Rudého práva" pro Vaši informaci přikládám.

Závěrem podotýkám, že bývalí členové KSČ nejsou jediní, kteří zesluhují pozornost tohoto druhu

Praha, 10.2. 1989

PhDr. Dragoslav S l e j š k a CSc
sociolog- důchodce
Praha 9 - Prosek
Mimoňská 11
190 00

tel. 881 993

František Š e m e l í k : Konzervativci a radikálové

Bylo by náivní předpokládat stejnorodé pojetí příčin, nutnosti a strategických cílů přestavby, neboť přestavba - v Gorbačovově vizi- odmítá předchozí stalinský i "reálný socialismus" ve jménu socialismu humánního, v němž arbitrážní direktivnost, privilegia, monolitní jednomyslnost a pseudozákonost ustoupí demokracii, občanské rovnosti, svobodě myslí a vládě zákona. A je minulost není mrtvá- je v ní akumulováno v těžko rozložitelné směsi protikladné: nadšení, obětavá práce i drsný despotismus. Jedno se brání odsouzení, druhé nechce sdílet osud odsouzeného. V této rozporné podobě je minulost vždy a všude nějakou dobu životnější, než reformní projekt nového systému, který - pro potřebu sebeuvědomění reformních sil - je soudem nad celou minulostí z hlediska nových /staronových/ hodnot a budoucnostních kritérií. Z tohoto pohledu vypadají i ony dobré prvky minulosti jinak: jsou fragmentální, zaplacené umrtvením občanství, morální a intelektuální autonomie člověka a společnosti, vlastního smyslu socialistické revoluce.

I sebesthorší politický systém má sociální opory, cílevědomě pěstované a honorované privilegii, i takové, které se v jeho pórech dovedly zabydlet, které se naučily jeho sociální, politické a morální minusy obracet v soukromé plusy. Na této půdě se ustaluje "sebeospravedlňující" mentalita, která zvrací obecná kritéria racionality a mravnosti a ještě více- buduje proti nim vše zahrnující imunitní soustavu. Neboť pro mocenský monopol a sociální a politická privilegia, pro stav, v němž se jako samozřejmost udomácnila "odcizení člověka od vlastnictví, moci a kultury"/Gorbačov/, jsou tato kritéria destruktivní. Především tato mentalita tedy do poslední chvíle - a ještě i za ní - blokuje objektivní rozpoznání a pojmenování negativních trendů, staví ty, kteří se o to pokusí, do řad vnitřních nepřátel, hájí a zachraňuje právě to, co neodvratně a zesíleně produkuje kritický stav. Ideologická tabu - odraz mocenských tabu - nedovolují radikální myšlení, které se proto pohybuje v právodních, povrchních, subjektivních jevech a sám systém ponechává v sakrální nedotčenosti. Prozření je nepřátelské, loajální slepota je ctností. Ideologické kampaně pěstují tuto slepotu /více než pozitivním obsahem totálním vyvrhováním jinak myslících/ a paternalistická moc demonstruje svou péči a prozíravost periodickými nápravnými akcemi, které jedna za druhou zanikají beze stopy. Vymazat je i z paměti - to také patří k ctnostem loajálních. Když už se začne v nejvyšší poloze naříkat, že se tyto nápravné akce nezajišťovaly, neplnily, nekontrolovaly, je to symptom měnícího se poměru mezi mocí a společností.

Toto bludné kolo pseudonápravných aktů- v žádném případě nejsou pre-

historií přestavby jinek, než jako příznak krize systému - je iracionální, ale v sociálním ohledu, jak víme od Marxe, je přirozeným důsledkem sociálního egoismu. Zprostředkované nějakou ideologií, aspoň v těch lepších případech, v nichž ideologie není jen manipulačním nástrojem s konvenční maskou. Jsou to subjektivní limity reform, které ovšem také chtějí dostat podobu objektivní nutnosti. Je dnes snadné přesvědčit se o správnosti Trevor-Roperova pojetí mentality jako ohraničení svobody volby: představa, že rozum zpravidla překonává iracionální názory, je mylná, neboť pokud jsou tyto názory integrální částí mentality společenství /což můžeme zúžit na vedoucí skupinu s její sociální oporou/, potom rozum funguje v jejich rámci a slouží jedině jejich potvrzení. Racionální a morální apely reformátorů nerážejí na tuto překážku ještě i poté, kdy se mocenské struktury chtě nechtě smířily s nutností reformy jako s nutným zlem, protože příznaky krize u. byly natolik výmluvné /a staré odvracovací postupy natolik neúčinné/, že jich nebylo možno v zájmu sebezáchovy nedbat. Teprve tento zřejmý krizový či předkrizový stav - v totalitním systému je to nezbytná podmínka - uvolnil cestu reformní politice; bez tohoto objektivního nátlaku by se setrvačná mentalita tak snadno nevzdávala. A musel postihnout vedoucí zemi, neboť ta, v souladu s tehdejším "internacionálním" hegemónismem, arbitrálně určovala meze přípustného manévrování pro jiné a v případě neposlušnosti je ukázňovala i posledním argumentem, vojenským zásahem.

Uvedené ideologické a mentální limity nejsou ovšem absolutní, jinak by se uvnitř totalitní mocenské struktury nemohla zformovat reformátorská formace a skupiny těch, kteří podíl na privilegiích obětují demokratický hodnotám. Bohužel, degradace duchovní, morální, občanské a právní sféry nestačila k tomu, aby uvnitř vládnoucích skupin probudila dostatečné znepokojení - tyto důsledky byly naopak povýšeny na výraz "morálně politické jednoty lidu". Rubem této sakralizace jednoty je ovšem satenizace jinak myslících, menšiny, opozice. V antiintelektualismu se snadno sejdou autokraté s širokými vrstvami na bázi rovnostářství. Rovnostářství, autokratismus, antiintelektualismus a stagnace tvoří nerozlučnou jednotu. Muselo zesílit skřípání ekonomiky - s příslušnými sociálními a ekologickými důsledky -, aby vnímání kritického stavu bylo dostatečně výrazné a masové, už nepřevoditelné na stereotypně opakované výmluvy. Přirozeně, nešlo jen o vnitřní stav, ale i o reakci k dynamickému kapitalistickému světu, což bylo obzvláště důležité pro supermocenské postavení SSSR. Jeden finský ekonom ji charakterizoval takto: pro Finsko není SSSR impériem zla, nýbrž impériem neproduktivnosti, s nímž z hospodářského

hlediska mají vztahy obdobné vztahům rozvinuté země se zemí rozvo-
jovou.

"Jedním z důvodů - napsal The Economist k reformnímu pohybu v Ma-
ďarsku a Polsku - je to, že neúspěchy komunismu se staly příliš
zřejmé, než aby je bylo možno ignorovat". Připsal bych spíše tyto
neúspěchy komunistům /a stalinskému voluntaristickému diktátu ekono-
mie/, ale nepochybně uvolnily prostor pro reformy, pro jejich tole-
rování. Ale není těžké si představit - máme to ostatně před očima -
v jakém marazmu by se reformy utápěly, kdyby byly v rukou těch, kteří
se jen z nezbytnosti sklonili před jejich nutností. Uznávají - zdrženlivě -
jejich nutnost v ekonomice a ještě váhavěji v duchovní a politické
- právní oblasti. "Nutnost" sama o sobě je tedy otevřená a není ve
všech zemích stejně naléhavá; ČSSR a NDR mají ještě možnosti odčlad-
ného manévrování. V něm ovšem duch egoistické sebezáchovy vítězí nad
celonárodními zájmy /v Rumunsku je situace zcela kritická, ale ener-
gická represe roztříbí reformní tendence a heretický vztah k neosta-
linskému systému je považován za kontrarevoluci/. To je velmi důle-
žité pro osud reformy, neboť její start a provádění zůstává ve vět-
ší či menší míře v rukou těch aparátů a institucí, které všechny
oblasti života do kritického stavu přivedly.

Neúspěch, který donutí k reformám, ty zůstal planý bez úspěšného
zformování skupiny energických reformátorů, kteří nezůstanou
strnule stát před mocenskými a ideologickými tabu, kteří budou s to
přebudovat i prostředí, v němž se ustavili a od něhož získali po-
věření. Tento zahajující akt je silou okolností v podstatě krotký -
ke to akt monopolní moci - je v něm zabudován kompromis i vědomí mož-
ných nebezpečných důsledků, které změny ~~vyvolá~~ a uvolnění mohou
vyvolat ve společnosti. Jakmile se vša reformátoři střetnou se sku-
tečností a s jejími neúprosnými diktáty, musí buď kapitulovat nebo
prolomit rámce výchozích pověření. Tak se kompromis posouvá po vze-
stupné a povážlivé spirále a zároveň se společnost - nejdříve její
intelektuální složka - vymaňuje z létargie /sovětští publicisté mluví
o procesu "raskrepoščenija", duchovního i občanského./ Reformátoři
dostávají společenskou oporu a s ní další a stále podstatnější legit-
timaci, která komplikuje jejich kontrolu tradičními mocenskými eli-
tami. To je kritický bod: bude pro reformátory důležitější legitima-
ce odvozená z mocenských struktur nebo legitimize odvozená od spo-
lečnosti? Jak budou reagovat mocenské elity, dají-li přednost dru-
hé a s její pomocí začnou demontovat byrokratický, odcizený politick-
ký systém?

Příznak konzervativního převratu je od momentu tohoto kritického
bodu stále přítomen v sovětském veřejném mínění, nevyhnaly ho ani

prohlášení Gorbačova a vojenských činitelů o jeho nemožnosti - včetně technické. Ale nyní, jak to vypadá, už nechromuje energii reformátorů /jako v době vystoupení Niny Andrejevny/- spíš ji násobí. Možnost násilného přerušení přestavby nepochybně upadá jejím vnitřním rozmachem a jejím dalekosáhlým vkloubením do světové politiky - vezmou-li se v úvahu všechny důsledky antireformního puče, včetně nutnosti pacifikovat probuzené síly a zesílenou militarizací neutralizovat mocou erupci "sovětské hrozby". Tyto faktory jednoznačně naznačují - nezaslepeným - , že snahou zachránit všechno se už v této fázi spíš prohrá vše. Nicméně abstraktní možnost zvratu je dána nesmiřitelnou kontrapozicí stalinského a demokratického modelu socialismu - druhý je v intencích stalinismu nejhorší antisocialistickou diverzí. A tím, že Gorbačov - jako předtím Dubček -, v taktizujícím kombinování obou legitimací dává jednoznačně prioritu té, jež je založena na občanském souhlasu. S její pomocí převádí tuto kontrapozici na bázi demokratické konkurence a zároveň přebudovává mocenské a řídicí instituce a aparáty tak, aby byly s to obstát v této konkurenci.

Vrchnostensko paternalistická mentalita, která jim byla vlastní, se okamžitě projevila v nevraživém poměru ke glasnosti, spontánně vznikajícím společenským iniciativám, sensecechtivosti, nekonstruktivní kritice, atd. atd. Anarchie a extrém - tato zaklínadla se prodrala na klíčové místo v jazyce konzervativních sil zároveň s voláním po kázní a zákonu. Skutečné extrém - krvavé a destruktivní vyústění neacionálních vášní, vyjevující despotickou povahu stalinské "družby národů" - vycházely vstříe stalinismem vypěstěné mentalitě i imperiálnímu citění "Velkorusů". Ale nebyl v nich optimální a organický vztah mezi svobodou a kázní, neboť tato konzervativní zaklínadla klidně předházela antipřestavbové extrém - oč iracionálních výlevů Paměti přes platformu Niny Andrejevny po nevázané vyčínání vojsk v Tbilisi. I když se nyní opírají o pěkné principy - věcnost, realnost, toleranci, konstruktivnost epoc. - v praktickém použití prozrazují genetickou souvislost se stalinskou autokratickou jednomyslností. Ta byla reálná, jediné správná a konstruktivní logikou systému, oficiální názor mohl být pouze chválen, diskuse a s ní i tolerance byla zbytečná. Nyní, když se všichni srovnávají, když se rozpouští hranice mezi loajálním a "disidentským", je tolerance /i jiné demokratické principy/ i pro konzervativce nepostradatelná; zatím jenom z nutnosti, ne z vnitřního přesvědčení o jejím univerzálním významu.

V hodnocení volební kampaně a Sjezdu lidových poslanců se hodně

mluví o vášních, emocích, netolerantnosti, nedostatku politické kultury, nevěcných diskusích, neúměrném zaujetí procedurami atd. To vše tam bylo, ale z této pravdy bychom měli oddělit to, co je poplatné dřívější normě pseudozastupitelství. Je to pěkný paradox, že i ti, kteří mají záporný nebo vlažný vztah k demokracii, vystupují jako učitelé demokratů. Jako učitelé hladkého cgođu, což je zase jen vrchnostenská výuka, redukce rozhodovacích prerogativ na schvalovací mašinerii. Diskuse - jako prostředek sebeuvědomění, názorového sjednocení a rozčlenění - je dokladem vyměnění zastupitelství z byrokratických kleští, obnovy jeho politické funkce. Pseudozastupitelství koexistovalo s armádou propagandistů, kteří zpracovávali mozky a srdce k jediné podobě - každý společenský dialog se tak stával pokračováním oficiálního monologu. Vést dialog - to byla cesta krajinou omšelých ideologických kliše, v níž platil zákon ozvěny: jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Ze jejími hranicemi už platilo hic sunt leones - kraj vyvržených jinak myslících, s nimiž se dialog nevede.

Vedle živého zastupitelství se už nemůže udržet ani tato jednosměrná propaganda, ani sstenizace jinak smýšlejících: Sjezd lidových poslanců předvedl rozlišení na většinu a menšinu i zárodky opozice-konstruktivní v charakteru ekonomické a sociální alternativy /O. Popcov, MN 27/89/. Přirozeně, k pojmům menšiny, opozice a mnoha jiným se ještě lepší staré predučky, ale ne už hrůze "už není tak strašné být v menšině" /MN 26/89/. Ostatně i konzervativci, jejich krajní křídlo, se jednou mohou stát menšinou a opozicí. Vášně, emoce a extrémny plodí neurčitost doby, už není stalinismus, ještě není demokracie. Nový model je ve stadiu "stávání se" a tento velký převrat je nemyšlitelný bez velké zaujetosti, odevzdanosti, obětavosti. Jsou to nepostrádatelné vlastnosti v dějinné hodině revolučních společenských inovací. Bez vášně se nic velkého neděje, napsal Hegel. Samozřejmě tu jsou spojitě nádobý, vášně, emoce, extrémny atd. jsou právě tak vlastní i konzervativcům, ale opticky se ztrácejí v jejich karatelské, ukíznující, pořádkové funkci.

Dutnové plénium ÚV KSSS - první, z něhož byla zveřejněna diskuse - bylo emocionálním výkřikem proti "extrémům" ve všech oblastech, nepochybně z pozic původního kompromisu a jako akt varující kontroly. Nepochybují, že v tomto pořádkovém zanícení by toto shromáždění neodmítlo "pekinské řešení", neboť sledovalo shodný cíl: udržet představbu pod kontrolou, vyloučit spontánní "nátlakové" hnutí. Tím by si Gorbáčov upevnil mocenskou legitimitaci, ale ochotnil, ne-li ztreltil, druhou legitimitaci, z perspektivy demokracie rozhodující. Mohl přijmout jen vzestupný kompromis - bez ztráty tváře. Jeho odpověď

orientuje stranu na přechod od byrokratických metod a mentality k politice v pravém slova smyslu, jaká v minulých dobách zanikla, neboť jí nikdo nepotřeboval. Její místo zaujaly policejní a represivní techniky a nomenklaturní systém. Na tomto základě přicházel jednomyslný souhlas - jednomyslné zvrhování - sám sebou. Nebylo třeba získávat - získávaný ~~kyx~~ by byl automaticky podezřelý -, zbývalo jen porozčet. Neří se tedy třeba divit tomu, že přestavba v KSSS, v iniciátorce přestavby, "zaostává za procesy, které se rozvíjejí ve společnosti" /Gorbačov/. Projevem tohoto zaostávání jsou i snahy bránit stranu stejnými prostředky, které by ovšem její zaostávání jenom utužovalo a oprávnělo. Právě to, jak víme, se stalo vůdčím motivem v časech naší "normalizace", známé "čelem k masám" dostalo byrokratickou podobu: pro skutečný dialog se společností strana oněmňela.

V souladu s demokratizací Gorbačov nechrání stranu před konkurencí, ale vrhá jí do politické arény: "Říká se, že stranu je nutno ubránit. Strana se utrání, když rozvine svůj mohutný potenciál a organicky se začlení do procesů obnovy všech sfér života společnosti.. Je nutno vidět, že charakteristika strany - "vládnoucí, avantgardní" - vytvořila iluzi, že vedoucí úloha strany a její autorita budou automaticky zajištěny jednou provždy. Toho názoru se musíme zbavit." /EP 14. 7. 1989/. Alergickým bodem konzervativců jsou spontánní, nezávislá a tedy neříditelná a nekontrolovatelná hnutí. Fakt, že je už nelze redukovat na policejní záležitost, že se "nejaktuálnější otázky prodiskutovávají na náměstích a na mítincích" /Gorbačov/, zvonil umíráčkem vrchnostenské reglementací a probouzí k životu politiku. "Je nutno obrátit se tvář k životu, vydat se do toho života. Kdo na to nestačí, kdo nemůže najít své místo, ať odejde" /Gorbačov/. Moc, její prestiž a výkon dostávají oživením občanství a občanské společnosti zcela jinou dimenzi, neboť i svobodná společnost je mocí. Nomenklaturní výsede strany, která k ní obracela oči vůdch veřejných činitelů, se hroutí, jakmile společnost a společenské organizace mohou zdola a svobodně vybírat své představitele. Je to víc než redistribuce moci mezi stranou, státem a "převodovými pákami a transmisemi" /čtalinský název pro společenské organizace/, mezi zastupitelstvem a aparáty stá. To by byl stále ještě pohyb v řídicích ~~kyx~~ nadstavbách - u nás v Národní frontě -, který by zásadně neměnil politickou podřadnost společnosti. Jinak by to byl proces bolestný a radostný, neboť prestiž jedněch elit by se snížila, jiných zvýšila. Ale nějaká míra této redistribuce musela být už v původním plánu přestavby, už z důvodů elementární racionality řízení. Distribuce moci je zároveň distribucí odpovědnosti a tu je možno rosdávat radikálněji. I.Kljam-

kin /MN 27/89/ uvádí, že na Sjezdu lidových poslanců se podařilo předet co nejvíc odpovědnosti a co nejméně moci - v poměru strany jako tvárce politiky a parlamentu jako jejího vykonavatele. Je to dáno koncepcí vedoucí úlohy strany, ta je pro konzervativní síly limitem limitů, zárukou, že politický význam společnosti a státu nedosáhne významu strany. V mandátu reformátorů /v Maďarsku a snad i v Polsku je to už jiné/ je tento limit zabudován a žátlivě kontrolován.

Gorbačovove redistribuce politického vlivu a prestiže, jakkoliv znepokojivá pro konzervativní síly, tento limit respektuje: "tém, kdo tvrdí, že rozdělení funkcí státních orgánů a orgánů sovětu znehodnocuje úlohu strany, odpovídám: to je omyl... strana se své úlohy nezbavuje" /RP 14. 7. 89/ Ale i tu je už významný odvrát od klíčového stalinského dogmatu.: vedoucí úloha strany už nemá váhu všeobecně závazného principu, je prostě produktem specifických ruských dějin a dějiny jsou otevřené. Ostatně, kdyby měla trvat jeho závaznost, stal by se vojensko-policejní argument - po porážce vládní koalice v Polsku a vítězství Solidarity, léta prohlášené za politickou mrtvolu, po závazku maďarského vedení respektovat politickán vůli lidu v budoucích volbách - neodlučitelným rysem socialistických zemí. Aspoň v některých už situace dospěla k osudové volbě: "společenský smír" nebo permanentní válečný stav s vlastním národem. Ale bez ohledu na rozdílnou intenzitu krize, která se zehnízdila v celém "sovětském bloku", bez ohledu na rozdílnou reakci lidu a politického vedení jednotlivých zemí na její projevy a důsledky, zdroj je společný a je povzbudivé, že v této souvislosti už můžeme citovat autory ze země, která proti reformním pokusům uplatnila doktrinu omezené suverenity: "Základem je krize stalinského a neostalinského modelu společenského zřízení, která se prohlubovala v průběhu desetiletí, dříve než se stala očividnou jeho naprostá bezperspektivnost...samo ostří problémů a rozporů, s nimiž se socialistické země střetávají, neponechává jinou volbu kromě radikální změny dosavadního společenského systému. Tato změna objektivně dozrála nezávisle na tom, jak si to společnost a vedení dnes uvědomuje."/O. Bogomolov, MN 28/89; protože u nás, v souladu s konzervativní orientací, jsou pojmy "změna" a "systém" závazně vykládány široce, aby se zjevila antisocialistická intence, připomínám že autor má na mysli jiný, socialističtější socialismus; sdílím toto stanovisko už víc než tři desetiletí/.

Gorbačov nikdy neopomene zdůraznit, že je "třeba vykázat do patřičných mezí jak konzervativce, kteří nás táhnou zpět a straší nás, že co nevidět nastane chaos a země se rozpadne, tak prehnané radikály, politické dobrodruhy, kteří chtějí dosáhnout všeho ráz na ráz"./RP

14. 7. 89/. Buduje politiku reformně dynamického středu, která se zajisté - pokud jde o taktiku - musí sebeuvědomit i odlišením od svých neodlužitelných a nátlakových "extrémních křídel". Politické postupy mají svou vlastní logiku, zřetel k situaci, stavu a rozložení sil, k potřebným prostředkům atd. koriguje či časově rozčleňuje a odsouvá realizaci "naléhavého" a pod., kterou vyžaduje teoretická teze či principiálnost /N. Běljajeva, MN 27/89: "Náhle s udivením zjišťují, že lidé, kteří jsou pro mě příkladem principiálnosti jsou jedni za druhým přiřazováni k "extrémistům"..."/ . V taktickém ohledu - a k němu patří Gorbačovova výhrada - mohou být obě křídla srovnána v míře nesprávnosti /či škodlivosti/, ovšem "střed" sám není a nemůže být arbitrem extrémnosti, tím je charakter skutečnosti a střed se v ní může špatně orientovat. Neboť je-li jeho orientace revoluční, jeho pozice a sebedefinování jsou proměnné, a tím se proměňují i definice obou křídel. Taktika není všechno, je tu i světový názor, hodnotové orientace, strategické cíle. Tedy možnost srovnání končí. Konzervativci reprezentují ve větší-menší míře kontinuitu se starým režimem a s jeho autokraticky strážnými hodnotami - jsou z taktického hlediska významní natolik, nakolik ještě žije ve společnosti autokratická mentalita, kterou je právě třeba přeházet. Jsou brzdou motoru přestavby a musí se uznat, že motor bez brzd není nic příjemného, Příjemný není ovšem ani stav, kdy se brzdy pokoušejí být pánem motoru.

"Přehnaní radikálové" artikuluji všechny ty drastické sociální, duchovní, ekologické i jiné důsledky, které starý režim uvalil na společnost, které považoval za normální. "sou proto nelítostní v jeho kritice i v kritice mentality, degradující hodnotu člověka. Jejich zneklidnění, jejich emotivnost jsou živou reakcí svědomí na ony těžké důsledky a jejich dobrodružné "ráz na ráz" je živeno tvrdošíjným přetrváváním byrokratické neúcty k lidem v institucích a aparátech. /Mám na mysli organický radikalismus, který podle Marxe jde ke kořenu věci - vyzdvihuje protě populističtější laděné priority/. Tato setrvačná síla byrokratismu v řídicích nadstavbách v širých prostorách sovětského imperia má nepochybně lví podíl na tom, že - jak píše N. Běljajeva - společensko-politický slovník přestavby se v poslední době zužuje a nabývá hněvně odhalovačský charakter. I to je důkaz, že přestavba získává půdu. Jak se tato konzervativní a byrokratická mentalita mívá s realitou /jinak řečeno, jak se rozpadá mentalita pokory vůči vrchnosti/, ukázal průběh voleb a zvláště markantně "případ Jelcin": na jedné straně hlas byrokratů, že ho Moskviči nechtějí, na druhé straně jeho absolutní volební vítězství v Moskvě.

Tento "přítel lidu", bez jakého se neobejde žádná vpravdě lidová revoluce, je tak hluboce ponořen - nejen rozumem, ale celou svou bytostí - do strastí sovětské společnosti, že ho nemohou zasáhnout ani argumenty taktiků a teoretiků, ani byrokratů. Jeho tažení proti přechy, tj. proti privilegiím, nemá v sobě nic demagogického /je to ostatně naplňování Leninových pokynů/, neboť je přímou a nutnou konfrontací masové tísně vykonavatelů s jiným životním standartem dirigentů a kontrolorů. Zničit atraktivnost Jelcinovy pozice organicky může jen vzrůst zámožnosti, sociální přemostění tradiční ruské propasti mezi plnou mocí a plnou bezmocí, mezi bohatstvím a bídou - vznik zámožných a politicky významných "středních tříd".

Ideálem, strategickým cílem radikálů je důsledně demokratický, humanistický a ekonomicky výkonný socialismus - jsou zítřkem "středu" svou podstatou. Diskreditace těchto radikálů, překračující spor o taktiku a zamlžující jejich perspektivnost, nutně padá i na tuto linii středu, která se posouvá v progresivním směru. Radikální křídlo je schopno letu, má pozitivní ideologii /v zásadě shodnou s ideologií středu, kterým představte začala - to umožňuje řeči o tom, že se na přestavbě přiživují atd. : pravdivé je na tom to, že se reforma musela stát nejdříve oficiální věcí, aby se mohla svobodně a bez následků, které postihovaly "disidenty", zformovat odbíhavá křídla. Prvky této ideologie přirozeně předcházejí přestavbu, neboť důvody pro ni trvaly desetiletí/. Naproti tomu konzervativní ideologie ve vlastním slova smyslu /přestavbová/ neexistuje. Konzervatismus se vyčerpává zdviženým prstem, varovným, zstrašujícím, diskreditujícím jazykem. Glasnost obnažila zrádný rub stalinských zásad a hodnot, je nad lidské možnosti adeptovat je demokratizační a humanizační linii. Sakralizace takových pojmů jako strana, státní vlastnictví, centrální plánování, armáda, bezpečnost atd. se hroutí, i když posvátnost některých nadále trvá a ochromuje racionální a morální soudy /týká se to zvláště armády, jak ukázala diskuse o afgánské válce na sjezdu. Jak napsal R. Sagdějev /MN 25/89/, proti kritice Sacharova se "vojensko-poslušná" většina snažila hřmotem potlesku zahlušit hlas svědomí. Ukázalo se, jak hlubinně je "militarizována" duše sovětských lidí, jak je potřebná jejich demilitarizace/J. Krelin, MN 28/89/. Jiné, dříve prokleté pojmy, se naopak vracejí do sovětského prostředí: trh, pluralita spod. Zhroutilo se i všezahrnující utajení, takže je podřezána možnost laciné a demagogické argumentace či apologie institucí a autorit. Týká se to i oblíbené byrokratické teze, že rozdělit je možné jen to, co se vyrobí. Nyní se už rýsuje jiný obraz. A. Zajčenko /MN 24/89/ odmítá šířenou představu, že obyvatelstvo "projídá" neúměrnou část národního důchodu: jeho

podíl/mzdy/ patří k nejnižším na světě a i tzv. společenská spotřeba je v SSSR - v mýtu nejprogresivnější země v tomto ohledu - nižší, než ve vyspělých zemích; hlavními jedlíky jsou investice/výroba pro výrobu/, armáda a zbrojení, státní aparát. Podobně se mluvilo a vlastně mluví i u nás, naše glasnost je nejen v této věci ještě v kolébce, i zpráva vlády o stavu našeho národního hospodářství byla přísně selektivní. Nerozptyluje všechny iluze ani krátkozraký pocit nadřazenosti, živěný křičícími neduhy jiných socialistických zemí. Naše "vyšší úroveň" umožnila i heslo "začít s přestavbou u sebe", jež má fungovat jako brzda radikální konfrontace s byrokraticko-direktivním systémem. I Slušovice, které se už definitivně vymkly ze spárů podezřívavých kritiků a kontrol, jsou nyní na výsluní oficiální přízně jako oáza socialistického podnikání, jako doklad toho, co je i v dosavadním systému možné. Ostatně i slušovičtí manažéři, kteří dnes častěji dostávají slovo, hlásají, že jejich podnikatelská technika je všem dostupná. Jistě, vždy existují možnosti zvýšit výkonnost, žádný systém nevyčerpává plně své možnosti, ale právě slušovičtí by si měli být vědomi své výjimečnosti. Tím myslím předpoklady - od pedagogických po politické - pro to, aby se tento průměr stal pro společenskou mentalitu samozřejmostí. Jestliže slušovičtí podmínky své mikrostruktury nepromítnou v tomto smyslu do makrostruktury /jako soubor nutných podmínek, které se nedobývají, které tu prostě jsou, budou svou vlastní racionalitu vyzařovat do prostoru s balastem matoucího mýtu. Včetně toho, že se racionální a dynamické podnikání obejde bez důsledné demokratizace.

Stalinismus se mohl tvářit jako demokratický a právní stát, neboť nemohl být zevnitř usvědčován ani ideově, ani prakticky - skutečný demokratismus byl rozvratný a tak se s ním zacházelo. Přestavba obnažila jeho despotickou povahu, jeho totální protikladnost demokracii. Na tom už konzervatismus nemůže nic změnit. Jako sociálně politická a ideologická formace může stalinismus vegetovat - tam, kde přestavba bude úspěšná - jen jako marginální, v podstatě patologický jet, jako období neonacismu, stejně obtížně vykořenitelný. Ačkoli pokušení rehabilitovat to či ono ze stalinského odjasu sotva zanikne, pilířem konzervativní ideologie mohou být jen takové principy a hodnoty, které jsou s to oslovit celou společnost - řád, autorita, kázeň atd. Mohou být odpoutány od stalinských souvislostí a stliženy i když s odlišným akcentem, s jejich demokratickým pojetím. Utváření této pozitivní konzervativní ideologie - pozitivní, protože založené na speciálním pojetí univerzálních hodnot - přijde asi souběžně s vědomím o nezvratnosti přestavby, patří k nejisté budoucnosti. I.

Kijamkin /LN 27/89/ sledává zárodky této ideologie v trojjediném heslu "Děřava", "rodina, komunizmus" které zaznělo na sjezdu. Ale v souvislosti s obranou "vojáků - internacionalistů" v něm bylo příliš mnoho dávné sakralizace a spásného, impetivního mesianismu, takže mobilizovalo především iracionální složky mentality. Jsou to temná místa, neslučitelná s demokracií a humanismem, a znepokojivá pro ty, kteří zažili nežádanou "internacionální pomoc".

V SSSR jsou tedy v "oficiálním bloku" politická rozčlenění zřetelná - to je nejpresvědčivější důkaz reálnosti přestavby. Kde k tomu nedochází, tak ještě není přestavba vešmýslu systémové změny, jak o ní mluvil Bohomolov. U nás došlo k rozčlenění monolitní jednoty v r. 1968, ale po "internacionální pomoci" a bezohledných čistkách byla veškerá mocenská a řídicí načistavba zmařena v konzervativní monolitní blok. V intencích Poučení, které zopakovalo neostalinské zásady. Tehdy se nemuselo uvažovat o inovaci konzervativní ideologie, neboť jakékoli reformy byly v celém sovětském bloku vyloučeny. Obnovil se pseudodemokratismus v tom nejprizemnějším /policejním/ smyslu. Ostatně intelektuální pokles oficiální ideologie i vůdčích politických skupin byl běžný, sotva tomu mohlo být jinak v éře programové stagnace. Před druhou vlnou přestavby /Bogomolov spojuje pokusy o obnovu a přestavbu ve východní Evropě s léty 1956, 1968, 1980: Maďarsko, Československo, Polsko/ máme tedy k dispozici dokument, nečující ekonomickou a demokratickou reformu. Není vyloučeno, že má před sebou ještě nějakou kariéru, neboť nyní jsou konzervativní síly ve všech socialistických zemích pod přímým či nepřímým reformním tlakem - najednou. U nás je tedy nutno skloubit přestavbu i její popření, což vyžaduje myšlenkovou akrobacii.

Jsem stoupenec dialektiky, ale chápu až živočišnou nechuť k ní, neboť pod jejím praporem se příliš často zachází se skutečností jako s gumou. K magii pojmů a taut, odvozených ze stalinských časů, které však bez doprovodu permanentního strachu ztrácejí magický vliv, přistupuje nyní ideologická konstrukce, přemostující neostalinismus Poučení a antistalinismus přestavby /původ má pravděpodobně v hlavě Bilaka/. Podle ní není přestavba reakcí na historický neúspěch stalinského modelu, místo této kritické teze dostáváme smířlivou ideu "dialektické kontinuity": přestavba je "zcela přirozeným procesem". Její potřeba "vyplynula ze samého dosavadního vnitřního vývoje našeho společenského zřízení, které se dopracovalo vyššího stupně" /Kempný. Protože našim publicistům tato znalost dialektiky chybí, vidí všude jen samé problémy: nelze se pak divit, že "lecko opravdu může ne-

být představy, že přestavba by měla být vlastně první etapou rozchodu se socialismem".

Stalinská černobílost vidění se nezapře. V normální společnosti se v takových případech hrutých zanedbání nemluví o změně řádu, ale o změně vedoucích, odpovědných za nakupené problémy. Ty zůstanou, ať se jejich původ vyloží jakkoli. Evidentní funkcí této "dialektiky" je odvést pozornost od vedení, rozptýlit chyby a nedostatky v prostoru, přilepit je na objektivní procesy zrání, vývoje. Funguje jako očištná koupel, po níž je masivní část politické a morální odpovědnosti odplavena na jiné a jinam. V této dialektice je u díla čas- vývoj/kontinuita/, klíčové kategorie klasické konzervativní ideologie, zahrocené proti ahistorické, racionalistické /ve smyslu svévolné/ rekonstrukci společnosti. Jsou však nepoužitelné pro naši novodobou historii? Systém, který byl znovuzaveden po r. 1968, byl zbudován tak, aby znemožnil tuto samočinnou práci času- vývoje, vývoje z vlastních zásad vyvíjejícího se: ekonomika byla vydána všanc vnějšímu diktátu, její přirozený vývoj - ovlivňovaný s souladu s její vnitřní logikou - byl přerván. Signály změny této ekonomické politiky ani věda nemohla převádět v myšlenku systémové reformy, tedy vládla tato, nikoli dialektika. Proto, jak uvedl předchozí předseda federální vlády L. Štrougal, nezečali jsme přestavbu ze sebe, byl k tomu nutný sovětský impuls. Naše domácí přestavbová iniciativa je tak vnitřně pošramocená. Předseda vlády Adamec konstatoval, že jsme se nedovešli zbavovat neschopných. Ale existovala tehdy kritéria pro objevití a diskreditaci neschopností? Nomenklatura měla prostě jiné, sebezáchovné priority. Kdyby existoval přirozený vývoj, odvrhl by tyto priority. Byl však voluntaristicky znemožněn, proto i přechod k novému - a "přirozenému stavu"- je tak dramatický a rozporný, revoluční. Přestavba ekonomiky proběhla i v kapitalistických zemích, v tomto případě opravdu dialekticky, . S iroňkou píše O. Popcov, že pro nás tehdy byly - i s průvodními sociálně ekonomickými reformami- projevy "zahnívání" kapitalismu.

Nadstavby blokující vývoj v Kempného dialektice chybí, logicky tedy chybí i důraz na nutnost hloubkové demokratizace- destalinizace. V jejích nejhrubších zločinech nejame sice rekordmany, ale i u nás byl totálním úderem proti duchovní a morální autonomii, důstojnosti a svobodě člověka a společnosti. Sem má dialektika zakázán přístup. Nezávislé společenské iniciativy musí být automaticky jednorozměrné, antisocialistické. Výhradním prostorem individuální a společenské aktivity mají být jedině oficiální nadstavby- "árodních front". Jedinou určitostí je tedy tento antagonismus oficiálního a nezávislého. I

když tu a tam konzervativní monolit trochu taje, jádra možného budoucího středu - jen od něho lze čekat zahájení opravdového dialogu se společností - a radikalismu jsou velkou neznámou. Máme jen konzervativní jádro a vidíme, jaká militantní a srchaická mentalita se k němu váže. Mimo tento antagonismus vládne neurčitost, platí tu ano i ne, v politické oblasti markantněji, než v ekonomické. Jsme jako v pohádce - máme být nazí i oblečení, bosí i obutí, pohybovat se pěšky i nepěšky: ne proto, abychom prokázali důvtip, ale abychom se neztretili v trvalé společenské schizofrenii, produkované pseudodemokracií a pseudolegalitou.

17 . 7. 1989

Šedá zřna a budoucnost disentu v Československu

V rozhovorech se zahraničními přáteli se skoro vždy dostaneme do stadia, kdy musím napřed vysvětlovat, že řada pojmů, které sice stejně znějí a stejně se u nás i na Západě překládají, mají zcela odlišný obsah. Pak obvykle nastane okamžik, kdy se můj návštěvník zeptá: "A co na to říkají u vás komunisté? Jaký je názor odborářů?"

Odpovídám, že obvykle si myslí totéž co tzv. disidenti, a že i mnozí funkcionáři KSČ si vykládají stejné politické vtipy a hubují na neschopnost a korupci našeho vedení.

Odborníci, žurnalisté, umělci, spisovatelé a vůbec lidi zabývající se a zajímající se o politiku, se v Československu neodlišují ani tak mírou znalostí ani hodnocením faktů, ale především morálním postojem a odvahou /či kalkulací/ zda a kdy a zda vůbec mají své názory vyjádřit. Tento postoj je rozlišuje mnohem více, než fakt, zda mají stranickou legiti-
maci v kapse. "Jsou tito lidé reakční nebo pokrokoví? Jsou pravičáci, nebo náležejí levici?", ptá se můj návštěvník a já si zoufám. Dokazují svému příteli ze Západu, že obecná terminologie převzatá za zasedání francouzského Konventu či z Cromwellova parlamentu nebo z carské Dumy, je v současnosti nepoužitelná v zemích východní Evropy, bez dalšího komentáře a vysvětlivek.

Tyto pojmy jsou u nás "vyprázdněny", "vymrskány" repetujícími revolucemi, pseudorevolucemi, státními převraty, jejich apologetikou a strídáním stadií tzv. revoluce, reakce, obrody, normalizace a opět reakce či opozice a zase normalizace nebo reformace.

"Tím chcete říci, že kritičtí členové KSČ mají stejné politické názory jako nestraníci či lidé z KSČ vyloučení? Tak proč jsou tedy v KSČ, proč se nehlásí rovnou k dizidentům?, dotírá můj, mým výkladem neuspokojený a neuspokojitelný návštěvník. "Tak tedy od Adama", říkám a znovu /již po kolikáté?!/ vysvětlují, že se stýkám s mnoha členy KSČ, ale osobně neznám

žádného přesvědčeného komunistu, že naprostá většina lidí dnes není v KSČ z přesvědčení /nejsou to marxisté ani revolucionáři/, ale z prospěchu, nebo alespoň proto, že jsou to lidé povahou konformní a poslušní, kteří chtějí "mít klid" a kteří právě proto, že nemají vyhraněný názor, zůstali v KSČ, nechali se "prověřit", nebo se báli odmítnout, když je vyzvali ke vstupu do strany. Je opravdu těžké být přesvědčeným stoupencem komunistické ideologie a marx-leninské filosofie, když tato ideologie a celá historie hnutí byla opakovaně přehodnocena a rozdílně interpretována. Proto se řadoví členové KSČ neodlišují od ostatních svými názory a revolučním přesvědčením, ale svými povahovými rysy : jsou to lidé, kteří chtějí mít klid a zaručený a usnadněný pracovní postup, chtějí se podílet na relativních výhodách preferované minority, nechtějí mít komplikace v životě, jsou programově oportunní. Proto jsou neradi, když je stranický "establishment", tedy funkcionáři KSČ nutí jasně se vyjádřit, přijmout spoluodpovědnost třeba jen za negativní kádrový posudek na jejich spolupracovníka. Takováto rozhodnutí by i členové KSČ nejraději přenechali těm, kteří "jsou za to placeni", tj. funkcionářům, členům bezpečnosti, státní bezpečnosti apod.

Návštěvník je opět zmaten. Je to sociolog, očekává ode mne, vedle politického určení stran a skupin, jejich vymezení dle sociálního statutu, jejich třídní určení či jinou, obecně přijímanou stratifikaci dle profesí, příjmů, vzdělání apod. Ale to opět nejde!

Při vymezování skupin si proto pomáháme nejčastěji převzatými termíny, jimž dáváme vlastní, neopakovatelný, pro dnešek a naši současnost specifický význam.

Zcela jasně vymezené svým postojem i sociálním zařazením jsou u nás pouze dvě skupiny : současní držitelé moci, neboli, jak my říkáme "socialistický establishment" a "dizidenti" čili opozice. "Socialistický establishment" tvoří straničtí a vládní funkcionáři centrálního a krajského formátu, vyšší byrokracie, členové STB, SNB, vysocí vojenští hodnotáři, ministři, jejich

náměstkové, tajemníci KSČ, vedoucí redaktoři, ředitelé podniků, soudci... Tito lidé jsou nerozlučně spjati a současně kompromitováni současným politickým systémem tak, že ani nemohou změnit svoji pozici : tvoříce stávající decizní centrum a s ním i padají.

Druhou, jasně vymezenou skupinu tvoří tzv. dizidenti, sumárně řečeno opozice - lidé, kteří již před lety jasně projevili slovy i činy svůj postoj, odmítající politiku stranického establishmentu. Tito lidé také již nemají možnost měnit své postavení ani ustoupit či přestoupit.

Tyto dvě skupiny jsou sice obě relativně nepočetné, ale jsou politicky obě aktivní, vědomé si i rizika vyplývajícího z jednoznačné volby a není třeba je přesvědčovat a získávat. Těm je to jasné. Jsou to minority, profilující jeden a druhý pól československého politického života. Mezi nimi se nachází, tak jako v každém státě, "mlčící většina", převážně konzumně orientovaná a o politiku se nezajímající a lidé z tzv. "šedé zóny", o kterých zde chci psát.

Termín "šedá zóna" snad poprvé použili v tomto smyslu v oboru historiografie v článku "České dějepisectví včera, dnes a zítra", v samizdatovém časopise Historické studie (1.) autoři píšící pod pseudonymy R. Prokop, L. Sádecký a K. Bína, k označení historiků, kteří zůstali "ve struktuře", tedy ve vědeckých ústavech a na vysokých školách a přesto zůstali ve spojení se svými bývalými kolegy, vyloučenými při čistkách po roce 1968 a kteří byli ochotni se s nimi stýkat, diskutovat a případně jim i vypomáhat.

Dnes tímto termínem označujeme mnohem širší skupinu lidí, skupinu, která má a zvláště bude mít nesmírný význam při dalších předpokládaných změnách této společnosti. Lidé ze "šedé zóny" totiž jsou a mohou být partnerem nejen dizidentů /tedy opozice/, ale - dle mého názoru - i tím, kdo převezme vedení této společnosti. Lidé v šedé zóně jsou převážně kvalifikovaní, odborně erudovaní; jsou to dobří pracovníci, kvalifikovaní dělníci. Právě proto brzo viděli chyby socialistického systému a

hlavně nemuseli "podpírat" svou pracovní kariéru stranickou legitimací či jinými politickými funkcemi. Věděli, že se užijí i jenom poctivou prací, a proto snáze odolávali nabídkám i tlaku ze strany establishmentu. A protože se jen minimálně politicky angažovali, měli i více času na své vlastní vzdělávání odborné i obecné. Proto právě dnes nejlepší odborníci v Československu patří do "šedé zóny".

Proč zrovna barva šedá a proč označení zóna?

I barvy mají v dnešním světě jasnou a srozumitelnou symboliku. V době Stendhalově bylo každému jasné, co znamená barva "červená a "černá", podobně tak jako my dnes víme, kdo jsou "zelení", "rudí", či "hnědí". Šedá barva, je však neurčitá, není ani bílá, ani černá, a poměrně snadno se může změnit v jedno či druhé. Šedá barva je spíše tak "trochu špinavá". Ano, špinavá. I to určovalo, určuje a bude určovat politické postoje lidí, které do této skupiny zařazujeme. Dojde-li u nás opravdu ke změně politického systému a poměrů, tito lidé nikdy nebudou mít úplně čisté ruce, úplně a morálně jasný kredit. Váhavě, a neradi, ale přesto spolupracovali s establishmentem a přijímali určité výhody jako odměnu za svou relativní konformitu. Proto se lidé ze šedé zóny, přestože souhlasí s názory dizidentů i s politickým uvolňováním stávajících poměrů, současně se i bojí, že jim jejich spolupráci v budoucnu někdo vytkne.

A proč mluvíme o zóně? Ani přesně nevím, snad jsme byli ovlivněni kdysi zde slavným filmem ruského režiséra Tarkovského "Stalker", kde hrdina jeho filmu jako průvodce vodil lidi do záhadné, nikomu nepatřící, "tajemné" zóny, kde se "něco dělo" a tomu, kdo byl vnímavým se mohlo lecos přihodit.

A skutečně, zatím co ostatní partneři v aréně našeho politického života, tedy establishment, režim, "oni", či slangem mladých "bolševik" /čímž se myslí globálně totalitní stát/ a dizidenti čili opozice, jsou jasní a vyhranění, v šedé zóně se teprve to podstatné děje. O ni se svádí a bude svádět boj mezi establishmentem a opozicí. A protože se ekonomická situace zhoršuje a lidé se současně přestávají bát, šedá zóna se početně i

zvětšuje. Lidé v šedé zóně jsou dokonce mnohdy rozhořčenější na stávající režim, než dizidenti, neboť se denně stýkají s establishmentem a přímo i nepřímo se podílejí na fungování totalitního státu. Právě proto, že to dělají a znají fakta i způsoby manipulace s lidmi, více je arogance establishmentu osobně uráží. Od dizidentů se lidé v šedé zóně liší především postojem, odvahou, nechutí či neschopností konfrontovat se s mocí. Jsou diváky toho, co se děje, diváky, kteří jasně "fandí" Chartě 77 a jiným nezávislým aktivitám, asi jako když fanouškové fandí svému oblíbenému mužstvu. Sami ale nehrají, nejsou na hřišti, jsou pouze v hledišti. Fandí a občas i hlasitě x volají a viditelně tleskají. A to je hodně : sledovat, fandit, pomáhat i tleskat!

Dizidenti, zahledění někdy příliš do vlastní odvahy, si toho občas málo váží, málo tyto fanoušky oceňují, což je, dle mého názoru, škoda a chyba!! Vždyť většina obyvatelstva na ten stadión vůbec nejde a ani neví, kde se hraje a nechce to vědět.

Skupinu, kterou nazývám "šedou zónou" bych správně měla stratifikovat i sociálním statusem, třídní příslušností, profesí, politickým programem, nebo alespoň zájmovou oblastí. Ale to je také nemožné.

Šedá zóna je skoro u každé vyhraněné sociální, zájmové či profesionální skupiny. Znam dokonce pár lidí patřících do šedé zóny kolem redakcí ústředních časopisů, kolem lidí z ekonomických ústavů, ministerstev, kolem filmu, divadla i mezi právníky a soudci. Lidé ze "šedé zóny" nemají vlastní program, vyznání, ani specifické cíle. Často jsou otevřenější vůči dizidentům, než vůči sobě navzájem. Formálně jsou začlenění do "struktury", více méně plní požadavky i kritéria kladená totalitním státem na kádry; politickými postoji se však řadí k opozici a jí považují za svoji referenční skupinu.

Třídní kritéria jsou v Československu a patrně i v jiných východoevropských zemích také smazána opakovanou restrukturací.

Mezi dělbíky najdete dnes tejně tak bývalé universitní učitele, jako bývalé politiky a novináře a naopak. Životní úrovní patří příslušníci "šedé zóny" k dobrému středu, nemají privilegia vysokých stranických funkcionářů, vzbuzující závist, aversi ale ani nouzi. Oni i jejich děti většinou bez obtíží proplovají úskalími různých prověrek, získávají přiměřené vzdělání, přiměřený /nepříliš závratný/ úspěch, uspokojuvé pracovní zařazení. Na závratnou kariéru neaspirují. Kdyby toho chtěli dosáhnout, museli by opustit šedou zónu své profese a postavení a vstoupit buď do KSČ, nebo se výrazněji angažovat "pro bolševika", tedy pro režim. Na to jsou příliš čestní i příliš bážliví. Na to nemají ani pozitivní, ani negativní povahové rysy nutné pro opozici, ani pro kariéristickou konformitu. Lidé ze šedé zóny nejsou lhostejní, nejsou to cynici, spíše vyznávají tradiční a historicky ověřené individuální hodnoty s nimiž již přišla před dvěma sty lety francouzská revoluce. Zastávají různá funkční místa, zachovávají formálně politické rituály a tím více se pak za toto své ponižování a sebeponižování zlobí na totalitní režim. Jsou zaměstnání ve struktuře na místech zhruba odpovídajících jejich kvalifikaci, nejsou v "ghettu" chtějí si zachovat drobné výhody, které režim poskytuje těm, kteří jsou v normě. Současně se snaží do ničeho "nenamočit", nikomu neškodit, spíše pomáhají lidem pronásledovaným politickým režimem. Proti establishmentu se však neangažují a již tím jsou do jisté míry kompromitováni a ohroženi "z obou stran" a zatěžují si tím své svědomí a mají i skryté obavy, že bude-li se jednou zase účtovat /a tento národ má velké zkušenosti s kádrováním a až masochistickým sebezpytováním/ budou i oni obviněni ze spoluúčasti a z kolaborace s establishmentem.

V situaci, kdy nebudou ohroženi a nebudou vystaveni příliš silnému mocenskému tlaku, postaví se ale jednoznačně a s přesvědčením na stranu dizidentů a budou pak odhodlaně i veřejně zdůvodňovat i prosazovat jak ekonomické reformy, tak lidská práva. Šedá zóna se pak začne odpoutávat od režimu a bude jeho vysoce erudovaným kritikem. Prostor jim však proto musí uvolnit či vybojovat dizidenti.

Establishment toto nebezpečí rozšíření šedé zóny vždy nejasně tušil a dnes to jasně ví. Proto již v minulosti čas od času pořádal zastrašovací akce vřepodobě čistek, pphovorů, prověrek, jednotné evidence pracujících, výměny stranických legitimací apod. V současnosti mají tato zastrašovací tažení formu skandalizování těch lidí, kteří podepsali nějaký manifest, kritizují veřejně establishment, nebo formu surového rozhánění pokojných demonstrací, jako tomu bylo v srpnu 1988, v lednu 1989, v srpnu 1989, v říjnu 1989 atd. Vyhraněné dizidenty, kteří již dávno překročili práh konformity, nemůže "bolševik" již zastrašit, neboť ti s tím počítají. Apatickou mlčící většinou také nepohne; na čas však tím vždy zastraší právě lidi ze šedé zóny.

Příčiny, proč mohli a zůstali tito lidé v šedé zóně, jsou různé a nejsou vždy morálně odsouzeníhodné. A zvláště dizidenti by je měli umět pochopit.

V době maximálního politického dění /třeba v letech 1967-1969/ byli tito lidé na mateřské dovolené, měli přeráženou nohu na extenzi, rozváděli se, měnili byt, byli pohroužení do svého osobního smutku, nebo pracovali někde v zahraničí či v podniku, který ušel náhodně pozornosti establishmentu. Nebyla to tedy vždy jejich osobní volba, ale často jen i náhoda, která jim umožnila zůstat ve struktuře a dalších dvacet let být konformní. Určitě obdobně působila náhoda i v opačném případě. Na lidi ze šedé zóny i na dizidenty můžeme vztáhnout výrok, který napsal Aldous Huxley ve své knize "Kontrapunkt života" : "Pochybuji, že něco je skutečně náhodné. Všechno, co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí... Ale událost se jaksi nevysvětlitelně přizpůsobuje, mění se její jakost, aby se hodila pro povahu každého, s kým souvisí. Je to velké tajemství a paradox". (2.) Tento paradox obviňuje ale i omlouvá.

Zařazení v šedé zóně inhibuje tyto lidi, ale i je radikalizuje, protože establishment, či lidově "oni", je nutí podílet se i osobními činy na udržování totalitní moci, Establishment

se stále snaží z každého udělat svého podílníka a tím zpětně se státní moc upevňuje, neboť jen ona je pro tyto lidi zárukou, že jejich spolupodílnictví nebude odsouzeno. Pavel Bratinka, ve svém článku citovaném v samizdatovém filosofickém časopise "Paraf" (3.) z roku 1989 napsal, že právě z této zpětné vazby mezi vykonavateli drobných úkolů a totalitním státem pramení i regenerace moci. "Přervat svazek s mocí znamená snášet nejen její hněv, nýbrž i výčitky vzkříšeného osobního vědomí. K takové přeměně Šavla na Pavla je zapotřebí vskutku velké morální síly. Naproti tomu setrvávání ve svazku s mocí nevyžaduje žádnou zvláštní osobní zlobu a vytrvalost ve zlu, ale pouze nedostatek dispozice k mučednictví, což je velmi běžná lidská vlastnost.

Toto pochopit je pro občany států východní Evropy poměrně snadné. Každý z nás, dříve než překročil určitou hranici, byl alespoň v šedé zóně. Jen úplně ta nejmladší generace opozice skutečně sama volila své zařazení do disentu.

Paní Hana Jüptnerová, učila na střední škole ve Vrchlabí, v malém městečku v pohraničí. Jako středoškolská profesorka byla "ve struktuře" a chtě nechtě musela být relativně poplatná oficiálním požadavkům našeho školství. V důsledku brutálního zásahu policie zemřel ve vězení na jaře roku 1988 Pavel Wonka, kterého ona osobně znala a velmi si ho vážila. Proto spontánně přednesla krásnou promluvu nad jeho hrobem. Totalitní moc jí to zúčtovala! Okamžitě s ní školský odbor rozvázal pracovní smlouvu a od té doby myjex v jedné cukrárně nádobí. V osobním dopise mi o tom napsala: "Jinou práci nedostanu. Režim se snaží mne potrestat za můj projev, ale cožpak již předchozí život s ohnutým hřbetem a na kolenou nebyl sám o sobě trestem?" (4.)

V červnu 1989 na jednom shromáždění lektorů v Savarinu v Praze promluvil jeden pracovník nakladatelství Odeon /vydavatelství krásné literatury/, který tam pracuje již

mnoho a mnoho let. Ve svém diskusním příspěvku řekl, že u nás máme vedle oficiálně vydávané české literatury, ještě českou literaturu exilovou a literaturu samizdatovou a že teprve všechny tyto tři literatury dohromady tvoří českou literaturu. Měla jsem chuť vstát a arogantně se ho zeptat, proč toto říká teprve až dnes, proč si netroufl již dříve oponovat těm, kteří dávali knihy do stoupy a že si myslím, že "naskakuje do vlaku" na poslední chvíli. Ostatní posluchači v sále však nadšeně tleskali. Tuto myšlenku všichni dávno znali, ale byli rádi, že konečně to nahlas řekl "jeden z nich", že se i jeden z té šedé zóny odvážil takto vystoupit. Nadšeně tleskali, jakoby tím výrokiem i je rehabilitoval. Mlčela jsem, nakonec jsem také zatleskala. Nesmím ho "kádrovat" ale ocenit, vždyť každý z nás má svoji osobní hranici statečnosti a pro něho možné a únosné zátěže. Naším úkolem je přece dnes lidi ze šedé zóny získat, ocenit a ne je odradit svým moralizováním, osočováním a vrtáním se v jejich minulosti.

Nechtěl-li dnešní dizidenti zůstat i nadále exkluzivní minoritou, budou muset smět oslovit právě tyto lidi ze šedé zóny a vybídnout je, aby právě oni zaujali řídicí pozice, nyní trochu uvolněné od kádrového stropu a omezení daného nomenklaturou. Proto není vhodné jim připomínat ani jejich drobnou kolaboraci s režimem, ani míru vlastních zásluh, zmařených možností, kariér, utrpení či počet let strávených ve vězení.

Bude to těžké pro obě strany!

Lidé ze šedé zóny budou pro mnohé dizidenty těmi největšími konkurenty. Nesjou zcela zkompromitováni a současně měli po celou dobu lepší předpoklady než dizidenti k vlastnímu odbornému růstu, k získávání kvalifikace, zkušeností právě v běžném, nedizidentském životě. A o tento život přece půjde! Dizidenti mají sice morální převahu, ale současně si musí být vědomi, že dvacet let žili či živořili mimo strukturu, převážně v izolaci, bez kontaktu s institucemi a vědeckými ústavy. Svým nuceným vyčleněním ztratili částečně i kontinuitu s "civilním" životem, s obdobnými svými původními profesemi. A mladí

lidé mezi dizidenty se odmítli často zařadit do struktury právě z odporu k mravní promiscuitě establishmentu. Proto budou mít méně zkušeností a "fungováním norální společnosti", než jejich generační vrstevníci. Dizidenti sice budou mít i nadále mravní převahu a mravní kredit, ale jejich odborné znalosti, ~~že~~ třeba v obchodní sféře, či v řízení podniků, budou minimálně zastaralé. Tento handicap dizidentů se snadno může zdůvodnit těžkými objektivními podmínkami, politickým pronásledováním, diskriminací v zaměstnání, nemožností vystudovat, jezdit za hranice, nutností žít se osmihodinnou fyzickou prací a řadou dalších a dalších faktorů, které nejsou výmluvou, ale přesto nemění tuto skutečnost.

Většina dizidentů, až na výjimky v oblasti čisté politiky, svobodných povolání, umění, žurnalistiky, politologie a snad i filosofie, bude méně kvalifikována, než lidé a děti lidí ze šedé zóny. Přijmout to a uznat, bude určitě ~~ž~~ těžké. Život každého jedince je podmíněn nejen jeho schopnostmi, ale i možnostmi vyplývajícími z historických událostí a generačního zařazení.

Před očima mám momentálně svého přítele, Jiřího Rumla, kdysi redaktora Čsl. rozhlasu a redaktora politického týdeníku Reportér, který vycházel před rokem 1968. Nyní Jiří Ruml již dva roky rediguje samizdatový, velmi cenný a oblíbený měsíčník "Lidové noviny". Když jsme mu nedávno všichni dhválili "jeho" Lidové noviny, pokrčil ramena a řekl: "Co je to všechno platné, je mi pětadesát a těch dvacet let života mi nikdo nevrátí zpět".

Nejen že nevrátí, ale nikdo mu za ta léta nic nedá. Dojde-li v Československu k očekávaným změnám totalitního režimu, tak dizidenti také ztratí mnohé, pro ně cenné hodnoty. Budou to částečně právě ty hodnoty, kvůli nimž oni také volili tuto svou neobvyklou integraci do společnosti. Ztratí svou zatím samozřejmou jednotu, kohezi, solidaritu, vlastní vyjimečnost, mravní převahu, auru pronásledovaných i vyčleněnost a tím i určitou neodpovědnost

za nedostatky politického a společenského dění. Očekávané uvolnění totalitního režimu bude zásahem i do jejich navykého života. Snažíme-li se otevřít dveře, pak v okamžiku, kdy povolí, ztrácíme na čas i rovnováhu. Najednou třeba zjistíme, že nejsme tak schopni, jak jsme sami předpokládali. Ghetto disentu bylo i určitou izolací před kritikou. Špatně se kritizuje ten, do něhož se všeobecně kope a jehož vyjímečně tvrdou situací všichni známe a dovedeme posoudit. V Československu to bude probíhat pravděpodobně tak, jako při každém jiném politickém převratu. Nejvíce získají lidé, kteří stáli stranou, mimo barikády na jedné či na druhé straně, ti, kteří inteligentně vyčkávali, tj. lidé ze šedé zóny. Jim a pro ně a pro nově přicházející generace se otevře prostor vybojovaný angažováním se dizidentů. Z důvodů čistě politicko-taktických považují za vhodné umožnit i těm, kteří ve skutečnosti stáli až skoro na hranici kolaborace a establishmentem, dobatečně se k šedé zóně připojit a dobatečně za ni schovat svoji minulost. Raději ať se rozšíří ex post šedá zóna, než aby se rozšířily naše vzájemné rekriminace.

Sledují-li současné, spíše intolerantní, vyčítání si zásluh a dřívějších chyb mezi našimi krajany v exilu, obávám se, že psychicky těžká doba pro dizidenty u nás teprve začíná. O mnohém z toho, co nyní snadno diagnostikujeme jako důsledek neschopnosti establishmentu, zjistíme, že to je průvodní jev každé moderní společnosti. Jen stále proklamovaná a vnucovaná vedoucí úloha KSČ nám umožnila vždy interpretovat mnohé obecné nedostatky, vyskytující se i v demokratické společnosti, jako důsledek chyb zcela konkrétního a personifikovaného stranického aparátu.

Až se zase v Evropě ustálí dnešní rozbouřené poměry, a my se budeme moci konfrontovat se státy Západní Evropy, zjistíme, že jsme velice chudí. I s tímto neblahým dědictvím čtyřicetileté socialistické experimentální devastace země se budeme muset umět vyrovnat. Přijmout to jako fakt, uvědomit si, že všeobecná bída, která nás čeká, vytváří vždy vhodné předpoklady pro nové demagogie, nové diktatury.

Je obecně známo, že ví-li člověk, co ho čeká a jak bude určitý proces probíhat, snadněji prožívá zátěžové situace, kterým je vystaven. Proto jsem již dnes, snad s předstihem napsala tento článek pro sebe, své blízké přátele a hlavně pro lidi ze šedé zóny. Současně to považuji za obecný problém, s nímž se budou muset vyrovnat lidé ve všech státech východní Evropy.

Teď si jen přeji, aby se konečně již tato náročná situace v Československu realizovala. Doufám, že jsem tuto úvahu nenapsala příliš předčasně.

V Praze v září 1989.

Odkazy :

1. Rudolf Prokop, Ladislav Sádecký, Karel Bína : České dějepisectví včera, dnes a zítra", Historická studie, ročn. 11. č. 22, leden 1988.
2. Aldous Huxley : Kontrapunkt života, Praha 1931, druhý díl, str. 102.
3. Paraf č. 10, Praha 1989 (v článku Václava Bendy).
4. Z dopisu Hany Jüptnerové Jiřině Šiklové, prosinec 1988.

P o l s k á š a n c e

Nečekaný politický vývoj v Polsku, který poprvé v historii socialistických zemí přivedl k moci nesocialistickou opoziční vládní koalici, poskytl této těžce zkoušené zemi jedinečnou šanci vyřešit problémy, s nimiž se - přes jistě upřímně míněné úsilí - již dlouhá léta marně trápili reformní komunisté.

Především, Polsko má nyní vládu, která má zatím důvěru většiny obyvatelstva, o což se po roce 1981 beznadějně a bezvýsledně snažily různé vládní garnitury PSDS. Je to vláda, z které za dnešní bídu společnosti nenese odpovědnost a proto má morální právo požadovat a šanci získat podporu obyvatelstva i pro řadu nepřijemných a proto nepopulárních kroků, které bude muset podniknout, aby konečně došlo k obratu zejména v katastrofálním vývoji polské ekonomiky.

Za druhé - jakkoli to zní paradoxně - právě tato katastrofální situace značně zjednodušila rovnici, na jejímž základě je možné a nezbytné podmínky k tomuto obratu v ekonomickém vývoji vytvořit. "Pádívá" inflace, jež vyprázdnila pulty obchodů a znehodnotila úspory i jakoukoli vůli spořit vytvořila sociálně-politické klima, v němž se pro většinu obyvatelstva může stát přijatelnou, ba dokonce vítanou měnová reforma jako relativně jednoduchý způsob obnovení ekonomické rovnováhy a měnové stability, což jsou kardinální předpoklady k tomu, aby mohl efektivně fungovat peněžně-tržní mechanismus a aby se základnou pro tvorbu podnikových i individuálních důchodů opět mohla stát práce, její množství, efektivnost a společenská užitečnost prověřovaná poptávkou spotřebitelů.

To ovšem předpokládá, že současně s měnovou reformou bude realizován i promyšlený konsistentní projekt regulovaného peněžně-tržního mechanismu. Bez toho je téměř jisté, že Mazowieckého vláda dopadne stejně jako její předchůdci - reformní komunisté, které lze sotva obviňovat, že by jim chyběla vůle k ekonomickým reformám. Ostatně, připomeňme si naši vlastní čs. zkušenost. Měnová reforma v roce 1953 nastolila celkem solidní rovnováhu trhů. Ty se však při pokračujícím fungování centrálně-přídělového mechanismu v krátké době "zkazily" a stále více se dále deformovaly, takže za pár let bylo třeba přistoupit k ekonomické

reformě. Příčinou jejího neúspěchu - jako ostatně všech pozdějších reforem v socialistických zemích - byla právě skutečnost, že nikdy nevytvořila skutečně konsistentní regulovaný peněžně-tržní mechanismus, ale jakýsi hybrid, smíšený mechanismus, ve kterém se neorganicky spojovaly vzájemně cizorodé systémotvorné a regulativní prvky centrálně-přídělové a peněžně-tržní ekonomiky.

Má Mazowieckého vláda k dispozici projekt takovéhohoto uceleného, konsistentního, regulovaného peněžně-tržního mechanismu? Má představu o strategii přechodu k němu v podmínkách vytvořených dlouholetým působením centrálně-přídělové ekonomiky s lidmi "nahore" i "dole" vychovávanými tímto mechanismem?

Z historie zatím známe jediný úspěšný způsob takovéhohoto přechodu: Erhartovu reformu z roku 1948, kdy byl v trizonii /později NSR/ po měnové reformě v červnu uskutečněn přechod od desetileté éry ~~přímé~~ centrálně plánované ekonomiky nacistického Německa k regulované peněžně-tržní ekonomice /na rozdíl od NDR, která na tuto podobu centrálně-přídělového mechanismu navázala/. Tuto zkušenost však nikdo v socialistických zemích nezkoumá. Pokud někdo hledá poučení v historii, obrací se k sovětské NEP. Tam se však může nanejvýš zbavit ideologických předsudků vůči peněžně-tržní ekonomice, avšak v její tehdejší primitivní podobě ~~však~~ nemůže získat poznatky, jak organisovat a regulovat současnou industriální peněžně-tržní ekonomiku.

Nová poľská vláda ještě svůj ekonomický program nevyložila, ale už některé první kroky vyvolávají obavy. Je až ohromující, že v zemi, kde je letošní roční tempo ^{úfjace} odhadováno na 600 - 1000%, ohlásí vláda jako své první ekonomické entrée vypsání vnitřní státní půjčky, jež může nějakou roli sehrát jen v ekonomice se stabilisovanou měnou. Také důraz a aktivita, s jakou země zadlužená až po uši usiluje o další zahraniční půjčky, vzbuzuje pochybnosti /není divu, že ti, kteří by je měli poskytnout, projevují tolik zdrženlivosti, a tak často opakují, že pomoci je hoden ten, kdo si umí především pomoci sám/. Nebo tak často a silně vyslovovaný požadavek na reprivatisaci v zemi, kde zoufalý nedostatek potravin při téměř úplné převaze soukromého sektoru v zemědělství varovně připomíná, že "jádro pudla" je zřejmě někde jindej atd.

Nejde však jen o profesionální schopnost vytvořit konsistentní

projekt přechodu k fungujícímu peněžně-tržnímu mechanismu. Dnešní polská vláda se zrodila na bázi Solidarity, jejímž sociálním základem je v zásadě živelné dělnické hnutí na obranu jeho sociálně-ekonomických zájmů a hlavním nástrojem stávkový boj. Pokračování této tradice by předem Mazowieckého vládu odsoudilo ke krachu. Situace od ní naopak vyžaduje, aby požadovala na značně dlouhou dobu nejen zastavení tohoto boje, ale i ochotu přijmout další oběti, zejména pak tvrdě a kvalitně pracovat. Přitom navíc nutno počítat s tím, že roli, kterou dosud vůči předchozí vládě reformních komunistů hrála Solidarity, vůči dnešní vládě převezmou a vlastně již s velkou chutí převzaly Miodowiczovy donedávna "oficiální" odbory. Bude mít nová vláda dostatek odvahy a síly se s tímto faktorem vyrovnat?

Připomněme si jen vyblekané chování L.Walesy, který - sotva se nová vláda s jeho souhlasem ustaví - prohlásí, že se tím dopustil největší chyby svého života a ohlašuje svůj odchod z politické arény, v níž se sám označuje za amatéra, distancuje se od prvních nepopulárních cenových opatření a veškerou odpovědnost přesouvá na "politického profesionála" - předsedu vlády. V zaběhané demokratické společnosti by to jistě bylo zcela v pořádku, ale k tomu má dezorganizovaná polská společnost ještě pěkně daleko. Té by dnes nejvíce pomohlo společné celonárodní odhodlání a vůle dostat se ze své bryndy i za cenu okamžitého ztvrdnutí životních, ale především pracovních podmínek. Je k tomu však polská společnost ochotná? "To my musíme začít chtít dělat", řekl prý Walesa, a v tom má jistě plnou pravdu. Jenomže tuto chuť nejen Polákům, ale komukoli a kdekoli jinde, nedávají žádné výzvy. K tomu je může účinně přimět jedině fungující peněžně-tržní mechanismus.

Podarí se v Polsku rozetnout tento začarovaný kruh, ve kterém se zatím pohybovaly a pohybují všechny země existujícího socialismu? Na odpověď si zřejmě budeme muset ještě chvíli počkat. Jedno však už nejnovější polský "experiment" znovu potvrzuje: nestačí jen moc získat a mít, neméně důležité a ještě obtížnější je vědět, co si s ní počít.

2.10.1989

Václav V r a b e c : Pakt a KSČ

Dnes se již i běžný čtenář může u nás dozvědět dost zajímavého o pozadí i důsledcích podepsání sovětsko německého paktu ze srpna 1939 a všech jeho dodatků. Stále málo se však může dozvědět z oficiálních míst o tom, jaký to mělo dopad na tehdejší realitu, jaké praktické důsledky to znamenalo pro antifašistický odboj českého a slovenského národa a v neposlední řadě i pro politiku a činnost KSČ.

Ačkoliv česká veřejnost nedisponovala dostatkem seriózních informací, i to, co přinášel protektorátní tisk působilo jako šok. Veřejnost vychovávaná v tradičním rusofilství a v určité víře v sovětskou pomoc a důsledné protihitlerovské stanovisko SSSR, byla nejednou bezradná a zmatená. Snažila se to vysvětlit tajtiku sovětské vlády, obezřetností Stalina připravit se na pozdější střet. Napomáhalo tomu v nemalé míře pragmatické stanovisko dr. Beneše, který realisticky odhadl situaci a její trendy a ovlivňoval jím domácí odboj. Šok to však byl, tím více, že následovalo násilné připojení značné části polského území k Sovětskému svazu, přepadení Finska a sovětizace pobaltských republik, které nemohly vyznívat jinak než jako agresivní ~~střety~~ činy, i když omlouvané strategickými důvody a vírou ve vstup SSSR do války proti Hitlerovi. Názory na to byly však značně rozporné a lidé se těžko dobírali vysvětlení a pravdy.

Paktem byli otrženi i mnozí komunisté, dokonce i funkcionáři, z nichž někteří propadli přímo zmatku a nesouhlasu s tímto sovětským postupem. Patřil k nim např. senátor Nedvěd, Bohuslav Urbenský a Vlado Clementis, který byl ze své otevřené vyslovené výhrady dokonce vyloučen ze strany a bylo mu náležitě připomenuto i při zločinném procesu v padesátých letech. Také Julius Fučík měl o paktu pochybnosti a vyslovoval obavy, že "SSSR tím ztratí kredit u proletářů celého světa". Většina komunistických činitelů však rychle srovnala krok, protože byla zvyklá poslouchat a věřit, nepochybovat o Stalinových rozhodnutích a politických krocích, byť byly sebenesmyslnější. Disciplína byla nade vše a strach vybočit z řady limitoval jednání a snad i myšlení většiny komunistů. Uzavření paktu, dohody o zájmových sférách, arbitráži, hranicích a smlouvy o přátelství znamenaly totiž úplně novou linii v činnosti komunistického hnutí a pro většinu komunistických stran přinesla přímo katastrofální následky. Byla mezi nimi dočasně i KSČ, i když okupační realita, nacistické represe a germanizace a protifašistickým a protiněmeckým postojem většiny ujařmeného obyvatelstva nedovolily do všech konsekvencí držet se pokynů z Moskvy.

Po tom, co se v r. 1938 etablovala KSČ jako protifašistická a národní síla a zařadila se po příchodu okupantů do společného vlaste -

neckého proudu protihitlerovského odporu, začaly pro ni od podzimu 1939 zlé časy. Prakticky se s odbojovou frontou rozešla a její boj proti okupační moci a fašistickému útlaku byl vlastně veden jen ze sebezáchovných pozic, z toho, že se nemohla vymknout okupační realitě a dostat se do rozporu s rozhodným směřením všech poctivých Čechů. Ve značné míře se redukoval v daném období na tučování vlastní ilegální sítě, pevnost organizaci a propagandistické úsilí s náznaky příprav na získání pozdějších mocenských pozic. Proto docházelo i ke zjevnému rozporu v hodnocení situace a aktivitě mezi domácím ilegálním vedením, tlačným onou zmíněnou okupační realitou a obecnou atmosférou a moskevským vedením KSČ v čele s K. Gottwaldem, nuceným řídit se směrnicemi Komunistické internacionály, plně vyjadřující momentální zájmy sovětské zahraniční politiky a slepou důvěřivost Stalina v hitlerovské slovo. Odtud ono kličkování a taktizování. Nová taktická linie kominterny a hodnocení počátečního období války jako oboustranně imperialistické s důrazem na to, že větším nebezpečím, než fašistické Německo jsou západní mocnosti a všechny směry buržoázně demokratické a reformně socialistické politiky, znamenalo rozdvojení čs. antifašistického odboje, roztržku mezi komunisty a národní demokratickou odbojovou frontou, která trvala až do jara 1941 a začala již váhavým přístupem KSČ k společným odbojovým akcím na den 28. října před půl stoletím.

Pevné přesvědčení o správnosti sovětské politiky ve všech ohledech a detailech, neskonale autorita Stalina a víra v jeho neomylnost a genialitu s vžitou představou slepé poslušnosti a stranické disciplíny, vedly k tomu, že komunisté rychle opouštěli politiku národní fronty, kterou semí po 15. březnu hlásali, že se zřikají těch zkušeností, k nimž KSČ v období mnichova a prvním období okupace sama přispěla.

Již 31. srpna 1939 Molotov ve svém projevu na zasedání Nejvyššího sovětu zdůrazňuje, že SSSR provádí a bude provádět svou vlastní, samostatnou politiku, orientující se výlučně jen na zájmy SSSR, což znamenalo úplný odklon od dosud proklamovaného kurzu kolektivní bezpečnosti před fašistickou hrozbou. Molotov zde říká, že se změnila situace ve vztahu Německa a SSSR - "přestali jsme být nepřáteli". Na téže tribuně pak 31. října prohlašuje, že "je nejen nesmyslné, nýbrž i zločinné vést takovou válku, jako je válka se zničením hitlerismu, zastíraná falešnou rouškou boje za "demokracii". Stalin pak 30. listopadu prostřednictvím francouzské tiskové agentury Havas připomíná, že "nejen Německo nespadlo Francií a Anglií, ale Francie a Anglie napadly Německo, berouce na sebe odpovědnost za nynější válku". Nebyly pak od věci připitky na zdreví Hitlera, na upřímné společenství a přátelství i sovětské dodávky surovin a obilí, posilující

ci německý válečný potenciál, vydávání německých komunistů gestapu... Orientace na přátelské vztahy BSSR s Německem se hned stává bernou mincí pro politiky Komunistické internacionály a její pokyny a směrnice pro práci svých sekcí. Z Moskvy jsou odesílány rezoluce a pokyny, aby hitlerovští vojáci v okupovaných zemích byli považováni za třídní bratry a že se proletářská revoluce blíží. Již 8. září 39 dostává ilegální vedení KSČ instrukce sekretariátu exekutivy KI, v níž se říká "Současná válka je imperialistickou, nespravedlivou válkou, na níž je rovným dílem vinna buržoazie všech válčících států. V žádné zemi nesmí dělnická třída, tím méně pak komunistická strana podporovat válku... Válka je vedena dvěma skupinami kapitalistických států za světovládu. Mezinárodní dělnická třída nesmí v žádném případě bránit fašistické Polsko, které odmítlo pomoc Sovětského svazu a potlačuje jiné národy... Válka podstatně změnila situaci. Dělení států na fašistické a demokratické ztratilo nyní svůj dřívější smysl. Taktika musí tomu odpovídajícím způsobem být změněna, ... Komunistické strany musí všude přejít k rozhodné ofenzivě proti zrádné politice sociální demokracie." Místo boje proti hitlerovcům jako priority jsou tak komunisté v okupované zemi orientováni na roztřížení sociální demokracie, na nepřátelský poměr k dr. Benešovi, jako prý agentu anglického imperialismu, k jeho zahraniční akci i k domácí odbojové frontě, sjednocující své síly a hledající efektivní způsob boje proti okupantům, jejich germanizační politice a repreím. 14. září 1939 posílá Gottwald domácímu vedení radiodepeši, v níž se mj. říká: "Benešova zahraniční akce je nyní ve službách imperialistů a nepřátel sovětů. Proto nepřipusťte, aby se domácí národně osvobozené hnutí této zahraniční akci podřídilo, nebo jí podporovalo. Cizácké nadvlády nás neosvobodí imperialisté Chamberlain-Daladier, kteří před rokem vydali Československo Hitlerovi a zradili španělskou republiku, nýbrž sám čs. lid ve spojení s německou a rakouskou dělnickou třídou". ..~~Dep/ž~~ Depeši podobného obsahu poslal Gottwald do Prahy několik. V jedné z nich, z 10. III. 1940, výslovně prohlašuje, že základním úkolem strany je boj o vedoucí úlohu v osvobozovacím hnutí Čechů a Slováků, při čemž dodává: "zásadně odmítáme vytváření čs. zahraniční armády".

Domácí funkcionáři takové instrukce přijímali zpočátku váhavě a rozpředla se k nim ve vedení ilegální KSČ vášnivá diskuse, v níž Emanuel Klíma zastával bezvýhradný souhlas s moskevským hodnocením situace a považoval válku ze strany Německa za spravedlivou a jako takovou jí požadoval podporovat, zatímco Edo Urx se snažil vycházet z dané domácí reality a přizpůsobovat nově hlásanou linii potřebám protifašistického odporu jehož součástí se většina řadových komunistů stále považovala. Přes klíčování se však nová linie

přece jen i doma projevovala a začínala mít i nepříjemné následky. V propagandě ilegální KSČ se již na podzim 1939 projevují nezvyklá mírová hesla a ozytají se tradiční sektářské nálady. Místo dosavadního hesla "Za nový 28. říjen" postupně nastupuje heslo "za socialistický 28. říjen" nebo "za socialistický říjen českého a slovenského národa", dokonce i "za socialistické Československo". Opět je jednostranně preferován třídní přístup a podřízení národních zájmů zájmům internacionálním i za cenu ~~zájmu~~ zřeknutí se ideje existence samostatného Československa, samotné myšlenky čs. státnosti. Zvláště Ján Osoha v ilegálním vedení KSS se stává aktivním propagátorem osamostatnění Slovenska a hesla "sovětského Slovenska" namísto dřívějšího hesla "za svobodné Slovensko ve svobodném Československu". Ještě více než v Čechách a na Moravě je znatelný posun v činnosti slovenských komunistů, kteří přestávají mluvit a ve svých tiskovinách psát o požadavku obnovení ČSR a nechybějí mezi nimi ani hlasy, žádající připojení Slovenska k Sovětskému svazu cestou pobaltizace. Zbraně Rudé armády a její postup na Západ jsou považovány za hlavního nositele socialistické revoluce, k čemuž přispíval fakt, že od roku 1917 nerozšířil ~~sovětským masovým~~ "pozice" jako právě v době před padesátými lety pomocí Rudé armády a diplomacie. V sovětské oficiální propagandě se také zdůrazňovalo, že hlavním úkolem Rudé armády je "pomocí pracujícím kapitalistických zemí osvobodit se ze jha vykořisťování", mizí z ní protifešistická tematika a agresivní politika hitlerovského Německa je posuzována velmi benevolentně, zatímco je vehementně odhalována reskční prý imperialistická politika západních velmocí.

S určitými rozpaky byl v českých zemích u některých komunistických činitelů - dokonce i u některých moskevských - přijat návrh německých komunistů na sloučení KSČ s KSN s KS Rakouska podle dávné kominternovské zásady: jeden stát - jedna strana. Návrh nakonec neuspěl. Snad i proto, že pro čs. komunisty byly neúnosné a nepřijatelné názory některých německých komunistů, které předpokládaly, že začlenění Rakouska a českých zemí do středoevropského prostoru pod vedením Německa je trvalejšího charakteru. Výmluvné v tom bylo i společné svolání komunistických stran Československa, Německa a Rakouska v listopadu 1939, které deklarovalo: "Cesta k socialismu byla otevřena národům Západní Ukrajiny a Západní Bělé Rusi Sovětským svazem. Za tento cíl, za socialismus a ne za imperialistické válečné plány německého nebo anglo - francouzského velkokapitálu bojuje dělnická třída a národy Německa, Rakouska a Československa". Nemluví se zde o obnovení Rakouska či Československa, ale jen o sebeurčovací právu Če-

chů, Slováků, Řeků a Poláků. Také pokyny moskevského vedení KSČ domácímu komunistickému vedení ze 16. října 1939 zdůrazňují, že "Revoluční perspektiva vyžaduje nejtěsnější spojení s německou dělnickou třídou v duchu mezinárodní proletářské solidarity a společného přátelství k Sovětskému svazu."

Také v depeši z 21. října 1939 se připomíná: "Při akci k 28. říjnu postupujte opatrně, abyste se nedostali do vleku benešovského šovinismu. Doporučuje se rozhodné vystoupení k 7. listopadu pro Sovětský svaz a za národní a sociální osvobození společně s německou dělnickou třídou". První vážnější konfrontace českého odboje a zejména pražského obyvatelstva s nacistickou mocí před půl stoletím měla však jiný ráz, než jak si to přáli moskevští komunisté i jak to nemohli nerespektovat komunisté domácí. Ve vzpomenuté depeši se zřetelně projevovalo staré axioma kominterny, že německá dělnická třída je nejrevolučnější v Evropě a že sehraje rozhodující roli v postupu světové socialistické revoluce pod vedením SSSR. Vyskytovaly se i názory, že Hitlerův režim v Německu jen tuto revoluci uspíší a usnadní německé dělnické třídě její historické poslání. Nebylo pak divu, že Václav Kopecký v rozhovoru s několika komunisty v SSSR vyjádřil přesvědčení, že Komunistická strana Německa bude Hitlerem legalizována, že přijde brzy osvobození a utrousil dokonce poznámku o symbióze fašismu a komunismu, jak na to vzpomínal Pavel Reimann v rozhovoru s Jaromírem Dolanským v roce 1966.

Příznačné pro situaci v komunistickém hnutí a v moskevské emigraci zvláště byla odpověď Gottwalda na požadované instrukce prvního ilegálního ÚV KSČ z olóviny března 1940. V ní se podrobně rozvádí předpokládaná politika KSČ. Dokument, v němž provedl úpravy Jiří Dimitrov a byl publikován v r. 1967 v Příspěvcích k dějinám KSČ č. 3, byl oficiálním stanoviskem orgánů KI Mj. konstatoval a požadoval: "Naše předválečná hesla se musí změnit. Pod heslem "obnovy Československa" se nyní skrývají imperialistické a protisovětské plány. Národnostní otázka stojí nyní jinak, redukuje se na problém Čechů a Slováků. Tvrdíme výslovně, že pro naši stranu platí heslo úplného sebeurčovacího práva pro Čechy a Slováky. Sebeurčovací právo znamená právo na samostatnou státní existenci. U Čechů bojujeme za obnovu národní a státní svobody. U Slováků bojujeme za plnou suverenitu nynějšího slovenského státu. Boj za sebeurčovací právo odlišuje naši cestu od cesty světového imperialismu a Beneše... Poměr mezi Čechy a Slováky stojí nově. Slovenský separatismus hraje nyní jinou roli. Proto také stará hesla o Slovensku necháváme padnout. Slovenský stát je daná základna pro boj a plnou svobodu Slováků. Budoucí poměr mezi českým a slovenským státem je otázkou sebeurčení obou národů a závisí na válečných událostech /a vý-

sleďcích, jak doplnil text Dimitrov/. Termínu Česko - Slovensko třeba rozumět v etnografickém smyslu a jakožto výrazu pro osvobozovací hnutí obou národů... Podtrhujeme nutnost samostatné politiky pro Slovensko. .. Perspektivou strany musí být, že je možné v dalším vývoji vnitřním bojem a ve spojení s německou dělnickou třídou nejen udržet zbylá národní práva, nýbrž stále více a reálněji stavět také otázku plné svobody." Tedy ne boj za obnovení společného státu, ačkoliv to byl v českých zemích základní požadavek všech vlastenců. Na Slovensku tomu bylo jinak. Heslo sovětizace či připojení Slovenska k SSSR tam bylo živeno dlouhou dobu a ještě v obsáhlé zprávě, kterou poslal Busák v létě 1944 po K. Šmidkem do Moskvy tuto skutečnost připomíná jako ne dosud překonanou a jako jednu z možných variant vývoje a budoucího státoprávního uspořádání či postavení Slováků.

Vztah k české a slovenské otázce kominternou a sovětskými oficiálními místy, pochybnosti o možnosti obnovy CSR měly ovšem i velmi praktické důsledky. Sovětský svaz diplomaticky uznává Slovenskou republiku a do Moskvy přijíždí v prosinci 1939 s ovenský vyslanec Fraňo Tiso a Zđ. Fierlingerovi je odepřeno uznání diplomatického charakteru. Znamená to, negaci sovětského stanoviska k rozbití Československa, vyjádřené v notě Německu 16. III. 1939. Vojenská skupina pplk. Svobody, která přešla z Polska do Sovětského svazu je přesunuta do internačního tábora u Šepetovky. V oficiálních dokumentech SSSR a KI se přestává vůbec nacházet termín Československo a zprávy o něm se nevyskytují. A v sovětské encyklopedii se v té době psalo o Československu jako o zaniklém státním útvaru a zplození uměle vykonstruovaného versailleského systému. Čs. občané, žijící v SSSR, jsou všelijak šikanováni a také čs. komunisté v SSSR se ocitají v nuceném ústraní. Ani K. Gottwald či jiní představitelé moskevského vedení KSČ se skoro půl druhého roku neobjevují na veřejnosti a kromě interních depeší domů skoro nic nepiší ani nijak nevystupují. Spisy K. Gottwalda z té doby výmluvně mlčí. Také na západě se čs. komunisté ocitají v nezáviděníhodné situaci, zejm. po tom, kdy na příkaz z Moskvy odchází většina komunistů z vojenské jednotky ve Velké Británii. Část jich je pak odsunuta do britského internačního tábora v Chešteru. A také doma se čeští komunisté dostávají do jisté politické izolace, když jsou nuceni vést boj na dvě fronty - proti hitlerovcům a kolaborantům a zároveň i proti nekomunistickému odboji, kterému přisuzují zradu a zájmech lidu, přisluhovačství Benešovi a zájmům imperialistických mocností.

Situace to tedy nebyla jednoduchá a byla svízelná jak pro komuni-

sty, tak pro celé rezistenční hnutí. Důsledku scestné linie KI a dále jednostranné politiky SSSR, ztotožnění mocenských aspektů s komunistickým hnutím, poklesla autorita komunistů, jejich vliv ve veřejnosti, která v mnoha ohledech ztrácela k ní důvěru a víru v upřímnost jejich slov a výzev. Že jejich vliv v té době nezmizel úplně a že nebylo docela prohepodsámeno to, co KSČ upletňovala od druhé poloviny třicátých let že nebyla úplně rozbita jednota národa a postavení komunisté proti ostatním složkám společnosti lze přičítat jednak obětivé práci řadových komunistů doma, kteří se nikdy nevymkli z odbojové fronty, spolupracovali s jejími jednotlivými složkami a přinášeli oběti gestapáckému teroru. A bylo také pro komunisty štěstím, že český národ byl po dvacet let vychováván v demokracickém duchu a nebylo pro něho nepřirozené, že jsou různé názory na hodnocení rozmanitých jevů, že existuje pluralita postojů a nebral příliš tragicky vrtochy komunistických funkcionářů neboť byl zvyklý na jejich kardinální obraty z přecválečné politické scény a navíc měl mnohem vážnější starosti o svou holou existenci a fyzické přežití. Rovněž politický realismus, rozšafnost a tradičním rusofilstvím neodradil ho od víry ve vítězství nad Hitlerem a přesvědčení, že nakonec i Sovětský svaz vstoupí do války. Byl to pos. toj i dr. Beneše, který nabádal čes. odbojové složky aby nepřetrhaly úplně kontakty s komunisty. Většina odbojářů také spolupráci nepřerušila jak při kolportáži tiskovin tak v pdpore pronásledovaných spod. Dočasný rozchod s komunisty považovali za nedorozumění, které musí být dobruu vřlí překonáno. Proto také roztržka v odboji, či jeho rozdvojení, neměly tak tragické následky i v další, závěrečné fázi protifašistického odboje, jako v některých jiných zemích, např. v Polaku.

Těživé napjetí mezi příslušností ke komunistickému hnutí a občanstvím utlačeného národa, mezi striktním internacionalismem a vědomím sounáležitosti k národnímu celku a zájmům suverénního státu, diskrepance třídních pohledů a všelidských hodnot, trvaly až do jara 1941. Po přepadení Jugoslávie nacisty, kdy již nebylo pochyb, že Hitler přepadne i Sovětský svaz a důvěřivý Stalin o tom dostával informace i od zpravodajství čs. odboje, byly znát první korektury nereálné a ostudné linie Kominterny, popírající postuláty a stanoviska jejího VII. kongresu. K o červnu 1941 se myšlenka čs. státnosti a obnovy republiky dostává do souladu s politickými zájmy SSSR a p protifašistický odpor v Československu získává podporu jeho oficiálních míst. A tedy i podporu čs. komunistů, i těch, co žili v Moskvě. Interes Sovětského svazu na vytvoření protihitlerovské koalice vedl

vedl k návratu politiky národní fronty a přes různá rezidua a pocity křivdy a ostychu i k společnému úsilí celé odbojové fronty, ačkoliv ostent vzájemné nedůvěry a podezírání nutně přetrvával. Tím více že ani po 22. červnu 1941 nezmizelo z politiky SSSR a činnosti komunistů tradiční taktizování a preferování výhod pro sebe, pro získání mocenských pozic.

Dá se říci, že si čs. komunisté oddechli a sektářskou linií po paktu zavrhlí. Opět tedy obrát i když se nedá tvrdit, že její reminiscence v některých ohledech u mnohých komunistů dlouho přetrvávaly a vracely se v rozmanitých podobách. Vcelku se KSČ vrátila /po jistém váhání i na Slovensku/ k heslu obnovy ČSR, i když s jistými výhradami, na čac, s vlastní koncepcí, o níž veřejně raději nemluvila. Bylo by falsifikací historie nepřipomenout tuto ostudnou stránku dějin komunistického hnutí a KSČ a obcházet palčivé problémy chození kolem horké kaše, je to činí Halo sobota 2. září 1989, když v SSSR i jinde se o tom mluví zcela otevřeně a objektivně. Jinak je to pokračování ve výrobě legend a mýtů.

Září 1989

Antonín B e n č í k : Poučení z "Poučení"

V současné době jsme svědky toho, jak se v Sovětském svazu do šířky do hloubky rozrůstá diskuse o stalinismu a brežněvismu, jak se desítky a stovky vědců, politiků, novinářů a publicistů snaží dotrat jejich kořenů, příčin a důsledků, a jak se nové, gorbáčovské vedení KSSS snaží v nynější perestrojce v procesu demokratizace nalézt mj. i spolehlivé záruky, aby se tyto jevy v sovětské společnosti nemohly již nikdy opakovat. Jsme svědky protínající hluboké a zásadní analýzy uplynulých sedmdesátí let budování socialismu v SSSR a úsilí gorbáčovského vedení o důsledné respektování zkušeností a poučení z této analýzy při praktické realizaci perestrojky.

Až donedávna jsme se u nás, v Československu na každém kroku, na vhodném, ale velice často i na nevhodném místě a v různých podobách potkávali s heslem "Sovětský svaz náš vzor", což pochopitelně nezřídka vedlo k zcela opačným výsledkům, než bylo přání jeho autorů. A všichni máme ještě v příliš živé paměti, jak dopadl pokus organizátorů a stoupců pražského jara 1968 o pozitivní, kritické překonání stalinistického pojetí teorie a praxe socialismu, o vybudování socialismu s lidskou tváří, o vybudování humánního demokratického socialismu, respektujícího specifické československé podmínky a demokratické tradice. Varšavská pětka v čele s brežněvovským vedením nechtěla uznat správnost a opodstatněnost jiné než vlastní, stalinistické či neostalinské varianty socialismu a čs. pokus brutálně potlačila.

Nyní, po dvaceti letech, kdy naprostá většina našich občanů, jimž není lhostejný osud naší země s velikými sympatiemi a nadějemi sleduje sovětskou perestrojku, tolik podobnou pražskému jaru 1968, a také události v Polsku a Maďarsku, jsme nejednou svědky zvláštního jevu. Najednou je náš občan ústy vedoucích stranických představitelů a ideologů upozorňován že ke zkušenostem z budování socialismu v jiných zemích, t.j. především v SSSR, je nutné přistupovat nedogmaticky, tvůrčím způsobem. - Najednou jsme svědky důrazného poučování, že při budování socialismu v Československu, při naší "přestavbě" musíme vycházet z našich vlastních, specifických čs. podmínek a zkušeností. Jako první si s tímto varováním pospíšil donedávna ještě vrchní ideolog a nejpřesvědčenější stoupec jedině správného, stalinského, resp. brežněvovského pojetí socialismu, V. Bilak, poté, kdy zjistil že pozice Gorbáčova jsou mnohem pevnější, než původně předpokládal: "V uplatňování zkušeností bratrských stran musíme postupovat ne konjunkturálně sice!/, oportunisticky, ale zásadově, s respektováním podmínek, v nichž pracujeme a žijeme, našich vlastních zkušeností a demokratických tradic."

Každému rozumně uvažujícímu člověku, který prožil posledních čtyřicet či aspoň dvacet let v Československu, který se aktivně podílel na jeho vývoji nebo jej alespoň pozorně sledoval, je zřejmé, že také u nás, v Československu, jakékoliv řeči, úvahy a plány na přestavbu budou problematické a nevěrohodné, jestliže nebudou vycházet z důkladné analýzy naší dávnější i nedávné minulosti, jestliže nebudou respektovat poučení a zkušenosti vyplývající z této analýzy. Zejména pak poučení a zkušenosti z analýzy příčin a důsledků stalinismu a brežněvismu.

V poslední době však z úst vedoucích představitelů a ideologů strany i jejich propagandistického aparátu slyšíme různá tvrzení, která jsou ne hony vzdálena od takového přístupu a také od historické pravdy:

- prý, pokud jde o vliv stalinismu v Československu, nelze srovnávat Sovětský svaz a Československo, a že "i když nás kult osobnosti poznamenal, nemohl se v naší zemi rozvíjet";
- že prý rehabilitace obětí nezákonností v padesátých letech byla provedena v letech šedesátých/Jakeš/;
- je nám překládán morbidní argument, že u nás v padesátých letech nebylo zdaleka tolik mrtvých, jako v SSSR/7/; zdá se snad autorovi tohoto tvrzení, že více než 200 rozsudků smrti za krátké období let 1948 - 52 je zanedbatelná skutečnost?
- jsme svědky toho, jak se ještě nyní stávají tehdejší oběti represí terčem nevybíravých útoků různých pisálků, kteří je obviňují z obhacování na rehabilitacích roku 1968, nebo bez seriózních důkazů předkládají čtenářům tvrzení, že byli rehabilitováni skuteční zločinci; současně ale jsme svědky toho, jak stranický tisk pěje ódy na jednoho z hlavních organizátorů procesů padesátých let, B. Köhlera;
- jsme také svědky úsilí zatajit před lidmi skutčnou pravdu o stalinismu. Jak jinak totiž hodnotit fakt, že uveřejnění tajné zprávy N. S. Chruščova z 20. sjezdu KSSS bylo - podle informace Rudého práva z původně ohlášeného časopisu "Život strany" - "přesunuto" do storníku DV KSČ, pro řadového čtenáře nedostupného a vycházejícího v minimálním nákladu....

Jme tudíž svědky toho, že místo úsilí o seriózní analýzu minulosti, místo analýzy příčin a důsledků stalinismu, či jeho brežněvské odrůdy, jako předpokladu pro vypracování seriózního programu a perspektiv čs. přestavby, nynější stranické vedení vnucuje členům strany i celé čs. společnosti své "Poučení", tj. "dokument", který vznikl jako "klasický" produkt brežněvismu.

"Poučení" vzniklo vlastně jako východisko z nouze. Organizátoři srpnové intervence v Československu původně zcela mylně předpokládali,

že za pomoci domácích stoupců /Bilak, Kolder, Indra, Hoffmann, Melgovič a další/ će jim podříti již v první den okupace zajistit její politickou legitimitu: jedním schválením zřejmě v Moskvě připraveného zvetelského prohlášení či alespoň dodatečným "pozváním" intervenčních vojsk a současně vytvořenou prointervenci "revoluční dělnicko-rolnickou vládou v čele s A. Indrou, resp. prezidentem Svobodou, čímž by měli zajištěnu další volnost jednání. Pak by s největší pravděpodobností přišly ke slovu "revoluční tribunály" a žádného "Poučení..." by již nebylo zapotřebí. Avšak prohlášení předsednictva ÚV KSČ a všech ústavních orgánů Československa již v prvních hodinách intervence, stejně jako vysočanský 14. sjezd KSČ, za něž se postavil prakticky všechna čs. lidí v pasivním odporu proti okupantům, před celým světem odhalily lživost tvrzení o "internacionální pomoci" poskytnuté xxxxxxxxxxxx žádost vedoucích představitelů Československa. Brežněvovské vedení bylo donuceno ke změně taktiky a k odsunutí politické legalizace srpnové intervence na příhodnější dobu a situaci.

Čs. sovětská jednání v Moskvě ve dnech 23. - 26. 8 1968 bylo prvním krokem této nové brežněvovské "salámové" taktiky.

Tato jednání probíhala za velmi nerovnoprávných podmínek. Je sice pravda, že zetčení představitelů strany a vlády/kromě Kriegla/-Dubček, Černík, Smrkovský, Špaček, Šimon - byli "přivedeni" k jednému stolu, ale vedle dalších čs. představitelů, kteří přiletěli spolu s prezidentem Svobodou, zúčastnili se jednání za čs. stranu i lidé, kteří v té chvíli již nikoho kromě sebe nepředstevovali. Máme zde na mysli zvláště A. Indru a hlavně V. Bilaka, který zde vystupoval a jednal spíše jako člen brežněvovské strany. Zcela jednoznačně to vyplývá z jeho knihy vzpomínek "milníky mého života". A celé jednání ze strany Brežněva a jeho druhů bylo vedeno z pozice síly, krutým nátlakem, zatímco čs. delegace jednala sice s vědomím podpory lidu, ale současně pod tíhou vědomí přítomnosti obrovské intervenční armády a hrozby krveprolití v Československu a řada z nich i ve stínu nenávratna. Tomu pochopitelně odpovídaly i výsledky jednání tzv. moskevské dohody. Čs. straně zde byla kupř. vnucena povinnost zrušit platnost Vysočanského XIV. sjezdu KSČ; zříkat odvolat z funkcí protibrežněvovské lidi; neopak povinnost odvolat řadu představitelů otrodného procesu nepohodlných brežněvovskému vedení; provést různá kádrotá opatření v jromedných sdělovecích prostředcích, atd. Navíc, v článku 14 tohoto protokolu bylo "dohodnuto" považovat veškeré přímé kontakty mezi vedoucími představiteli KSSS a KSČ po 20. srpnu za přísně tajné a tím i obsah tohoto protokolu. Záhy se pak ukázalo, že i výhled těchto dohod a postavení hlavního arbitra, posuzujícího jejich plnění, si usurpovala jen jedna silnější

strene a jí zastupující zmocněnci. Proto se také mohlo stát, že v průběhu několika měsíců po srpnu 1968 - v důsledku neustálého hrubého nátlaku na dubčekovské vedení a současně neobyčejně aktivní podpory protbrežněvovského konzervativního proudu - podařilo se brežněvovskému vedení postupně rozbít dubčekovské vedení strany a státu a do čela stranického a státního vedení Československa prosadit své stoupence. A teprve nyní, po dubnu 1969, kdy se novému "normalizačnímu" vedení G. Husáka podařilo v tzv. prověrách "očistit" KSČ od více než 400.000 neaktivnějších členů strany a stoupenců obrodného procesu, nastala chvíle pro sepsání dokumentu, který by alespoň dodatečně schválil a zdůvodnil opodstatněnost srpnové intervence, po níž brežněvovské vedení velice toužilo. Současně to měl být i dokument, který by zdůvodnil správnost postupu normalizačního vedení a jeho stoupenců před srpnem v srpnu i po srpnu. 1968.

Do čela komise, která byla tímto úkolem pověřena, byl postaven V. Bilak, hlavní protagonista brežněvovského pojetí socialismu. A podle výroků hlavního protagonisty obrodného procesu na Slovensku v před-sjezdovém období G. Husáka, zvl. pak v jeho projevu z 20. 8. 1968 v Žiaru nad Hronom, hlavní představitel těch sil na Slovensku, které se všemožně snažily demokratizační proces z otavy a své bydle přitrdit.

Dokument "Poučení z krizového vývoje...", který vznikl pod vedením V. Bilaka, je dodnes z oficiálních míst vyzvedáván jako výsledek hluboké analýzy. Skutečnost je však velice prozaiická. Tento "dokument" není ve skutečnosti nic jiného, než poněkud ucelenější a učesanější kompilace několika článků a politických projevů a názorů Bilaka, Švestky, Fojtíka, snad i několika dalších spřízněných duší. Avšak jeho hlavním podkladem se stal rozsáhlý článek moskevské Pravdy z 22. VIII. 68, "Obrana socialismu, nejvyšší internacionální povinnosti", rozšiřovaný u nás v srpnu 68 intervenčními orgány ve formě brožury. Ostatně E. Chňoupek, adept na členství v tzv. "dělnic-ká-rolnické" vládě to při projednávání tohoto dokumentu na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970 řekl zcela bez otalu: "Formulace nalezená a použitá v "Poučení..." plně odpovídá textu publikovanému 22. srpna 1968 v moskevské Pravdě a je tedy adekvátní jak zásadám a požadavkům naší vnitřní politiky, tak principům a našim internacionálním závazkům vůči socialistickým zemím."

Základním podkladem pro "vědecký" charakter "Poučení" se tudíž stal klasický neostalinský, úzce účelový materiál, jehož základním cílem bylo zdůvodnit nezůvodnitelné: ozbrojenou intervenci, agresivní skupiny soc. států proti jiné soc. zemi jako "internacionální" pomoc.

Co však je nesporné, je skutečnost, že v tomto materiálu je obsažena řada základních teoretických, či přesněji řečeno, ideově politických postulátů, "pouček" brežněvovského neostalinismu, podrobených v současné době v SSSR zdrcující kritice a v zásadě již odvržených. Připomeňme zde alespoň rozsáhlou úvahu F. Burlackého, nynějšího poslance sovětského parlamentu a politického komentátora Literaturnoj gazety, otištěnou u nás v Týdeníku aktualit č. 41 /88 pod názvem "Brežněv a konec oblevy" nebo také řadu prohlášení M. Gorbáčova o bezvýhradném uznání samostatnosti, suverenity a nevměšování se do vnitřních záležitostí jiné země. , jak je to formulováno kupř. i v sovětsko-jugoslávské deklaraci z 18. III. 1988: "SSSR a SFRJ zdůrazňují historickou úlohu a nepomíjivou hodnotu univerzálních zásad obsažených v bělehradské deklaraci z r .1955 a v moskevské deklaraci z r. 1956, zejména: vzájemné respektování nezávislosti, svrchovanosti a územní celistvosti, rovnoprávnost a nevměšování se do vnitřních záležitostí pod žádnou záminkou."

Není snad arpnová intervence v Československu a vše co po ní následovalo, co bylo jejím produktem, v krutém rozporu s touto deklarací?

Každému, kdo se chce přesvědčit o "vědeckém" "marx-leninském" charakteru "Poučení..." doporučujeme, aby porovnal jeho základní postuláty s uvedeným článkem moskevské Pravdy, ale také se stalinskou rezolucí Informbyra o KS Jugoslávie z června 1946. Jde o až nápadnou podobnost řady postulátů:

- Jestliže v rezoluci Informbyra najdeme "klasickou" poučku o zákonitém zosťřování třídního boje ze socialismu, pak v článku Pravdy a zvláště v "Poučení" je tato poučka dovedena k absurdnosti, dále "rozvinuta" v agentománii. Neboť jakýkoliv názor, odlišující se od "jediné správného" názoru brežněvovského vedení a jeho spologetů je zcela automaticky označen buď za oportunistus či revizionismus/to v lepším případě/ nebo - a to zpravidle - je výsledkem přímého vlivu a spojení s ideodiverzními centrálními imperialismu, a to bez nejmenších důkazů;
- Jestliže rezoluce Informbyra odsoudila myšlenku a politiku specifických cest k socialismu jako projev buržoázního nacionalismu, pak článek Pravdy i "Poučení" přes určité slovní výhřady, za jedině správný model socialismu uznává výhradně stávající model brežněvovský a arpnovou jednotu čs. lidu při otravně obrodného procesu a v pasivním odporu proti interventům ze projev nacionalismu, či anti-sovětiismu;
- Jestliže rezoluce Informbyra za jedině a rozhodující měřítko věrnost.

socialismu vyhlásila vztah k SSSR, pak podle organizátorů intervence i autorů Poučení... počítala proletářského internacionalismu spočívá v bezvýhradném podřízení zájmů jedné země mocenským zájmům celého socialistického společenství, či přesněji zájmům vedoucí mocnosti tohoto společenství. Zvláště kategoricky toto pojetí internacionalismu pro-
sazovali vedoucí komunisté NDR, jak se můžeme přesvědčit i z jejich rozsáhlé polemiky s vedením KS Itálie /viz Nová mysl č. 1/69/. Z te-
kového pojetí internacionalismu pak byla odvozena brežněvovská teor-
rie omezené suverenity, jako základní výchozí postulát pro zdůvod-
nění správnosti a opodstatněnosti ozbrojené intervence, jak v článku
Pravdy, tak v Poučení.

Není vůbec náhodné, že tak, jak můžeme v projevech a publikacích
V. Bilaka sledovat přímo fanatickou víru v neomylnost Brežněva, kde ke-
ždé jeho slovo, každé hnutí mysli je pro Bilaka neomylnou pravdou
nejvyšší instance, je tento fanatismus víry v Brežněva a brežněvism-
us typický v celém "Poučení".

Jestliže můžeme konstatovat, že mezi těmito třemi dokumenty, - Kezo
luce Informtyra, článek v Pravdě a "Poučení".. je sě nápadná shoda v
základních výchozích postulátech, pak tomu není jinak ani pokud jde
o metodu, obsah a interpretaci "důkazů" použitých v článku Pravdy a
v "Poučení". Neboť oba tyto dokumenty obsahují především velice pe-
strou směsici polopravd, jednostranností a zveličování, demagogie,
směsici výmyslů, zjevných nesmyslů i vyslovených lží a zatajování sku-
tečností.

Pokusme se to dokumentovat na následujícím příkladu: Kdybychom
sebeopozorněji četli úvodní kapitolu "Poučení" zatývající se výstav-
bou socialismu v období 1948- 68, na celých osmi tiskových stránkách
nenajdeme jedinou, sebemenší zmínku o rozsahu a důsledcích nezákonných
politických procesů a vražd a tím méně o vlivu stalinismu a jeho
důsledcích na vývoj naší společnosti. Vůbec celé Poučení se tváří
jako by Stalin a stalinismus nikdy neexistoval a tím méně měl něco
společného s naší zemí. Stejně tak ovšem v tomto "dokumentu" nenaj-
deme sebemenší zmínku o 20. sjezdu KSSS a o jeho blahodárném vlivu
na rozvoj marxistického myšlení po odhalení stalinismu. Pro spisova-
tele "Poučení" bylo pak s použitím notné dávky demagogie velice
snadné označit každý netradiční, realističtější pohled na čs. sku-
tečnost za projev revizionismu a antisovětiismu, stejně jak to bylo
obvyklé v období politických procesů poč. padesátých let.

Stačí však, slychom zalistovali v protokolu IX. sjezdu KSČ a tehdej-
ší vrchní ideolog stalinismu V. Kopecký nám nalije čistého vína: "Ne-
uky Stalinovy budou zářně osvícovatí naši cestu k socialismu... budou
splňovat tuto zemi a mocně oduševňovat její národy. Se žhavým zaní-

cením pro nauky a ideje Stalinovy my budeme šířit učení marxismu- i leninismu, abychom mu nejen získali pochopení v nejširších masách našeho lidu, nýbrž abychom mu zjednali plně platnost jako našemu oficiálnímu státnímu učení."

O tom, že nejen Kopecký, ale i K. Gottwald a další byli opravdu nejen pilní žáci, ale i propagandisté a uskutečňovatelé učení Stalina, je možné přinést řadu důkazů:

- došlo k upuštění od teorie a praktických pokusů realizace specifické čs. cesty k socialismu;
- místo toho do řízení hospodářství i celé společnosti byly zavedeny administrativně direktivní metody a veškerou moc v zemi usurpovala úzká skupina vedoucích předstevitelů KSČ;
- všechny orgány a organizace Národní fronty byly odsouzeny k roli pouhých převodových pák, šroubků a koleček, přesně v duchu stalin- ské poučky;
- stalinská teorie a praxe zákonitého zotřívání třídního boje ke socialismu našla svůj výraz v sérii nezákonných procesů a vražd; tisíce nevinných lidí bylo vězněno, celé velké skupiny čs. obyvatel byly vyraženy z politického života jako neplnoprávní občané /kupř. příslušníci západního odboje, interbrigádisté a j./;
- do čs. národního hospodářství byla prosazena nevhodná a škodlivá "železná" koncepce prioritního rozvoje těžkého průmyslu;
- v naší zemi došlo k vytvoření systému, jehož chod byl v rozhodující míře zajišťován nikoli demokratickými orgány samosprávy, ale především jeho represivními složkami atd.

V tomto výčtu bychom mohli ještě pokračovat. Avšak důležitější bude připomenout, že na čs. společnost, vyrostlou v demokratickém prostředí doléhaly tyto ovzduší stalinských metod dvojnásob těžce.

V "Poučení" se však místo přiznání těchto skutečností dočteme, že generální linie IX. sjezdu KSČ "vycházela z obecných zákonitostí výstavby socialismu, z leninských idejí a zobecněných zkušeností KSSS a tváříma způsobem ne uplatňovala v konkrétních podmínkách naší země. Odpovídala dosaženému stupni rozvoje, podmínkám a potřebám naší společnosti...Nebo zde najdeme nic nevyvětlující obecné přiznání, že "v prudkém složitém vývoji...došlo k chybám a tragickým omylům."

Místo vlastního komentáře nechám zde promluvit osobu nejpovolanejší, kterou jistě nikdo netuže podezírat z revizionismu, či antisoci- alismu, A. Novotného: "Je třeba říci, že v naší straně jsme kultu osobnosti všichni, bez výjimky podlehlí, že jsme ho také šířili, seje od doty, kdy se naše strana stala plně vládnoucí stranou ve státě. V souvislosti s tím byly porušovány leninské zásady stranického života,

přebírali jsme, nepočítováni a rozvíjeli straně škodlivý systém, který dlouhá léta v KSČ vytvářel Stalin." /RP 10.4. 1966/.

Nuže, působil v Československu stalinismus a ovlivňoval podstatným způsobem vývoj čs. společnosti, či nikoli? Proč se autoři "Poučení.." vyhybají jako čert kříži tomuto tématu? Není tomu snad mj. proto, že by pak musili upustit od svých poloprevd, vymyslí..a přiznat, že čs. otrodný proces byl především pokusem o pozitivní kritické překonání stalinismu, o tvůrčí rozvinutí autentických myšlenek socialismu ve specifických čs. podmínkách, o vybudování socialismu s lidskou tváří a že srpnové intervence byla tudíž počinem proti socialismu?

Na závěr ještě několik poznámek k tvrzení obhájců "Poučení", že rehabilitace obětí represí z padesátých let byla u nás v zásadě dokončena. O Švestka, jeden z hlavních autorů "Poučení.." tvrdil dokonce již v r. 1970 v časopisu Tritun, v článku "O co šlo r. 1968 v Československu", že "strana tuto kapitolu, černou skvrnu své historie, otevřeně a čestně uzavřela již na dubnovém plénu 1963." Je O. Švestka zde zcela nepokrytě lže, je zřejmé i z vystoupení D. Koluderé na plénu ÚV KSČ v červnu 1968, kde velice podrobně dokazuje, jak tyto "úplné" rehabilitace byly velice neúplné. Lživost Švestkových tvrzení by mohl nejlépe potvrdit sám M. Jakeš, který ví nejlépe, kolik návrhů na rehabilitace komunistů předkládal ÚV KSČ jenom do srpna 1968 ve své funkci předsedy Ústřední kontrolní a revizní komise. A ze své funkce ví také nejlépe, proč byla na základě usnesení ÚV KSČ dubnového pléna ustavena tzv. Pillerova komise pro dokončení stranických rehabilitací na základě prozkoumání sedmi hlavních procesů padesátých let. M. Jakeš si jistě ještě pamaruje na besedu s novináři z června 1968, kdy při charakterizování nejbližších úkolů strany mj. prohlásil: "Dokončit plnou stranickou, občanskou i materiální rehabilitaci komunistů, kteří byli v minulosti nezákonně postiženi, odhalit a potrestat ty, kdož se na nezákonnostech aktivně poúčili a učinit opatření, aby tito lidé odešli ze stranického a státního aparátu a konečně odhalit skutečné příčiny nezákonnosti a vytvořit účinné zámky, aby se nikdy nemohly opakovat." /RP - 20. 6. 1968/. A M. Jakeš ví také nejlépe, že výsledkem práce početného odborného aktiva Pillerovy komise byla rozsáhlá zpráva o příčinách, rozsahu a důsledcích těchto procesů, o kolektivní i osobní odpovědnosti stranických a státních orgánů i jednotlivců a také závěry a návrhy na opatření, aby se podobné jevy nemohly již nikdy opakovat.

Připomeňme si, že stále zde mluvíme pouze o rehabilitacích komunistů. - Teprve v r. 1968, po přijetí zákona o soudních rehabilitacích a vytvoření ústřední rehabilitační komise byla konečně zahájena také rehabilitace ostatních a mnoha početnějších obětí represí padesátých

let. Mnohým z nich otrodný proces pražského jara přinesl konečně spravedlnost, životy jim však již vrátit nemohl. Avšak mnozí se jí nedočkali. Neboť po srpnu 1968 se proces rehabilitace postupně zastavil. Stačí uvést důkazy:

1/ Podle údajů ministra spravedlnosti, již nového "normalizačního" vedení, dr. J. Němce z 25. 10. 1969, z celkového počtu 15.359 žádostí o rehabilitaci v českých zemích, bylo k tomuto datu zcela zproštěno viny pouze 1419 žadatelů, tj. necelých 10%.

2/ G. Husák, již jako první tajemník ÚV KSČ na zářijovém plénu ÚV KSČ /1969/ mj. prohlásil:

"Předsednictvo ÚV KSČ předloží na některém z nejtližších zasedání ÚV souhrnnou zprávu o výsledcích práce rehabilitační komise s návrhy na posouzení s příslušné závěry. "

Avšak zpráva "Pillerovy"komise čeká na své "posouzení" a na vyvození odpovídajících závěrů až do dnešních dnů...

x

Můžeme tudíž shrnout: Otrodný proces pražského jara nestačil ještě napravit důsledky stalinismu předchozích dvaceti let, kdy srpnová intervence znovu ztratila vývoj naší společnosti hluboko do předchozího období a na dalších 10 let zekonzervovala v naší zemi neostalinický systém brežněvismu se všemi jeho charakteristickými rysy. Avšak místo seriózní anal. zy minulosti, charakteru a důsledků stalinismu a brežněvismu pro vývoj naší společnosti je nám nadále vnučováno "Poučení" Úzce účelový "dokument", jehož hlavním smyslem bylo dodatečně zdůvodnit opodstatněnost srpnové intervence a správnost politiky nového "normalizovaného" vedení. "Dokument", který je ve skutečnosti obhajobou stalinismu a brežněvismu.

Jane Urbana s Čestmírem Císařem o pražském jaru, 21. srpna i o jiném.

- Od dubna do srpna 1968 jste byl tajemníkem ÚV KSČ pro úseky vědy, školství, kultury a sdělovacích prostředků. Pracoval jste tedy převážně s inteligencí. Můžete říci, jak jste situaci v této sféře viděl?

- Pokud jde o vyjmenované úseky práce, máte pravdu, byl jsem v denním kontaktu s příslušníky inteligence. Ale charakter obrodného procesu nedovoloval soustředit se jen na tuto vrstvu. Silně se tehdy angážovala i dělnická třída a přicházela mi četná pozvání na setkání v průmyslových i jiných závodech, kam jsem rovněž chodil a získával poznatky o smýšlení a názorech dělníků. Bylo pro mne cenné porovnávat ovzduší a náleady v různých složkách obyvatelstva a dělat si co nejpravdivější obraz o situaci vcelku.

- Co Vám z takového srovnání vycházelo?

- Nechci stroze generalizovat, politické dění mělo nejen svou dynamiku, ale i mnohotvárnost názorů a postojů, které nebyly vlastní jen vyhraněným skupinám lidí, ale často šly takřkajíc napříč těmito skupinami. Nicméně bylo možno pozorovat prevažující skupinové názory a postoje. Inteligence měla ideový náskok v rozpoznání škodlivosti deformací, omylů a chyb přežívajících z období stalinismu a v předstihu připravila reformní návrhy na demokratické přeměny socialismu u nás. Dělnictvo bylo především nespokojeno s konkrétními poměry na pracovištích a s nemocností je nějak ovlivnit; trvalo nějakou dobu, než smysl reformních návrhů pochopilo a uznalo jejich prospěšnost i pro své zájmy, ale jakmile se tak stalo, představovalo velkou politickou podporu obrodného procesu, řekl bych rozhodující podporu nejen pro danou chvíli politických změn, nýbrž i v perspektivě pro zdoání obtíží vlastníh přeměn ekonomických, sociálních a jiných. Myslím, že to byla správná a logická důlba práce, která slibovala přinést prospěch tehdejšímu pokusu o přestavbu.

- Je známo, že uvnitř inteligence existovalo několik proudů, které sice všechny podporovaly reformní záměry, ale lišily se v představě o jejich charakteru. O vás se říkalo, psalo a kreslily se i karikatury, že nefandíte všem stejně, že některé podporujete a jiné brzđíte nebo odmítáte. Jak to bylo?

- Předně chci říci, že tu byly dvě základní proudy. Jeden bych nazval střizlivě realistický, který chápal novou vývojovou etapú zhruba v témže pojetí jako Akční program KSČ a upřímně tento program podporoval přemýšlením a hledáním nejlepších způsobů jeho realizace. Druhý byl radikálně demokratický, jemuž se i Akční program zdál příliš skromný a nedístečující, žádal nestolit ~~na~~ širší rejstřík nevyřeše-

ných problémů a rychleji spěchat k cílovým řešením, o nichž měl však dost abstraktní představu, hraničící někdy s maximalismem přeměn a s hrozbou anarchie. Zatímco "realisté" tvořili dost kompaktní skupinu názorové jednoty, "radikálové" se tříštili do řady odstínů podle stupně onoho maximalismu požadavků. Krajní pozici zaujímali programové antikomunisté, žádající návrat k režimu první republiky, na opačném pólu stály netrpělivé živly z řad komunistů, propagující něco jako "velký skok" vpřed.

- Jak byly jednotlivé proudy silné a vlivné? Který byl blízký vašemu pojetí a postoji?

- Nejpočetnější byli podle mého názoru "realisté", kteří zapjali mozky a plivli si do dlaní, aniž filosofovali o tom, kam a jak by se měl Akční program překračovat, prostě neklaď si úkol přeskakovat vývojové etapy. To neznamena, že byli slepí a hluchí k tomu, co bylo potřebí kritizovat, korigovat, nebo i měnit. Pocit odpovědnosti a jisté občanské uvědomělosti a kázně jim byl vlastní. Přiznám se, že těm jsem se cítil nejbliže.

- "Radikálové" byli sice méně početní, ale jejich přirozenou vlastností - jako všech radikálů - byla jistá nátlaková agresivita, provázená hřlasností, polemičností k těm druhým, někdy až nesnášenlivostí k jinak smýšlejícím. Typické pro ně bylo volání po co nejširší demokracii a snaha umlčovat a zesměšnit odpůrce. Proto se dostávali často do sporů a "realisty" včetně představitelů Dubčekovy reformní skupiny ve vedení KSČ. Víte, nebylo příjemné poslouchat jejich projevy podpory tomuto vedení a současně konstatovat jejich ignorování Akčního programu a exhibice názorové bujnosti.

- Chcete tím říci, co často čtete v dokumentech normalizačního režimu, že tyto "radikálové" mají na svědomí ztroskotání otrodného procesu a dokonce vojenskou intervenci?

- Takové tvrzení je účelově zfalšované a nemá nic společného s pravdou. Předně, v každé převržené době a za revolučních společenských přeměn jsou přirozeným a objektivně nezbytným projevem občanské angažovanosti rozmanité myšlenkové i politické proudy a směry, včetně těch nejextrémnějších. Tomu by se nikdo neměl divit a nad tím se rozčilovat. Za druhé, "radikálové" sice svým způsobem ztěžují reálný proces změn či reform, ale současně nedovolují takový proces zastavit, jsou nezbytnou antikonzervativní silou, v níž mají reformní realisté nepostradatelného spojence a zpátečnické elementy nesmiřitelného protivníka. Tohle naši "radikálové", až na výjimky, za Pražského jara ve velké míře chápali a takovou úlohu skutečně hráli.

- Chápali to také všichni, kdo se hlásili k reformátorům?

- Skuteční reformátoři ano, ne však ti, kdo se jen s reformami vezli

a v skrytu sledovali vlastní mocenské zájmy, s obrodou socialismu nesouladné a rozporné. Jakmile zjistili, že společenský pohyb jim v prosazování osobních zájmů brání a hrozí je svou důslednou demokratičností z politických pozic dokonce vytlačit, prapor reform odhodili a zaujali kontrarenezanční postoj, který se logikou politického scestí objektivně svezl až ke zradě Akčního programu.

- Byli to ti, kdo se pak seskupili v konzervativní frakci, pozvali cizí vojska a s jejich pomocí obrodný proces potlačili?

- Ano, dá se to tak říci. Zřejmě si už dříve představovali vývoj po lednu 1968 po svém, podle svých přání jako pokračování dřívější politiky, pouze nějak kosmeticky upravené a zbavené těch anomálií, které byly předmětem obecné kritiky a o nichž se domnívali, že je napravení zlepšením činnosti starého systému bez jeho demokratické přestavby. Ideově zůstali dogmatiky vyrostlími ve stalinském období, politicky zůstali sektáři odmítajícími dělit se o správu státu a řízení rozvoje společnosti s ostatní většinou částí občanů, osobně zůstali byrokraty, vychutnávajícími svou moc nad jinými lidmi a požívacími všemožných privilegií s touto mocí spojených. Když zjistili, že tohle všechno odnáší obrodný proces mezi staré haraturdí, musili se vzbouřit.

- A vzbouřili se tak, že nakonec vyhráli, třebaže za cenu národní velezrady, již se dopustili pozváním intervenčních armád a znásilněním vůle obou našich národů. Domnívám se, že bez této "bratrské pomoci" by dávno zmizeli v propadlišti dějin.

- Zřejmě ano. Jejich početnost se rovnala nevelké frakci uvnitř KSČ, jejich vliv na široké vrstvy naší veřejnosti byl nulový. Pokračující obrodný proces a plnění Akčního programu by je buď přiměly k opuštění opozičního postoje a k pochopení nezbytnosti změn, anebo by uznali beznadějnost své další politické kariéry a odešli takřkajíc "do civilu".

- Co tomto poněkud odtažitém zhodnocení rozvržení a poměru politických sil a proudů v roce 1968 bych se chtěl znovu vrátit k některým otázkám souvisejícím s vaší tehdejší účastí v obrodném procesu.

Hlavní vaší starostí byla přece jen amíněná práce s inteligencí.

- Spočátku tomu tak bylo, až do července, kdy mne parlament zvolil předsedou České národní rady a přibýly mi starosti s přípravou federativního uspořádání státu. České politice jsem se pak plně věnoval po arpu, kdy jsem se vzdal funkce tajemníka ÚV KSČ. Ještě bych chtěl upřesnit, že kompetentně mohu hovořit především o české inteligenci, slovenské poměry jsem bližší nepoznal. I tak jsem nastoupil do své funkce tajemníka ÚV KSČ s handicapem: od ledna 1966 jsem působil jako diplomat v Rumunsku a do Prahy jsem byl povolán až v druhé

polovině března 1968. Neprožíval jsem tudíž po více než dva roky stupňující se krizi režimu A. Novotného a současně rozvíjení obrodných snah, v nichž právě inteligence hrála důležitou roli. Po svém návratu jsem se ocitl rázem v ruchu domácího dění, které již nabralo značné tempo a já se musil ve složitých procesech rychle orientovat. Nebylo to snadné a situaci mi navíc komplikoval fakt, že můj nástup v aparátu ÚV KSČ se odehrál den před odstoupením Novotného z funkce prezidenta republiky.

- Ano, události se již tehdy kupily a pokud vím, v živelně vzniklé veřejné diskusi o příštím prezidentovi jste figuroval mezi kandidáty.
- Přišla s tím za mnou delegace svazu mládeže vedená Z. Vokrouhlickým. Odvolávala se na někdejší "popularitu", kterou jsem měl u mládeže i v krizích inteligence z dob působení ve funkci ministra školství a kultury. Také z krajů a okresů chodily informace o vyzdvihování kandidátů a v tisku vyžházely o tom průzkumy veřejného mínění. Podle nich byli tehdy navrhováni předně známí a oblíbení politikové, oddaní obrodným snahám, mezi nimi Dubček, Svoboda, Smrkovský, Černík, Husák Šil, Hanzelka a další. Byla to krátká epizoda, neboť rychle se vyjasnila kandidatura L. Svobody jako nejlepší. Aktivně jsem ji podpořil na zasedání ÚV KSČ, v televizi a v den volby dvěma projevy k shromáždění lidu na nádvoří Pražského hradu.
- Názory na tuto kandidaturu nebyly však jednotné, mládež a značná část veřejnosti chtěla mít prezidentem mladšího politika. Říkalo se, že bychom potřebovali pro renezanci demokratického socialismu osobnost připomínající J. Kennedyho, ne snad politicky, ale věkem a intelektuální úrovní. Jaké jste měl důvody podporovat Svobodu?
- Jeho volbu tehdy i dnes považují za správnou. Svoboda symbolizoval oba národní odboje, z první i druhé světové války, měl širokou důvěru občanů na rodné Moravě, v Čechách a na Slovensku, byl znám jako přítel SSSR- našeho hlavního spojence. Jeho odstranění z funkce ministra obrany na poč. 50. let a jeho pozdější rehabilitace jej řadily k obětem nezákonností v posledních letech Gottwaldova života. ^o všechno mluvilo pro Svobodu a jeho volba byla jednomyslná.
- Trochu jsme odbočili, ale patří to k vašemu vstupu do obrodného procesu. Ten však nespádl z nebe a měl jistě další předeheru, v níž lze vystopovat podíl inteligence prakticky od XX. sjezdu KSSS v r. 1956.

- V zásadě tomu tak bylo, ale postačí se vrátit do roku 1963, který považují za přelomový v našem vývoji od autoritářského k demokratickému socialismu, přesněji ve vývoji teoretického a politického pohybu v tomto směru. Tehdy jsem byl druhým rokem šéfredaktorem měsíčníku Nová mysl, v dubnu mne Novotný dal schválit tajemníkem ÚV KSČ a v

mne dal opět odvolat a jmenovat ministrem školství a kultury. Byl to pro mne rok prudkého funkčního cestování, ale současně rok skutečného vstupu do tzv. velké politiky, a to na reformním křídle strany právě tehdy se živelně formujícím.

Sympatizoval jsem s těmi komunistickými intelektuály, kteří začali odvážněji projevovat nesouhlas s byrokraticko-direktivní politikou Novotného a jeho druhů, aniž se jich ovšem osobně dotýkali. Bylo totiž stále zřejmější, že vedení naší strany a státu nevyužilo možností, které se pro demokratický vývoj socialismu otevřely po XX. sjezdu KSSS a po odhalení deformací i zločinů stalinismu. Váhalo i uskutečnit plnou rehabilitaci všech nevinných obětí nezákonných procesů v 50. letech. Osobně Novotný i jiní se houževnatě bránili plně rehabilitovat zvláště popravené špičkové politiky v čele s R. Slánským, na jejichž smutném osudu měli svůj nesmazatelný podíl. Zejména však pokračovalo v řízení státu a společnosti přežilými mocenskými praktikami ze stalinských dob.

- Co se v uvedeném roce 1963 projevilo, že hovoříte o jistém přelomu?

- Novotného režim poprvé zažil otřesy, které byly známkou jeho destabilizace. Tvůrčí inteligence rozvinula již zmíněnou kritiku všech křiklavých negativních jevů, především v oblasti občanských a také kulturních svobod, autoritářským režimem silně omezených. Dále se aktivizovala dříve jen latentní opozice demokraticky smýšlejících občanů proti monopolu moci v rukou Novotného vedení, jakož i proti privilegovanému společenskému postavení komunistů vůči ostatním, jakoby méněprávným občanům. Uvnitř strany narůstalo jádro pozdějších reformně zaměřených členů i funkcionářů, k němuž patřila i tvůrčí inteligence a které se v dalších letech rozvíjelo až k obratu až v lednu 1968- .

Rozumem i srdcem jsem se k tomuto jádru přikláněl, což ovšem Novotný a jeho nejbližší nehodlali trpět. Když mne v září odvolávali z funkce tajemníka ÚV, odůvodňovali to J. Hendrych a V. Koucký hlavně tím, že jsem prý organizoval něco jako "milostivé léto", že jsem ustupoval kritice politiky strany, vycházel vstříc požadavkům a přáním kulturních pracovníků a ohrozil tak řídicí úlohu strany vůči inteligenci, které si začala příliš troufat a přestala respektovat "marxisticko-leninskou zásadovost" .

- Zásadovost v jakém smyslu?

- Prostě v tom smyslu, aby poslušně přijímala a podporovala politiku Novotného vedení a nepletla se mu do jeho pojetí řízení státu a společnosti. Bylo to řízení, které i dnes ostře odmítáme, protože je nedemokratické a také neplodné.

- Ale inteligence jako vrstva vzdělanců přece musí mít ve společnosti vliv na řízení věcí, je k tomu kompetentní, má znalosti, umí předvídat. Vyřadit jě z řízení znamená upadnout do diletantismu a připravovat úpadek.

- Takové bylo i mé stanovisko, které jsem se opovážil Nevdtnému a jeho lidem zdůvodňovat, ale se zlou jsem se potázal. Nebyli s te úlohu intelektuálního potenciálu společnosti vůbec pochopit. Sami vyšli většinou z dělnického prostředí, ale troufám si říci, že s ním nikdy nearostli, neosvojili si jeho rozsáhlý rozum a odbornou dovednost, přijali za své jen jeho sociální citění a protikapitalistický postoj. Do politiky vstoupili většinou již v ranném mládí, aniž si přinesli hodnoty, které dává člověku zvládnutá praktická profese, ať jakákoliv, řemeslná nebo průmyslová, ale profese. Jako povrchně znali svou původní učňovskou orientaci, tak povrchně znali i politickou činnost. To je podle mého názoru proměnilo v pouhé rutinéry, improvizátory, spěrátníky, kteří nepovažovali politiku za svébytnou a složitou, vyvíjející se a měnící profesí, která vyžaduje speciální znalosti, např. sociální psychologie nebo sociologie, historie a filosofie, ale také širší kulturní rozhled. Byli mezi nimi talentovaní a učenliví lidé, kteří vlastním studiem a ctizádostí dosáhli potřebné úrovně - příkladem může být Gottwald nebo Zápotácký - ale vedle nich jiní zůstali jen těmi rutinéry, jejichž omyly a chyby byly někdy tak primitivní, až se stávaly směšnými.

Nelze se divit, že tohle nemohla inteligence vůbec, ani komunistická, přijímat bez kritiky. Nesnášeli to však ani uvědomělí a kulturně založení dělníci, kteří vůbec nejsou nadšení, chce-li jejich jménem hovořit aparátník bez konkrétní profese, někdy jen pouhý žvanil a neumětel, o němž se často a právem domnívají, že "mu nevoněla práce a tak se dal na politiku". Tuhle prúpovídku jsem vyslechl v období 60. let mnohokrát a na mnoha dělnických pracovištích.

- Na druhé straně se však inteligenci vytýká "elitářství" a pod touto egidou se často skrývá antiintelektuální odpor právě zých žvanilů a neumětelů. Stává se, že uvnitř strany způsobuje boj proti tzv. elitářství velké kádrové ztráty schopných lidí. Myslím, že právě masové vyhazování reformních komunistů ze strany na jaře 1970 způsobilo takové škody.

- Sam pojem "elita" nic hanlivého neobsahuje, znamená přece něco jako vysoká kvalita, vynikající výběr, nejlepší z dobrého. Elita lidí je souhrn nejlépe talentovaných, kvalifikovaných a kompetentních specialistů toho kterého oboru. Podle toho známe i tzv. politickou elitu, v širokém smyslu pak národní elita, do níž se počítají mistři svého oboru až po umělce.

Nevidím tudíž nic špatného v tom, dostává-li se takové elitě uznání a ocenění, společenského prestiže a vzestupu, chcete-li popularity. Pojem "elitářství" označuje chování lidí, kteří chtějí být za elitu pokládáni, ale znaky elity postrádají, jsou kvalitou průměrní, ale ctižádostí nadmíru vynikají, usilují vyšplhat se kamsi nahoru, aniž je společnost podporuje. U těchto lidí nerozhoduje talent nebo schopnosti, nýbrž touha po kariéře, která může zachvátit inteligenta zrovna jako krejčího nebo holiče.

V roce 1968, kdy se v obrodném procesu živelně prosazovali právě talentovaní a kompetentní lidé, jimž ostatně důvěřovali a které i ve veřejném životě vyzdvihovali, začali protestovat proti tomuto jevu dogmaticko-konzervativní živly - samy průměrné i podprůměrné - právě pod záminkou elitářství.. Zlobily se, že si jiní jakoby činí nároky na větší společenské uplatnění na jejich úkor, prostě se cítily ohroženy. Když pak reformní politický kurs díky intervenci, která konzervativní živly zachránila a zabezpečila jim znovu vrch, definitivně prohrál, přišla odvěta v podobě vyhnání takřka půl milionu lidí ze strany. Statistiky o jejich profesích zůstaly utajeny, avšak stačilo se rozhlédnout kolem, kde všechno byl politicky i existenčně postižen abychom se přesvědčili o tom, že nejvíce utrpěla skutečná a nefalšovaná elita. A nejen komunistická, i ta ostatní. Nechodil jsem v té době již na žádné schůze, avšak přátelé mi vyprávěli, jak různí ti sektáři s pěnou u úst vykřikovali, že to "inteligentské týlí vytrhají i s kořeny". Tak se stalo, že se takřka vyliónily mnohé katedry na vysokých školách, že světoznámí akademici byli zbaveni řídicích funkcí, že spisovatelé myli okna, že novináři pracovali na buldozeru ap. Dokonce i lékaři, proslulí zaslouženou prestiží opouštěli kliniky a stěhovali se do odlehklých končin. Také zkušení ředitelé a inženýři, kteří pozvedli svěřené podniky na výsluní kvality a exportu musili padnout. Nakolik to prospělo naší společnosti a socialismu, dosvědčuje marasmus, do kterého jsme pak postupně upadli.

- Hovořil jste o jisté nechuťi Novotného a jeho okruhu k intelektuálům. To je možné snad jen v socialismu, aby vedoucí státník neměl kolem sebe onu skutečnou elitu specialistů v politice, ekonomice a jiných oborech. Vždyť v jiných zemích jsme svědky právě opaku. Jen se podívejme, kolik poradců mají kolem sebe presidenti a předsedové vlád!

- Nebylo tomu docela tak, že by Novotný vůbec žádného vzdělanějšího člověka k dispozici neměl. V jeho vedení se česem ocitli lidé s vysokoškolskými tituly nebo aspoň s maturitou vedle tradičních aparátníků z dělnických řad. Ideologické a mezinárodní otázky, které byly i svým polem působnosti, měli na starosti J. Hendrych a V. Koucký, ne-

sporně lidé se znalostí a rozhledem, ale také se zakořeněnou aparátnickou rutinou a příslovečnou přizpůsobivostí právě platné politické linie, inspirované rámcově z Moskvy a praktikované s větším či menším aplikačním uměním v pražském centru. Co mne nejvíce překvapovalo, byl častý rozdíl mezi tím, co si mysleli, a tím, co jako členové Novotného kolektivu musili říkat a dělat. Nikdy nespomenou na radu G. Bareše, kterou mi kdysi dávno v 50. letech dali: "Když se mění linie a partajní vůz vjede do prudké zatáčky, dobře se drž, abys z vozu nevypádl." Uhle radu jsem nějak neuměl využít, kdežto jiní ano. M. Pestyřík měl jinou průpovědku: "Než něco řekneš nebo uděláš, nasliň prst a zkoumej, odkud fouká vítr!" Ani tohle jsem se nenaučil. Ne že bych se v některých situacích nenechal počínat si opatrně a vystríhat se konfliktu, ustupovat a vyčkávat příhodnější situace, ale obvykle mne zradil rozum, který se vzbouřil a co bylo na srdci, vynesl na jazyk. Ale to už jsou osobní detaily.

- Jestliže na úseku ideologie, vědy a kultury pracovali relativně znalí a zasvěcení lidé, proč se přesto inteligence cítila odstrčena a bržděna ve svém nejvlastnějším poslání? Co ji tak popuzovalo?

- Myslím, že předně to, co většinu společnosti, ono zvláštní sevřené ovzduší, neustálá reglementace práce i života, která neponechávala dost prostoru pro osobní iniciativu. Ze druhé konkrétní poměry v intelektuální sféře, cenzorské zásahy do vědeckých a uměleckých děl, přísné vymezení okruhu otázek pouštěných do sdělovacích prostředků a tabuizování jiných. Zásahy a příkazy byly často nekompetentní, ba negramotné, které musily autory pobuřovat. Také věčné podezírání a peskování, že to, či ono se nemá nebo zase má, působilo psychicky zhoutně.

Vzpomínám na stanovisko Novotného k tzv. svodkám, které mu pověřené orgány denně předpokládaly o tom, co kdo řekl nebo napsal o straně, o režimu, o Novotném samém. Jednou mi takevou přísně tajnou svodku přinesl/bylo to v r. 1963/ a řekl: "Na, přečti si, co ses ti spisovatelé na Dobříšci u vína probírali!". Nu, lichotivé to nebylo, ale musím dodat, že nenásledovaly žádné represe. Novotný připouštěl, že informátoři někdy přehánějí a že se jejich výplody nesmějí brát doslovně, ale neměl jsem dojem, že by je zcela přehlížel, naopak, dost si podle nich formuloval názor na problémy i na lidi. A jako vždy, čerpá-li někdo znalosti jen z papírá, ocital se v situaci, kdy s ním bylo možno dost manipulovat. V tom sehrávali úlohu i jeho nejbližší pomocníci v osobním sekretariátu, např. J. Svoboda.

K tomu jinou historiku. Na jaře 1963 se na zámku v Roztěži připravoval v komisích sjezd novinářů. Zasedal jsem ve skupině pro přípravu sjezdové zprávy, která měla vypracovat kapitolu o vlivu

období kultu osobnosti/žak se říkalo stelinské epoše/ na náš tisk, a to spolu s M. Galuškou, tehdy šéfredaktorem Tvorby. Informaci o tom sdělil Novotného pomocník svému Soudruhovi takto: "Císař a Galuškou na Roztěži sestavují nějaký materiál s kritikou kultu osobnosti u nás!" Novotný mi rozčileně telefonoval, co si to dovolujeme, že ti je výhradní věc strany a jejího vedení, do které novináři nemají co mluvit.

- Vývoj reformních nálad měl zajisté nějakou gradaci. Bylo ji možno rozpoznat a ovlivnit?

- Já bych to řekl tak: rozvíjelo se zprvu skryté a potom stále otevřenější soupeření mezi politickým vedením a jeho reglementátory a dohlížitelé na jedné straně a tvůrčí inteligencí prosazující své představy a postoje na straně druhé. Tlak budil protitlak a tak stále dokola. Přes cenzorské zásahy razily si kritické názory a reformní náměty cestu do sdělovacích prostředků, zvláště do týdeníků, literárních novin, Tvorby a jiných, i do měsíčníků jako Dějiny a současnost, Nová mysl ap

Nešlo přitom o nějakou abstraktní potřebu intelektuálů střetat se s odpůrci. Kritika se opírala o fakta, o krizové jevy ve společnosti, o chybná rozhodnutí řídicích orgánů, o škody způsobené nesmyslnými plány a zásahy, mj. do kultury, vědy, školství. Vidíte, a přece si aparátnické struktury našly prostředek, jak nevyvratitelná fakta odmltnout: šířily nálepkování nepohodlných kritiků jako "revizionistů", "oportunistů".

- Ne také kontrarevolucionářů?

- Tehdy ještě ne, to přišlo až v roce 1968. Důležitou fází oné gradace nespokojenosti a kritiky byla shromáždění inteligence, mj. sjezd spisovatelů v roce 1967, ale tehdy jsem působil v zahraničí a nemohu o jeho velké úloze ve vývoji hovořit. Ostatně o tom je dost známo.

- Kdy si myslíte, že tato gradace dosáhla jistého přelomu a otevřela cestu k Pražskému jaru?

- Kdyby to záleželo jen na tvůrčích umělcích a kulturní inteligenci, mohl se obrodný proces protáhnout ještě na dlouhou dobu. Přelomem se stalo vystoupení ekonomů, vědců i praktiků v národním hospodářství, které právě tehdy procházelo otřesem krachu uměle nadsazených plánů třetí pětiletky. Ekonomové stále patřeji útočili na zastaralý centralistický systém direktivního plánování, kterého politické vedení využívalo ke svým voluntaristickým přáním, pro něž neexistovaly objektivní předpoklady. Navrhovali změnit ekonomický mechanismus a využívat prvků tržního hospodářství, zvýšit samostatnost podniků a uvážit formy vlivu osazenstva na jejich chod. Nebyl to jen ředitel

Ekonomického ústavu O. Šik, jak se zjednodušeně traduje, ale i další pracovníci tohoto ústavu, dále Vysoká škola ekonomická v čele s rektorem V. Kadlecem, technické vysoké školy, ředitelé vyspělých průmyslových závodů, prozáraví funkcionáři stranických a odborových organizací, kteří žádali na poradách i v tisku změnit soustavu plánování a řízení, zefektivnit pracovní úsilí dělníků a techniků, odbovat byrokracií spoutávající podnikání pavučinou předpisů a příkazů.

Tak se postupně zrodila a prosazovala myšlenka zásadní ekonomické reformy, kterou pod tlakem hospodářských obtíží a rostoucí části členů strany pesleze připustil i Novotný se svým vedením. V druhé polovině 60. let se reforma začala uskutečňovat a dala brzy slibné výsledky.

- Docházelo k ústupu moci také v jiných oblastech, než ekonomické?
- Byly to jen částečné pokroky a dosahovalo se jich jen vytrvalým zdoláváním konzervativních tendencí, jimiž byla strana prostoupena shora dolů, v krajích a okresech. Jejich nositeli byli hlavně funkcionáři zpozdlnějí v zaběhaných kolejích anebo neschopní nově myslet a docenit reformy.

Myšlenkové zrání nejrychleji probíhalo, jak už jsem řekl, v řadách tvůrčí inteligence, předně spisovatelské obce, Sise na jedné straně byl pohnán před soud a uvězněn Jan Beneš /z osobního přičinění Novotného/, na druhé straně se postupně uvolňovala cenzura. Autoři však pořád ještě zachovávali jistou míru autocenzury a respektovali omezení jež jim ukládala reálná moc. Podobně se přestaly soustavně potlačovat moderní výtvarné projevy, na jevištích zdomácněly hry světových autorů od Dürrenmata a Sartra po Millera a Tennesseeho. Nová vlna mladých talentů se objevila ve filmu s díly M. Formana, V. Jasného, V. Chytilové a dalších, k čemuž přispěl svým pochopením a tolerantností tehdejší ředitel A. Poledňák.

- Pamětníci vzpomínají, že období Vašeho působení ve funkci tajemníka ÚV KSČ v roce 1963 bylo provázeno zřetelnými změnami, kdy se začalo peněkuď volněji dýchat a svobodněji tvořit.

- To ovšem nebyla zdaleka má osobní zásluha, jen jsem rozvíjejícímu se obrodnému ~~průběhu~~ proudu pomáhal rozšiřovat řečiště. Když jsem v září z této funkce odešel, vyčítal mi V. Koucký spolu s J. Hendrychem přílišné ustupování před "potřeštěnými" umělci a jinými intelektuály a nedostatečnou obhajobu stranické kulturní politiky která měla nadále zůstat spoutána ortodoxními poučkami přežívajícími ještě z období Ždanovových polemik a odsudků sovětské filosofie, literatury, hudby v prvních poválečných letech, jen v jisté míře zmírněnými.

Že věci nešly hladce, může doložit ještě konflikt okolo návrhu sva-

zu spisovatelů na jmenování J. Seiferty a V. Holana národními umělci. Pracoval jsem již na ministerstvu školství a kultury, když za mnou přišla delegace v čele, tuším, s L. Čivrným. Slíbil jsem návrh podporovat, vždyť oba básníci byli mezi mými oblíbenými, zvláště Seifert. Upozornil jsem však, že o jmenování fakticky rozhodne ÚV KSČ a že by měli zajít i tam. Handrych se tehdy velmi rozšířil, proč je za ním posílám, že jsem jim měl sám říci záporné stanovisko. Ale prpč záporné?, zeptal jsem se ho naivně, abych byl vzápětí poučen o někdejším Seifertově rozchodu s KSČ, o jeho "protistranickém" vystoupení na spisovatelském sjezdu v r. 1956, kde básník apeloval na své druhy, aby byli "svědomím národa", zatímco Novotného vedehí tehdy ještě za života A. Zápotockého se samo považovalo za jediné národní svědomí.

Vidím, že se tomu usmíváte, ale takové překážky se obrodným snahám /mezi něž spravedlivé ocenění velkých národních tvůrců patřilo/ do cesty stavěly.

- Stalo se něco pozitivního také ve školství? Dnešní stav naší vzdělávací soustavy je vskutku zoufalý, ale kantoři staršího věku připomínají, že ještě před dvaceti lety byly patrné známky vzestupu.

- Poválečné reformy se orientovaly na přizpůsobení sovětskému školskému systému jednotné školy od dětství po maturitní věk. Nejprve to byla jednotná devítiletka, pak jedenáctiletka s osmitřídni základní školou /od r. 1953/. Pracoval jsem tenkrát na KV KSČ v Plzni a když se tehdejší poslanec J. Krofta, vysokoškolský učitel, vrátil z parlamentu, přišel mi ohlásit: "Tak jsme odhlasovali zmetek!" Byl přesvědčen, že nový systém přinese strašné škody, zejména nivelizační talentů a vzdělání, zatímco společnost potřebuje maximální diferenciaci a specializaci, jak to vyžaduje sama praxe. Ostatně, škody byly brzy tak zjevné, že již v r. 1958 se školský zákon kručil a byla zahájena namáhavá cesta k nápravě, na níž se ostatně v aparátu ÚV KSČ podílel i Váš otec, Zdeněk Urban.

- Hovořovali jsme o tom, a protože sám jsem se stal profesí učitelem, zažil jsem na vlastní kůži potíže s nepřetržitými zásahy do školského systému, zvláště v 70. letech, učiněné za asistence ministra a potom tajemníka ÚV KSČ J. Havlína. Z důsledků těchto zásahů se naše školství bude velmi dlouho vzpamätovávat.

- Tenkrát v 60. letech jsme usilovali n^ože školství správně diferencovat podle různorodého nadání dětí a mládeže, aby každý stupeň tvořil ucelený cyklus odpovídající věku a talentu, ale také profesním zaměřením na středním stupni. Přijali jsme zásadu, že devítiletka je přiměřená k přehlednému základnímu vzdělání a výchově do skončení biologické puberty. Velkou péči jsme věnovali učňovskému školství, aby každé učiliště připravovalo kvalifikované dělníky pro průmyslovou

profesi. Gymnasie jsme vyhranili jako přípravu k vysokoškolskému studiu anebo solidním společensko- kulturním znalostem. Důraz jsme kladli na kvalitu pedagogů, na jejich souřadění k práci ve škole a rozšiřování kvalifikace o nové vědní poznatky. Zádrhely byly ovšem i tady. Linie na kvalitu školy se nelíbila těm, kdo v ní viděli jen státní zásobárnu pracovních sil, po nichž vřdchna odvětví - bičovaná indexem růstu výroby - neustále volala. Byl to přirozený důsledek pokračujícího extenzivního rozvoje hospodářství namísto intenzifikace a technického pokroku. Na jednom zasedání ÚV KSČ vystoupil Novotný s kritikou tříleté učební doby mladých horníků. Ostravský havíř- hrdina J. Miska mu prý řekl, že noví pracovníci se zaškolí za pouhé dva tři měsíce. Když jsem ho v kuloárech upozornil, že mladý člověk smí fárat až po 18 roce věku a že je tudíž účelné ho do té doby řádně připravit, velmi se tomu divil, ale plénu o tom nic neřekl.

- Nejobtíkněji se v 60. letech asi prosazovaly změny v politické oblasti, kde působila svěřací kasažka moňpolní moci stranického vedení. Přesto- docházelo i tady k průlomům

- Zde byly změny vskutku nejpomalejší. Mrtvo tu však nebylo, pohyb existoval. Uplynuly dvě desítky let od osvobození a do funkcí ve stranických, státních a dalších orgánech, do čela podniků nebo kulturních institucí přicházely postupně kádry dorostlé do "nádherného" věku kolem 40 let. Penikaly i do složení pléna ÚV KSČ, do parlamentu, do vlády. Když jsem se stal ministrem Lenártovy vlády v září 1963, byli jsme tam většinou sami čtyřicátníci, nanejvýš padesátníci.

Proč o tom mluvím? Právě z této generace vyrůstali nositelé nových progresivních myšlenek, poučení minulým vývojem, úspěchy i chybami. Do r. 1968 se tak sformovaly celé plejády samostatně myslících, kriticky uvažujících a reformně iniciativních lidí, kteří nebyli zaalepení chutí moci, neztratili kontakt s realitou života společně sti, zakusili přežilost tyrokratických praktik a byli s to konci - povat potřebné změny. Neměli ještě vyhraněný program demokratizace, ale jeho prvky již prosazovali.

- To znamená, že jimi koncipované změny se týkaly jen vnitřní struktury starého politického systému, které se neanažily odstranit jeho totalitní podstatu, nýbrž ji jen poněkud modernizovat, sžírnit. Je tomu tak?

- To je klíčová otázka, jejíž plné nastolení koncepu 60. let rozhodlo o pádu Novotného vedení v lednu 1968. Mosenažý boj ve straně a zejména v jejích špičkách se rozhodl ve chvíli, kdy se po lednu náhle krychlil obrodný proces a nabyl jasbě demokratického charakteru, a to díky politickému probuzení širokých společenských vrstev z dřívější relativní pasivity. Nebýt tohoto moanáho lidového proudu,

reformní impulsy shora by byly brzy vyčerpány a utlumeny, čehož by využily konzervativní síly k obnově Novotného systému bez Novotného. Tím nechci popřít mimořádný význam příchodu A. Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a statečné vystupování oddaných zástupců demokratických reforem, opírajících se právě o probuzenou společenskou složku. Trvalo také tři měsíce, než se vyřešil zápas mezi progresisty a konzervativci ve vedení strany, jehož složení se po tu dobu vlastně nezměnilo. Až na dubnovém plénu ÚV KSČ odešli z vedení tzv. Novotného lidé, mj. Hendrych, Chudík, Šimůnek, Kóucký, Laštovička a další. Nahradili je odpůrci Novotného - ale pozor: ne každý kritik Novotného politiky patřil i k protivníkům jeho systému a smýšlel demokraticky či progresivně. A ne každý Novotného spolupracovník patřil k dogmatikům a konzervativcům. Dělicí čára vedla napříč strukturami a byla často dost nezřetelná. Proto se Dubčeka garnitura, staronově smíšená, nemohla považovat za stejnorodou ani smýšlení, ani praktickou orientací. Jednotlivci se odlišně orientovali v přetvárné se vyvíjející situaci a někdy zcela oportunisticky měnili stanoviska.

Myslím, že se nemýlím, když řeknu, že se nebojovalo jen o ideje a politiku, ale také o postavení a funkce. Uvedu příklad. Jako věrný Novotného člověk platil po léta K. Hoffmann, jemuž bylo svého času svěřeno vedení rozhlasu a potom ministerstva kultury, kde postupně projevoval náznaky kritického postoje k dané kulturní politice. Přesto si nezískal důvěru tvůrčích umělců a jejich svazů a musil z rezortu odejít. Když Novotný padl i jako prezident, Hoffmann se přeorientoval na Dubčeka a Černíka /dezinovaného předsedu vlády po Lanártovi/ a nabídl mu, že vezme jakýkoliv resort, jen aby mohl zůstat ve vládě/dostal pak vedení Ústřední správy spojů/. Ministrem kultury se stal M. Galuška, kterého umělci a celá veřejnost přijali se sáhlasem a s nadějí.

- To je zajímavé svědectví, ale přece jen dílčí, které ještě nic neříká o změně samého politického systému.

- Ovšem v této první fázi se ještě všechno odehrávalo uvnitř starých mocenských struktur, dosáhnout potřebného vlivu na vývoj věcí mimo tyto struktury nebylo možné. Důležité bylo, jak progresivní křídlo strany pojme reformní změny, jaké dá obrodnému procesu programové zaměření.

- Myslíte tím Akční program KSČ z dubna 1968?

- Zajisté, právě ten obsahoval podrobnou analýzu minulého období se zjištěním pozitivních prvků vývoje i oklů a chyb, vyvozoval z toho poučení a závěry, formuloval zásady systémových změn a ukazoval cesty k jejich uskutečnění. Zde již byly zakotveny rysy nového polití-

ckého systému s vůdčím principem demokratizace, tj. procesu přechodu od direktivně byrokratického ovládnání společnosti k budoucí samosprávné demokracii, ovšemže při zachování socialistických společenských přeměn.

Nejdůležitějším prvkem politické reformy byla kritika monopolní moci strany, která se měla nadále permašně ucházet o důvěru a podporu občanů, nikoliv na základě slov, nýbrž činů, nikoliv jako samojediná politicko-sociální síla, nýbrž jako jedna z pluralitních sil demokratického veřejného dění.

- Jaký byl podíl inteligence na přípravě programu a jak různé společenské skupiny program přijímaly? Pro některé prý to bylo "mrtvě narozené dítě".

- Na rozpracování programu se podílely desítky vědeckých a politických institucí a stovky specialistů a expertů. Všichni pracovali s velkým nadšením a jejich úsilí před schválením programu na plénu ÚV KSČ v dubnu 1968 vysoce ocenil předseda programové komise D. Kolder. Pokud jde o nespokojence, patřili ke zmíněným radikálům, jímž se program zdál příliš skromný a chtěli okamžitě uskutečňovat dalekosáhlé skoky, které se nám, realistům, zdály prostě avantúriámem. Ale o tom už byla řeč a nechci se k tomu vracet.

- Jestliže Akční program byl zamýšlen jako první etapa změn, jak měly vypadat další etapy po jeho splnění? Měli jste konkrétní představu o tom, co dělat dál?

- Ucelenou a konzistentní představu cílového systému jsme neměli. Ale nedomnívám se, že to byla nějaká tragedie. Víte, reformátorské počinání má svá bílá místa jako matematika své rovnice s neznámými. Analýza minulého vývoje a současného stavu umožňuje určit nebo aspoň odhadnout správnost počátečních změn, zvláště systémových. Teprve při jejich uskutečňování, po získání hlubších zkušeností, po odhalení omylů a přijetí nezbytných korektur se mohou začít rýsovat příští navazující změny. To je za předpokladu, že reformátoři pracují bez hotových vzorů, s rizikem hledání a objevování na neznámých cestách, tedy i s rizikem bloudění a omylů.

Podstatně snadnější to mají reformátoři, kteří se mohou inspirovat fungujícími příklady. My jsme v r. 1968 takové příklady neměli, ale mohli jsme je vytvořit, nebyť vojenského zákroku a zmaření zamýšlených politických, ekonomických a kulturních změn. Dnes se situace jaksi obrátila, u nás se o přestavbě zatím jen hovoří a dělají se nešťastné krůčky v ekonomické oblasti, ale v Sovětském svazu, Maďarsku, Polsku jsou již realizovány i systémové změny politické, z jejichž teoretických předpokladů a zkušeností můžeme čerpat. Se vším skromněstí bych dodal, že dnešní reformní programy a nás mohou najít podněty i v Akčním programu a politice obrody socialismu konce 60. let.

- Vojenská intervence sehrála tudíž velmi regresivní a veskrze zpátečnickou úlohu nejen v Československu, ale vůbec v socialistických zemích právě tím, že zmařila možnost nahromadit cenné zkušenosti z demokratizace a humanizace socialismu. Dnes mohli mít naši současníci ne snad hotové, ale rozhodně pokročilé vzory.

- Samozřejmě jejich cena by byla jen relativní, protože naše podmínky a tradice se v mnohém liší od podmínek a tradic jiných zemí, ale v obecných rysech by pokus o demokratický socialismus svou cenu měl. Chci ovšem dodat, že nemálo poučení a praktických podnětů nám poskytují programy a politika socialistických a sociálně demokratických stran západní poloviny Evropy, kde najdeme příklady vyspělých sociálních vymožeností, o které i my usilujeme, ale zatím s menším úspěchem než jmenované strany,

Když hovořím o západní Evropě, nemohu se zdržet a nezmínit se o provinciální zatuchlostí a sektářské nadutosti, kterou projevují zarputilí stalinsky poznamenaní konzervativci, pro které je všechno západní zavrženíhodné či dokonce prohnilé. Tihle černobíle myslící a jednající "činitelé" nikdy nepochopí, že kromě odlišností společenského zřízení mají národy daleko více společných, všelidských vlastností, k nimž patří i např., demokracie, zákony ekonomiky, vůbec vědecké poznatky, civilizačně kulturní hodnoty, spravedlivé odměňování podle práce, sociální zabezpečení v nemoci a ve stáří nebo v nezávislé nouzi ap. Právě tito lidé ve své nekonečné skonalé omezenosti obviňují reformátory, ty minulá i ty dnešní, že chtějí kopírovat kapitalistické poměry, že chtějí likvidovat socialismus, že jsou to prostě organizátoři "destabilizace společnosti", "rozvratu státu" a ještě mnoha jiných zel.

- Neplatí to i o současné perzekuci všech, kdež vyzdvihují potřebu důkladných společenských změn a navrhují různé kroky v tomto směru, ale vysluhují si právě takové nálepky? Když se dnes kterákoliv občanská iniciativní skupina ozve s demokratickými a morálními požadavky, které patří do kategorie všelidských znaků, způsobů a zvyklostí, platných po celém světě /neříkám, že vždycky dodržovaných a respektovaných/ - okamžitě dostane nálepku nepřátel lidu a socialismu, rozvratníků a anarchistů. Naše mocenské orgány uznávají jen ty reality, které samy určily a vytvořily, přifknou jim pečeť "československé specifiky" a všechno ostatní "nepřipustí", "nedovolí", "rozdrtí" jak zní slovník oficiálních projevů a redakčních alátání.

- Tohle všechno už tu bylo. V hrubé verzi počátkem 50. let, v polo-hrubé po XX. sjezdu KSSS v r. 1956, v absurdní po r. 1970, v tragikomické za dnešních dnů. Novotný nesčetněkrát "nepřipustil" a "nedovolil", až se najednou divil, že se mu vývoj převalil přes hlavu, Víte,

příteli, ono je velké politické umění rozpoznat, kdy se určitá forma moci přežívá, a včas učinit nezbytný politický obrat, aby nedošlo k přehřátí vroucího kotle společenského nesouhlasu a vzdoru. Dnes jsme právě v situaci, kdy je nejvyšší čas zastavit ztrnulost konzervativních neostalinských forem a postupů, nemá-li dojít k výbuchu, jehož oběti nejme a to předpovědět. Prozíravá vůdčí garnitura by ihned začala snižovat napětí a hledat cestu k porozumění a nespokojenou společnost, navázala by dialog s veškerou demokratickou opozicí, hledala by nějakou formu národní dohody, ne-li shody, vypustila by ze svého rejstříku vlády nad společností neodůvodněné represe vůči jinak smýšlejícím a opozičně jednajícím. Stačilo by jedno vystoupení v televizi, které by ohlásilo vůli ke vzájemnému porozumění a prospěšnému kompromisu, a rázem se změnila politická atmosféra v naší zemi. Po A ovšem musí přijít B - a to je tzv. kulatý stůl, k jakému již došli Maďaři a Poláci, podle jejich vlastního přiznání pozdě a po katastrofálním úpadku společnosti. Přál bych dí, aby to pro nás bylo v rovném poučení: politický obrat splní účel a projde klidněji, je-li učiněn včas a důsledně. Kdo ho odkládá, hraje se s ohněm, ve kterém může shořet, žal, spolu s ním i mnohé lidské oběti.

- Blíží se 21. výročí srpnové invaze spojeneckých voják do Československa. Současně jsme svědky všeobecné mobilizace policejních a miličních jednotek, které mají údajně potřít projevy protestu proti intervenci a jejím těžkým důsledkům pro náš život, k nimž by mohlo dojít, zejména z přesvědčení části mládeže i dospělých. Nezdá se, že by se stranicko-státní moc chystala k demokratickému dialogu například zmobilizovaných komunistů s ostatními občany na pracovištích na schůzích nebo na veřejných shromážděních, spíše to vypadá jako snaha právě takovému dialogu zabránit a za pomoci pendreků a vodních děl jej vlastně násilím znemožnit.

- Komunistů je dnes tolik, kolik jich bylo v roce 1968, snad ještě o něco více. Tehdy se také pod náporom živelného obrodného procesu ve společnosti strana rozkolísala a trvalo nějaký čas, než se vykrytalizovaly většinové progresivní skupiny v základních organizacích, okresních a krajských výborech. Něco podobného můžeme posprovat dnes i v Sovětském svazu, v Maďarsku i Polsku, ale také např. v Číně. V takové situaci záleží, co udělá nejvyšší vedení, kam stranu sorientuje, k dialogu nebo k násilí, k pokojnému reformnímu pohybu nebo ke konfliktům. U nás to vypadá, že zvolí čínské řešení, nikoliv evropské, přestože do Asie nepatříme, ale v Evropě máme své kořeny.

Nezvalím, že by vedení KSČ přistupovalo k použití násilí radostně. Je si vědomo, že dojde-li k tragedii, bude to mít nedozírné násled-

ky Ale kladu si otázku, má-li vůbec možnost zvolit demokratickou alternativu pro své chování, má-li pro to politické geny. Vychází mi, že nemá. Demokratické způsoby přestavby u nás mohou zvítězit jen po odchodu tohoto vedení, nenabudou-li v něm převahy zastánci dialogu. Kdo si pozorně přečetl Bilakovy paměti, dostal pozitivou lekci, jak si lidé jeho druhu představují politiku: jako intriky, rvačky, spiknutí, podrazy, a způsoby jim podobné. O čestném demokratickém soupeření, názorovém soustředění, vzájemném porozumění a jiných morálních aspektech veřejného života tam nenajdete ani stopy. Bilak je dnes v důchodu, ale jeho stalinské praktiky jsou ještě v aktivním věku. - Říkáte vyrukovat s jedním a půl milionem komunistů do ulic k diskusím. Na pracovištích jsou s lidmi denně a přesto čtete v Rudém práva nářky, že jsou pasivní, že s lidmi nehovoří, že je nedokáží přesvědčit o správnosti politiky strany atd. Není divu, že na takové komunisty -civilisty vedení KSČ nespolehná, nemůže se spolehnout. A tak mu nezbyvá než spolehnout na komunisty se zbraní v ruce, namluvit jim, že proti nim stojí nepřátelé, zrádci a placení agenti západu, které mají za úkol ztrestat, zbit a třeba bojím se to vyslovit.

- Kde tedy bere vedení KSČ odvahou neustále tvrdit, že má poépora celé strany a dokonce "naprosté většiny" společnosti, jak to např. prohlašuje M. Jakeš ve všech svých projevech a v rozhovorech i pro zahraničí? Vždyť musí vědět o slabosti své velké členské ~~základny~~ armády, která v plodnost autoritářské politiky z valné části již dávno nevěří, stydí se za násilné akce organizované shora, zlořečí na poměry daleko ostřejší než leckterý prostý občan a ze všeho nejvíce si přeje, aby se politika strany změnila v demokratickou a pozitivně socialistickou, kterou by lidé přijímali s pochopením, ale také se zaslouženou úlevou. Komunisté, kteří se v názorech dnes takřka úplně shodují s celkem společností, jsou ovšem naprosto nepoužitelní pro záměr propagovat konzervativní kurs, polovičaté reformy a nezbytost "revolučního" násilí proti občanům.

- Je tu ještě jeden moment, který se stává stále aktuálnější v oné hazardérské politické partii, kterou rozehrává stranické vedení. Je to pravda o skutečném obrodném charakteru roku 1968 a celého reformního pohybu 60. let. U nás tuto pravdu zná celý národ a dnes už i mladá generace, sice pokřiveně informovaná v deklasovaném školství, ale edmnituvší lži a dospěvší za pomoci rodičů a pamětníků k pravdě. Také ve světě, kromě zapputilých stalinistů, nikdo lžím a pomluvám o Pražském jaru nevěřil a naopak znal jeho skutečný charakter. Jinak je tomu v zemích, které k nám vyalaly svá vojaka. Naše autentické dokumenty, počínajíc Akčním programem, se tam veřejně nepubli-

kovaly. Občasně intervenujících zemí se nesměli dozvědět, že u nás nešlo o žádnou likvidaci socialismu, nýbrž o jeho demokratické přetvoření a upevnění. Ostatně, od r. 1970 se tyto dokumenty nesmějí vydávat ani u nás a v knihovnách patří k prohibičním fondům. Jenže my jsme národ knihomilů a tak jich kolují tisíce po celé vlasti. Vnímavá a přemýšlivá mládež je čte s napětím hodným dobrodružné literatury. Stejně tak uchované ročníky novin a časopisů z oné doby. Postupně se mění informovanost o Pražském jaru také u našich sousedů, dříve tabuizované téma se dostává na masové mítinky i do sdělovacích prostředků. Pravda o našem roku 1968 je nyní tak přesvědčivá a ve své podstatě tak analogická soudobým zásadám přestavby, že staré desinformace berou rychle za své a zájem poznat o nespravedlivé intervenci všechno a beze zbytku převažuje nad uměle vypěstovanou lhostejností. Myslím, že se brzy dočkáme nezadržitelné vlny historických i publicistických materiálů o nezákonnosti a zločinnosti intervence proti naší zemi a jejímu lidu v sovětském i jiném tisku. Morální očista, kterou procházejí národy těchto zemí, nemůže pomínout jednu z nejčernějších stránek jejich moderních dějin.

- Pak ovšem vyvstává otázka, jaký to bude mít ohlas u nás a především ve vládnoucích konzervativních kruzích. Lidé věří, že pravda o roce 1968 vyvolá jejich okamžitý pád.

- Myslím, že to jsou iluze. Pravdu o roce 1968 u nás zná každý a přece to k žádnému pádu režimních představitelů neveče. Ani publikování této pravdy v zahraničním tisku, včetně Sovětského svazu nemůže náhle změnit stávající poměry. Může však ještě intenzivněji rozvinout domácí i mezinárodní pověšomí stejnorodosti otrodných demokratických snah socialismu jako jednoho ze světových společenských řádů. Do tohoto pověšomí patří iniciativní pokusy K. S. Chruščova zbavit se stalinského dědictví, náš reformní proces koncem 60. let právě tak jako dnešní perestrojka v SSSR a změny v dalších zemích. A je to tak správné, náš rok 1968 tam patří. Je ovšem nepřirozené, jestliže máme v čele státu garnituru, která se nejen podílela na zániku otrodného procesu s demokratických reforem po intervenci cizích vojsk, ale odmítá zaředit do pokrokových tradic právě tyto dějinně významné reformy, jako samojeduná v rozporu s hodnocením ve světě a s přestědčením vlastního obyvatelstva. Ale takové absurdity naše situace připouští.

toho plyne závěr, že je správné a potřebné, aby se i v zemích někdejších interventů dozvěděla veřejnost plnou pravdu o našich událostech a jejich aktérech před více než 20.lety. Je také pravděpodobné, že naše sdělovací prostředky budou i nadále tuto pravdu popírat a hájit starou lživou verzí o kontrarevoluci. Bude to však pro ně těžší a časem prostě směšné. Prokázaná pravda ukončí i dlouholeté okovy,

kteřé si KSČ sama nesačila účelovým pamfletem Poučení z krizového vývoje. To může přispět k jejímu ozdravení morálnímu i politickému.

Přestavbu, demokratizaci, regulované tržní ekonomické vztahy, svobodný duchovní vývoj a jiné žádoucí reformy nikdo z nás nevyřeší. Brežněvova doktrína přestala platit a náš stát ani jeho vedení nejsou podrobena žádnému vnějšímu nátlaku. Nepřijedou žádné tanky, aby u nás nastolily demokretický socialismus. Musíme spoléhat na společenské uvědomění a politickou vyspělost našich občanů, na vytrvalost v zápase o změny, na schopnosti a autoritu všech aktivistů přestavby, komunistů i těch ostatních, kteří to myslí poctivě a doopravdy.

- Myslím ovšem, že nelze tvrdit, že by zvenčí vůbec žádný "tlak" na situaci a vývoj u nás nepřicházel. Není to sice bývalé poručníkování, ale sám demokratický vývoj v soisedních zemích a předbě v SSSR myšlenkově a politicky mocně působí na celou naši společnost včetně oficiálních struktur. Před tím není kam utéci. Nedomníváte se, že tato síla nakonec převáží?

- Ve stranickém školení jsme se kdysi učili o převratném vlivu Říjnové revoluce na náš boj za svobodu. Kdosi vymyslel nepřesný závěr, že "bez Říjnové revoluce by nebylo samostatného Československa". Tenkrát před 70.lety nebyl rozhlas, nebyla televize, informace o vzdálených dějích přicházely neúplně a pozdě. Existence moderních sdělovacích prostředků vzdálenosti i čas zkracuje a proto se nedomnívám, že vliv idejí sovětské perestrojky je dnes menší než někdejších výzev Kominterny, naopak, je mnohonásobně větší. Možná, že budeme jednou říkat, že "bez nového myšlení M. Gorbačova by nebylo demokratické přestavby čs. socialismu". Ani to nebude celá pravda, ale bude to méně přehnané než ono tvrzení z dot stalinské ideologie. Zbývá jediné: tu naši demokratickou přestavbu opravdu už jednou rozběhnout.

- Na závěr našeho rozhovoru připojím ještě poslední otázku. Jak hodnotíte úlohu inteligence v současné spletité situaci?

- Jako nelze vstoupit dvakrát do jedné řeky a koupat se přitom v téže vodě, tak se neopakují fenomény a podmínky 60. let. Kulturní oblast se stala z vůle konzervativních normalizátorů předmětem nejvyšší pozornosti. Chtěli si inteligenci osedlat odměnami a tituly, aby v ní měli poddajnou oporu a odvábili její zájem od národního osudu. Dnes mají pocit, že si hřáli hada na prsou. Skutečně čestní lidé se zkorumpovat nedali a takových se ukázala být většina. Stejně jako v 60. letech i ve ztížených poměrech dneška vyzráli vědci a umělci k nové a vyšší političnosti, kladou reformní požadavky, podepisují občanské petice, řadí se vedle ostatních lidí práce. Neuvedlo v nich zrno lásky k pravdě a poctivosti, k vlasti a lidu. A pokud ještě někteří váhají mezi hrncem zlatáků a holou pravdou, věřím, že časem i oni prohlédnou. Bez inteligence stejně jako bez dělníků či rolníků nebude u nás demokratického socialismu a nepodaří se přestavba

Praha , srpen 1989

Skrytou chrbticou tvorby každého spisovateľa, čo ako by chcel byť tématicky alebo formálne výlučný, len abstraktný alebo len intímny - je to, čo sa stalo za jeho života s národom a spoločnosťou v ktorom žije. Aj keby sme pripustili, že môže mať vlastnosti alebo dôvody, opravnú ho nevyjadríť sa ku všetkému hneď za horúcpripravo spisovateľa vynechávať vo svojej tvorbe čo len jeden dôležitý stavec onej chrbtice nie je časovo obmedzené. Vždy len dočasne totiž dokážu ostatné stavce suplovať neprítomnosť chýbajúceho - no napokon sa nekompletná chrbtica zrúti a od ulievajúceho sa spisovateľa sa národ odvráti.

Takýmto vynechaným stavcom, ktorý hrozí zhrútením dokonca celej stavby nášho literárneho diania za posledných rokov, je 21 august 1968.

Nie že by sme na 21. august 1968 nereagovali v tej chvíli, keď nás tento zážitok zasiahol. Milióny ľudí, keď nie inak, tak svojim podpisom vyjadrili vtedy, čo cítili - a kto bol básnik, napísal básne.

Lenže tie básne - tak ako tie podpisy - to boli deti tej chvíle.

A potom prišlo dĺhych dvadcať rokov, keď sa táto téma stala dôkladne zabetonovaným tabu. V tlači sa nemohlo objaviť ani slovo, ktoré by odporovalo oficiálnej verzii o kontrarevolucii a internacionálnej pomoci. Dokonca ani slovo dubček s malým d sa nemohlo používať.

Ani sám Dubček sa nemal ako vyjadríť k obvineniam, ktoré sa za tých dvadcať rokov naňho nevalili - iba ak prekročil platformu socialistických masmedií a tým sa pravdaže vystavil ďalším obvineniam zo zrady a prechodu na antisocialistické pozície.

Až nedávno, po prvý raz po dvadsiatich rokoch došlo k prelomovej udalosti a Dubček mohol prehovoriť na socialistickej póde - na póde maďarskej televízie.

A pritom to, čo nazývame prelomovou udalosťou, by vlastne v období demokratizácie malo byť už aj u nás úplnou samozrajsťou.

Zdá sa však, že má naozaj pravdu Gorbačov, keď hovorí, že demokraciu sa všetci ešte len musíme učiť. Učme sa teda a hovorme verejne o všetkom, aj keď nám nikto zatiaľ nedal povolenie o všetkom verejne hovoriť. Lebo k demokracii medzi iným patrí aj to, aby človek takéto povolenie ani nepotreboval.

21. august sa stal a dodnes je traumou nielen pre nás - ale aj pre sovietskú spoločnosť a sovietskú literatúru. Aj pre ňu je to tabuizované téma, vynechaný stavec chrbtice, aj sovietskí spisovatelia si uvedomujú, že prehovoriť na túto tému je podmienkou ich vlastného literárneho zdravia.

Obdobie glasnosti nam postupne otvára aj výhľady do "trináctych komnát" sovietskich spisovateľov a tak sa stále častejšie presvedčujeme, že ne jeden z nich, keď nešlo inak, tak aspoň v rukopise dal najavo svoj postoj k tomu, čo sa 21. augusta stalo.

Vlani som napríklad proklamoval básne z pozostalosti Vladimíra Vysockého "Ja nikdy hovoril namitrazí" - medzitým básne vyšla v časopise Ogoňok a aj moj preklad bol publikovaný v časopise Sovětská literatura. V básni je takéto štvorveršie:

No hoci pri lumpoch som zvieral päť
nelíšil som sa od nich ani málo.
Veď zabolieť ma mala Budapešť
a pre Prahu mi srdce puknúť malo.

S podobným postojom som sa odvtedy stretol aj v rukopisnej tvorbe ďalších básnikov a medzi nimi pravdeže aj Jevtušenka.

O tom, že Jevtušenko poslal v auguste 1968 protestný telegram sa vedelo - potvrdil to nedávno aj on sám v interview, ktoré sme mali možnosť čítať v časopise Stern.

V prvom aprílovom týždni tohto roku navštívil Jevtušenko znova, po 25 rokoch aj našu krajinu, bohužel len Prahu, v Bratislave sme ho 5. apríla márne čakali - návštevu u nás mu prekazil ľadvinový záchvat. Aj tak sme však boli zvedaví, čo Jevtušenko v Prahe k svojmu telegramu dnes dodá.

Samozrejme, aj keď Jevtušenko prichádzal odtiaľ, kde motory glasnosti bušia na vyššie obrátky, ako u nás, bolo by nedôstojné očakávať od neho, že povie za nás, čo sme povinní povedať si sami za seba. Nedôstojné a nesprávne. K prestavbe predsa patrí aj to, že sa revolúcia už nevyváža.

Čo však Jevtušenko predsa len pokládal za potrebné povedať k tejto veci za seba, to v Prahe povedať nezabudol. Ako to zachytáva stenografický záznam jeho vystúpenia - jednak na otvorení výstavy vlastných fotografií, ktorá bola hlavným dôvodom jeho návštevy a jednak na literárnom večierku v Dome sovietskej vedy a kultúry - Jevtušenko v diskúzií s publikou napríklad potvrdil, že okrem spomínaného telegramu napísal aj básne Tanky idú po Prahe, ktorá dodnes patrí k jeho "najmilším detom".

A v užšom kruhu na posedení po večierku, neváhal porozprávať ani o okolnostiach vzniku tej básne. Iste uvítate, ak vám prečítam záznam tohto rozprávania, ako ho 4. apríla 1989 v pražskej pivárni U dvou koček urobil Milan Tokár. Pre poriadok vpred poznamenám, že na otázku, či súhlasí s publikovaním, odpovedal Jevtušenko: "Robte si s tým, čo chcete! "

Jevgenij Jevtušenko: záznam rozprávania v pražskej pivárni "U dvou koček" 4. 4. 1989.

Začiatkom augusta som bol u Šostakoviča a odohral sa medzi nami asi takýto rozhovor: J.J.: Dimitrij Dmitrievič, prečo vy, taký geniálny skladateľ, komponujete všeliké oslavné úody, gratulácie, zdravice a pod.?

D.Š.: Zlomili ma. Slová nie sú dôležité, dôležitá je hudba. A v hudbe nikdy neklamem.

J.J.: Ale veď dávate príklad smorálnosti mládeži. Ak robí také niečo génus...

D.Š.: Opakujem, že som zlomený. Pozrite, tu mám list sovietskej inteligencie, v ktorom sa príkro odsuzuje konanie československej inteligencie...

J. J. : Vy to podepíšete?

D. Š. : A čo mám robiť? Je mi to fuk. Som prvý tajomník Zväzu hudobných skladateľov RSFSR...

JJ: Dimitrij Dmitrijevič, nepodepisujte to! Veď písmená sa môžu premeniť na naše tanky!

Šostakovič sa vzdialil a po chvíli sa vrátil, a začal piť.

J. J. : Kde je ten list?

D. Š. : Nepodpísal som ho.

Neviem, čo sa stalo skutočne, či ho roztrhol, či ho skutočne nepodpísal.... Musím sa priznať, že ja som vtedy neveril v možnosť násilného vojenského zásahu v Československu.

V druhej polovici augusta 1968 som trávil so ženou dovolenku v Kaktebele. Večer 20. augusta sme /Aksjonov, Balter, Gladilil a ja/ oslavovali Aksjonovove narodeniny. Všetky naše rozhovory sa týkali Československa. Lámalí sme si hlavu, aký môže byť ďalší vývin. Ako najortodoxnejší socialista som ustavične opakoval, že vojenský zásah je vylúčený. Aksjonov predpovedal, že tam pošleme tanky. Balter poznal, že kým hovoríme, naše tanky už sú možno tam.

Báno, 21. augusta Aksjonov prišiel ku mne. Po včerajšku nás boleli hlavy, nuž sme sa pobrelí na pivo. Na ulici sme stretli ukrajinského spisovateľa Šaremeta s tranzistorákom. "Počuli ste chlapci? Naše tanky sú v Československu! Tolké roky sme ich krmili a oni... Už dávno bolo na čase urobiť to!" V hróze sme počúvali jeho rádio. Obaja sme stretli reč. V jedálni sme si kúpili vodku/vtedy ju tam ešte predávali/, naliali sme si ju do póllitrov. Bola horúčava, mlčali sme, ako zarezaní a pili sme vodku. Aksjonov sa rýchlo pripil. Po chvíli sme sa obaja rozplakali. Pili sme vodku a plakali sme. Lúdia v šoró s údivom pozerali na nás. Aksjonova to onedlho rozčúlilo. Podi-

šiel k ľuďom a zreval: "Viete, čo sa stalo?" mlčanie. "Naše tanky vošli do Prahy!" mlčanie. "Ste ubohí otroci. Zajatca začnú zatvárať vás!"

Viedol som ho domov, cestou vystrájal, vrhal sa na ľudí. Uložil som ho spať. Počúval som rozhlas. Podarilo sa mi vylodiť Prahu. Zrazu sa ozval Žikmundov hlas: "Žeňa Jevtušenko, pošúvaj ma!.. Žeňa, pomôž nam, vyjádri sa..." Hlas sa odmlčal.

Šiel som za vterajšou ženou Galou. "Idem poslať telegram vláde". "Vieš, čo z toho môže byť?" - "Viem" - Nuž choď, ak ťa zabásnu, pójdem sedieť aj ja..."

Poslal som z pošty dva telegramy - veľvyslanectvu ČSSR v Moskve o podpore a solidarite, Brežnevovi protest. Dievčiná za obločkom len vzdychala: "Ach, čo sa to len deje, čo sa deje..." Ale telegramy prijala a odoslala.

Aksjonov mi doma vyčítal: "Načo si im poslal telegram? Prečo si saponížal rozhovorom s týmito ľuďmi? Namietal som: "Urobil som to z egoizmu. Chcem sa cítiť ako človek!"

Na druhý deň prišla uplakaná dievčina z pošty, že ju vyhnali z roboty, lebo prijala moje telegramy. Odišiel som do Feodosie, išiel som na KGB a žiadal som, aby ma prijal načalnik. Nechali ma štyri hodiny čakať. Keď som pohrozil, že ak ma nepríjme, odletím do Moskvy a usporiadam tlačovku, prijal ma a obvinil ma, pže dievča prepustili kvôli mne. Vyhrážel som mu všetkým možným. Na druhý deň dievčina pracovala.

23. auguste som napísal básen Tanky idú po Prahe. U nás nikdy nevyšla, recitoval som ju x-krát priateľom, na rôznych vystúpeniach a koncertoch.. Vyšla v anglickom preklade - bez štyroch veršov /o Manilovovi, Mozdriovovi a človeku v púzdre/. Potom nám odmietli predĺžiť pobyt v Koktobeli. Vrátili sme sa do Moskvy, sedeli sme doma a páľili sme niektoré knihy, časopisy a papiere - a čakali domovnú prehliadku.

Nič také sa nestalo.. A keď poznáme toto rozprávanie, patrí sa, aby sme poznali aj básen, začínajúcou sa v ruštine takto:

Tanki iduť po Prage
v kakátoj krovi rassvěta.
Tanki iduť po pravde,
kateraja ne gazeta.

Ale já vam ju radšej prečítam celú vo svojom preklade:

Hle, tanky idú po Prahe-
krvavé ráno černie právo.
Hle, tanky idú po Pravde -
nie novinovej, ale pravej.
Hle, tanky idú po nadšení,

čo vykročilo z tupej schémy!
Hľa, tanky íduť po vojakoch,
sediacich vo vnútri tých tankov.
Bóže moj, ako sa mi hnusia!
Bože moj, aký pád, zas nový!
Tanky po tele Jána Husa,
po Petšfim aj Puškinovi.

Hľa, korbáč motorizovaný -
kto právo mal ísť ním tak ostro?
Naivný Manilov - už v dlani
hrdielce tfoje zovrel Nozdrilov.
Chrapúnstvo korene má v strachu.
Pogromistické chriapy, - tu ste!
Nič, len strach - zmiešanina prach
Nozdrilova a človek v púzdra.
Svedomie, česť ste pošlapali!
Tak ako netvor nenažraný
to strach sa cv púzdrach tankov valí
a pancier chrapúnstva ho chráni,
aj po kryptách aj po tých v lóne,
čo ešte nerodia sa asi -
rúžence úradnických sponiek,
zmenené na tankové pásy!
Som nepriateľom Ruska, vari?
Vari som v detstve nebol šťastný?
pchajúc nos v usoplenej tvári
do milovaných tankov vlastí?
Ako íť, keď mi vieru berú,
keď ako hotlíky tam v Prahe
tanky íduť aj cez tu vieru,
že sú to ony, v detstve drahé?!
Kým nie som na poslednom súde,
obrátiť sa chcem na potomstvo,
bez ohľadu, čo so mnou bude,
s jedinou jednou svojou prosbou?
Nech bez nároku, s úctou k pravde,
dejú mi na hrot nápis taký:
"Tu leží ruský básnik. V Prahe
zadávaly ho ruské tanky."

23. augusta 1968 - Koktobal

Puší nado mnoj bez rydáníj
proszo napíšiť po pravde:
"Ruskij pisatel. Razdevlen

russkymi tankami v Praze. "

Keď som túto básen prekladal, nemohol som si nespomenúť na vlastnú básen Hodiny milosrdných bratov, ktorú v decembrovom čísle ročníka 1968 ešte stihli uverejniť aj Slovenské pohľady. Písal som tú básen v tých istých chvíľach, ako Jevtušenko svoju a začínala sa rovnakou myšlienkou ako Jevtušenkova:

Šli zabiť pravdu- bola našim vzduchom
zaťali - len krv detí vystriekla...

Myšlienky básnikov i tisíce kilometrov vzdialených - bývajú rovnaké.

Nieť divu, že aj dnešné Jevtušenkove myšlienky korešpondujú s našimi. Jevtušenko na príklad na svojom pražskom vystúpení povedal medzi iným aj toto:

Stagnácia nepriniesla také kruté a okázalé úrocesy končiace sa na popravčom kláte, ako v stalinskej epoche - ale tiché hrčúsenie ľudí pod bránami bolo normálne. A to nie je pre literatúru o nič menej nebezpečné. Aj tak sa však domnievam, že literatúra, najmä tá jej časť, ktorá tvorí výkvet, odolala a nepodľahla stagnačnému bahnu, aj keď to často bolo veľmi ťažké".

Ešte stále je to dosť ťažké.

Myslím si však, že ani výkvetu našej literatúry neostáva nič iné, - len splniť svoju povinnosť.

/Prednesené na konferencii Slovenských pohľadov 16. maja 1989
v Budmericiach/.

Nahradit lež pravdou

Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 byla spojena s propagandistickou kampaní, v níž se předstihovali sovětští novináři a publicisté zvučných jmen v nejroztodivnějších výmyslech a lžích. My, kteří jsme tyto události prožívali, jsme byli doslova šokováni nevybíravostí a cynismem sovětských sdělovacích prostředků. Svět měl být přesvědčen o tom, že Československo je na pokraji zkázy a každou chvíli hrozí v této zemi uprostřed Evropy výbuch krvavé kontrarevoluce, občanské války a jiných hrůz, a za bukem čekají imperialisté. Tuto atmosféru navozovali ve svých zprávách i pražští korespondenti ústředních sovětských deníků. S některými z nich jsem se stýkal a mohu dosvědčit, že chovali k Pražskému jaru značné sympatie. Ale to byly jejich soukromé názory, psát musili něco docela jiného. Tehdejší dopisovatel Izvěstijí Krivošejev mi například poskytl ochotně cenné informace k mé reportáži "Prjamo, prjamo, asfalt", která tehdy vzbudila značnou nelibost sovětských oficiálních kruhů. Když se pak po 21. srpnu začaly s jeho podpisem objevovat vysloveně prolhané články v Izvěstijích, omlouval se, že mu jeho příspěvky v moskevské redakci doplňují a předělávají podle oficiální linie.

Nejdůležitější ze všeho bylo dokázat, že se u nás připravovalo ozbrojené povstání. Bylo třeba za každou cenu najít zbraně. Proto byl skutečně průhledný pokus s podvrženými zbraněmi na Sokolovsku. Stejnému účelu měly sloužit nálezy na různých místech Prahy. Například byla vržena do světa zpráva o skladišti zbraní v budově Svazu novinářů, dokonce dokumentovaná fotografií. Poněkud groteskní bylo to, že mezi zbraněmi byl i kulomet maxim, proslavený z dob ruské občanské války. Snad ho sem přitáhli z nějakého muzea. Jako důkaz o přípravě ozbrojeného povstání byly pouštěny do světa i fotografie zbraní Lidových milicí. Ve zprávách sovětských dopisovatelů se ustavičně hovořilo o tom, že v Praze, nejmě v nočních hodinách, je

slyšet střelbu. Stříleli samozřejmě jen sovětští vojáci, ať již po opozdících, kteří překročili uzavírací hodinu, nebo jen pro vytvoření falešného dojmu, že tak zvaná kontrarevoluce se nevzdává.

Je známo, že rodiny některých vojáků nasazených tehdy v Československu obdržely smuteční oznámení o tom, že jejich synové či otcové padli při plnění internacionální povinnosti. Je nejvyšší čas říci pravdu o tom, jak tato chlapci zahynuli a kdo má jejich životy na svědomí. Musí být konečně i ze sovětské strany řečeno, že v naší zemi k žádným bojům nedošlo a že vinu za zmařené životy je třeba hledat ve vlastních řadách. Je načase rozmotat toto klubko lží, které otravují vztahy mezi našimi národy, a říci o invazi do Československa pravdu se stejnou otevřeností, jako byla řečena o Afgánistánu. Vždyť princip obou těchto tak zvaných internacionálních pomoci byl v podstatě stejný - snad jen s tím rozdílem, že u nás se dosud nenašli ti, kdo o sovětskou pomoc požádali.

Krátce po vyklizení některých objektů sovětskými jednotkami v Praze byly nalezeny doklady o jejich vojenských akcích, které patří spíše do oblasti fantazie než skutečnosti. Byly například nalezeny plány na dobytí budovy Svazu spisovatelů a Československé akademie věd. Tyto operace, jak vyplynulo ze zpráv velitelů, byly úspěšně splněny, a ti nejodvážnější návrhy k vyznamení. Snad se ještě někdy dovíme, jak se mohlo stát, že tyto plány, příkazy a zprávy byly zde tak lehkomyšlně zapomenuty. Nebo snad v tom byl úmysl? I to je možné.

Nevím, zda byl podobný operační plán vypracován i pro dobytí a obranu budovy Rudého práva na Poříčí. Ta byla totiž obsazena hned první den jako jedno z center kontrarevoluce. Budova byla vyklizena, u vrátnice postavena ozbrojená hlídka. Nahoře bylo rozmístěno asi třicet vojáků, kteří se připravili na ostrý boj. Okna zabarikádováli skříněmi a stoly, které byly napřed pro jistotu vypáčeny a důkladně prohlédnuty. Zřejmě se čekal útok z lince nebo z protější Bílé labutě. Ředitel vydavatelství spolu s předsedou celozávodního výboru KSČ rozhodli, že vedení závodu postaví k vrátnici svou vlastní hlídku. Já byl do této hlídky jmenován jako tlumočník, ale nebylo co tlumočit, protože hlídka nesměla s nikým mluvit. A když přišel velitel oddílu a zajímal se, zda nejsou v budově ukryty zbraně, nerozuměli

jsme zase my. Naštěstí zbraně Lidových milicí nenašli. Jendak by je zabavili, jednak by to byl další bombonek pro sovětskou propagandu.

K útoku na budovu Rudého práva přece jen došlo, a to ve čtvrtek v pravé poledne - a nikoli ze strany kontrarevoluce. Zničeho nic projel po Poříčí obrněný vůz a z lehkého kulometu rozstřílel v celé budově okna. Pokud se pamatuji, bylo rozbito přes tři sta okenních tabulí. Zraněn nebyl naštěstí nikdo. Tato akce, tak bezohledná a nesmyslná, protože se odehrála za běžného provozu na rušné ulici, měla výlučně propagandistický cíl. Za obrněným vozem totiž jeli filmaři, kteří akci natáčeli. Záběry pak byly zařazeny do filmu o potlačení kontrarevoluce v Československu, který se krátce na to objevil v moskevských kinech, ale velmi rychle byl stažen. Škoda, že se nepromítal i u nás, ale snad by se to ještě dalo napravit. Určitě bychom se z něho dověděli leccos zajímavého.

Lež, pomluva, provokace, všechno se hodilo k tomu, aby se zdiskreditovalo tehdejší obrodné hnutí u nás. Budova Rudého práva byla terčem nesmyslného útoku stejně tak jako Národní muzeum. Nebo snad se i v Národním muzeu skrývala kontrarevoluce? Všechno bylo podřízeno propagandě. Každý prostředek byl dobrý k tomu, aby ospravedlnil zásah proti naší zemi podle pěstního práva.

Boris Polevoj, který se považoval za velkého přítele naší země, napsal tehdy, počátkem září 1968 do Pravdy :

"Ano, tanky pěti zemí Varšavské smlouvy jsou nyní v Praze a Bratislavě. A tak dnes já, starý ruský voják, milující Bratislavu i Prahu láskou vojína, bojujícího za osvobození těchto měst, nemohu neuznat oprávněnost tohoto mimořádného opatření. A jsem přesvědčen, že všichni moji slovenští a čeští přátelé dříve nebo později uznají správnost těchto dočasných opatření."

Mýlil se Boris Polevoj. Mýlil se a podváděl, protože velmi dobře věděl, oč jde. Navštívil Prahu na jaře 1968 s Konstantinem Simonovem. Mluvil tedy s představiteli Pražského jara a projevoval jim své sympatie. Oba mi tehdy říkali, že Sovětský svaz by taky potřeboval zásadní reformy, ale že si to neumějí představit - dopadlo by to prý strašně. Tolik je u nich nahromaděných křivd... Simonov mlčel, Polevoj, jako starý a poslušný voják, pomáhal o něco později ospravedlnit Brežněvovu velmocenskou politiku a pokoušel se nás utěšit, že všechno přejde a přebojí. Nic nepřešlo a nic nepřehlelo. Lež je třeba nahradit pravdou, křivdy je třeba napravit; pokud to ještě jde.

Poznámka : V. Krivošejev nelhal, když uváděl, že jeho články v moskevské redakci Izvěstijí doplňují a předělávají podle oficiální linie. Protože sám takové články odmítl psát, byl z Prahy odvolán a potom z redakce Izvěstijí vyhozen. Při své nedávné návštěvě v Praze mi dal přečíst nověinový nekrolog k úmrtí tehdejšího šéfredaktora Izvěstijí, ve kterém se tato epizoda výslovně konstatovala s tím, že to tehdejší Krivošejevův šéf neučinil z vlastní vůle a že se postaral o to, aby nebyl uexistenčně či jinak postižen. Loni v pozoruhodné besedě Moskevských novostí s některými pražskými zpravodaji sovětských novin z roku 1968 vystoupil V. Krivošejev způsobem, který napomohl sovětskému čtenáři k pravdivému pochopení Pražského jara.

Z. Šulc

Vážená redakce,

v 232 č. jste dne 19. srpna t. r. uveřejnili pod titulem "To bylo v Praze" rozhovory s třemi účastníky události 21. srpna 1968 v Československu. Chtěl bych také za mnoho svých přátel a soudruhů vyslovit Vám uznání a dík za rozhovor s V. Nefědovem, ukazující, že poctiví sovětské lidé, i když povolání k účasti na vojenském vpádu do Československa, dokázali přes nepravdivou propagandu jim vnucovanou vojenskou nařizovací cestou zachovat si jak zdravý smysl pro realitu, tak i lidský vztah k lidu okupované země, respekt k jeho důstojnosti a pochopení pro jeho myšlení a cítění a našli odvahu k poznání, uznání i vyslovení pravdy o tomto tragickém činu, jenž hluboce urazil lid Československa a vyvolal nejhlubší odcizení mezi národy našich zemí za celá staletí jejich přátelaských vztahů. Byl bych Vám spolu s mnoha dalšími Čechy a Slováky povděčen, kdybyste toto uznání a dík dokázali předst také V. Nefědovovi, jehož rozhovor s Vaší redakcí bohužel tisk u nás před naší veřejností zamlčel.

Poněvadž ze čtení Vašeho listu jsem netyl přesvědčení, že "glasnost" pro Vás skutečně platí jako výzve i závazek k pravdivosti, cítím se povinen pozestavit se nač Vaším rozhovorem s K. T. Mazurovem v témže čísle, a to konkrétně nač jeho tvrzení: "Naprosto nečekaná byla pro nás očividná narážka čs. ministra zahraničních věcí o odchodu Československa z Varševské smlouvy." - Tím ministrem jsem byl tehdy já. Slova K. T. Mazurova mne udivila a ještě více překvapila řadu mých přátel doma i v zahraničí. Poněvadž ve všech dokladech mých projevů a výroků ani v tisku té doby nenacházím ani slovo, které by mohlo sebevzdáleněji skrývat "narážku", o níž autor mluví, žádám Vás v zájmu historické pravdy o sdělení, na základě jakých konkrétních skutečností on sám i jeho kolegové o takové "narážce" zvěděli. Je to důležité zvláště proto, že z kontextu jeho vyprávění může vzniknout dojem, že tato "narážka" byla jedním z rozhodujících důvodů pro zahájení největší vojenské operace od 2. světové války v Evropě, a to proti spojeneckému státu, důsledně dodržujícím své smluvní i mravní závazky vůči SSSR i ostatním účastníkům této operace.

Pro objasnění Vám sděluji, že jako ministr zahraničí jsem prováděl politiku, jejíž linii určoval Akční program KSČ a program vlády, jež nastoupila v dubnu 1968. Její klíčovou zásadou byla neochvějná věrnost principům i závazkům spojeneckých smluv ČSSR a SSSR a ostatními státy Varševské smlouvy. Považoval jsem ze svou povinností

prováděním této politiky dokazovat, že demokratická obroda socialismu v naší zemi, prováděná podle linie KSČ se spontánní nebyvalou podporou převážné většiny lidu naší země, nejen neoslabuje naši věrnost vůči spojencům, ale naopak, činí z nás aktivnější, dynamičtější a proto i účinnější spojence v úsilí o zabezpečení míru a spolupráce především v Evropě.

Není mi znám jediný případ, kdy by kterákoliv ze spojeneckých vlád vyslovila námitky vůči této linii naší zahraniční politiky a jejím provádění. Této linii zůstalo vedení KSČ i vláda ČSSR věrní i tehdy, kdy přepadením naší země vojsky 5 spojenců byla hrubě porušena především Varšavská smlouva, dvoustranné smlouvy o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a každou z pěti zemí, účastných na tomto přepadení, jakož i všechny závazky z mnohostanných dohod, jimiž byly tyto země vázány společně s ČSSR, jako především z Charty OSN. Když jsem protestoval proti intervenci a v souladu s prohlášením vlády ČSSR i předsednictva ÚV KSČ prokazoval protiprávnost i věcnou bezdůvodnost této akce, prohlásil jsem v Radě bezpečnosti OSN rovněž, že Československo nadále zachovává věrnost těmto závazkům, i když je pět států porušilo. A když právě toto porušení Varšavské smlouvy vpádem pěti jejích účastníků do ČSSR vyvolalo v naší veřejnosti nálady pro odchod z této porušené smlouvy a vyhlášení neutrality, postavil jsem se opět v souladu s Nár. shromážděním i linií sjezdu KSČ konaného přes obtížné podmínky okupace - rozhodně proti heslu neutrality a za setrvání ve spojeneckých svazcích.

Dovolte ještě připomenout, že kdyby byl skutečně tehdejší ministr zahraničí ČSSR vyjádřil sebeslabší náznak proti Varšavské smlouvě, bylo by to rozpoutalo bouři demarší a kampaní v pěti spojeneckých zemích. Víím ze zkušeností, že daleko nevignější slova, články, či komentáře tisku, v divadle či filmu, byly stálým předmětem výčitek či přímo diplomatických nót, předávaných našemu ministerstvu či přímo stranickému vedení v čele s Dubčekem.

Důvodem vpádu vojsk pěti států do ČSSR přece nebyla zahraniční politika, ani mezinárodní situace. Šlo o zmaření reformy, jež ve svém pojetí i jednotlivých rysech připomínají to, co u Vás protibíhá jako perestrojka a hlavně o rozdrčení naší tehdejší glasshoosti. Vždyť politiku, jejímž výsledkem byla tato invaze do ČSSR charakterizoval výstižně K. S. Gorbáčov o devatenáct let později na plénu ÚV KSSS v lednu 1987 slovy, že "v její přípravě i praktické činnosti převládaly konzervativní nálady, setrvačnost, snaha zbavit se všeho, co se nevešlo do navyklých schémat, neochota řešit aktuální a politické otázky". A že její "teoretické představy o socialismu zůstávaly v

mnohém na úrovni 30. tých - 40. tých let." Proto nemohla snést u nás Dubčekův pokus "vrátit socialismu jeho lidskou tvář". Ale tato politika nedovolila ani u Vás perestrojku a museli jste s ní skoncovat, než jste mohli rozvinout glasnost. U nás rozdrtila "pražské jaro" a vtěsnala čs. společnost do struktur a vazeb, které jste od zahájení perestrojky označili jako systém stagnace. A tak se také u nás prokázala. Připomíná-li K. T. Mazurov, že Československo bylo před časem jednou z 10 nejpokročilejších zemí, dnes nám odborníci říkají, že jeho místo je někde na konci čtvrté desítky, v těsné blízkosti rozvojových zemí.

Máte pravdu, říkáte-li, že hodnocení čs. roku 1968 by mělo být věcí čs. lidu, po případě jeho odborníků. Jenže na tom našem roku 1968 leží těžký stín 21. srpna, který zabraňuje čs. lidu i jeho sebe-kvalifikovanějším odborníkům poznávat a říkat p r a v d u o těchto událostech. Tento stín tam nevrhl čs. lid. Ten zhodnotit a umožnit světlu pravdy, aby prosvítilo tyto události mohou jen ti, jejichž předchůdci jej tam vrhli. Poláci i Maďaři udělali první kroky. V. V. Nefědov Vaší zásluhou ukázal, že jsou možné a nutné další kroky- u Vás. Přijdou?

S pozdravem a přáním plného úspěchu
Vaší perestrojce

Jiří Hájek

pozn. opisujícího: k době uzávěrky této stati J. Hájka v "Zásuvce" nebylo možné ověřit, zda Izvěstije otiskly plný jeho text. I kdyby tomu tak nebylo, lze s uspokojením zaznamenat nasmírně pozitivní posun "glasnosti" v SSSR ve složité a citlivé otázce r. 1968 v Československu.

O skutečných příčinách vojenské intervence v ČSSR 1968

Dopis redakci "Trybuny ludu"

Vážená redakce !

Pod titulem "Článek Trybuny Ludu" publikovalo Rudé právo, deník ÚV KSČ, dne 17. srpna 1989 pouze výňatek z článku Trybuny Ludu, aniž by uvedlo jeho polský titul a sniž by uvedlo datum polského publikování. Tím nesmírně stížilo, snad i zne- možnilo angažovanému čs. čtenáři seznámit se v plné, nezkras- lené podobě s textem statí TL. Navíc - zjevně tendenčně - provedlo selekci jednotlivých partií polské statí, uvádějíc to, co se mu hodí do jeho dávného scénáře událostí r. 1968, formulovaného především v stranickém dokumentu "Poučení z kri- zové situace..." publikovaném na poč. 70. let. Nedostí na tom : v redakčním úvodu k výňatku, v redakčním závěru a dokonce i upros- třed uváděných vybraných partií komentuje naprosto lživě pol- skou interpretaci událostí dramatických let 1968 - 69. Je to zřetelné plivnutí do tváře všem principům novinářské rutiny, a hlavně novinářské etiky. Tím hůře, že všechno nejlepší v dějinách čs. žurnalistiky se opíralo o husovský a havlíčkovský, a potom vědecký pozitivistický požadavek objevovat a hlásat po- znanou pravdu o minulosti podle hesla "padni komu padni".

Svoji reakci na u nás publikované výňatky z TL dělím na dvě části :

1. Odpověď na nepravdy redakce Rudého práva;
2. Odpověď na nepravdy, nepřesnosti, neúplnosti a omyly oněch partií statí TL, jež byly u nás zveřejněny.

Ad 1. a/ : RP vytýká statí TL, že se mj. nezabývá "např. faktem, že tehdejší první tajemník ÚV KSČ Alexandr Dubček nereagoval na upřímně míněná varování ze strany spojenců, že je klamal, což rozhodnřícím způsobem ovlivnilo vztah spojenců s tehdejší čs. vedením. Pravda, ostatně redakci RP velmi dobře známá je, že celé polednové vedení KSČ v čele s A. Dubčekem, a dokonce i

vedení KSČ po dubnu 1969, tedy "husákovské", nejméně do konce r. 1969 odmítalo "spojeneckou" charakteristiku situace v ČSSR jakožto "kontrarevoluční" a jako rozhodující rys situace v ČSSR akceptovalo nadšenou, v dosavadní historii ČSSR nikdy nezaznamenanou podporu drtivé většiny čs. veřejnosti politice ^{KSČ} [redacted], vyjádření zejm. jejím Akčním programem. Příslušné dokumenty k tomu jsou plně přístupné jak redakci RP, tak redakci TL /výměněné polemické dopisy z Warszawy a do Warszawy z léta 1968, komuniké z Čierné a Bratislavy z poč. srpna/. Pokud jde o ono poslední, soudruh Dubček podal, a soudní orgány dosud ignorují, žalobu na p. V. Bilaka pro jeho tvrzení ve Spieglu, že prý Dubček v Bratislavě podepsal dokument, uznávající "kontrarevolučnost" situace v ČSSR a slíbil prý proti "kontrarevoluci" zakročit. Potvrzuje též obsah "moskevského protokolu" ze srpna 1968, v němž na čs. návrh není o kontrarevolučnosti situace v ČSSR ani zmínka, a mnohé jiné dokumenty. Patří k nim i výsledky četných průzkumů veřejného mínění, z nichž vyplývá, že z dogmatických, neostalinsko-brežněvovských pozic kritizovalo polednovou politiku KSČ asi 5 % strahíků z asi 1,679.000, zatímco kapitalismu před demokraticky reformovaným socialismem dávalo přednost 4 - 5 % obyvatel, aniž by byli ochotni cokoli pro návrat kapitalismu podniknout.

Stranické vedení, v souladu s vůlí členstva, tudíž spojence n e k l a m a l o, nýbrž zdůvodněně o d m í t a l o snahy některých stran zemí V-pětky /žel, gomulkovské vedení PSDS spolu s vedením SED v nich hrálo vůdčí roli", donutit čs. vedení, aby potlačilo nikoli "kontrarevoluci", nýbrž obrodný proces nedílně spojující to, co k sobě organicky patří - socialismus a demokracii. Klame a dokumentárně ověřené pravdy popírá dnešní vedení KSČ u vědomí informačního monopolu, jímž v Československu disponuje.

Ad 1. b/ : Uvádění výňatků z TL doplnilo RP veskrze lživým tvrzením : "Znepokojující bylo vřtomto smyslu zejména vystoupení generála Prchlíka, tehdejšího vedoucího oddělení ÚV KSČ, který učinil v roce 1968 prohlášení, z něhož vyplývala hrozba, že ČSSR vystoupí z Varšavské smlouvy, Jeho prohlášení nebylo tehdy nikým dementováno" -/pozn. RP/.

I zde jsou redakci RP plně dostupné sdělovací prostředky z té doby, jež nejen Prchlíkovo, nýbrž i Dzúrovo /tehdy i po Srpnu ministr nár. obrany/ vystoupení v plném znění uvádějí. U obou je uvedeno zcela shodné stanovisko, aktuálně formulované v souvislosti s letními manévry vojsk V-smlouvy na území ČSSR, kdy všechny lhůty odchodu vojsk po skončení manévrů z území Československa byly prorušeny z průhledných důvodů : tlačit politicko i vojensko-mocensky na čs. stranicko-státní vedení, aby likvidovalo násilím "kontrarevoluci". Oba tehdejší vysocí funkcionáři vyjádřili pouze tehdejší politiku reformního vedení KSČ, když postulovali rovnoprávnější vztahy uvnitř vojenského velení Varšavské smlouvy než dosud. Šlo tedy o odpovídající podíl Československa a jiných států V-smlouvy na přímém velení /dosud existoval monopol sovětské generality/ a o plné dodržování smáuvně zakotvených principů v dohodě z r. 1955, která byla zaměřena výlučně proti možné agresí NSR a NATO, nepředpokládala však zasahování do vnitřních věcí jednotlivých státně-stranických partnerů. Ve stejném směru bylo orientováno memorandum Vojenské politické akademie ŠSLA, jež představovalo dokument formulující čs. specifickou vojenskou doktrinu, rozpracovávající vojenskou doktrinu V-smlouvy. Na přímý zákrok Brežněva byl V. Prchlík zbaven zastávané funkce a po nástupu "normalizačního" vedení KSČ odsouzen k dvěma letům vězení. Rudé právo tudíž bezostyšně lže, pokud z Prchlíkova /jak ukazují i Dzúrova/ vystoupení vyvozuje hrozbu odchodu ČSSR z V-smlouvy. K argumentaci a zdůvodnění této mé teze přistupuji k bodu 2. - k textu, uváděnému Rudým právem z Trybuny ludu.

Ad 2. : V polednovém Československu se konalo péčí kvalifikovaných sociologů přemnoho průzkumů veřejného mínění. Je pravda, že již v prvním čísle obnovených Listů zaznělo několik intelektuálských radikálních hlasů, požadujících neutralitu Československa. Ale ani z těchto ojedinělých hlasů nevyplývalo, že by stoupenci této myšlenky byli pro okamžitou realizaci svých postulátů. I oni chápali proces jako postupný, podmíněný celkovým snížením mezinárodního napětí.

Průzkumy veřejného mínění z té doby, prováděné kvalifikovaně a odpovědně předními sociology prokázaly, že až do doby konání letních manévrů spojeneckých armád, konkrétně do května 1968, bylo 82 % reprezentativního vzorku občanů přesvědčeno, že je třeba v zájmu Evropy, světa i Československa uchovat až do příznivě změněných podmínek spojenecké ~~zá~~ závazky Československa ve V-smlouvě. Přitom ovšem v tomto vzorku převládalo /dokonce drtivou 90% většinou/ přesvědčení /v souladu s postuláty Prchlika či Dzúra/, že dosavadní vztahy nebyly rovnoprávné a že podmínkou plné spolupráce je rovnoprávnost smluvních partnerů.

Je ovšem pravda i to, že vojenská invaze Československa totálně proměnila toto spontánní veřejné mínění. Po ní nejméně 90 % obyvatel vyjadřovalo - zajisté naivní - požadavek vystoupit z V-smlouvy a zabezpečit neutralitu Československa. Pokud jde o oficiální stranicko-státní vedení Československa, nemůže Rudé právo ani v nejmenším a ničím dokázat, že by v kterékoli vývojové fázi od ledna 1968, až do dubného pádu dubčekovského vedení 1969 sledovalo linii nikoli spojení v rámci V-paktu, nýbrž vystoupení z něho a neutralizace. Dokonce i nový Ústřední výbor KSČ, zvolený na mimořádném vysočanském sjezdu v srpnu 1968, spolu s parlamentem a vládou republiky rozhodně a argumentovaně odmítl všelidový požadavek neutralizace a vystoupení z V-smlouvy.

Část textu, publikovaného z TL Rudým právem, vytyčuje ještě jinou zásadní otázku. Bez ohledu na přání a tužby převážné většiny lidu Československa i jeho stranicko-státní vedení hrozilo prý objektivní nebezpečí, že síly světového anti-socialismu a imperialismu zvrátí poměr sil, zejm. mezi NATO a V-paktem ve prospěch prvního uskupení. Trybuna lidu na podporu tohoto stanoviska přináší řadu jistě pozoruhodných argumentů. Ty se mimo jiné opírají především o text hodnotící soudy W. Gomulky z té doby. Interpretuje-li RP Trybunu přesně, pak "Za těchto okolností se rýsovalo nebezpečí změny strategického a vojenského seskupení NATO tím, že by se do jeho dosahu dostalo také území Československa. To by bezprostředně

ohrozilo socialistické státy střední a východní Evropy včetně Polska a možná především Polska". - A potom ve stati TL následuje FRP uvedlo tučně vystoupení W. Gomulky "vysvětlující akci k 21. srpnu". Tady jste se, vážení polští soudruzi z TL dopustili nejhrubších, a z vědeckého hlediska neodpustitelných přestupků vůči prověřené historické fakticitě :

Máte zajisté pravdu v tom, že tehdy, k r. 1968, nebyly nikterak smluvně zajištěny pozitivní praktické kroky k "uvolnění", jako je tomu v poslední době. Ale nesporným faktem mimořádné důležitosti je, že již tehdy vítězně nastupovala, a v NSR zejména /mimořádná to zásluha sociální demokracie a v čele s nezapomenutelným W. Brandtem/, ale i FDP a některých složek CDU - CSU/, politika uvolnění, snažící se vyloučit "pozici síly" a nahradit ji politikou "realismu" a sledování vyššího, všelidského zájmu a hodnot. Z tehdejší NSR nejenom nehrozilo nebezpečí vojenského vpádu do Československa, nýbrž naopak, vytvářely se již první obrysy, ba i první reálné kroky pozdější, již plně rozvinuté politiky uvolnění, jež v sobě obsahovala i uznání nových polských hranic, o které se údajně W. Gomulka obával.

Tomu odpovídala i branná politika NSR. K létu 1968 se nikterak nezvyšovaly stavy Bundeswehru, nedošlo k žádnému pro-nikavému zkvalitnění bojové techniky. Totéž platí o vojscích USA a V. Británie a jejich technice, rozmístěných v NSR. Vojska všech tří zemí, umístěná v NSR, nebyla v době kulminující čs. krize uvedena do stavu nejvyšší, nýbrž do stavu nej-nižší bojové pohotovosti. Přitom došlo k jistému stažení z hranic bezprostředního dotyku s čs. jednotkami, rozmístěnými podél západních hranic. Brežněvův člověk, neblahý V. Bilak, v rámci "naparovační euforie" svého času prohlásil, že bychom ty imperialisty smetli až za Pyreneje, kdyby si troufli nějak se do čs. - sovětských vztahů té doby vměšovat. Západ se opravdu choval veleskromně a projevil radost nad tím, že se vojska zastavila poblíž Prahy, v Milovicích a Plzni a nešla až na hranice, jejichž střežení klidně ponechala osvědčené, plně

bojeschopné /ač propagandisté 5 zemí tvrdili opak/ čs. armádě. Brežněv sám v době nejvyhrocenější diskuse s čs. vedením v Moskvě lámal jejich morální odpor proti svým okupačským a agresivním úmyslům a činům poznámkami asi toho typu : po vašem boku vystoupí leda Berlinguer, Tito nebo Ceaucescu, ale president Johnson se vměšovat nebude a odejel poklidně na svoji farmu trávit víkend. J. Hájek, tehdejší ministr zahraničím, uvádí ve vzpomínkách rozhovor s H. Kissingerem, v němž tento vlivný americký politik ho ujišťuje, že do vnitrosoustavových otázek se USA v žádném případě nebudou vměšovat. Ostatně existuje i mnoho jiných důkazů, že USA i jiná konzervativní státní vedení té doby neměla nejmenší zájem na reformě komunismu, jeho demokratizaci a humanizaci. Pro potřeby uchování světového kapitalismu byl výhodnější stalinsko-brežněvovský komunismus se zvířecí tváří, než dubčekovský komunismus s tváří lidskou...

Autorovi, či autorům statí v TL, nemohu nevytknout idealizaci tehdejší Gomulkovy argumentace o německém nebezpečí, tudíž zdůraznění "ušlechtilé pohnutky" polské participace na vojenské invazi do Československa. Gomulkova argumentace neobstojí ve světle exaktně prověřeného faktu, že Západ nepřipravoval vytržení ČSSR ze socialistické soustavy a z V-smlouvy, změnu mocenského států quo v Evropě, změnu nově nabytých polských hranic ve prospěch obnovené velkoněmecké říše. Jaké byly skutečné příčiny Gomulkova postupu, tedy postupu špiček PSDS a polského státu té doby vůči Československu?

Gomulkovské vedení nastoupilo do čela PSDS a státu v době vzrušeného podzimu 1956, uvítáno, troufám si tvrdit, zdrcující většinou polské společnosti s velkými nadějemi na pokrokové reformní společenské změny ve všech rozhodujících oblastech. Přes mnohá opatření, právem uvítaná polskou veřejností, k nimž v první řadě patří rozpouštění a samorozpouštění zemědělských družstev a rozvoj soukromého podnikání v zemědělství, řemeslech a jiných službách, v obchodě, ztroskotalo gomulkovské vedení - objektivně i pod sovětskými vlivy a tlaky - v oblasti změn politicko-systémových a kulturních. Ztroskotalo i na nedůslednostech uskutečňovaných ekonomických reform a posléze se plně

podřídilb stagnačnímu neostalinismu-brežněvismu, se všemi následky, zejm. v souvislosti s lidovou podporou a důvěrou v možnost reformování komunismu. Již k jaru 1968 vyslovovala naprostá většina politicky angažované polské veřejnosti ono okřídlené : "Cela Polska czeka na swojgo Dubczeka".

A to bylo nesmírně progresivní volání, vyjadřující přesvědčení, že je ještě jistá možnost společenského progresu, vedeného nikoli protikomunistickými, resp. protisocialistickými silami, nýbrž silami reformního komunismu /ovšem již nikoli personálně reprezentovaného diskreditovaným Gomulkou a jemu blízkými, nýbrž jinými, doopravdy "dubčekovsky" orientovanými reformními silami/.

Základním faktorem, který ovlivnil v té době rozhodnutí Gomulky a jeho blízkých z polského stranicko-státního vedení, aktivně participovat na vojenské intervenci v Československu, nebyl nikterak strach před posílením západoněmeckého revanšismu v důsledku "přechodu Československa ze socialistické do imperialistické soustavy", nýbrž strach vládnoucí byrokratické polské garnitury před vlivem čs. antibyrokratického a antistalinistického společenského pohybu, jenž by polské - kdysi reformátory, dnes beznadějně brežněvisty - neostalinisty - smetl z jejich mocenských a ideologických pozic. Tehdejší maďarské vedení v čele s J. Kádárem dávalo přednost politickému řešení čs. otázky před násilným řešením vojenským. Naopak, polské gomulkovské vedení, spolu s německým ulbrichtovským, stálo v čele těch sil v "soustavě", jež posléze s úspěchem prosadily, i proti vlašnému maďarskému odporu, vojenské řešení čs. problematiky. Tím byla zasazena drtivá, kdož ví, zda nikoli smrtelná rána možné demokratické obrodě světového komunismu a soustavy tzv. socialistických států.

Od vojenské invaze polských vojsk do Československa v srpnu 1968 vede přímá či nepřímá cesta ke krvavému účtování s lidovým, antibyrokratickým, antistalinistickým odporem na polském pobřeží 1970 a k pádu Gomulkovské garnitury, dále k r. 1976, tedy k otřesení postavení jeho následovníka Gierka, dále k létům 1980-81, tedy ke Gierkovu pádu, k formování Solidarity, k výjimečnému stavu i k dramatickému a složitému polskému dnešku, kdy drtivá většina národa již nespojuje své

naděje na společenský progres s jakýmkoli reformními pohyby a s jakýmkoli reformisty v PSDS, nýbrž se silami, jež s nimi buď vstoupily do kritického partnerského vztahu, nebo do vztahu otevřeně konfrontačního.

Vojenská invaze do Československa a dvacetiletí brežněvovské stagnace poškodily nesmírně, snad nenapravitelně /?/ socialistický a demokratický vývoj Československa, i tento vývoj ve světových a evropských měřítcích.

S potěšením jsem zaznamenal, že i Senát i Sejm polskou intervencí do Československa v r. 1968 odsoudili. Omluva čs. lidu za vpád do Československa r. 1968 není vměšováním do čs. vnitřních věcí, jako tomu bylo nesporně v r. 1968. Je to přirozená morální povinnost, napomáhající znovuvzkříšení a rozvoji národní morálky Poláků, Čechů a Slováků.

Jako ústřednímu tiskovému orgánu PSDS vám přeji, soudruzi, plný zdar v úsilí o renezanici polského socialismu. Děkuji a blahopřeji polskému Senátu i Sejmu k jejich statečnému, moudrému a odpovědnému rozhodnutí v otázce polsko-československých vztahů. Je to rozhodnutí v souladu s přáním, tužbami a úsilím drtivé národní většiny Čechů, Slováků, Poláků, Maďarů, a soudím, že i dalších národů tzv. socialistické soustavy, jež svoji vůli a názory dosud nemohou svobodně vyjevit.

Praha dne 18. srpna 1989

PhDr. Luboš Kohout CSc.

/Na vědomí redakci Rudého práva/

O právu na hodnocení událostí roku 1968

Dopis předsednictvu Sněmovny lidu a Sněmovny národů FS ČSSR

Vážení pánové,

vaše stanovisko k prohlášením Senátu a Sejmu Polské lidové republiky nemůže přijmout žádný čestný, politicky myslící občan Československa, poučený historií 21 let, jež uplynula od vojenské invaze pěti zemí Varšavské smlouvy.

Nejvyšší reprezentativní orgány polského lidu, vzešlé z nejdemokratičtějších voleb poválečných polských dějin se vyjádřily ne k celému komplexu otázek, vztahujících se k historii let 1968-69 v Československu, nýbrž především k otázce oprávněnosti polské ozbrojené účasti na invazi Československa a k jejich neblahým následkům nejen pro Československo, ale i pro Polsko a další účastnické státy V-smlouvy. Tím se zajisté dostaly do rozporu s hodnocením událostí těchto let, jak je provedlo vedení dnešní KSČ a dnešního čs. státu /zejména v dokumentu "Poučení z krizového vývoje..."/

To však nemůže být kvalifikováno jako "hrubé zasahování do vnitřních záležitostí ČSSR". Naopak, nejhrubší z možných zásahů do našich vnitřních záležitostí představuje vojenský vpád pěti zemí do Československa, jehož důsledkem bylo zformování dnešní čs. vládnoucí stranicko-státní garnitury, jakož i její neblahá vůdčí činnost, jež přivedla ČSSR k všestrannému úpadku v oblasti národohospodářské, sociální, kulturní, politické i mravní.

Hodnocení čs. dějin jako dějin kteréhokoli jiného národa a státu světa a světových dějin jako celku není a nemůže být "výlučným právem národů Československa", jak tvrdí prohlášení Předsednictva Sněmovny lidu a Sněmovny národů ČSSR, nýbrž pouze jejich p ř e d n o s t n í m právem! Toto právo mají však i příslušníci jiných národů a jejich reprezentativní instituce. Jinak by se v hodnocení světových dějinných vztahů národů a států nemohlo na základě plodného rovnoprávného dialogu dospět k pokud možno objektivním závěrům, prospěšným všem. Prohlášení obou předsednictev je vlastně popřením mezinárodního práva.

"Nekompetentním" vyjádřením pohledu na dějinný vývoj let 1968 - 1969 je naopak vládní "Poučení", jehož autoři a hájitelé nejen v y l o u č i l i drtivou národní většinu z hodnocení vlastních dějin, nýbrž navíc mnozíci se požadavky dialogu a skoro 45 letech poválečného, tzv. socialistického vývoje lidu a státu p r o n á s l e d u j í jako trestný čin "p o b u ř o v á n í" /jak je tomu v poslední době, kdy tisícům signatářů petice "Několik vět" hrozí až tresty vězení za přirozený požadavek znát vlastní dějiny, svobodně diskutovat o jejich významu a smyslu a vyvozovat z nich politické důsledky/.

Pokud Předsednictvo Sněmovny lidu a Sněmovny národů Federálního shromáždění ČSSR jménem poslanců trvá na tom, aby právo národů země hodnotit čs. dějiny "bylo v plné míře respektováno", musí především zamést před vlastními prahem : tedy umožnit svobodnou celonárodní a celostátní diskusi k 50.tým létům, k létům 1968 - 1969 a k dvacetiletí tzv. normalizace, zastavit ostudnou a protiprávní kampaň proti signatářům "Několika vět" a odsoudit snahu soudně postihnout ty, kdož jsou vydáváni za jejich autory a hlavní šířitele.

PhDr. Luboš K o h o u t CSc

v r. 1968 docent Filosofické fakulty Univerzity Karlovy
člen KSČ v letech 1945 - 1969.

V roce 1968 člen Městské kontrolní a revizní komise KSČ
člen Vysokoškolského výboru KSČ v Praze

od r. 1970 dělník

člen O B R O D Y - Klubu za socialistickou přestavbu
Varšavská 24, Praha 2 - Vinohrady

PSČ 120 00

Ales Adamovič :

Neдавно jsem slyšel ze západního rozhlasu oprávněnou výtku, že jsme se nezastali svého československého kolegy, který byl odsouzen na devět měsíců.

Mluvil jsem o tom s Danilem Graninem, předsedou našeho PEN klubu, že bychom měli poslat čs. vládě protestní telegram. Zatím jsme pro tuto akci dva; uvidíme, jak se vysloví celá organizace. Chtěl bych ale na svou obhajobu uvést jeden fakt, a totiž příhodu, která se odehrála v Barcelóně na jednom mezinárodním setkání. Za Sovětský svaz tam byli tři spisovatelé: Fazil Iskander, Karjakin a já, dobrá parta, a druhou stranu zastupoval např. Čelidze, Sinjavskij s manželkou, prostě lidé, kterým jsme dlouho říkali disidenti a kteří dnes patří k nejkvalitnějším stavbyvedoucím přestavby. Velmi zajímavě jsme si popovídali a já z tribuny oslovil Zdeňka Mlynáře. Řekl jsem: Za své dospělosti jsem pšakal dvakrát. Za dospělého jsem se začal považovat od svých čtrnácti let, kdy začala válka. Šestý den po jejím propuknutí jsem uviděl v naší běloruské vsi německé tanky a tehdy jsem poprvé nebrečel jako kluk, ale jako muž, zoufalý ze své bezmoci. A když jsem otevřel radio v létě r. 1968 a plačící ženský hlas česky volal: Tanky jsou už na Václavském náměstí, míří k Vinohradské ulici a jedou sem k nám! - pochořil jsem, že je to zoufalý hlas volající o pomoc a rozplakal jsem se. Když moje tanky přijely do Prahy, reagoval jsem stejně, jako když německé tanky přijely do naší vsi. Znamenalo to pro mne stejnou hanbu, bolest urážku a pocit bezmoci. To je má vzpomínka na vaše pražské jaro".

Pražské jaro jsem tehdy vnímal z první ruky díky příteli, který služetně zpracovával veškerý český a slovenský tisk. Pamatuji si živě, že tam byla řada velmi rozumných návrhů, přesně takových, za jaké dnes v SSSR bojujeme. Například: rozdělení moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Dále volby s popřením nomenklatury - tedy to, o čem nám nyní tolik jde. A což teprve ekonomické reformy vašeho Oty Šika! Prostě spoustu věcí, které jsem tehdy četl v českých a slovenských novinách, čtu teď po čtrnácti letech v sovětském tisku. A sám se snažím myslet podobně. Nestačíme se divit, že my si vaše někdejší návrhy a plány vytavujeme, kdežto vy jste na ně, jak to vypadá, zapomněli. Nás k tomu přivedla naše ekonomika /stejně jako před lety vás/, a bylo by samozřejmě logické a správné, kdyby Československo nepokulhávalo politicky za Sovětským svazem, ale šlo před ním. Toho může dosáhnout jen vnitřní potenciál lidu. Dětkrát už je to jen na vás. Nebo snad chcete znovu tanky?

Alexandr G e l m e n :

Když slyším "Československo", vybaví se mi především lednový týden na Václavském náměstí, zákrok vešší Bezpečnosti proti demonstracím, to, že byl zcela bez viny zatčen a odsouzen můj kolega Václav Havel, i celá vaše nedemokratická atmosféra. Já ani moji přátelé za to nemůžeme, ale jistou obecnou vinu za to, co se přihodilo v r. 1968 pocítujeme. Tehdy v srpnu to nebyl dobrý zákrok. I když se tehdy zřejmě nic jiného stát nemohlo. Nálada, která tenkrát panovala ve vedení SSSR, v brežněvovském stranickém jádru, vyústila nezbytně ve vstup sovětských tanků na území Československa. Myslím, že očekávat jiné rozuzlení, s čímž zřejmě počítal Dubček, bylo nereálné. Jeho pozici mohu ctít jako statečnou, ale z hlediska reálně a zdravě uvažující politiky se tehdy nic jiného než vojenský zákrok čekat nedalo. Tenkrát došlo zřejmě k mnoha taktickým omylům, protože naděje, že SSSR zareaguje jinak /jestliže ovšem taková naděje existovala/ byla naivní. Morálně za to, k čemu tenkrát došlo, zodpovídáme, protože ani já jsem tehdy nebyl žádné děcko, a i když jsem se trápil, do ulic jsem s protrstem nevyšel. Pár takových jedinců v Sovětském svazu bylo a já si jich za to hluboce vážím. Jenomže lidé ve vedení i ve společnosti, kteří se zákrokem proti Československu v srpnu 1968 nesouhlasili, mlčeli. Je to jistě odsouzeníhodné, ale tehdejší atmosféra byla taková že se nic jiného čekat nedalo.

Dnes je všechno složitější a naše vedení by mělo napomoci tomu, aby byl v Československu nastolen demokratický způsob života. Nerad bych aby k tomu došlo krvavou cestou. I když vaše současné vedení nese na mnoha věcech vinu a často chybuje, k jeho výměně by mělo dojít v klidu a bez rozpoutaných vášní. Často na to myslím, nemohu ale říci, co konkrétního bych učinil, kdybych byl Gorbačovem. Ten se zřejmě domnívá, že nemá právé zasahovat a přeje si, aby se události vyvíjely přirozenou cestou. Možná.

Vím, že se v Československu říká, že jsme se po léta /pletli do všech čs. záležitostí, a teď, když se od nás čeká zásah, neděláme nic. Je to zřejmě ten dialektický případ, kdy mají pravdu lidé, kteří toto výčitku vyslovují, ale i naše vedení, které odmítá aktivně zasáhnout. A takový zásah by musel být zřejmě korektní. Přece k vám znovu nepošleme tanky...

Politické vztahy v socialistických zemích vůbec považuji za velmi důležité. Mnohem kritičtější je /než u vás je například situace v Rumunsku. Nebo v Severní Koreji. Jediní Maďaři si troufají kritizovat rumunské vedení. Myslím, že toto podivné nevměšování se mezi socialistickými zeměmi by mělo skončit. Jsem přesvědčen o tom, že nový Nejvyšší Nejvyšší sovět a sjezd lidových poslanců zaujme aktivnější

pozici jak pokud jde o Afganistan, tak o socialistické země Rumunsko a Československo. Někteří poslanci jistě vysloví otázky, na které budou vyžadovat konkrétní odpovědi.

A ještě k Václavu Havlovi. Organizace "Moskevská tribuna"/klub inteligence, vědců a spisovatelů za přestavbu/ se zastal spisovatele Rusdieho a vzápětí i českého dramatika Václava Havla. Poslali jsme protestní telegram vašemu generálnímu tajemníkovi Jakešovi. Obávám se, že si na vás stěžoval, ale nevím dost dobře, komu konkrétně: dříve šly přece veškeré žaloby k nám, do SSSR, nejspíš si na nás tedy stěžoval u nás- bohužel se pořád ještě najdou ochotní adresáti.

Bylo by dobré, kdyby některé z moskevských divadel uvedlo espoň jednu Havlovu hru. Myslím, že pokud se o toto uvedení zasadí poslanci nejvyššího orgánu sovětské moci, bude to mít nepochytně váhu. Bohužel toho o vás a vašich problémech moc nevíme. Začneme ovšem Havlem.

/21. let po 21. srpnu 1968. /.

To, k čemu došlo v krátké noci z 20. na 21. srpna 1968, staví vzpomínku do souvislosti nikoli pouze /s následujícím vývojem událostí v Československu . Je nepochybné, že je věcí čs. historiků zkoumat, jaké síly v jejich zemi upevnily a jaké oslabily činnost tehdejšího sovětského vedení, kdo a proč je tak či onak interpretuje. Je potřebné zkoumat - rozvoj "glasnosti" k tomu vede - do jaké míry se stane známým celý skrytý mechanismus přijetí příslušných rozhodnutí: kdo referoval, kdo kolísal, kdo a jaké varianty se zkoumaly atd.

Mnohé "koridorové" dějiny dneška se dostávají na pořad dne /na světlo boží/. A to je poučné.

Druhé řede událostí se vztahuje k naší vlastní, s takovými obtížemi překonávané minulosti. Co je nejzřejmější - vlna politických zmrazení, zachvátivší zemi již od jara nepokojného roku, ake zejména po srpna.

" V Evropě byl pokrok - a nás za to tili", napsal kdysi Alexandr Gercen /ve vztahu k r. 1848/ , a bylo obtížné nepřipomenout tato slova v posrpnovém období. Jeden za druhým následovaly ideologické pogromy mezi historiky, ekonomy, žurnalisty, sociology, filology, literáty. Odlišné smýšlení - dokonce v nejmírněnějších toho předbách - dokonce zastávání osobitých pozic ve vědě se včleňovalo do oblasti státního ohrožení. Za hlavní nepřátele zřízení se vydávali "disidenti" - lidé, kteří si dovolili "mít vlastní názor". Prostá solidarita s oběti zvuče se vydávala za trestný čin /mnozí lidé byli vyhazováni ze zaměstnání, ztráceli právo být publikováni, později někteří z nich byli donucováni emigrovat/, štváli signatáře - lidi, kteří podepsali kolektivní protesty proti nespravedlivým soudním verdiktům. Na podzim 1969 Svaz spisovatelů sám sebe zhanobil: vyloučil ze svých řad Alexandra Solženicyna. Jím charakterizovaný princip táborového konvoje "krok vlevo, krok vpravo, se rovná útěku.. " se stal znovu základem oficiálního ideového života. /

Rozmětaní "Nového míru" v čele s Tvardovským, rozmětaní mnohých vědeckých a tvůrčích kolektivů byly předurčené právě takovýmto principem.

Tak tedy bylo, či nebylo spojení mezi dvěma ředami událostí? Soudím, že tu bylo, že ono nejbezprostřednější. Tehdy se dostal do popředí charakteristický lidský typ: Hlučná usvědčovatelé, kteří dělali kariéru a získávali slávu při vyhledávání a odhalování

"úchylkářů" v rozličných oblastech. V těchto letech vynikl v Moskvě v roli ideologického pogromisty Vladimír Jagodkin /"Náš orel", hovořil o něm Brežněv/. A jeho zamilovanou formulkou byla "ideologická kázeň. -Správně! N_o nahraditelná fráze - nikoli přesvědčení, nýbrž kázeň!.....

Po odstranění Chruščova v říjnu 1964 působily dvě tendence: jedna ve prospěch pokračování reform /linie XX, sjezdu/, bez /"voluntaristických" vybočování z míry, druhá - k návratu země a strahy do "oblasti svého, osobitého," bytostně vlastního rámce stalinských tradic. Síly nebyly vyrovnané. Deklarovala se první linie, ale nepřetržitě se posilovala a podporovala druhá. Nemalou roli při tom sehrál, a muselo tomu tak být, tlak ze strahy vojenských činitelů, a nimiž brežněvovské vedení velmi počítalo. - Osudová volba nastala v r. 1968 - a to ve prospěch represivně-konzervativní varianty. Lidé a síly, cítící se ukřivněnými XX. sjezdem a toužící po revanši, dostaly prostor k boji s pokusy "odchylky od linie!" a "revize jednou a provždy nastoleného obrazu "nejlepšího ze světů". - A tam, kde každé svěží slovo a každé nešatlonovité myšlení jsou předem vyhlašovány za zločinné, nemůže docházet k vývoji. Volba, učiněná v r. 1968, znamenala nastoupení do močálu, do bahna zaostávání..... Znamenala zacházení do bezvýhodného kouta, slepé uličky, do přešlapování, rozpsků....

"My jsme nechťeli, ale jiné východisko jsme neměli"; tato Brežněvova slova se stala okřídlenou formulací celé epochy. Je potřebné se nad nimi zamyslet... "Nechťeli, ale byli jsme donuceni" - tak hovořili, když zakazovali, zamlžovali, přeháněli, pronásledovali, utlačovali,,.... Chci věřit, že v podstatě "nechťeli", ale konec konců ne? příliš ne? - chtěli! Je minulostí doba, kdy se opíjeli sami sebe přesvědčující, že usilovali pouze o "uchování pokojě", zatímco šlo pouze o to aby neztratili své početné funkce.

A nikoli přímé násilí /i to tu jistě působilo /nýbrž především rdousivý permanentní tlak zabíjel rozum a vůli! Když přátelé - kolegové ze všech stran- přesvědčovali se alzami v očích, abychom je politovali a ne se pouze "vymlouvali", rodil se u nás strach bezvýhodnosti, který ovlivňoval rozhodnutí jedněch a za hranice vyháněl druhé...

Ale pokud jde o podstatu věci: opravdu neexistovalo východisko?

Alternativa vždy existuje, ale ne vždy se lidé rozhodnou jí vidět. Opačné východisko je v tom, co my dnes nazýváme přestavbou, hledání nových forem života a myšlení. Konzervativní vedení a zkonstatěly spazát z konce 60. let k tom nebyl připraven. Proto vyhlásili za "jedinečně možnou" cestu potlačení a zákazu.

Vždy se mi zdálo, že lidé, houževnatě realizující linii nuceného "stejného myšlení", se projevovali spíše ze strachu, než z přesvědčení: věděli, že lžou, že zachraňují nikoli ideu, nýbrž funkce a privilegia. Odmítli kritiku stalinismu, avšak ~~nikdy~~ nikterak nedokázali restaurovat samotný stalinismus, Ba obávali se toho!

Státní "stejnomyšlenost" vždycky znamenala, že nad správným myšlením dominuje jakási "jednička". - A ta tu nebyla, neboť probíhala rvačka o osiřelý trůn. Neexistoval ani totální strach, ani masové "zbožňování" - nevyhnutelná to opora tohoto trůnu, bez níž prpště nikdy nemohl fungovat,

Zdež v našich dějinách existovala jiná období takto nezshaleného, otevřeného triumfu l i c o m ě r n o s t i ? A kde l i c o m ě r n o s t slaví ples, tam již korupce triumfuje!

V šedesátých letech došlo k dekolonizaci, k složitému přechodu k rovnoprávným mezistátním vztahům v různých částech světa. To přineslo nemálo výhod také bývalým metropolím. A my jsme v té době musili přijmout neblahé břemeno uvalené "starším bratrem" dozírajícím na "řád" a dodržování tradic v "rodině". /svým původem tento "rodinný model" vztahů mezi národy dnes podstatně škodí i v oblasti vnitrostátních záležitostí/. V těchto letech se ideologie "staršího bratra", zčásti pod vlivem propagandy, zčásti ~~na~~ základě trvajících působení "státních" tradic, se ještě těšila nemalé popularitě. Ještě působily argumenty typu: "My jsme je osvobodili, a oni..."

Dvě závažná poučení/-závěry, je možno, jak soudím, vyvodit ze srpnové volby a po ní následujícího zmrazení. Zahraničně-politické akce - zejména pokud jde o akce velkého významu - mají nepochybně svoji reaktivní odezvu uvnitř země. Ta může být mnohdimenzní-politická, ekonomická, psychologická, morální.

Akce, k níž došlo 21. srpna 1968 rozdrtila naděje na postupné evoluční přeměny naší vlastní společnosti. Došlo ke konsolidaci nejkonzervativnějších sil, nepřipouštějících žádné po usy změnit tyto politické a ekonomické struktury, .Abychom překonali stagnaci ~~na~~ naci systému, je nutné domáhat se jeho rozbití. Tyto události znamenaly záhubu iluzí ve vztahu k možnostem "přispět k formování "lidské tváře" od člověka občianského společenského systému, nazývaného "reálným socialismem". Vyžadují se daleko hlubší přeměny v samotném jeho uspořádání.

Právě nad těmito poučeními je třeba se dnes zamyslet.

Rozhovor Z e i t u s Rolandem Bergerem/Zeit č. 11, 10. III. 1989/
/od podzimu 1988 působí v SSSR jako poradce sovětských manažerů /

B: Co padne nejvíce do oka je počínání lidí, kteří se sedmdesát let a ještě déle nesměli řídit zásadami tržního hospodářství, a kteří se jimi mají nyní řídit. Tímto protikladem se vyznačuje nyní celá oblast, ve které tam pracujeme.

Z: Jak prožívají tento protiklad sovětscí manažéři, které školíte?

B: Přejde jim např. zatěžko přijím₂t autonomní rozhodnutí i když t od nich nové zákony vyžadují. Musí stále ještě obhospodařovat především nedostatky a k jejich odstranění ještě téměř neexistují možnosti odpovídající tržnímu hospodářství. V mnoha oblastech je ještě stále ovládacím elementem plán.

Z: Kdo v porovnání se Západem posuzuje kvalitu manažerů?

B: Sovětscí manažéři mají svoji zvláštní zkušenost jak v technice a ve výrobě, tak v jednání s byrokracií. Naprosto jim však chybí znalosti v marketingu, v podnikovém hospodaření a výpočtu nákladů v řízení lidí a především, zkušenost pohybovat se v mezinárodním měřítku a aktivně jednat. V mnohém ohledu jim mimo to chybí to, co bych nazval iniciativou. Z. se ptá, co míní zkušeností v technice a ve výrobě. B. uvádí, že řada sovětských podniků má moderní vybavení a úkolem manažerů bylo dosud vyrobit z přiděleného materiálu plánované množství výrobků. To ovládají a s novou technikou dokáží i kvalitu. Problém je v manažerství produktivity.

Z:Z: Odpovídá kvalita západním měřítkům, je-li k dispozici technické vybavení?

B: Těžko odpovědět. Řekl bych teoreticky ano, prakticky ne. Neexistují prostě téměř nikdy materiální podněty a motivace pro výrobu dobré kvality. Všeho je nedostatek. Čím více jsou výrobky určeny pro konzum, tím horší kvalita v porovnání se západem.

Ve vojenském sektoru, v němž je vyráběno i některé spotřební zboží je kvalita nejlepší, i když příliš drahá, neodpovídající trhu. Katastrofální situace je ve službách a servisu. SSSR dodržuje světový standard při dodávce surovin. Není ale schopen nasadit doma suroviny ekonomicky optimálně. Chybí "Grundlogistik", motivace i zkušenost, jak ji vybudovat. Tak se např. zkaží 25% obilí a 30% trembor, protože chybí nebo jsou špatně využívány sklady, doprava a otalová technika.

Z: Mohou si sovětscí manažéři vůbec něco počít s věděním, které jim prodáváte? Vždyť systém nedostatku potrvá ještě léta?

B: To jistě znamená omezení. Ale na druhé straně poskytujeme západním podnikům právě rady, jak docílit při omezených zdrojích maximum v množství a kvalitě. Můžeme tedy pomoci i sovětským podnikům dosáhnout úspěchu při omezených zdrojích. Například stupňování

produktivity, zajišťováním kvality a rozvíjením spolupráce.

B: poznamenává, že u marketingu je situace složitější, protože manažéři v tomto oboru "musí takřikajíc, jednat schizofrénně", doma zvládat/ nedostatek, v zahraničí přesycený trh.

Z: Jak chcete provozovat v SSSR svoje vlastní podnikání?

B: říká, že uzavřeli kooperativní smlouvu s Energomašem v Leningradě. Obsahuje 2 větší projekty pro zvýšení produktivity a pro mezinárodní marketing. Při tom mají být školeni sovětští spolupracovníci v jejich poradenské technice. Ti mají tvořit jádro poradenského týmu pro druhý stupeň strojařů. Dále má vzniknout společná firma, která pod jejich vedením a se sovětským personálem půjde na trh. Trh pro podnikatelsko- poradenskou službu je nekonečně veliký, bezpočet objednávek by bylo možno uzavřít, ale jen za ruble. "Neppracujeme ale pouze jako experzi v závoděch, ale při projektech průmyslové struktury a průmyslové politiky".

Z: Co při tom sovětům radíte?

B: Chtějí-li mít sověti na nenasycených světových trzích úspěch, musí nabízet produkty, u nichž mají přednost. Dnes jsou to relativně jednoduché produkty a komponenty, podobně jako to učinily s velkým úspěchem nově rozvinuté země. Tak se dostanou na trh, poznají distribuční kanály, získají je a postupně pak mohou vyvážet technicky náročnější výrobky. B. upozornil, že dosti německých podniků to nevidí rádo /obsve z konkurence/, ale myslí, že soutězíci z Ruska jsou lepší než z Dálného východu, protože německé výrobky jsou tu žádanější. "Problémem je vědomí Rusů jako vešmoci. Nemohou si představit, že jejich výrobky mají menší cenu, nežli západní a že by se od nich očekávalo, že budou cenově podbízet západní výrobky. Cena přitom není přece hodnotovým měřítkem prestiže prodávajícího, ale prostředkem proniknutí na trhy."

Z: S čím může SSSR proniknout rychle na světové trhy?

B: uvádí např. polotovary použitelné v západních finálních produktech. I jednodušší hotové výrobky, některé konzumní, např. boty, šaty, ovšem v západním stylu a kvalitě. Předpokladem je poskytnout západním podnikům příslušné zásahy do sovětských, což se již děje. "Podle mého jsou "joint ventures" nejefektivnější způsob, jak dostat do Sov. svazu techniku a Know - how - management."

Z: se ptá na rentabilitu joint ventures v SSSR.

B: říká, že se tu dá vydělat a že by Němcům radil tam podnikat, ale "opatrně a postupně". Nelze očekávat okamžitý zisk, ale tak za 5- 10 let za předpokladu, že otevřenost bude pokračovat tak, jak se nyní rýsuje". B. poznamenává, že jeho podnik dosáhne asi rychlých zisků, i když ne takových, jako na Západě. "Nevylučuji,

že se při našem sovětském angažmá uplatňuje nejen dlouhodobé ekonomické uvažování, ale i kus idealismu“.

Z: Idealismus?

B: Idealismus v té míře, v jaké mladí lidé, kteří u nás pracují, tuto zem poznají a chtějí jí na její těžké cestě pomoci. Nestojí práce ještě nikde psáno, že experiment perestrojky bude úspěšný.

Z: V čem to je, že se problémy po téměř 5 letech perestrojky ještě spíše zvětšily?

B: Spočívá to v tom, že situace zahraničního obchodu nebyla ještě nikdy tak obtížná, jako dnes- nejnižší ceny surovin ze dlouhou dobu a nízký kurs dolaru vedly k značnému poklesu příjmu v SSSR,

Druhou příčinou jsou nevyhnutelné, ale také vyhnutelné ztráty, spojené s obtížemi přestavby.

Z: Není Gorbačov dost radikální?

B: Nechci obviňovat sověty neprávem, že nedomyšleli věci; na každý pád je však nedokonstruovali do konce. Ještě ve značném rozsahu chytí zákonný rámec pro tržněhospodářské jednání, od práva při tvorbě cen přes právo obchodovat, až po zcela prosté předpisy, kterých je prostě třeba, aby bylo možno navazovat s právní jistotou za nových podmínek vzájemné vztahy. Sověti by měli provést bezpodmínečnou měnovou reformu. Jen pak by bylo možno připustit v zemi cenotvorný mechanismus, který by se orientoval na skutečné nedostatkové poměry a nevedl by často a tam, kde se připouští trh, k nešvarům. Konečně je důležité vytvořit sociální síť, která by byla schopna vychytat ztráty vzniklé obtížemi přestavby a která by poskytla minimální zajištění základních potřeb.

Z: Když vše sečtete, jak vysoko ceníte „gorbačovovy šance“?

B: Především jsem optimistický a to z prostého důvodu: starý systém dohospodařil. Není jiná alternativa, než reformy. Tento optimismus je však výslovně dlouhodobý. Obtíže jsou tak velké, že bych pro reformy vytýčil dvě desetiletí. Myslete jen na to, jak dlouho trvá již restrukturalizace u nás na Západě. Karl Hahn přišel do VW před 8 lety a teprve nyní začíná podnik dosahovat dostatečných zisků.

Z: Přestavba naráží ještě na značný odpor.

B: Zcela určitě mezi byrokracií, která bude skutečným poraženým perestrojky. Neznám ale v SSSR žádného manažera, který by neviděl přednosti, které pro něj a jeho podnik přinesou reformy. Mnozí z nich byli již na Západě a mohli se přesvědčit, šeho je schopná tržní hospodářství. Vycházím z toho, že SSSR bude více uplatňovat tržní hospodářství a bude se tím více otevírat vůči ostatnímu světu. Nevím ovšem, zda se to vše podaří za Gorbačovova úřadování.

Ale i kdyby byl vystřídán konzervativnějším následovníkem, došlo by pouze k ztrždění procesu, ne k zadržetí nebo dokonce k jeho zvrstí.

Z: Je to proces nezvratný?

B: Zcela určitě. Ne máme také zapomínat, že Sovětský svaz je dnes spjat s mezinárodní komunikační sítí, která informuje Rusy o všem, co se ve světě děje. Proto tam dnes již nikdo neuznává, proč by se měl zřeknout výhod, které jsou jiné systémy schopné nabídnout a poskytnout.

B: Nemyslím si, že si sovětští občané lámou hlavu nad tím, jakou hospodářskou ideologii chtějí. Na Západě přece také nemáme čistý kapitalismus. Půjde o to najít cestu, která by odpovídala ruským poměrům. To pak určitě nebude možno již označit v pojmech kapitalismus-komunismus. Jedno však je jisté. Sovětští občané chtějí být rozumně zaopatřeni a chtějí dostat svůj plat v měně, za kterou si mohou také něco koupit. Pak budou také ochotni se angažovat a obnovit důvěru ke své vládě,

Andranik Migranjan:
veď. vědec. prec.
Institutu ekonomiky světové socialist.
soustavy AV SSSR

Epitaf "Brežněvové doktríně" /Moskovskije novosti 34/89 z 20.8. 89 /

Pozornost profesionálních politologů i politiků je nyní zaměřena na procesy probíhající v SSSR a v některých socialistických zemích východní Evropy. Tato pozornost se ale neomezuje na oblast vnitřních procesů. Ve spojitosti s novým myšlením, proklamovaným Moskvou v mezinárodních vztazích a s ideou vytvoření celoevropského domu získává zvláštní důležitost změna charakteru vzájemných vztahů mezi SSSR a ostatními socialistickými zeměmi východní Evropy. Zvláště aktivně se posuzuje, a to jak na Západě, tak i v některých zemích organizace Varšavské smlouvy tzv. Brežněvova doktrína, vytvářejí se hypotézy o pozici současného sovětského vedení k této doktríně.

"Brežněvova doktrína" nikdy nebyla oficiálně zformulována a nikdy nebyla uznávána sovětskými politickými činiteli a specialisty na mezinárodní vztahy. Avšak na Západě i u nás po vstupu vojsk zemí členů Varšavské smlouvy do Československa v r. 1968 se vytvořilo určité pojetí charakteru vztahů mezi SSSR a socialistickými spojenci, vyjedřované sice různou formou, ale stejné svojí podstatou. Tyto vztahy byly založeny na principu jednotného modelu socialismu v podstatných charakteristikách. Tento model představoval totalitní režim, vytvořený ve třicátých letech a poněkud změkčený v chruščovovsko-brežněvovském období. Jakýkoli odklon k demokratickému socialismu v kterékoli zemi varšavské smlouvy umožňoval ostatním spojencům, a především SSSR vměšovat se do vnitřních záležitostí této země s cílem obnovení "opřevdového" charakteru socialismu. To, co na Západě nazývali "Brežněvovou doktrínou", v naší teoretické literatuře 70 tých let se nazývalo principem socialistického internacionalismu ve vztazích mezi zeměmi Varšavské smlouvy. Podle tohoto principu stranicko-státní vedení každé socialistické země má zodpovědnost nejen před svou stranou a lidem, ale i před celou světovou socialistickou soustavou. Tento princip zajišťoval koncepci kolektivní odpovědnosti všech zemí členů Varšavské smlouvy za osud socialismu v každé jednotlivé zemi.

Cestou pluralismu

Vycházejíce z nových přístupů sovětského vedení v zahraničně politické činnosti, pokusíme se vysvětlit změnu charakteru vzájemných vztahů mezi SSSR a dalšími socialistickými zeměmi, pochopit jejich novou roli v globální strategii vztahů SSSR-USA, Východ-Západ. Předpokládám, že to pomůže zodpovědět otázku o osudu "Brežněvovy doktríny" a o vztahu nynějšího sovětského vedení k ní.

Analýza nového myšlení v mezinárodních vztazích podle mého názoru

odůvodňuje tvrzení, že Sovětský svaz, který započal základní obnovu existujícího modelu socialismu, přestal na něj pohlížet jako na jediný správný model. Uznává se nejen oprávněnost modelu západní demokracie, ale i naléhavá nutnost přenesení některých podstatných prvků tohoto modelu na vlastní půdu. Zatímco jsme přestali sebe sama považovat za alternativní model rozvoje pro celé světové společenství a uvědomili si organické slabiny vlastního ekonomického a politického systému, v současné době vědomě usilujeme změnit naše vztahy k již existujícím světovým hospodářským vazbám a podle možností usilujeme o zapojení do tohoto systému, o adaptaci k existujícím strukturám. Z tohoto hlediska lze poukázat na změnu našeho vztahu k integračním procesům, probíhajícím v Evropě a na Západě jako celku. Sovětská zahraniční politika, prováděná v posledních letech, umožňuje v obecných rysech zformulovat tuto cestu připojení k jednotnému transkontinentálnímu společenství.

Domnívám se, že již započal proces závažných změn ustálených vztahů mezi SSSR, socialistickými zeměmi a "zeměmi Třetího světa", orientovaných na SSSR. Praktické kroky ve směru změny orientace sovětské zahraniční politiky jsou nejzřetelnější ve vztahu k rozvojovým zemím, zejména v konfliktních oblastech. Domnívám se, že principiální linie v těchto regionech, vyplývající z globální strategie SSSR, směřuje k zamítnutí vytváření nových levě orientovaných totalitních režimů. V praxi to znamená odmítnutí konkurence se Západem v otázkách volby cesty rozvoje těchto zemí. Upevňuje se tendence ke konstruktivní spolupráci se Západem při řešení problémů spojených s překonáním zvěšující se propasti mezi rozvinutými průmyslovými zeměmi a zeměmi rozvojovými. Odvolání vojsk z Afghánistanu a konstruktivní spolupráce se Západem při řešení problémů v konfliktních oblastech již začalo dávat plody v jihovýchodní Asii i Africe.

Zvláštní místo v tomto procesu přestavby mezinárodních vztahů zaujímají socialistické země. Nově zformulované globální cíle SSSR předurčily revizi jejich dřívější role a místa v rozpracování strategické linie sovětské zahraniční politiky. Nové sovětské vedení chápe, že SSSR má zájem na přehodnocení vztahů tak, aby východoevropské země organicky a bezbolestně se zapojily do západního světového hospodářského systému. V první etapě ekonomické a politické přestavby v SSSR, při jeho postupném vřívání do přímých hospodářských spojení se Západem, byl by jak pro SSSR, tak pro země východní Evropy jako mezifáze přijatelný nový charakter vztahů, který na Západě často nazývají "finlandizací" socialistických zemí Evropy.

Co se skrývá/ skrývá za některými pojmy

Termín "finlandizace" se v západní politologii chápe následovně: kapitalistické země, které chtějí mít přátelské vztahy se Sovětským svazem, mohou toho dosáhnout za podmínky omezení své suverenity v mezinárodních vztazích / to jest provádějí zahraniční politiku s ohledem na SSSR/. Podle názoru západních analytiků v tom spočívá charakter sovětsko- finských vztahů. Z jejich hlediska "finlandizovaná" je taková země, která se svým společenským systémem neodlišuje od západních zemí a je vtažena do západních světových hospodářských poměrů, zatímco svou zahraniční politiku provádí s přednostním ohledem na vojensko- politické zájmy SSSR. Při analýze strategických cílů SSSR západní politologové se nyní pokoušejí odpovědět na otázku, zda SSSR půjde v rámci nového myšlení tak daleko, že by dopustil "finlandizaci" zemí východní Evropy. Pod pojmem "finlandizace" rozumí rozvoj těchto zemí podle vzoru Finska v ekonomické oblasti tržních vztahů a v politické oblasti pluralistický model demokracie s několika politickými stranami, ze současného těsnějšího vtažení do západního systému světových hospodářských vztahů. Přitom se předpokládá, že tyto země zůstanou ve sféře vlivu SSSR, podobně jako Finsko budou provádět odpovědnou zahraniční politiku s ohledem na vojensko- politické zájmy SSSR. Otázka likvidace Varševské smlouvy se přímo nestaví, ale dělá se závěr o nevyhnutelnosti reformy tohoto svazku, což odpovídá novému myšlení.

V západních koncepcích "finlandizace" je řada zajímavých pozorování možného charakteru vzájemných vztahů mezi SSSR a zeměmi Varševské smlouvy. Cožpek je ale oprávněný přímý přenos charakteru vzájemných vztahů SSSR a Finska na vztahy mezi socialistickými zeměmi, které se dlouhá léta nacházely v rámci jedné a týchž vojenských a ekonomických organizací? Přesto je zcela zřejmé, že bez hlubokých vnitřních změn v ekonomické a politické sféře v zemích východní Evropy a bez správného pochopení tohoto procesu v Moskvě, Sovětskému svazu se v praxi nepodaří uskutečnit své vlastní organické zapojení do západního ~~patrx~~ systému světových hospodářských vztahů.

Podle mého názoru proces transformace musí zahrnovat řadu velmi důležitých prvků, které by umožnily uskutečnit vnitřní modifikaci ekonomického a politického systému v socialistických zemích a na tomto základě by umožnily jejich těsnější vtažení do hospodářských vztahů Západu. Výměnou za připravenost SSSR nepřekážet proc. sům v tomto směru by SSSR musel obdržet záruky východoevropských zemí, že se budou odpovědně chovat v oblasti zahraniční politiky ve vztahu k SSSR. V přechodné období všeobecné přestavby vztahů Východ- Západ

ovětské zájmy nesmějí být ohroženy. Je zřejmé, že proces transformace nemůže probíhat současně ve všech socialistických zemích. Některé z nich, jako například Maďarsko a Polsko jsou více připraveny efektivně se pohybovat v tomto směru. Procesy probíhající v těchto zemích mohou být ze strany SSSR správně pochopeny, jestliže při nich nedojde v období uskutečňování pokusu^o vytvoření tržního hospodářství a pluralistického systému k výzvám revidovat zahraničně politické vztahy se SSSR. Pouze takto mohou být vytvořeny příznivé podmínky relativně bezbolestného zařazení těchto zemí do jednotného civilizačního proudu. Tento proces neohrožuje zájmy SSSR. Spíše naopak, takto může získat všechny výhody, které se dnes projevují ve vztazích s Finskem/nepojení na západní trhy, ne úspěchy západní vědy a techniky/. Může se ovšem vyskytnout námitka, že podobný vývoj událostí povede k odtržení těchto zemí od SSSR a k jejich vtažení do sféry ekonomických a politických zájmů Západu. Zdá se mi, že podobné obavy vyplývají ze staré impetivní logiky, podle níž je nezbytné zachování protikladných pozic a konfrontace mezi zeměmi Varšavské smlouvy a NATO. V souladu s touto logikou je třeba zachovat vztahy nadvlády a podřízenosti v rámci socialistického systému, podřízení ekonomických spojení a vztahů zájmům zachování statu quo v nezměněné podobě.

S ohledem na pozice Západu

Poslední desetiletí USA, jak je známo, provádějí diferencovanou politiku ve vztahu k zemím východní Evropy, pokoušejí se o jejich vymanění ze sféry vlivu SSSR a zavádění západních institucí a hodnot. Jestliže dříve se taková politika prováděla v kontextu globální konfrontace SSSR- USA, Východ- Západ, v současnosti může mít jiný obsah. V podmínkách globální konfrontace se odehrávalo soupeření mezi SSSR a USA především v oblasti "třetího světa" a v zemích východní Evropy. Obě tyto zony se staly oblastmi střetů globálních zájmů dvou zemí. V rámci nového myšlení a nových globálních cílů SSSR, kdy SSSR namísto konfrontace a rozšiřování vlastního modelu provádí vnitřní modernizaci a činí kroky k případné konstruktivní spolupráci a výměně zkušeností v hospodářské a sociálně kulturní oblasti se Západem a zvláště se Spojenými státy, zásadně se mění role a místo těchto zemí v globálních vzájemných vztazích- SSSR- USA. Jestliže SSSR včas zachytí iniciativu jak USA, tak i reformně naladěných sil v zemích východní Evropy/Polsko, Maďarsko/, může podpořit proces jejich transformace. Takováto politika v praxi potvrdí opravdovost našich globálních cílů, co se týče zapojení do svě-

tových hospodárských vztahů. Změna charakteru vztahů SSSR se zeměmi Varšavské smlouvy, vycházející z nového myšlení, vytvoří příznivější pohled veřejnosti těchto zemí i celého světa na Sovětský svaz. Takové jednání SSSR podnítl i USA k seriózní změně zahraniční politiky ve vztahu k východní Evropě. Pro USA bude mnohem důležitější taková politika k SSSR, která bude napomáhat cílům přestavby uvnitř SSSR a zajišťovat vytvoření příznivých zahraničních podmínek pro SSSR. Západ tímto způsobem dosáhne mnohem větších úspěchů při utváření stabilního světa s efektivních mechanismů k překonání historicky vzniklé roztržky mezi dvěma systémy spíše nežli cestou pokračování politiky vytrhávání jednotlivých socialistických zemí ze sféry vlivu SSSR.

přeložil - Mi -

Olga Šulcová

Meruňky

fejeton

Kromě berušek, které koušou, je letos též mimořádně mnoho meruněk. Konzervárny je nestačí zpracovávat a vyvá-
žet ven. Tím zbudou meruňky i pro nás, co bydlíme tady. Meruňky jsou skvělé do knedlíků i do koláčů, snad nejlepší je s nimi koláč zvaný soňamylový. Obnáší osminku másla, dva-
náct deka rukru, tři vejce, patnáct deka polohrubé mouky, sedm deka solamylu a půlku prášku do pečiva. Řídké těsto se na plechu nustě posází ovocem a bohatě posype drobenkou.

Rozmíchávám v míse máslo s cukrem a očima měřím hromád-
ku omytých meruněk. Jak to tak vidím, meruněk nebude dost. Proč jsme jich předtím tolik snědli? Měli jsme víc myslet na koláč! Odhaduju, že omyté meruňky vystačí nanejvýš na dvě tře-
tiny plechu. Zbytek koláče budu muset obložit něčím jiným, buďto pokrájenými jablky anebo angreštem. Angrešt by asi byl k soňamylovému těstu vhodnější. Stejně to ale nebude ono, ten "sešíváný" koláč. Meruňky jsou meruňky, těm se hned tak jiné ovoce nevyrovná.

Jsem z nedostatku meruněk rozmrzelá. Je sobota, čekáme návštěvu svých dětí. Ony i jejich děti mají solamylový koláč s ovocem moc rády. Jeho část s meruňkami bude za chvíli pryč. Nad zbytkem, z nouze obloženým angreštem, se budou děti našich dětí oříňovat. Jsou ještě malé a na společenskou zdrženlivost si nepotrpí. Naopak. Budou si vzájemně nahlas vyčítat, kdo toho meruňkového koláče více snědl. Vypukne mela, bude breče-
ní a pokažená sobota. Ach bože!

Vtom zazněl u dveří zvonek. Ke všemu k nám jde někdo ne-
ohlášený! Neohlášené návštěvy mám zvlášť od jisté doby zvýše-
ně nerada. Bývají jimi v našich krajích leckdy dvojice mladých mužů, kteří krom atletických postav a perfektních kštic jsou vybaveni služebními průkazy a i auty a vyzvou vás zdvořile, leč nesmlouvavě, abyste jeli s nimi.

Neochotně se zvedám od mísy s máslem a cukrem a jdu ke dveřím. Stojí za nimi na chodbě mladý tmavovlasý muž s košíkem

meruňek v ruce. Společensky řečeno : má ruzyňská známost z loňského podzimu. Usmívá se, podává mi košík s meruňkami a říká :

"Máme letos velkou úrodu, tak jsem si řekl, že zásobím zdejší disidentskou obec..." O domovní dveře má opřeno jízd- ní kolo. Obcházet Prahu 8 s meruňkami pěšky by trvalo dlouho,

Kdyby se to hodilo, padla bych mladému muži s meruňkami do náruče. Zachránil můj koláč i moji sobotu. V tu nejpravější chvíli. Jako bůh ze stroje. Známosti, vzniklé za výjimečných okolností, mívají výjimečnou kvalitu.

Neočekávaných návštěv různého ražení bylo tu srpnovou sobotu po Praze více. O jiné mi hned následující pondělí vy- pravěl v práci spoluzaměstnanec Bedřich. Bydlí ve věžovém domě na jednom pražském sídlišti. I po letech zná všeho všudy jen pár svých spolunájemníků, z nich většinu pouze od vidění. Známa věc : čím větší dům, tím méně sousedů. - Dotyčnou sobo- tu si ráno přispal, aby uhradil spánkový deficit z uplynulého týdne ranních směn. Beze spěchu vstal, postavil na plynový hořák vodu na svou ranní kávu a pustil rádio. Protože svítilo slunce a bylo už poránu teplo, jen v trenýrkách se posadil do křesla a rozevřel noviny, aby užitečně přečkal dobu, než voda v konvici začne vřít. Vtom zazněl u dveří zvonek. Bedřich se zvedl z křesla, natáhl na sebe kalhoty, ztlumil rádio i plynový hořák pod konvicí s vodou a šel otevřít. Za dveřmi stála sousedka z hořejšího poschodí. Strkala Bedřichovi pod nos nějaký papír.

"My, nájemníci z našeho domu, se chceme postavit proti pamfletu Několik vět," sdělila Bedřichovi. "Tak jsem vás přiš- la požádat o podpis."

"Moment," řekl Bedřich, "přinesu si brýle." Odešel do bytu, za chvíli se vrátil. Vzal od sousedky, stojící na prahu mezi dveřmi, dosud nikým nepodepsaný list a přečetl si na stroji napsané dvě řádky v jeho záhlaví. Otočil papír na dru- hou stranu - tam nic. Sundal brýle a zeptal se sousedky přiš- ně: "Kde je těch Několik vět?"

Hleděla nechápavě. "Jakých... Co to..." Pak se vzpamatoval. "Vy nečtete noviny?"

"Čtu," odpověděl Bedřich. "Každý den. Ale v nich žádných Několik vět nebylo. Jen tam proti nim píšou. Až těch Několik vět budete mít, tak přijďte, popovídáme si!" Vystrčil sousedku, stojící neústupně mezi dveřmi, do chodby, a trochu silněji za ní zabouchl dveře. Vrátil se do bytu, sundal kalhoty, protože mu v nich bylo horko, naplno pustil rádio i hořák pod konvicí s vodou, usedl do křesla a rozevřel noviny, aby užitečně ztrávil čas než voda v konvici začne vřít.

Vtom zazněl u dveří zvonek. Bedřich zaklel, natáhl na sebe kalhoty, ztlumil rádio i hořák pod konvicí s vodou a šel otevřít. Za dveřmi stál neznámý mladík. Bez pořdravu a bez představování se na Bedřicha obořil : "Jak si to dovoluješ jednat s mou matkou?" Byl mladší a menší než Bedřich.

"Tak hele, mladej," řekl Bedřich, který je na nedomluvené tykání citlivý a těch neočekávaných sobotních návštěv měl už dost. "Jestli mi tu z vaší rodiny ještě jednou někdo zazvoní, nenajde výtah ani schody, jak rychle odsud poletí!" Vystrčil mladíka, stojícího na prahu, dál do chodby, a velice silně za ním zabouchl dveře.

Své pondělní vyprávění zakončil můj spoluzaměstnanec Bedřich slovy : "Nemáte těch Několik vět? Chtěl bych je podepsat!"

Též u dveří bytu jedněch našich známých zazněl tu srpnovou sobotu nečekaný zvonek. Otevřít šla jejich osmiletá dverka Julinka. Za dveřmi stál její spolužák a spiklenecky ztlumeným hlasem ji vyzval : "Pojď ven, Julko, něco ti ukážu..." Vedl ji za odlehlý roh domu. Tam se obezřetně rozhlédl. Když viděl, že jsou široko daleko sami, sáhl do kapsy a vyzval z ní obrázek.

"Podívej, tenhle ten pán, to je Dubček, víš? Ale nikomu neříkej, žes ho viděla. Je to strašně tajný! Kdyby se to někdo dozvěděl, zavřeli by tvoje rodiče do vězení a tebe do koncentráku..."

Solamylový koláč s meruňkami dětem našich dětí velice chutnal. Bylo ho dost, takže k žádným rozbrojům nedošlo. Vděčně jsem vzpomínala na neočekávaného návštěvníka s košíkem meruňek v ruce. Byl jím evangelický fafář Miloš Rejchrt. Bude to brzy 17 roků, co mu zdejší úřad odejmul souhlas k výkonu jeho kněžského povolání. Od té doby živí sebe i svou vícečlennou rodinu jako topič. Poznali jsme se loni v říjnu, den před znovuzavedeným státním svátkem, v malé čekárně ruzyňské věznice. Spolu s mnoha dalšími též brzy ráno vytaženými z postelí a z kotelen, jsme tam čekali na odvedení do cel, v nichž jsme pro nic za nic ztrávili čtyři dny.

Někdy musí člověk ujít kus úplně jiné cesty, aby se setkal s někým, kdo bydlí v sousední ulici.

srpen 1989

V ě z e ň s k ý k o u t e k

Doba je taková, že nikdo z československých občanů neví dne ani hodiny, kdy se ocitne ve vězení. Třeba jen za to, že se v určitou dobu vyskytoval na Václavském náměstí nebo na pražské pěší zóně. Statut politického vězně v naší zemi neexistuje, a tak lidé, kteří nikoho neokradli a nikomu neublížili, jsou nuceni trávit dny i roky ve společnosti, jakou nikdy předtím nepoznali, ani se v ní "nevyznají". Jistě proto nebude bez užitku, když v občasném "Vězeňském koutku" budeme uveřejňovat poznatky těch, kdo už takovéto zážitky mají.

Z.

září 1989

Vladimír Liberda

Zápas o zdraví

K deprimujícím činitelům pro vězně patří časté osobní prohlídky, zvané "filcounky". Při odchodu na vycházku jsou ohmatáváni shora až po kotníky, stejně tak před návratem zpět. A na celu se nejméně jednou za měsíc vracejí z vycházky k rozházeným postelím, skříňkám, dopisním papírům, k tabáku vysypanému na podlahu - zda v něm neschovali nějaký zakázaný předmět. A zakázat bylo možno vězňům cokoliv - podle vrtochu velitele věznice. Tak například ve věznici Plzeň-Bory jsme si v roce 1964 mohli cibuli nebo česnek koupit, ba dokonce jsme česnek za chřipkové epidemie dostávali se stravou. Ostatně v roce 1982 byly však obě potraviny zakázány a dvě cibule mi byly z balíku odebrány - protože si prý jimi mohou vězni způsobit sebeporanění! Ani vitaminové tabletky jsme nesměli mít v cele, ty byly umístěny zároveň s různými léky na vnější straně dveří cely a dozorcí je po jídle vězňům vydávali - večer už bývali někdy po párou a část pilulek pak vysypali na chodbu. I pilulku na spaní dostal vězeň přes krmítko přímo do úst, před očima Piskouna ji musel i zapít, ale po jeho odchodu ji musel rychle vyplivnout a užít ji až před večerkou v 21 hodin, jinak by neusnul vůbec, protože účinnost prášku trvá tak nanejvýš hodinu. I podávání léků je zde možné proměnit v šikanování vězňů.

Daleko rozšířenějším způsobem šikanování je však odmítání léků nemocným vězňům. Doktor Šach z Plzně-Borů to zcela nepokrytě označoval jako součást trestu. Ačkoliv dozorcí věnovali politickým vězňům zvýšenou pozornost v různých způsobech "buzerace", odmítáním léků nebo lékařského ošetření trpěli daleko víc vězni neplatičtí. Platičtí se totiž dovedli proti tomuto zjevnému porušování vězeňského řádu daleko lépe bránit - publikováním těchto případů v zahraničním demokratickém tisku. A tak jsem byl koncem února 1983 svědkem svévolného odmítání lékařské péče, která málem skončila vězňovou smrtí.

Nedostatek B vitamínu, který mi ostravský vězeňský lékař odmítl předepsat, po potížích s nespavostí nakonec u mne vyústil pásový opar. Byl jsem přemístěn - ne do nemocnice - ale jen na tzv. nemocniční celu, které byly umístěny na úseku kriminálních vězňů. Po pěti injekcích B vitamínu mi velmi bolestivé opary zmizely a těšil jsem se, že se teď po nevyspalých nocích trochu dospím, i když na cele, kdysi dávno stavěné pro jednoho vězně, jsme leželi čtyři na třech postelích. Když jeden uzdravený chřipkař odešel, těšili jsme se, že budeme mít každý svoji postel. Večer nám však přivedli osmnáctiletého mulata s krásnou postavou i obličejem, který bez podržení nemohl udržet rovnováhu a silně páchl. Měl hnisavou angínu, s bolestí polykal, ale snědenou polévku hned vyzvracel. Byl to nemanželský potomek černého kubánského dělníka, který před dvaceti lety pracoval ~~xx~~ v Nové huti na zaškolení. To nám stačil říct a pak většinou spal. Když jsme ráno naléhavě žádali lékaře, aby s ním něco udělal, poslal sestru pro injekce s umělou výživou, které mu pak pravidelně dával. Choval se však k němu přímo rasisticky arogantně. Když totiž mladý míšenec doprovázel svůj nesrozumitelný huhňavý výklad pohyby rukou, zcela neočekávaně se na něho rozeřval: "Nerozkládejte mi tady rukama, nebož na vás zavolám příslušníka; a ten už vás srovná do latě!"

I když nový pacient ležel na oddělené posteli, ten zápach z jeho úst byl tak silný, že jsem neriskoval další nepříjemnou noc a eventuální nové onemocnění a požádal lékaře o propuštění na normální celu, kde se však už nesmělo přes den ležet, ba ani vsedě spát. To potom dozorcí budili takového denního spáše třískáním klíči nebo kopáním do oplechovaných dveří.

Svým chováním mi tento ostravský "mengele", jak se v "krimu" vězeňským lékařům říká, připomenul plzeňského mengeleho z roku 1964, který okřikoval při vstupní prohlídce i nahé vězně, aby stáli při vyšetření v pozoru. Zřejmě i z lékařů se hlásí na práci ve věznicích většinou stejný lidský odpad jako k dozorcům. Když pak náhodou narazíte na vězeňského lékaře, který se chová lidsky, pak po čase zjistíte, že je to lékař vyhozený z místa z politických důvodů po sovětské okupaci, který se mohl ve své profesi uchytit jen jako opovrhovaný mengele...

Uhájit si zdraví v tak odlidštěných podmínkách vyžaduje od vězňů mnoho úsilí a vynalézavosti. Už deset let jsem trpěl stahováním cév v chodidlech, které se projevovalo stálým pocitem chladu. Venku v civilu to nebyl žádný problém - teplé podkolenky a časté dřepy, výpony, chůze a jiné cviky. Ale při zatčení mi podkolenky vzali a dali nízké ponožky. Žádal jsem tzv. referenta, aby mi podkolenky ze skladu vydali. Marně. Byla to pro kolektiv "smrtirobotů" práce navíc. Musel jsem proto žádat o návštěvu u lékaře, ten mi dal písemné povolení na používání dvou párů podkolenek. Toto povolení jsem musel odevzdat v kanceláři "referenta". Pak jsem si musel v termínu pro odesílání dopisů napsat domů, aby mi pak manželka v termínu pro příjem balíčků tyto podkolenky poslala. Dostal jsem je za měsíc od zatčení. Do té doby jsem si musel co chvíli masírovat lýtka a chodidla, mezitím cvičit výpony, dřepy a podobně. Když jsem už od toho večer dostával křeče do nohou, vázal jsem si na lýtka kapesníky, a ručníky, až jsem se nakonec bez zánětu žil dočkal příchodu podkolenek.

Stejné problémy jsem pak měl v zimě s dvacetiminutovými vycházkami na dvůr. Čepice jsme ve vazbě neměli a moje hlava od nepaměti reagovala na setkání s chladem bolesmi. A tak jsem si vždycky v teletníku vázal čepici z kapesníku a naszoval ji na hlavu. Většinou bachařů na špačkárně to nevadilo, až jsem narazil na psychopata, který to nesnášel. Když prý mě z mrazu bolí hlava, mám požádat lékaře, aby mi povolil poslat do věznice čepici. Čili zase akce na měsíc. Ten den jsem si po celou dobu vycházky masíroval čelo. Dobře jsem si bachaře zakreslil do paměti a za jeho služby jsem pak hlavu masíroval, když hlídali na špačkárně jiní, používal jsem čtyřrohé kapesníkové čepice dál.

Co je to teletník? To je vězeňský zlepšovák sovětského socialismu, za německého nacionálního socialismu jsem ho neznal. Mohu to potvrdit z vlastní zkušenosti, protože jsem v roce 1941 jako student seděl ve vazbě stejné věznice jako teď. Tehdy se procházeli vězni dokola po celém dvoře, jenom mezi vězni jednotlivých cel musely být určité rozestupy. Poněvadž při takových

vycházkách se mohli "komplici" umístění v různých celách domluvit ústní štafetou nebo vhozením motáků, byl v padesátých letech dvůr rozdělen betonovými stěnami na množství čtverců a obdélníků o stranách 5 až 6 metrů, do nichž pak dozorce z vyvýšené "špačkářny" uprostřed dvora dobře viděl. A ponděvadž se prostor 5x6 metrů zdál příslušníkům represivních sborů pro procházku vězňů z jedné cely příliš velký, byly tyto čtverce a obdélníky později rozpuřeny další, vřhlopřičnou stěnou na trojúhelníky, zvané metaforicky teletníky. Zde už je domluva vězňů z různých cel možná jenom motáky, po nichž pak dozorcí - vyvaděči při "filcunku" po vycházce pátrají. V této podobě jsem pak zastihl "teletníky" už v roce 1963 po svém třetím uvěznění.

Ve vazbě měl vězeň na sebe dost času, takže se většinou dalo nějak si zdraví uhlídat, pokud se o to snažil. To po odsouzení, v trestnici na nucených pracích, to bylo mnohem nesnadnější. Proto také političtí vězňi na nadměrně dlouhou vazbu většinou nežeřrali. Peníze na nákup měli, knihy na čtení také a zahřát se mohli častým cvičením, když se málo topilo.

Zcela opačně reagovali vězňi nepolitičtí, hlavně kriminální. Poněvadž neměli vypěstován návyk pravidelné četby nebo k ní měli přímo odpor, chvíli hráli dámu, halmu nebo bleskové šachy, ač měli času nadbytek, drnkali do krabiček od zápalek nebo hráli jakési vrhcáby s několika kostkami, vyrobenými z chlebové střídy, a stále se těšili na lágr, kde prý nebude taková nuda, a zcela zapomínali, že tam zase bude nucená práce, které se dosud snažili všemožně vyhnout, za což také byli uvěznění. Neschopnost poradit si se svým volným časem a realisticky si představit tu nejbližší budoucnost, byly jejich hlavními znaky.

Prostředí nesmyslných šikan, omezení a odloučení od normálnějšího světa umožnilo však kulturnímu vězňi daleko lépe vychutnat některé umělecké hodnoty než venku. Kdykoliv ještě po letech uslyším v rozhlase lidové nebo i současné písně, které jsem se naučil ve vyšetřovací vazbě v roce 1963, vždy si vybavím nezapomenutelnou atmosféru zpěvu /polohlasitého, příliš nahlas se nesmělo/ a vyprávění životních příběhů o vězeňských vánocích 1963. Stejně tak nikdy nezapomenu na dojem z četby

Balzacovy novely "Plukovník Chabert". Když jsem ji kdysi četl jako student, líbila se mi jako snad vše, co tento geniální vypravěč napsal. Ale nic víc. Ve čtyřech stěnách vězeňské samoty to však byl pro mne zážitek, na který živě vzpomínám i po více než dvaceti letech.

Ve vazbě 1982-83 to pak byly autobiografické vzpomínky Ericha Kästnera na svoji maminku : "Když jsem byl malý kluk" a snad nejlepší světový válečný román - Dobrici Čosice "Čas smrti". Náhoda způsobila, že jsem první dva díly tohoto románu dostal do ruky po opětovném přečtení dvou Simonovových válečných románů "Člověk se nerodí pro válku" /špatný překlad - má být : Člověk se nerodí vojákem/ a "Poslední léto". Po přečtení Čosicova románu se mi totiž ukázala celá válečná trilogie Simonovova jako dobře napsaný kýč. Jako válka viděná štábním důstojníkem, válka bez hladu, zimy, vší, stěnic, nemocí, bez loupeží a znásilňování i vlastního obyvatelstva, tím více pak cizího, bez nesmyslného drilu, bez napětí mezi důstojníky, poddůstojníky a prostými vojáky - zatím co Čosic se těmito stránkami války důkladně věnuje. V civilu bych se asi sotva pustil do knihy o více než 1600 stranách, tím spíše, že neexistuje u nás oficiální literární kritik, který by se odvážil vyzvednout všechny klady této knihy a tím na ni čtenáře upozornit. A také neexistuje důvěru vzbuzující kulturní časopis, jehož kritikami by se čtenář mohl ve své četbě řídit.

Stejně bych se venku nikdy nedal do četby kýčů zcela nepolitického charakteru, tzv. limonád, které byly za demokratické republiky terčem ostré kritiky tzv. levice, jež jsou však za "normalizace" hojně vydávány asi proto, aby číselně zaplnily mezeru po více než 150 zakázaných autorech. Dostaly se mi ve vyšetřovací vazbě do rukou tři takové knížky a žasl jsem, na jaký dokonce zcela nepolitický škvár nebylo vydavatelům líto papíru. I v tomto směru mi k lepšímu poznání současného systému pomohlo vězení. Nepovažují tedy dobu tam strávenou za ztracenou, nýbrž naopak za jakési internátní postgraduální studium reálsocialismu.

Kapitola "Zápas o zdraví" je z knihy prof. Vladimíra Liberdy, nazvané "Příběh orwellovských let". Vyšla loni v samizdatové edici Expedici. Petr Uhl o této vzpomínkové knize ostravského autora napsal ve své recenzi mimo jiné :

"Vězeňských memoárů, zvláště z let sedmdesátých a osmdesátých, je u nás poskrovnu. Už proto musí naše nezávislá čtenářská obec uvítat práci Vladimíra Liberdy, v níž literárně zpracoval svůj pobyt ve vězení v letech 1982-84. Naše radost je o to větší, že práce je seriózní. Autor se pokouší abstrahovat od emocí a interpretovat fakta nezaujatě. Cenné je i to, že má možnost srovnávat : dvakrát byl vězněn za nacistické okupace, osm měsíců v první polovině 60. let."

Jiřina Šiklová

Dopis z vězení

Socioložka PhDr. Jiřina Šiklová, CSc., strávila na počátku osmdesátých let ve vazbě celý rok. Své poznatky o tom, jak to ve vězení chodí, uložila do zdánlivých "dopisů".

Jsou jimi ve skutečnosti malé sociologicko-psychologické studie, navíc dobře a vtipně napsané. Uveřejňujeme první z nich.

Jiřina Šiklová
17.6.1935
věznice č. 1 Ruzyně
Př 614/09
161 02

20.7.1981

Obranné mechanismy aneb Jak přežít vazbu

Nejvíce ze všeho mně zde chybí nějaká smysluplná činnost, něco, co by mně naplnilo tento nevlastní, odcizený čas; šít, vařit ani uklízet tu nemohu, takže jediné co zbývá, je myslet. To se dá i v tomto malém prostoru. Když jsem sem přišla, začala jsem si poznamenávat své úvahy, postřehy, vše, co mně pomohlo překonat tu první dobu. Nyní jsem se pokusila z toho "sestavit" jakousi úvahu na téma "Jak přežít" či jaké obranné mechanismy musí si člověk vytvořit či lépe řečeno v sobě samém vyhrabat. Jedině vyhrabat, najít v sobě z dřívější doby, neboť zde si nové povahové rysy určitě nevytvoří, zde na nejvyšší opraví a upraví to, co v něm je a trochu přestrukturuje sebe sama. Vše, co tu teď píšu, je samozřejmě velice subjektivní, ale je možné, že něco z toho, co mne napadlo, se hodí i jiným lidem "mého typu", že to možná pomůže i Honzovi, až bude na vojně či dalším přítelům, kteří půjdou do kriminálu nebo se octnou v jiných výjimečných situacích, o něž není nikdy nouze. V každém případě to teď pomůže mně, neboť mohu psát, myslit, dělat něco snad smysluplného, co není jen a jen pro mne. Časem bych toto chtěla rozšířit ještě o "návod" jak žít a vycházet s lidmi na pár čtverečních metrech a psát i o pozitivních věcech, které se zde také dají prožít. Toto, co píši, by chtělo upravit, řádně zformulovat, ale já mám takový nedostatek čistého papíru, že si nemohu ani dělat napřed poznámky a upřesnit formulace a musím to psát podle bodů rovnou načisto. Psát to nadvakrát, to si prostě nemohu dovolit.

1. Nejdůležitější asi je uvědomit si výjimečnost vlastní situace a nutnost ekonomicky využít síly fyzické i psychické, které má zde člověk k dispozici. Ujasnit si pro sebe, pro danou chvíli, co je podstatné, předělat na čas, v zájmu okamžitého úkolu svou hierarchii hodnot, určit si, co je pro přítomnou chvíli a pro přítomný úkol nejdůležitější a ujasnit si pro sebe sama hranice, mezi nimiž mohu manévrovat. Např. vyjasnit si, co se stane, řeknu-li to či ono, zda bude pro mne "rentabilnější" jít dříve domů, nebo si zatížit svědomí výčitkami a vymežit si, jakým obsahem jsou při výsledcích tyto meze dány. Tyto meze musí být člověku naprosto jasné, tak jasné, a tak křiklavě jím samým označené, aby je nemohl přehlédnout ani v té nejprekérnější situaci při hodně blbém výsledku. Přitom je třeba vycházet z vlastního morálního kódu, z autonomní morálky, která ale vychází z vědomí, že je člověk odpovědný vůči určitému celku, ne pouze vůči svému já. Nikdo z nás není sám sobě Bohem.

2. A pak se hned zaměřit na fyziologické fungování, tj. jasně si uvědomit, že pokud se mně nepodaří dobře fungovat fyzicky, nezvládnou to psychicky a emotivně a budu za pár dní říkat přesně to, co chtějí. Předpokládá to naučit se jíst všechno, přestat se štítit špíny, neestetičnosti vzhledu jídla, okolí i vlastního oblečení a naučit se spát i vyměšovat za jakýchkoliv podmínek. Na vše si říkat "nejsem tu z vlastní vůle, nejsem za to odpovědná", jsem do této situace "vržena", já si ji dobrovolně nevybrala.

V tomto případě velice pomáhá vědomí, že všechny nepříjemnosti fyzického rázu /světlo v noci, neexistence soukromí, ponižování/ existují v té nové situaci proto, aby mně to zner-
vov~~o~~valo a ničilo. Již proto mně to nesmí znepríjemňovat život.

3. Skoro vše podřídít úkolu zvládnutí nové situace a neza-
těžovat se příliš otázkami, co bude potom a jak budu pak žít,
co všechno ztrácím a o co přicházím. Budu-li takto uvažovat,
ztratím mnohem víc, ztratím a zradím sama a rozložím se.
Takže nesmím takto uvažovat a musím si najít přijatelné uspo-
kojení v presentu. Konečně, podobně to dělá každý primitiv,

člověk i zvíře, pokud je ohroženo. O budoucnosti budu uvažovat až na tom budu líp, teď jde o přežití, o přijatelné zvládnutí daného, a proto je člověku dovoleno být i trochu "nedospělým", neplánovat na dlouhou dobu dopředu a používat vše možné ke kolorování přítomnosti, k vlastnímu brainwashingu. Mne například pomáhá uvědomování si, kolik hezkých věcí jsem prožila v minulosti, jak a kdy jsem byla šťastná ve srovnání s lidmi, kterým nebylo dopřáno prožít něco hezkého, zajímavého, nebo toho nebyli schopni, nebo jsou nevléčitelně nemocní a za pouhé prodloužení své existence by dali všechno. Cožpak bych opravdu chtěla vyměnit tuto momentální realitu Ruzyně za domestikovanou existenci v níž - aniž ji třeba reflektuji - žijí moji mnozí vrstevníci? A jakýmž štěstím by byla pro mnohé, s nimiž jsem v nemocnici mluvívala - například pro Evu Olivovou - pouhé trvání bez bolesti. Tak proč bych se měla litovat a mluvit o neštěstí jen proto, že tu musím sedět na fleku a čekat a prožívat jen sebe sama a své pocity. Existovat, ve smyslu přečkat, to se tu dá.

4. Určitou pomocí jsou pro mne i úvahy převzaté ze Sørensa Kierkegaarda a J.P. Sartra, že život člověka je tvořen, vyznačen "diskontinuitními okamžiky", momenty, na něž se vzpomíná, obraty, které nás profilují. To příjemné "uprostřed", to "mezi" je pouze jakási vycpávka mezi významnými okamžiky /příjemnými i tragickými/. Bez těchto obrátů a rozhodnutí by byl život pouhým plynutím a ničím více. Z aristotela víme, že bytí je více než nebytí, prožitek, i třeba bolestivý, je více než neprožitek. A prožitky tu mám. A hodně.

5. V takovéto situaci si člověk nesmí dovolit přepych sebelitování, neboť to pouze oslabuje. Baby eray story nejsou užitečné. Utilitární je brainwashing, který posiluje. Přepadne-li člověka emoční labilita - a ona ho přepadne - nesmí si ji pěstovat opakováním negativních faktů, ale odreagovat se musí nějakou činností, např. zacvičit si, udělat dechové cvičení, umýt záchod, podlahu, nebo něco udělat pro člověka, který je vedle mne. Závislost na jakýchkoliv lécích i v civilu, ve vězení je doslova tragická. Odejmou-li vám takové léky /léky neodejmou, ale odejmou sedativa a cokoliv na spaní/, jste plně

vydán na milost a nemilost svému okolí. V civilu jsem si občas vzala noxyron či meprobramat na spaní, zde to nemám a kdybych i měla, nebrala bych si to, /našejevýš schovala na proces, v případě, že by tam někdo kolaboval/. Zde si to nemůžu koupit, nemohu to kdykoliv dostat a vše, co mně činí závislou, mně oslabuje a pomáhá těm druhým našince ovládnout.

6. A pak je třeba naprosto si zakázat úvahy typu co by bylo, kdyby a která chyba se udělala, který moment byl pro mne osudný atd. Nejen v tomto případě, i jindy o osudu člověka rozhodují vteřiny a často jiní lidé a jejich chyby. Při každé autonehodě rozhodují vteřiny a chyby člověka; lidé se zmrzačí pro sázku, zabíjejí pro čest v soubojích, umírají pro cizí prestiž, pro okamžit rozkoše či pouze pro hloupost svou či druhého člověka. Ve válce umírají tisíce zcela anonymně a často i pasivně či živoří celé měsíce a roky. A také v tom případě o jejich osudu rozhodují nepatrné kroky a náhody. Ve srovnání s těmito lidmi - a jsou jich tisíce, ba statisíce - jsem tedy na tom báječně, a jsem šťastná. Vždyť kolik lidí prožívá neštěstí, aniž by jejich neštěstí mělo jakýkoliv smysl a pro kolektiv význam. Pozitivní v takovémto našem případě je, že zde nehrála roli jen náhoda, ale vědomá činnost, že jsme nebyli jen objektem, ale jednajícím subjektem. Vždyť by to bylo hrozné, být tu opravdu nevinně, za nic. To by teprve pak byla hrůza. Aldoux Huxley ve své knize Kontrapunkt života píše, že věci, události, které podstatně změni náš život, nejsou nikdy náhodné a že vše, co se přihodí, je v podstatě podobné člověku, kterému se to přihodí. Je možno říci, že člověk modifikuje události, které ho obklopují, vstupuje do určitých vztahů, či se jim vyhýbá. Pro mne je například velmi důležité vědomí, že nejsem obětí, ale aktivním subjektem, aktérem vlastního života.

7. To, co teď prožíváme, je výjimečné pouze z hlediska našeho individuálního života. Z hlediska celku je to běžná lidská situace, kterou před námi i s námi současně prožívají tisíce lidí, je to situace, která je popsána v mnoha románech a svým způsobem patří k základním lidským prožitkům. Je možné

ji přirovnat k pobytu v mnišské cele, v poustevně, k práci misionáře, k zajateckému táboru nebo k pokání či vigiliím. Jako děti jsme přece občas i o něčem podobném snili, představovali jsme si sebe sama jako trosečníky, jako strážce majáku, jako badatele a cestovatele. No a nyní máme "příležitost" prožít něco podobného v reálu. Tak to tak přijměte. Vždyť i toto je svým způsobem dobrodružství. A touto úvahou začleníme svou současnou situaci zcela smysluplně do kontextu vlastního života a reality, kterou prožívám, ztrácí pro mne částečně svou absurditu, stává se mi bližší, přijatelnější. Je moje.

8. Velikou pomocí, ale i určitým nebezpečím je vytvoření si druhého centra percepce, vytvoření si jakéhosi nadhledu, jež jež nám umožní oddálit skutečnost, pozorovat sám sebe jako na divadle a být i zvědav na sebe sama, třeba na to, jak obstojím. Řekne-li si člověk "tak, teď jsem zvědavá, jak to holka zvládneš", je to sice určitá forma úniku, ale v této situaci má člověk právo použít určité triky na podporu i jen sebe sama. Vždyť je to tu opravdu blbé. Já například mám doma výsledky celé řady psychologických testů, jimiž mne snímali moji kolegové za normálních okolností, kdy jsem ani já, ani oni netušili, že se někdy dostaneme do takovéto "experimentální" situace. Až se vrátím, budu zvědavá, jak se testy shodují s mým chováním a reakcemi na tuto zátěžovou situaci, zda tedy mají validitu i pro predikci chování. I tímto přístupem si oddálím bezprostřední situaci a trošičku snad i přesáhnou sebe. Jsem vlastně v jakési experimentální situaci, jež je často hrána v různých psychohrách. Vědomí, že se nemohu podívat na hodinky a říci si "teď si dáme přestávku a jednu kávu", je sice někdy deprimující, ale současně to tomu, co tu prožívám, dává vážnost, smysl. Jinak by to přece byla jen skautská hra, člověk by zde byl jen jako intelektuál na brigádě ve fabrice. Toto sebezpozorování a pozorování prostředí a reakcí vlastních i cizích je sice únikem, ale i hodnotou, poučením, o němž bude dobré podat svědectví. Mnozí, kteří prošli touto situací, byli

schopti i potom vytvářet hodnotná díla a dokonce svou novou zkušeností obohatili i ostatní. Nebyl to pro ně, ani pro ostatní, zcela ztracený čas. Tak to nesmí být a nebude ztracený čas ani pro mne. Vždyť jen tím faktem, že tu jsem, plním určitou sociální roli. /Trochu mi to připomíná těhotenství, tam jsem taky "něco dělala", aniž jsem se musela namáhat/. Osmyslění nesmyslného či absurdního je vždy možné. A být vex vězení a vědět, proč tu jsem, není nesmyslné. Namátkou si vzpomínám na politicky neutrální příklad Jacka Londona, který ve svém "Tuláku po hvězdách" vytvořil jakýsi "prototyp" možného "útěku" dokonce i ze svěřací kazajky. Čím více mu svěřací kazajku utahovali, tím méně pociťoval vlastní tělo a tím dále se dostával jeho duch.

9. Jinou, náročnější, ale také pomáhající, je Hegelova stať o vztahu pána a raba. Pokud si rab uvědomuje, že on je rozhodující, že na něm je pán závislý, cítí se svobodnějším, než jeho pán, i přesto, že realita je jiná. /Občas se tu cítím svobodnějším, než jindy v civilu/. Karel Marx sice toto na Hegelovi kritizoval jako idealistickou fikci, ale jako způsob sebeobrány jedince by to určitě "schválil".

10. Také je dobré reálně si představit nejhorší pravděpodobnou variantu k níž může dojít a s tou se vyrovnat. Pak vše, co přijde, je jenom lepší. V mém konkrétním případě to znamená, že až přijdu domů, budu právě tak stará jako byla moje matka, když jsem se vdávala - tehdy jí bylo 54 let a já také navíc jak 8 let nedostanu/. A myslím si, že je to hezký kus života.

11. Jinou formou svépomoci je uvědomování si motivace chování druhých a to jak dozorců, tak spoluvězňů. Tyto úvahy umožní totiž člověku, nejen určitý nadhled, ale i lepší pochopení druhého člověka, oddálení bezprostřednosti reakcí a případných útoků. Urazí-li mne druhý člověk a já si vysvětlím jeho chování a motivaci /např. chování bachaře/ a vím, co si tím odreagovává, nedotýká se mne jeho útok tak bezprostředně.

12. Všichni, co tu jsou se mnou, jsou na tom špatně, Pomohu-li trochu druhému člověku, vedle sebe, není to ode mne jen akt altruismu, ale obohacení sebe sama - mám více, jsem na tom lépe, když mohu druhému pomáhat. A navíc, uvědomuji si při té pomoci druhému člověku, že jsem sama /i v těchto teplácích a vedle toho hajzlu/, přece jen člověkem. A dobrým člověkem, když pomáhám a mohu pomoci druhému. Přece není možné žít jen adaptací, jen trávením z vlastní podstaty, přece musím i zde sebe sama a druhé něčím obohatit, udělat si radost, dokázat si, že já jsem já i nadále. Musím mít větší rychlost než má proud vody kolem mne. Jinak tou šlajsnou neprojedu. Člověk potřebuje zcela nutně, aby si v takové situaci uvědomil, že přes působení vnějších x faktorů, rozkazů, kontrol, nadávání, dokáže sám sebe řídit. Nejsem přece jenom buksus, který se nchává zatřihovat. Adaptace, přizpůsobení, je nutná, ale ne za cenu ztráty sebe sama. Chtěl-li by člověk opravdu sám sebe ztratit, plně se podřídít, tak to mohl udělat dříve a nemusel se sem vůbec dostat. Stačilo přece jen poslouchat a držet hubu a "do gičeho se nemíchat". V tom přece máme, jako národ, bohaté tradice. Proto i hranice v podřízení a soužití je třeba si sám stanovit. Opravdu, nevidím hrdinství v provokování spoluvězňů ani dozorců a v neustálém narážení, jenž ještě více znepríjemňuje pobyt zde a oslabuje a vyčerpává. Ale i tento vědomý ústup, toto "stažení se" musí být reflektováno, předem sobě samé zdůvodněno, a nikdy nesmí být jen manévrováním z nouze a ze slabosti. Většinou to jde poměrně dobře, neboť hodnoty i prestiž spoluvězňů i bachařů se podstatně liší od hodnot našich, takže střetnutí není nutné. Já například potřebuji mít denně určité soukromí, čas na své "usebrání", na zapsání si několika myšlenek, na koncentraci, na únik do svého "hájemství", řečeno slovy Thomase Manna, či spíše jeho překladatele, Pavla Eisnera. Za cenu, že si člověk odepře část odpočinku, nebo že je považován spoluvězni za cvoka, neškodného blázna, je možné i toho dosáhnout.

Pro anomalitu, slabost, je zde i pochopení, zvláště když jsem schopna to kompenzovat určitou protislužbou. Například při svém psaní a čtení hlídám současně i "okénko" na dveřích, takže ostatní mohou spát. Jde o to, i to negativní částečně změnit v pozitivní.

12. Nesmírně také člověka posílí, dá-li sobě určitý drobný, časově limitovaný úkol a ten úkol splní. Úkolem může být cokoliv, denní opakování určitého cvičení, učení se slovíčkům, cviky z jógy nebo výpisky z literatury nebo toto mé psaní. Důležitější než obsah toho, co dělám, je vědomí, že jsem dokázala prosadit sebe sama i proti totální organizaci, i proti vnucenému "společnému ustájení", jak to nazývá Ota Bednářová. Tím, že si člověk tento nevlastní čas, nevlastní úsek života, kdy se musí řídit jen signály a povely, rozčlení i podle svého, naplní jej alespoň trochu vlastním obsahem, udělá z něho částečně čas pro sebe, tak tím uniká z této absurdity a má pocit, že není jen podřízen, někam vlečen.

13. Jinou radostí a posílením je například psaní dopisů rodině, přijetí pozdravů a vzkazů od přátel či tzv. nedovolené navazování kontaktů, tedy dívání se z okna na neměnný obdélník dvora, nebo na část oblohy, volání pozdravů, psaní psaníček spoluvězněm neboli "posílání koně". Při tom nedovoleném navazování kontaktů nejde ani tak o obsah dopisu nebo o uvolnění hlasivek, jako spíše o radost z toho, že se člověku podařilo udělat něco nedovoleného, že prosadil i zde sebe, svou vůli. Trochu to připomíná pocit žáčka, kterému se podaří vytáhnout panu učiteli křídou z kapsy, nakreslit na katedru panáka. Já osobně jsem se částečně kvůli tomuto pocitu, kvůli potřebě cítiti se svobodnou i v Československu, dostala až sem. Je to ale jedna ze základních potřeb člověka, takže je to naprosto pochopitelné. Tak jako ve třídě, i zde toto "nedovolené" komunikování dodává jedinci pocit sebevědomí, pocit, že není zcela bezmocným objektem manipulace druhých. Utužuje to solidaritu, lidské vlastnosti, dodává to radost a tím to také

přispívá k lepšímu přežití. Ale toto spíše již patří do úvahy o pozitivěch tohoto nedobrovolného pobytu, pokud jsou zde vůbec nějaká. Určitě také jsou. Jak ovšem na tyto zde popsané a praktikované mechanismy obrany bude působit faktor času, jenž nás vzdálí od skutečnosti "venku", vytvoří hradbu, vyvolá apatii a způsobí "únavu materiálu", to zatím nevím. Snad budu mít sílu a možnost i toto reflektovat a i o tom referovat.

Krásnou pusu Jiřina

Je. A m b e r c u m o v : Katí a oběti

Působivé, ale nicméně beletristické fantasie Kafkovy, Camusovy a Nabokovovy o pocitech odsouzenců k smrti, odsouvá dnes naše glasnost poněkud stranou v dílech sice ne tak literárně dokonalých, zato však hodnověrnějších a hrůznějších; jsou to vlastní zážitky odsouzených. —

Jedno z takových svědectví je nyní před vámi. Jeho autor, československý komunista, Artur London, prošel těmi kruhy pekla jako u nás lidé v táborech z r. 1937. Komsomolec-ilegální pracovník v předválečné, tzv. první republice, nováček Kominterny, interbrigádiste ve Španělsku a za války aktivní účastník vlasteneckého hnutí odporu v Francii, dostal se po cizím jménem do spárů hitlerovců. V Mauthausenu byl jedním z organizátorů antifašistického podzemí. Po osvobození byl vyzhamenán řádem Čestné legie, nějaký čas žil ve Francii, léčil si tuberkulózu ve Švýcarsku a potom byl jmenován náměstkem čs. ministra zahraničí.

Všechno toto bohatě stačilo, aby se dostal na lavici obžalovaných ve smutně proslulém procesu se Slánským koncem 1952. Jedenáct obžalovaných bylo oběšeno, London se octl, jak se domníval, díky přípuzenským vztahům k jednomu tehdejšímu představiteli Francouzské komunistické strany, mezi třemi odsouzenými na doživotí. V r. 1956 byl propuštěn a rehabilitován. Zemřel ve Francii v r. 1986.

Londonovo Doznání se odlišuje od dnešní rozsáhlé vězeňské literatury. Už proto, že je to, zdá se, první taková kniha z historie bratrských zemí, u nás přeložená, Sovětskému čtenáři bude jistě nápadná základní podobnost. Snoda vražedného mechanismu, který spustil Stalin a po něm stalinisté ve všech, jak se tehdy nazývaly, lidově demokratických státech. /Proces s Rajkem v Maďarsku, Kostovem v Bulharsku, Džozdem v Albánii a Slánským v Československu/.

Kde hledat zdroje velké vlny répresí, která se převalila těmito zeměmi koncem čtyřicátých a počátkem padesátých let? Především ve studené válce, ale nejen tam. A. A. Ždanov, který vedl delegaci VKS/b/ na ustavujícím zasedání Komunformy v září 1947, zformuloval ve svém projevu tuto zásadu: Mezinárodní komunistické hnutí, a především lidově demokratické země, kde se již komunistické strany dostaly k moci, jsou povinny nekompromisně bojovat proti kolísání a odklonům od cesty, kterou Sovětský svaz vytýčil.

Toto vnucování sovětského modelu bylo druhou příčinou stalinské zvrůle v bratrských zemích, i když jednu dobu Stalin nevyklučoval, že tyto země mohou dojít jinou cestou k socialismu- bez sovětů a diktatury proletariátu. Přímě o tom řekl např. Gottwaldovi, vůdci KSČ, který tehdy uvažoval o aplikaci buržoázně demokratických tradic své země

Ale velice brzy začal Stalin nahlížet na podobné představy jako na strešlivé kacířství, zvláště po konfliktu s Jugoslávií v r. 1948.

Tehdy se také rozpoutala honba na čarodějnice v měřítku celého socialistického tábora. /tento vojenský termín se stal jádrem stalinsko-ždanovovské ~~politiky~~ koncepcie zahraniční politiky/. Tak jako u nás v třicátých letech trockismus, byly prohlášeny za smrtelné hříchy titocismus a nacionalismus /tzn. především hledání samostatných cest rozvoje/, sociáldemokratismus a kosmopolitismus, Toto obvinění mělo nejen specificky nacionalistické zabarvení, ale bylo namířeno proti jakékoli orientaci na všeobecné civilizační, kulturní a etické hodnoty

Pro stalinistickou logiku z toho vyplývala nutnost odhalit a odsoudit vnitřního nepřítel. Tento nepřítel byl nutný jako obětní beránek, odpovědný za pokles životní úrovně v důsledku kasárenského řízení. Perspektivně měla ve společnosti vzniknout atmosféra podezřívavosti a inkvizičního pátrání, které samovolně posvěcovalo ty nejobludnější zločiny moci. Stejně jako ve středověku, bylo nejpohodlnější hledat nepřítel mezi židy - nacionálně cizím elementem s rozvětvenými příbuzenskými a jinými vztahy v zahraničí.

Avšak aktivní komunisté židovského původu vůbec nebyli prvními oběťmi té stalinské "honby na čarodějnice". Slánský, jako generální tajemník nesl, i když ne sám, politickou odpovědnost za represe proti soukromým rolníkům, které začaly v Československu po únoru r. 1948 s ostatním drobným vlastníkům /rozkulačování, jak je vidět, nezůstalo jen naším monopolem/, proti katolickým kněžím a aktivistům církevních organizací, stejně jako proti "buržoazní" inteligenci. Slánský byl odpovědný za organizaci procesů s představiteli nekomunistických stran, na nichž bylo vyneseno 10 rozsudků smrti/ mezi nimi nad Miladou Horákovou, členkou parlamentu za stranu bývalého presidenta Beneše/, 48 rozsudků na doživotní vězení, 581 k žaláři, úhrnem na 7850 rok.

Taková sondní krutost, a to ještě za viny zjevně neprokázané, byla za první republiky nemyslitelná.

Byl to Slánský, který na poradě Kominformy v listopadu 1949 odhalil "slabost" své strany, spočívající v tom, že "široké masy jejích členů nedoceňují odpor třídního nepřítel a jeho neutuchající snahu nasaštat do strany svou agenturu...."

Zdalipak přemyslel na to, že si tím sám připravuje o tři roky později rozsudek smrti? Na podzim r. 1949 se Slánský společně s Gottwaldem obrátili na vedení VKS/b/ se žádostí vyslat do Československa experty pro otázky státní bezpečnosti.

Jiný obžalovaný na témže procesu, Baicin, jako náčelník vojenské kontrarozvědky přivedl na popraviště, na mučidla, do žalářů a táborů

velkou skupinu generálů a důstojníků první republiky, účastníků protinacistického odboje. A London vypráví, jak náměstek ministra státní bezpečnosti Šváb, který měl zprvu jeho případ na starosti, byl sám odsouzen a popraven. Přiznal se ke všem zločinům jako ti, které k tomu předtím donutil. London se na něj nehnevá, protože ďábel-
ský mechanismus donutil lidi, kteří se octli v jeho útrobach aby hrá-
li střídavě úlohu katů, obětí a falešných svědků.

Vzájemné falešné obviňování mělo ještě jeden amorální motiv- dovo-
lávalo se zájmů strany. Na tyto zájmy se odvolávají vyšetřovatelé, ...
soudci i samotní obžalovaní, dopouštějící se přitom obluďného poni-
žování lidské důstojnosti i svých nejbližších, jen aby, podle auto-
rových slov, ospravedlnili "zbožňovanou" stranu, k níž dostávaly je-
jich vztahy "charakter nepochopitelné religiozности" Nelze se potom
divit reakci Londonovy ženy Liz na jeho zatčení, která dnes zní jako
špatný vtíp: "Já tě, Gerarde, miluji, ale ty víš, že jsem především
komunistka." Hle, jaká to vražedná a sebevražedná morálka skalních
revolucionářů!

Na titul knihy není náhodný. Autor čestně a bez slitování k sobě
vzpomíná, jak vypovídal při jednom výslechu proti Slánskému, i když
ten se ho možná chtěl zastat. Ale kdo se odváží za to hodit na auto-
ra kamenem? Představme si sebe na Londonově místě: můžeme s určito-
stí tvrdit, že bychom obstáli, že bychom vydrželi jakákoli muka a
pohrůžky katů, kteří se nezastavovali před ničím?

S Londonem a Liz jsem se setkal poč. šedesátých let v Praze. K něko-
lik večerů jsem poslouchal jeho vyprávění, při němž stydla krev v
žilách. A když líčil, jak ho jeho žena po vynesení rozsudku veřejně
odsoudila, rozešla se s ním a nedovolila, aby se vídal s dětmi, vy-
klouzlo mi bezděky z úst: "A kde je teď ta mrcha?" - Byl jsem pře-
svědčen, že jde o nějakou jinou, dřívější ženu. London, usmívaje se,
ukázal na Liz: "To je přece ona!" Když Liz viděla mé rozpaky, řekla:
"Máš úplnou pravdu, ale pochop, Gerard nikdy v životě nelhal. A když
jsem slyšela v rozhlase, jak se přiznal ke špionáži, nemohla jsem uvě-
řit. Mně, mladému členu strany, se z toho točila hlava."

M. P. Jakubovič, který prošel jedním z prvních stalinských procesů-
byl to proces se "Svazovým byrem menševiků"- vzpomíná na svou roz-
mluvu s tehdejším prokurátorem RSFSR, Krylenkem.:

"Když mě vyzval, abych si sedl, řekl: Nepochytují o tom, že jste
osobně nevinní: My oba plníme svou povinnost vůči straně; považoval
jsem Vás a stále považuji za komunistu. Já tudu v procesu žalobcem, a
vy budete souhlasit s tím, co říkají vyšetřovatelé a svědci. Toto je
naše společná stranická povinnost..."

Mlčel jsem.

"Domluvili jsme se? zeptal se Krylenko.

Zamumlal jsem cosi nesrozumitelného v tom smyslu, že slibuji, že splním svou povinnost. Myslím, že mi vhrkly slzy do očí."

Procesy třicátých let s prokurátorem Vyšinským, který přišel na místo popraveného Krylenka, opakovaly v podstatě totéž schéma, jen s dodatkem nejkrutějšího mučení, aby obžalovaní byli zlomeni nejen duchovně, ale i fyzicky. I v bratrských zemích probíhaly soudy podle scénáře, který vypracovali Jagoda, Ježov a Vyšinskij. Rozdíl je jen v textu a účinkujících, nikoli v podstatě. A podstata spočívala v tom že naše tehdejší stalinské vedení vnutilo bratrským zemím nejen totální model státu obecně, ale konkrétně i systém masových represí a potlačování zákonnosti.

Proto je u nás publikace Londonovy knihy, v níž se píše o sovětských poradcích, kteří udávali tón v čs. orgánech StB, aktem symbolickým i logickým. Nastal-li čas pokání a očisty, musíme přiznat i naši nemalou odpovědnost za neštěstí bratrských zemí. Nižek to ne zmenšuje naši pomoc i oběti, které máš národ přinesl v boji za jejich osvobození od hitlerásmu.

Tato odpovědnost není ostatně vždy přímá: např. Mao Ce-tung v Číně, Enver Hodža v Albánii, Pol Pot v Kampučii používali stalinské metody, ale obešli se při tom bez poradců. Avšak v Bulharsku, Maďarsku, Polsku, v Československu, a v některých jiných zemích byla tato odpovědnost bezprostřední. Opravdový, upřímný internacionalismus komunistů-revolucionářů byl nahrazen internacionalismem "mistrů popravicích". - Uvedu některé fakta: když se v září r. 1949 chystal proces s Rajkem, tehdejší vůdce maďarských komunistů, zuřivý staliništa a dogmatik Bákos /nakonec vyloučený ze strany, zemřel v nucené emigraci v Krasnodaru/, společně s naším generálem státní bezpečnosti Bělkinem, požadovali od Švába, který přijel služebně do Budapešti, aby se i v Československu konečně začalo se zatýkáním "podezřelých", a aby také čs. vedení pozvalo na pomoc sovětské poradce, jejichž zkušenosti právě v Budapešti využívají. Generál Bělkin řekl, aby tento požadavek ještě zdůraznil: "Čs. pracovníci orgánů StB mají všehovšudy jen čtyřleté zkušenosti, zatím co sovětské pracovníci mají zkušenosti třicetileté a takové problémy řeší zcela jinak."

S podobným doporučením se obrátili ke Gottwaldovi a Slánskému i tehdejší polští představitelé - Bierut, Zembrowski a Berman. Na takové naléhání požádali nakonec Gottwald se Slánským Moskvu o poradce. Požádali s těžkým srdcem, neboť je Šváb informoval o krutých metodách, které v Maďarsku a Polsku používají a to nejen při výsleších vlastních lidí. Informoval o zacházení s čs. občany zapletenými do Rajkova procesu v Maďarsku.

V říjnu přijeli do Prahy generálové státní bezpečnosti Makarov a

Lichačov. Hned vytkli pracovníkům čs. orgánů, že se "nedovedou domáhat splnění svých požadavků a s třídními nepřáteli jednají v hedvábných rukavičkách". Jak svědčil Teodor Baláž, tehdejší náčelník slovenského oddělení pro vyhledávání nepřátel ve straně/i takové oddělení existovalo!/, Lichačova rozčilovala Balážova neochota dodávat "kompromitující" materiál na vedoucí stranické funkcionáře. Sovětský generál prohlásil: "Stalin mě poslal organizovat procesy a já nemohu ztrácet čas. Nepřijel jsem do Československa diskutovat, ale srazet hlavy. A srazím jich stovky, jinak přijdu o svou".

V r. 1950 vystřídal Lichačova ve funkci staršího poradce Bojarskij. Tehdejší čs. ministr státní bezpečnosti L. Kopřiva vyprávěl o Gottwaldově příkazu opírat se o sovětské poradce a řídit se jejich názory "Nejdůležitější rozhodnutí se dělala z iniciativy sovětských poradců" vzpomínal Kopřiva.

Velitel Ruzyně Doubek, o němž London píše s hrůzou, vyprávěl: "Doporučení sovětských poradců jsem plnil okamžitě... Poradci byli ve styku s našimi nejvyššími představiteli a se s. Gottwaldem, a ten, jak jsem věděl, vždycky, bez jakýchkoli výhrad souhlasil s opatřeními, která poradci navrhli. Někdy jsem pochyboval o tom, zda se vyšetřovaný dopustil činů, z nichž je obviňován, byl jsem dokonce přesvědčen o jeho nevině, ale myslil jsem si, že tyto případy sledují nějaký vyšší cíl a opakoval jsem si pro sebe Vladimírova/Bojarského/slova: "Když se kácí les, létají třísky".

Proč však Gottwald tak pokorně odevzdával katům své nejbližší spolupracovníky? Příčiny, zdá se mi, spočívají v tomto: KSČ byla mezi východoevropskými stranami jedinou, která získala v prvních poválečných volbách takřka absolutní většinu /více než 40 procent hlasů/, Gottwaldova vláda jako jediná ve východní Evropě se rozhodla přijmout pomoc podle Marshallova plánu. Na Stalinův zásah však bylo toto rozhodnutí okamžitě přezkoumáno,. Vedení KSČ se také zapojilo do honby na čarodějnice ve vlastních řadách později než jinde. Toto všechno co by mohlo za normální situace dodávat politickému vůdci sebedůvěru, v Gottwaldovi naopak tuto sebedůvěru podkopávalo a vzbuzovalo strach nebo, řečeno Londonovými slovy, "pocit viny".

Tento stav se u Gottwalda zřetelně prohloubil po vyotcování Jugoslávie. Ne náhodou Gottwald, jako by odháněl dřívější přeludy o právu své země na vlastní cestu - ujišťoval Stalina, že se Československo nestane nikdy druhou Jugoslávií. Myslím si, že Gottwald pil, jak známo, a ztrácel tvář právě z těchto důvodů.

Ostatně Stalinova reakce na přípravu procesu se Slánským byla zpočátku neočekávaná. Stalin považoval "kompromitující materiál" na Slánského, který dostal od čs. ministrů StB a od sovětských poradců z

ze málo průkazný a radil Gottwaldovi, aby se k výpovědím "svědků-zločinců" přistupovala co nejopatrněji, protože může jít o "nepřátelskou provokaci". K tomu dodal: "Nechceme-li, aby činnost vyšetřujících orgánů zneužili nepřátelé, musíme jí proto neustále kontrolovat, jinak by se mohla šířit nedůvěra společnosti k nejvyšším orgánům moci."

Čím objasnit tento Stalinův úskok? Oblíbeným trikem tohoto - podle Bucharine - "génia dávkování", vypadat humánněji, nežli jeho podřízení? Politickými představami? Nechutí osobně se kompromitovat antisemitismem? Nebo záluďností jemu vlastní, či snahou prověřit spolehlivost podřízených? Bojarský však byl z Prahy odvolán a nahrazen Besčasnovem, který ani nepomyslel na to, že by se přípravy procesu mohly zastavit, ale naopak je ještě více roztácel. A sám Stalin již v listopadu žádal v osobním dopise Gottwaldovi, aby byl Slánský okamžitě zatčen, protože by mohl utéci na Západ.

Fotografie Stalinova gigantického památníku v Praze na obálce prvního francouzského vydání Londonovy knihy nebyla náhodná. Žil jsem v Praze počátkem šedesátých let, když ten památník bouřilo. Trvalo to dlouho, asi měsíc. Kamenný kolos se nechtěl poodat. Češi měli radost a vtipkovali, památník prý představuje "frontu na maso", protože hned za vůdcem stálo ve dvou řadách osm postav, představujících český a sovětský lid. Byla mně líto tohoto ponurého, ale historicky přesného výtvaru. Autor - architekt, který jej zřejmě považoval za své nejvýznamnější dílo, slončil sebevraždou, a jakýsi zahraniční byznysmen chtěl, aby mu ten žalový odpad prodal na suvenýry. Byl odmítnut. Tragédie se i zde změnila na frašku.

Na počátku destalinizace Chruščov ostře odsoudil protizákonné metody sovětských bezpečnostních orgánů, praktikované nejen u nás, ale i v bratrských zemích. Lichačov byl zastřelen v prosinci r. 1954 společně se stalinským ministrem státní bezpečnosti Abakumovem. Ostatně, je-li možno věřit zprávám západního tisku, navštívil Bojarskij a Besčasnov v 70. letech Prahu za brežněvovské "normalizace." Prvý sloužil jako vedoucí pracovník KGB ve slunečném Uzbekistanu, a druhý soudě podle článku Jevgenije Albacové v moskevských novostech - si žije spojojeně dodnes. Bez ohledu na pochybný vysokoškolský diplom se stal doktorem věd, profesorem moskevské vysoké školy háňské. /Kdo mu psal dizertace v době, kdy sloužil v orgánech?/ Nyní je na zaslouženém odpočinku.

Londonova žena správně pochopila význam propuštění zatčených lékařů v Moskvě po Stalinově smrti. Naše destalinizace zapůsobila i v bratrských zemích. Skutečností však zůstává, že v Československu, v zemi s vyspělými demokratickými tradicemi se zrušení nespravedlivých roz-

sudků protahovalo. Příčina, zdá se, spočívala v tom, že sež tam v padesátých a šedesátých letech nenašel ve vedení ani jeden člověk chruščovské politické smělosti.

Teprve v r. 1968 po odchodu Novotného byli spolu s ostatními zcela rehabilitováni i odsouzení v procesu se Slánským. London byl tehdy vyznamenán čs. vysokým řádem a v r. 1969 tam vyšlo české vydání jeho knihy. Dnes by jí sotva našli v knihkupectvích nebo knihovnách. Jinde ve světě vyšla ještě v sedmnácti jazycích. Nejvyššího ocenění se jí dostalo v západním komunistickém a liberálním tisku.

Rozsáhlý a nadšený článek jí věnoval Luis Aragon. Ve Francii byl natočen na motivy Doznání s Yvesem Montandem a Simonou Signoretovou v hlavních úlohách působivý film, který nadělal mnoho rozruchu. U nás tento film pochopitelně zatratila tehdejší "Literaturka". Zato však nejautoritativnější francouzské noviny - Le Monde napsaly: "Jedno ze vzácných děl, realistických a socialistických zároveň, přesto, že obhájci socialistického realismu je považují za skandální, protože vypráví všechno tak, jak to skutečně bylo."

Po pražské návštěvě jsem se setkl s Londonem v Paříži. Zůstal věrný ideálům mládí. Nehněval se, ale zachovával smutný klid, dokonce údiv, jak se to všechno mohlo stát? A já, jako bych jej slyšel, když čtu v jeho knize slova: "Jsem hrdý na svou minulost". Když zemřel, generální tajemník FKS G. Marchais poslal vdově tento telegram: "Smrt Artura Londona mě hluboce zarmocňuje, protože znamená ztrátu pro všechny francouzské komunisty .. Jeho kniha Doznání pomohle lépe pochopit pravdu o tom, co je to stalinismus, tato zvrácenost socialismu. Jeho kniha objasňuje nejdramatičtější způsobem, jak nezbytné a nenarušitelné je spojení socialismu s svobodou, ukazuje, že se socialismus může rozvíjet jen společně s demokracií."

Vzpomínám na stalinskou křížovou cestu čs. lidu, který se mi stal blízkým a na jeho, bohužel příliš krátké pražské jaro r. 1968. Ocituji slova z interview, která poskytl deníku L'Humanité generální tajemník KSČ Miloš Jakeš: "V dubnovém programu/1968/ bylo mnoho dobrého, ale události šly jiným směrem. Nyní stojí otázky na jiné úrovni a pod jiným úhlem ve srovnání s r. 1968. Ale shoda existuje: je to snaha vyřešit nahromaděné problémy, reforma, demokratizace společnosti i života strany, tajné hlasování, ekonomická samostatnost. Cíle, které jsme si postavili v lednu 1968 a které si klademe dnes, jsou totožné."

Doalov ke knize, dopsané v září 1968 zakončil London slovy Jana Husa: "Pravda zvítězí", přesvědčen, že se tak stane, protože tomu nemůže být jinak.

Závažné dokumenty o pozadí německo- jugoslávské války v dubnu 1941

Historikové druhé světové války- jistě s výjimkou jugoslávských- zatím nevěnovali přílišnou pozornost dubnové, pouze desetidenní /6.- 17. dubna 1941/ válce nacistického Německa proti Jugoslávii, korunované jeho bleskovým vítězstvím a porobením celého Balkánu, včetně řeckých ostrovů ve Středozeří. Zdá se jím, že z ryze vojenského hlediska představuje jen nepřilíš významnou epizodu v gigantickém velmocenském střetu druhé světové války, jež její průběh a výsledky vcelku nikterak podstatně neovlivnila.

O tom, že nemají pravdu, svědčí mj. i dosud nepublikované dokumenty /asi zdaleka ne všechny/, jež koncem září 1989 poskytl archiv sovětského ministerstva zahraničí. Tyto dokumenty, týkající se okolností uzavření sovětsko- jugoslávské smlouvy o přátelství a nenapadení z noci z 5. na 6. dubna 1941 poskytují možnost, aby se novým způsobem hledělo na tuto historickou událost i na to, co jí předcházelo, a ovšem i na její vojensko- politické a mocenské důsledky.

K pochopení obsahu a významu nově publikovaných dokumentů je potřebné uvést alespoň základní fakta o východoevropských a balkánsko- tureckých /irackých/ plánech nacistického Německa po porážce Francie, ale i po zjištění mimořádné obtížnosti, snad dokonce nedosta- tečné reálnosti vojenské invaze již osamoceně, ale nikoli neúspěš- ně bojující Anglie.

V prosinci 1940 a v lednu 1941 došlo k rozhodnutí přenést válečné těžiště na východ a nejpozději k polovině května 1941 zahájit s maxi- málním možným nasazením útok proti SSSR. Což ovšem vyžadovalo všestranně posílit německé pozice v celém balkánském - a v zeměpisném prodloužení i tureckém a irackém- směru. V souvislosti s připravovanou ofenzivou Rommela v egyptském směru šlo o koordinovaný útok jak proti SSSR, tak proti životním zájmům Anglie na Předním Východě.

V souladu s touto logikou následoval tlak, posléze úspěšný, na Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, aby tyto státy přistoupily k "Ose" Berlín- Řín- Tokio a staly se v nastávající protisovětské válce buď přímo vojenskými spojenci nebo alespoň spolehlivým týlem nastupu- jící nacistické armády. Podobný tlak Hitler vyvíjel i vůči Jugo- slávii. Zatímco maďarskou "vděčnost" a "očernost" získalo Německo již dříve /připojení jižních částí Slovenska, Karpatské Ukrajiny, dříve rumunské Transsylvánie/, dosáhlo stejného postoje Rumunska slibem Bas arabie a dokonce Začněstří i s Oděssou. Doufalo, že Jugosláv- ce získá pro "Osu" garancemi její suverenity, územní celistvosti a nezávislosti, a dokonce slibem, že dostane Soluň a tím přístup k Egejskému moři po porážce již s Itálií bojujícího/dost úspěšně/ Řecka.

Hitlerovské Německo si tudíž na jaře 1941 nemohlo přát vojenský

konflikt s Jugoslávií. Byly zde - jak vývoj pozdější německo- sovětské války plně potvrdil- oprávněné obavy, že by balkánské tažení zple- tlo Německo do války na druhořadém bojišti v době, kdy bylo potřebné přikročit bez dalšího zdržování k napadení SSSR. V den 25. března 1941, kdy jugoslávská vláda /Cvetković - Maček- Marković/ podepsa- la ve Vídni své přistoupení k "Ose", domnívali se nacističtí pohla- váři, že jim nic nebrání v realizaci útoku na SSSR k 15. květnu 1941, jak původně plánovali.

Ještě před přistoupením Jugoslávie k "Ose" vydala Komunistická strana Jugoslávie výzvu k národům Jugoslávie: "Proti kapitulacím, za pakt o vzájemné pomoci s SSSR."

24. března večer začaly při její iniciativě protivládní demonstre- ce v Kraljevu a Kragujevaci. 25. a 26. března nabýly již masového charakteru, zejména v Černé Hoře, v Lublani a Bělehradě. 27. břez- na již protáhaly ve spontánním měřítku po celé zemi. Základní paroly byly: "Raději válku, než pakt"/Bolje rat, nego pakt/ "Raději smrt, než otroctví" /Bolje grob, nego rot/. Pryč se zrádnou vládou! Žádáme spojení se Sovětským svazem!.... K demonstracím se začalo přidá- vat vojsko. Političtí vězňové byli osvobozováni...

V této době projevilo iniciativu vlastenecké, proanglické křídlo jugoslávské armády a občenských politických sil, které vládním pu- čem svrhlo kapitulantskou vládu a vytvořilo novou poč vedením letec- kého generála Dušana Simoviće.

Události v Jugoslávii znamenaly, že Hitler musel pro nezbytnost okamžitého balkánského tažení odložit útok na SSSR o plných 5 týdnů, na 22. červen 1941. To mělo velký význam pro globální vývoj druhé světové války. Hitlerův nesporný- oslnivý- taktický úspěch, tedy bleskové balkánské tažení, ve skutečnosti znamenal v e l i k o u , t a o s u č o v o u s t r a t e g i c k o u p r o h r u ! Byl-li tu kalkul, že dost reálný předpoklad, že začne-li bleskový úder na východě již v polovině května, bude celá východní kampaň rozhodnute dobytím Moskvy, Leningradu a proniknutím na Volhu a Kavkáz/spojení s nacizovaným Tureckem s Iránem a Irakem/ ještě před podzimním zhorše- ním počasí, tím pak před ztížením manévrovacích schopností tankových svazů a letectva, pak tento kalkul nevyšel, ba totálně se zhroutil. Jak známo, uvízlo východní tažení v listopadu 1941 před Moskvou a v prosinci svěží elitní sovětské jednotky z východní, mandžuské, pro- tijaponské fronty mohly u Moskvy přejít do vítězné protiofenzivy, kte- rá již představovala první významný přesun sil z nacistické na sovět- skou stranu....

Tolik úvodem k materiálům, jež publikovalo ze svého archivu v posledních zářijových dnech ministerstva zahraničí Sovětského svazu.

Z telegramu sovětského diplomata v Bělehradě Lebeděva Molotovovi z 30. března, který byl nyní publikován, je zřejmé, že nový jugoslávský ministr národní obrany B. Ilić pozval sovětského představitele a sdělil mu následující: "Přejeme si vojensko-politický svazek za jakýchkoli podmínek, které předloží sovětská vláda, včetně některých společenských proměn, které jsou realizovány v Sovětském svazu a které mohou a měly by být realizovány ve všech zemích."

Tentýž večer bylo toto prohlášení předloženo Stalinovi i Molotovovi, a vzápětí nato sovětského představitele v Bělehradě navštívil osobní Simovićův zplnomocněnec s návrhem, aby se "neprodleně jmenovali členové sovětské delegace pro rozhovory s Jugoslávií", pro uzavření smlouvy.

O dva dny později přicestovala jugoslávská delegace do Moskvy a rozhovory začaly.

Mezi novými dokumenty, jež byly publikovány, zajisté vzbudí největší pozornost šifrovaný telegram Lebeděva na Molotovovu adresu z 3. dubna 1941. Sovětský představitel píše, že jej tento den náhle pozval v 21, 30 generál Simović a že mu řekl, že Jugoslávie soudí, že fakticky již existuje její dohoda s SSSR, ačkoli formálně ještě není podepsána. Simović dále říká, že je nyní Jugoslávií potřebná silná morální podpora SSSR v podobě sovětské demarše Berlínu, aby se zmařila německá intervence a invaze do Jugoslávie, alespoň pokud se nezakončí mobilizace. Dále Lebeděv cituje Simoviće: "dále prohlásil/rozuměj Simović, pozn. L.K./, že je Jugoslávie připravena na svoje území co nejrychleji přijmout jakékkoli ozbrojené síly SSSR, a především letectvo. Nakonec Simović řekl, že švédský vyslanec v Berlíně podal zprávu o německém přepečení SSSR v květnu 1941.." !!!!

Lebeděv v jednom z telegramů Molotovovi poukazuje, že v jugoslávských špičkách netyle jednota a že iniciativa k dohodě s SSSR přicházela od vojenských osobností, zatímco ministr zahraničí Ninčić o tom netyl informován.

Sovětští autoři, kteří dnes analyzují získané dokumenty vytyčují řadu otázek: zda nejde o zoufalý pokus vlastenecky orientovaných jugoslávských důstojníků, aby zabránili nebo alespoň oddálili německý útok? V tom případě proč generál Simović v rozhovoru s italským vyslancem poznamenal, že pokud se Jugoslávie dostane do války, bude 450.000 italských vojáků v Albánii jejími zajatci? Proč jugoslávská diplomacie, když již byl návrh na vojenský svazek předán

Moskvě žádala od SSSR pouze diplomatickou demarši u Berlína? Co inspirovalo Stalina a Molotova, aby s Jugoslávií uzavřeli dohodu o míru a nenapadení, a ne o spojení, jak se předpokládalo?

Ostatně, jak se uvádí ve vydaném dokumentu o rozhovorech Molotova s německého vyslance v Moskvě Schulenbergem, pro SSSR "byla dohoda s Jugoslávií omezena úzkými rámci a ztratila jakoukoli aktuálnost".

Zdaž to jsou všechny relevantní dokumenty nebo jsou některé ještě v sovětských archivech? Odborníci ministerstva zahraničí soudí, že je potřebná hlubší analýza pozadí jugoslávsko-sovětské dohody z r. 1941.

Avšak při zkoumání by bylo potřebné brát v úvahu jako základní faktor tehdy platnou smlouvu Stalin-Hitler, jakož i jejich tajnou dohodu o zájmových sférách.

Pokud toto bereme v úvahu, byla iniciativa generála Simoviče a vlastenecky smýšlejících důstojníků jenom naivitou?

x x x

Potud k nově vydaným dokumentům. Je potřebné dodat, zda tehdejší dějinný chod neměl jinou, pro Jugoslávií, SSSR, svět pozitivnější alternativu? K tomu je potřebné v první řadě uvést tehdejší představy o válečném vývoji, formulované KS Jugoslávie a konfrontovat je s tehdejší politikou Kominterny, jejíž byli jugoslávští komunisté sekci, jakož i s představami a politikou Stalinem vedeného SSSR.

Z dokumentů KSJ, vydaných do března 1941, vyplývá jakou měli její vedoucí představitelé představu o pravděpodobném průběhu války. Válku hodnotili, ve shodě s Kominternou, dirigovanou Stalinem, jako oboustranně imperialistickou, jako válku, která povede k oslabení obou střetajících se soupeřů a rozhodnutí padne po vstupu SSSR do války a jeho vítězství v ní. Silnějším z obou soupeřů, a také hlavním nebezpečím pro Jugoslávií je "Ose" Berlín-Rím-Tokio /tady byla již proti politice Kominterny postavena teze o nutnosti hlavního boje ne proti anglo-americké koalici, ale proti "Ose"/. KS má zabránit zatažení Jugoslávie do války svržením profašistického režimu a uzavřením paktu o vzájemné pomoci s SSSR. Realizace tohoto cíle povede buď k tomu, že Jugoslávie vstoupí do revoluční války po boku SSSR ve chvíli, kdy oba imperialističtí soupeři budou vyčerpáni, uchovávat si díky paktu s SSSR neutralitu až do té doby, nebo, odvážili se Německo napadnout Jugoslávií spojenou s SSSR hned po svržení Cvetkovičovy vlády, splní SSSR spojenecké závazky a vstoupí do revoluční války neprodleně. Ať již iniciativu k válce projeví Hitler či Stalin, je dle jugoslávských stranických představ SSSR již k r. 1941 dostateč-

ně připraven, aby revoluční válkou vyřešil problémy Evropy socialistickým směrem. Odtud tlak na novou vládu, aby uzavřela spojeneckou smlouvu s SSSR. Zde byl největší rozpor mezi KSJ a Stalinem vedeným SSSR, kdy Stalin /přes početná varování a prověřené informace o brzkém německém útoku - vedle výše uvedeného Simoviče tu byly informace sovětské rozvědky, zejm. Sorgeho, Churchillovy, Benešovy, Tity, také od pracovníků naší Škodovky, zaměstnaných v SSSR a j./ za každou cenu usiloval - se silnými klapkami na očích - o dodržování smlouvy s nacisty ze srpna 1939 !

Je zajisté ošidné ono pověstné co by, kdyby...? Historie byla taková, jaká byla. Pokud by Stalinem vedený SSSR akceptoval tehdy jugoslávskou nabídku spojenecké smlouvy namísto smlouvy o přátelství je zřejmé, že by tím nezabránil nacistickému útoku proti Jugoslávii. Avšak bezprostřední vstup do války po boku Jugoslávie, tím pak i po boku Anglie by skýtal řadu nezanedbatelných výhod, podstatných pro urychlení spojeneckého válečného vítězství:

1/ Byl by tu motiv pro sovětský vstup do války daleko morálnější, než onen faktický /zákeřné přepadení nacistickým Německem a věrolomné porušení sjednaného paktu/, neboť by se zdůvodnil potřebou pomoci spojenci, ohroženému v samých základech národní a státní existence.
2/ Včasná mobilizace a zasazení sovětské armády do boje by sice za tehdejších podmínek nevedly k oslnivým vítězstvím, ale dosáhlo by se spořádaného ústupu s vyloučením obřímých ztrát lidí a území, k nimž došlo v prvních měsících války od 22. června 1941, asi na staré sovětsko- polské hranice a v nejhorším případě asi na čáru řek Dvina, Berezina, Dněpr s reálnou nadějí zahájit vítěznou ofenzivu po několika měsících úporných bojů. Pokud by Anglie vstřícně zahájila ofenzivu ať v Africe, či dokonce invazí Evropy, mohla válka skončit - pro spojence vítězně- ještě na hranicích let 1941 a 1942.

Dokumenty sovětského ministerstva zahraničí znovu výmluvně dokazují zhoubný primitivismus a pro SSSR objektivní škodlivost tehdejší politiky Stalina a jemu blízkých rozhodujících sovětských představitelů.

Praha dne 30. září 1989

Stanovisko Celostátní konference delegátů PSDS k otázce odstraňování sbytků a důsledků stalinismu v Polsku /Trybuna lađu ll. 5. 1989, k. 180, str. 3.

Celostátní konference delegátů sdílí stanovisko X. pléna ÚV PSDS ve věci odstraňování důsledků stalinismu v Polsku a považuje za nutné zajistit účinné záruky proti návratu centralisticko-byrokratického, antidemokratického systému řízení státu, hospodářství a společnosti. Je to politická a morální povinnost strany.

Odstraňování pozůstatků stalinismu má mezinárodní dosah, zahrnuje společenství socialistických států, je nezbytnou podmínkou rozvoje socialismu v obnovené podobě.

Zásadní význam pro budoucnost celé socialistické formace a pro její definitivní osvobození od zátěže stalinismu má revoluční program "perestrojky", realizovaný v Sovětském svazu. Paralelnost cest vývoje, vytýčených polskou obnovou a sovětskou přestavbou dodává zvláštní význam těsné spolupráci PSDS a KSSS při objasňování složitých jevů naší společné historie a v odstraňování jejich negativních důsledků v souladu s duchem a literou deklarační z dubna 1987.

Stalinismus znamenal deformaci procesu utváření socialistické společnosti a byl popřením základních idejí a humanistických hodnot socialismu: sociální spravedlností, vlády lidu, respektu vůči člověku, jeho důstojnosti a právům. "abrzdl vývoj a omezil tvůrčí možnosti socialismu: dolehl jako zlověstný stín na jeho morální tvářnost. Ve vnitřním životě strany se projevil v nahrazování demokracie krajním centralismem, vedl k zániku kritiky. Projevil se především v exponování represivních funkcí státu, porušování práva, v bezdůvodném a zločinném pronásledování domnělých nepřátel zřízení.

Stalinismus znamenal tragedii sovětských národů, které utrpěly největší oběti. Způsobil rovněž mnoho ztrát a utrpení jiným národům, jakož i celému mezinárodnímu komunistickému a dělnickému hnutí.

Jeho prvními polskými oběťmi byli mj. ve třicátých letech vyhlazeni, v SSSR žijící, vůdcové a pracovníci KS Polska, která byla rozpuštěna v důsledku provokačních obvinění, potom, jak poukazují mluvené polských historiků - důstojníci, účastníci obranných bojů v r. 1939. Bolestně pocítili jeho důsledky rovněž polští občané, bydlící na tehdejších východních územích II Rzeczypospolité, kteří byli nuceni vysídlování a deportování do nitra SSSR.

2.

V polovině čtyřicátých let levice převzala zodpovědnost za budování nové polské státnosti v neobyčejně složitých vnitřních i mezinárodních podmínkách. Obtížný proces utváření polského modelu lidovědemokratických států přerušil stalinovsko-dogmatický obrat v politice

PPR v létě 1948. Až dosud PPR prosazovaná polská cesta k socialismu byla uznána za pravicevě-nacionalistickou úchytku. Byl odmítnut přínos, který d. dělnického hnutí vnesla PPS/socialisté, pozn. opisujícího/, zejména tradice boje za nezávislost, jakož i ideje socialistického humanismu a demokracie.

Polsko, setrvávající v přirozeném, národními zájmy diktovaném těsném spojení se SSSR, využívající politické podpory, která měla mj. rozhodující význam pro znovuzískání západních a severních území, jakož i využívající rozsáhlé ekonomické pomoci v nejobtížnějších poválečných letech, toto Polsko se ocitlo pod vlivem systému, panujícího tehdy v Sovětském svazu. Proces stalinismu přicházel v podmínkách porušování suverenity, rovnoprávnosti a partnerství ve vztazích SSSR s Polskem a KSSS s PSDS. Měl však také své vnitřní podmíněnosti. Dlužno je hledat mj. v názorech a postojích části stranického a státního aparátu.

Hodnocení zdrojů deformací nemůže opomíjet objektivní činitele. Ve směru vysoko centralizovaných metod řízení hospodářství se klonila potřeba provedení civilizačního skoku a zejména akumulace prostředků pro rychlou industrializaci hospodářsky zostale země, zničené ze války. Na způsob výkonu moci měl nemalý vliv fakt, že mladé zřízení se utvářelo a stabilizovalo v neobyčejně obtížných podmínkách "studené války". Hledalo vývoje cesty, mělo k dispozici nepočetné kádry, zpravidla nezkušené v řízení státu.

3.

Polsko, podobně jako jiné země vstupující na cestu sociálních přeměn, citelně pocítilo důsledky stalinismu ve všech oblastech života. Slábl historický přínos hospodářský, společenský i osvětově-kulturní dosažený v poválečných letech. Na společnost dolehla centralistický, byrokratizovaný mocenský systém, zásadně omezující občanské svobody i svobody politické. Byla rozpuštěna řada společenských organizací včetně organizací mládeže. Sociálně a hospodářsky nutná industrializace byla prováděna voluntaristicky se společenskými náklady neúměrnými efektům. V zemědělství došlo k pokusům o nucenou kolektivizaci s použitím brutálních metod vůči odporu rolníků. Poláci bolestně pocítovali upouštění od mnoha hodnot národní kultury, tradic a jejich symbolů, nerovnoprávnost vůči SSSR. Doba velkých změn zřízení a ideových a politických konfliktů rodila rovněž dramatické napětí ve vztazích mezi státem a církví. Jejich důsledkem bylo administrativní omezování svobody náboženské činnosti církví a náboženských společností.

Drasticky se projevil politika znaužívání represivních funkcí státu a porušování práva. Bezodůvodné a bezprávné represálie se dotkly tisíců nevinných občanů, kteří hledali neto našli své místo v nové skuteč-

ností. Obětmi represálií bylo rovněž mnoho lidí s komunistickou nebo levicovou minulostí, spolutvárců nového společenského řádu.

Pravda o oné době však vyžaduje výrazně oddělit bezpráví, represálie a porušování zákonnosti od oprávněné a zákonné sebeobranu lidového státu s nového řádu před jeho vnějšími i vnitřními protivníky, kteří nejednou používali bezohledných metod boje proti lidem, angažovaným v procesech změn.

Odsuzujeme-li praktiky porušování zákonnosti, dlužno pamatovat, že statisíce mladých dělníků a rolníků, členů a aktivistů strany, spojeneckých stran, mládežnických organizací, pracovníků veřejné bezpečnosti a bezpečnostních služeb, vojáků polské armády, bylo upřímně oddáno nové skutečnosti, vytvářelo a upevňovalo lidovou moc, bojovalo s jejími politickými protivníky. Tyto postoje, revoluční zápal a nemnoze i obětování života nemá nikdo právo brát v pochybnost a diskreditovat.

4.

Stalinismus přicházel v Polsku na velmi nepodčejnou půdu, upevňoval se při velkých obtížích, byl totiž v hlubokém rozporu s tradicemi svobody a společenským v domích Poláků, s duchem polské kultury. Odpor vůči stalinismu existoval a narůstal uvnitř PPSD a ve spojeneckých stranách. Lautí sedláků k vlastnímu hospodářství, protesty dělníků proti politice podceňování potřeb života a proti byrokratickému systému řízení hospodářství, odpor intelektuálů vůči kulturní politice a poměru k národnímu dědictví, posléze nezávislý postoj církve omezily rozsah a hloubku stalinských deformací společenského života v Polsku.

Jev stalinismu se v Polsku neprojevil tak široce a tragicky jako v Sovětském svazu a některých lidově demokratických státech.

5.

V r. 1956 PPSD odsoudila stalinismus, zveřejnila praktiky porušování práve a rozhodně se od nich distancovala, dala podnět nebo pokračovala v dříve zahájených rehabilitačních procesech.

Rehabilitace provedená v letech 1954 - 1957, spojená s hlubokou reorganizací bezpečnostní služby a s pouč^{sté}ením osob, jež se provinily porušováním zákonnosti neměla tehdy co do svého rozsahu rovné v žádném jiném socialistickém státě.

Avšak kritika nedospěla zcela ke kořenům deformací, netyle do-
sti důsledná. Různé důsledky stalinismu, nepřekonané do důsledků, se projevovaly po řadu let i na fungování strany, státu, hospodářství a na životě celé veřejnosti. Skrývaly v sobě zárodky neúspěchů a pří-
štích společenských konfliktů.

Neodlučným prvkem zúčtování se stalinským bezprávím musí být zřetelné vymezení odpovědnosti za nezdůvodnitelné represálie. Vedoucí politickou osobností této doby byl B. Bierut. Nelze brát v pochybnost jeho zásluhy v době války a při kladení základů socialistické státnosti Polska v jeho nových, spravedlivých hranicích.

Avšak současný stav historické vědy nás opravňuje konstatovat, že B. Bierut nese obzvláštní vinu za stalinizaci v Polsku, včetně porušování zákonnosti. Inspiroval četné bezdůvodné procesy a vyřčení vysokých rozsudků. Byl iniciátorem bezdůvodných uvětnění a falešných obvinění vůči skupinám vedoucích pracovníků PPR, zejména proti Wl. Gomułkovi a L. Sychalskému. Je mu k tíži, že se stavěl proti stalinizaci už po smrti Stalinově a a po popravě Berii.

Tuto činnost L. Bieruta nelze zapomenout, .
Odpovědnost za realizaci represivní politiky nese tehdejší Politické byro ÚV PSDS a jeho komise, dozírající na orgány stíhání, jejímiž členy byli vedle B. Bieruta J. Berman a St. Radkiewicz, na její práci se podíleli H. Winc, F. Józwiak a hr. Mazur. Obzvláště zlověstnou úlohu sehráli tehdejší členové vedení ministerstva veřejné bezpečnosti, zejména K. odboru a vedení vojenských orgánů a stíhání a justice.

7.

Celostátní konference delegátů PSDS se vyslovuje pro plné politické a morální zadostiučinění obětí stalinského bezpráví a jejich rodinám pro péči o jejich dobrou památku.

Odsuzujeme činnosti, které vedly k bezprávnému trestání mnoha lidí, k jejich mučení a odsuzování v procesech, které byly výsměchem tehdy uznávaným právním zásadám. Jejich pachatele přísně morálně i politicky odsuzujeme.

Navrhujeme příslušným státním orgánům, aby doba bezdůvodného pobytu v táborech nucených prací nebo ve vězení byla započítávána do doby zaměstnání, umožňující nabytí důchodových a penzijních práv.

Zdůrazňujeme význam práce pracovní skupiny pro záležitosti rehabilitace osob neprávem odsouzených z politických důvodů v letech 1944- 1955, jenž působí pod vedením prvního předsedy Nejvyššího soudu. O výsledcích těchto prací musí být informováno veřejné mínění.

Navrhujeme, aby poslanecký klub PSDS vystoupil s iniciativou, aby Sejm zaujal stanovisko k právním aktům z období stalinismu, odporujícím ústavě, jež svou podstatou porušují právo a pocit zákonnosti, jež byly podkladem pro neodůvodněné represálie, mj. za tzv. šeptanou propagandu, porušování "socialistické pracovní kázně", vyhýbání se povinnosti dodávek zemědělských plodin stádu. Byla by to morálně politická rehabilitace všech, kteří byli na základě těchto aktů odsouzeni.

8.

elostátní konference delegátů zdůrazňuje, že nelze vybudovat příznivou budoucnost národa na negaci toho, čeho dosáhl. Nelze minulost hodnotit historickým způsobem, odtrženým od tehdejšího komplikovaného pozadí a souvislostí, řídit se přitom pouze emocemi nebo momentálními politickými potřebami. Nutno provést poctivou a solidní analýzu minulých let a objektivně ukázat všechno, co vytvářelo dějiny lidového Polska. Stalinské deformace nemohou škrtnout to, co bylo skutečně v oněch letech realizováno: společenský, ekonomický a kulturní vzestup lidových mas, velkou epopej obnovy a vybudování pevných základů civilizačního a průmyslového rozvoje země, zevšeobecnění národní kultury a obnovu a znovuvytudování mnoha jejích památníků, demokratické osvěty, získání západních území, zabezpečení bezprecedentních záruk nenarušitelnosti polských hranic. Tyto výsledky vznikaly rovněž v obtížném období let 1948 - 1956.

Máme uznání a vážnost pro tvůrce těchto výsledků - milionů pracujících: polských dělníků, rolníků, inteligence, členů naší strany, spojeneckých stran, společenských organizací a sdružení, všech, kteří obnovovali naši zemi a přisočili svým přínosem k jejímu rozvoji.

Konference se rozhodně staví proti pokusům antisocialistického parazitování na bolestných stránkách historie a zejména proti ztotožňování deformací stalinismu s podstatou našeho krížení. Je třeba čelit tomu, aby se do vědomí, do psychiky společnosti vštěpovali svého druhu rovnítka mezi stalinismem a socialismem. Je rovněž nutno výrazně vést dělicí čáru mezi stalinismem, jeho projevy a chorobami a nedokonalostí státního a společenského života, které vznikají rovněž v současnosti, v důsledku nedostatečné účinnosti orgánů moci, slabosti veřejné kontroly, byrokratismu, neschopnosti racionálně hospodařit, nedostatku politické a občanské kultury. Tyto nedostatky mají ostatně namnoze povahu nadčasových, nadnárodních a nadřádkových deformací, spjatých s fungováním státu a společnosti.

9.

Strana, provádějíc kritické zhodnocení skutečností, podává tím důkaz nikoliv slabosti, ale naopak důkaz morální síly a vážnosti vůči národu, , jemuž říká pravdu.

Své stanovisko ve věci kritického hodnocení stalinismu a odstraňování jeho pozůstatků manifestovala PSDS v r. 1981 na IX. mimořádném sjezdu, v r. 1983 ve zprávě komise ÚV PSDS pro objasnění příčin a průběhu společenských konfliktů v lidovém Polsku, jakož i v r. 1989 v usnesení X. pléna ÚV. Konference soudí, že hluboké politické a společensko-hospodářské reformy povedou k úplné eliminaci důsledků stalinismu, vytvoří stálé záruky, chránící před návratem centralisticko-byrokratických forem hospodářského a politického života a

a autokratického způsobu výkonu moci.

Projevuje se v tom hluboký smysl obnovy a přeměn, vedoucích k socialistické parlamentní demokracii, k samosprávnosti občanské společnosti, k racionálnímu hospodářství, opírajícímu se o ekonomické zákony, schopnému spojovat spravedlnost, efektivitu a iniciativu člověka v pracovním procesu. Tažový je smysl změn ve straně, která chce svou úlohu v řádu plnit politickými metodami v partnerské spolupráci s koaličními spojenci, v těsné vazbě s pracujícími, v souladu s požadavky demokracie a zákonnosti.

Očekáváme, že XI. sjezd PSDS přihlédně k nezbytným závěrům, vyplývajícím ze současného stanoviska a z realizace úkolů, jež jsou v něm vymezeny.

10.

Vypořádání se se stalinismem a jeho důsledky vyžaduje další solidní historický výzkum a analýzy, objasnění všech jeho pramenů a zdrojů, projevů a důsledků. V tom smyslu se obrácíme k historikům, sociologům, politologům, ekonomům a právníkům, ke všem kompetentním vědeckým pracovištím. Považujeme za nezbytné, aby příslušné stranické a státní orgány umožnily přístup k archivním pramenům.

11.

PSDS, pokračující analýze a jednoznačnému politickému hodnocení jevu stalinismu, jeho podstatu, mechanismy, projevy a důsledky, si přeje přivodit definitivní eliminaci všech jeho důsledků ze společensko-politické praxe, vytvořit a upevnit záruky, znemožňující jeho návraty a současně definitivně uzavřít to období života naší země, v němž paměť o stalinských deformacích častokrát rozdělovala Poláky.

II. celostátní konference delegátů PSDS
Varšava, 5. května 1989

těž, zdravotní charakteristiky mužské populace horší než na konci 20. let, hrozba malformací atd. Ohroženo fyzické i mentální zdraví populace, důsledkem rostoucí preference ekologických hodnot.

První kroky k řešení

1. Nová konstrukce sociálního konsensu: otevření minulosti, kulturní a politický kriticismus, transparence a glasnost, kulturně-historický kontext, národní sebeidentita. Druhá cesta budování konsensu: vytýpování oblastí, kde brzy viditelné změny: ekologie /možnost zaměstnání lidí, bariéra proti ocelové koncepci, možnost participativní politické kultury, alternativní životní styly atd./ nejlépe spojit obě možnosti. Na to lze napojit i přechod k politickému pluralismu se soutěží více socialisticky orientovaných stran.
2. Politika typu NEPu má dnes /na rozdíl od 20. let/ vyhlídky na úspěch. Západní Evropa nás potřebuje, my potřebujeme jí/její kapitálové a kapacitní účastí, perestrojka se s vlastním kapitálem zvl. v SSSR provést nedá - nelze spojit urychlenou akumulaci s přechodem trhu, jako základu intenzivního hospodářství.
3. Ekonomická reforma: přechod ke státem regulovanému trhu, . Předpoklad: nastolení ekonomické rovnováhy. Dále: oddělení sféry podnikání od státu: stát jen určuje pravidla hry. Nové vymezení vlastnictví, úsilí o univerzalizaci vlastnictví, aspekty občansko-právní.
4. Hlubší strukturace všech sfér života: politický pluralismus a demokracie všedního dne, spojení přímé-participativní - a reprezentativní demokracie, spojení fungování malých a velkých systémů /i v ekonomice/, zpružnění kategorie vlastnictví, diferenciací forem zaměstnanosti, pluralita životních stylů.
5. Hlavní tah: růst společenského intelektu
6. Zpětná vazba: vytvoření orgánů prosazování společenské morality: samostatné orgány, tisk, odbory atd.
7. Obnova přirozených vazeb- rodina, reanimace venkova atd.
8. Sociální politika: odbourání nepřevých příjemců sociálních vymožeností, postavit společnost na bázi výkonu s rozvoje bytostných lidských sil, nové pojetí rovnosti: od rovnosti spotřeby k rovnosti šancí, přechod od levné pracovní síly, tlak na substituci živé práce prací strojovou, diferenciací příjmů: kvalif., kvant. a kval. práce, řízení inflace: zvětšení prostoru diferenciací, motivační tahy
9. Vyvíjet tlak na snížení napětí v Evropě /zrušení NATO a Varš. smlouvy/, diferencovaná politika k třetímu a čtvrtému světu, Evropský fond.
10. Trh: kapitálu, pracovních sil, informací, otevření ekonomiky /postupně: stát spočátku simuluje podmínky světového trhu/. Konvertibilní

Konvertibilita měny. Společné podniky stá., zóny svob. podnikání.

11. Celosvětová evoluce k postkapitalismu /systémová dynamika kapitalismu stojí na postkap. prvcích/: žádá adekvátní odpověď, poučit se a využívat postkap. prvky
12. Reforma žádá konsensus: dialog, smíření, socialistická platforma ale redefinovat socialismus, nové hodnoty, nové cíle
13. S reformou není třeba čekat, při existenci rozhodné a kompetentní vůle by mohla začít během několika měsíců

Pozn. přepisujícího:

~~xxxx~~ Jde o náčrt programu, který zajisté obsahuje některé nedomyšlené, nepřesné, či dokonce i mylné názory a postuláty avšak současně se dotýká přemnohých palčivých otázek společenského vývoje a pokouší se je, tu důsledněji, tu méně výstižně řešit.

Autoři, nepochybně nejpřemýšlivější ze studentů humanitních fakult, prokazují, že není správné ^{na} pokud někteří domácí i zahraniční nonkonformní autoři lámou hůl, ~~ukazují~~ ^{na} politickou aktivitu ^{tu} mladé generace, komunistické-reformní generace zvláště.

